STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05595

DER IDISHER REDNER

Y. L. Lazerov

Permanent preservation of this book was made possible
by Jan & Larry Price
in honor of
Julie Gales, mentor & friend

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דער
אידישער רעדנער
160 דרשות

פאר יעדען שבת, ימים טובים, ימים נוראים, חתונות, ברית'ן, בר־
מצוה'ס, חנוך הבנים, חנוך בית הכנסת, צדקה און גמילות
חסדים, החזקת התורה, הספדים, הקמת מצבות,
חנוך הגדר און אויף אלעס וואס עס קען
אין גאנצען מענשענ'ס לעבען
טרעפען, אין פריידען
און ח"ו אין
ליידען.

קוקט נאר אריין אין אינהאלטס־פערצייכענונג ביים ענדע פון ספר

פערפאסט פאר אלע קלאסען מענשען

— פון —

מהרי"ל לאזעראוו.

ניו יארק רבתי

1916

בדפוס א. ח. ראזענבערג, 130 הענרי סט.

תמונת הרב המטיף יהודה ליב לאזאראוו:

פארערע.

איך האָב שוין, דאנקען השי"ת, ארויסגעגעבען אייניגע ספרים, און זיי זיינען אָנגענומען געוואָרען אין דער וועלט, זיי זיינען פערקויפט געוואָרען אין די טויזענדער עקזעמפּליארען, און איך האָב צו קיינע פון זיי קיין הקדמה ניט געוואָלט שרייבען.

איך דענק אז איך דארף קיינע התנצלות אין דער הקדמה מאכען, און קיינעם ערקלעהרען וואָרום איך מאַך אַ ספר. איך בין אין מיין אייגענעם רשות און פרעג ביי קיינעם ניט וואס צו טהאָן, אזוי ווי אנדערע פרעגען זיך ניט אָן ביי מיר וואס זיי זאָלען טהאָן. נור איין זאַך מוז איך ערקלעה־רען פאר דער וועלט, און דאס איז: וואָרום איך האָב אזא טהייערען און נוצבארען ספר געמאכט אין זשארגאָן, ניט אין העברעאיש. דאס מוז איך זאגען, ווייל פיעלע פון מיינע הערער און פריינד האָבען מיר אימער געבעטען אז איך זאָל אזוי טהאָן, און איך זאָל אויך פאר אלע קלאססען מענשען מאכען ספרים, אזוינע וואס אלע זאָלען פערשטעהן.

אין דיעזען ספר האָב איך געגעבען אַ געלעגענהייט פיר אלע קלאססען מענשען צו קענען אַ מאָל אין אַ געזעלשאפט עטוואס רעדען. ער קומט אויף אַ חתונה, א ברית, אָדער חנוך בית הכנסת, אַ בר־מצוה, אויף וואס פאר אַ פערזאמלונג ער זאָל זיך ניט געפינען, זאָל ער נור דורכקוקען ביפאַר דעם אינהאַלטס־פערצייכעננונג פון די רעדעס אין דיעזען בוך — וועט ער שוין געפינען וואס ער וויל ריידען. ווייטער דארף איך פאר אייך קיין פערטהיידיגונג אין דער הקדמה ניט שרייבען. איך קען אייך ערוב זיין אז איך וועל פון דיעזען ספר ניט ווערען קיין גביר, פונקט אזוי ווי איך בין עס ניט געוואָרען פון אלע מיינע אנדערע ספרים. נור אַ געוויסע אינערע קראפט טרייבט מיר צו מאכען ספרים, און דאס טהוע איך אימער.

אין אָנפאנג פון דיעזען ספר האָב איך געגעבען מיין פאָטאָגראפישען בילד. דאס איז ניט צוליעב גאוה ח"ו. ווען איך וואָלט געמיינט גאוה, וואָלט איך מיין בילד געלאָזט פרינטען אין דעם „דברי יהודה", מיין גרויסער ספר. אָבער איך טהוע דאס יעצט, ווייל עס געפינען זיך לייטע וואס קויפען אָפּ פיעלע ספרים מיינע פון די בוכהענדלער און פאַהרען ארום דאס פערקויי־

פען און פעדערן דערמיט, זאגענדיג דערביי אז זיי זיינען דאס לאזאראוו, עהנליכע געשיכטע פון זיין שטאדט. א מאן איז געווען אין באסטאן, וועלכער האט פערקויפט מיינעם א ספר. ער איז געגעאנגען פון הויז צו הויז און האט זיך אנגעגעבען אלס דער מחבר פון ספר. אין אבענד האט מען איהם געפונען ליגענדיג אין סטריט א שכור'ן. איינער פון די פערבייגעהער האט געזעהן דעם מאן און האט איהם דערקענט אלס דעם יעניגען וואס גיט זיך אן אלס הרב לאזאראוו. ער איז נאכהער געקומען צו דעם בעטרעפענדען רב און איהם דערצעהלט אז לאזאראוו איז געפונען געווארען אין סטריט א שכור'ער.

יעצט וועט יעדער קענען זעהן מייט פאטאגראפישען בילד אין ספר און וועט קענען זעהן דעם אונטערשיעד צווישען דעם רב לאזאראוו, וואס זיצט שוין זייט 14 יאהר אויף איין ארט, אין ניו יארק, און איז קיינמאל ניט ארויסגעפארען פון שטאדט, סיידען מען האט נאך איהם געשיקט פון א פלאץ וואו עס איז געווען עפעס וויכטיגעס איינצוארדנען און וואו זיין רעדען האט געקענט ווירקען, ביז דעם פאלשען לאזאראוו.

נאך א רב האט מיר געשריבען פון די וועסט, אז דארט איז אויך דורכ־געפאהרען א מאן, וועלכער האט פערקויפט מיינעם א ספר, און יענער האט אויך געזאגט אז ער איז לאזאראוו. ווען מען האט עס געהערט, האט מען איהם איינגעלאדען צו האלטען א רעדע אין א גרויסען האלל, פאר א סומע פון 15 דאלאר. די גאנצע שטאדט איז זיך צוזאמענגעקומען הערען דעם בעקאנטען רב לאזאראוו. ווען דער פאלשער לאזאראוו איז אריינגעקומען אין האלל, וועלכער איז געווען פול־געפאקט פון פובליקום, האבען אייניגע באלד דערקענט אז דאס איז ניט דער, ווייל איך בין גראדע דארט געווען מיט אייניגע יאהר צוריק. יענער האט געטענה'ט אז ער איז דער ריכטיגער לאזאראוו. נור פון זיין רעדען האבען אלע פערשטאנען אז ער איז א בלאַ־פער, און ער האט זיין פסק געהאט.

צולעצט קען איך אייך נור זאגען, אז איך וועל אייך געווים קיין שלעכטס ניט טהאן דאדורך וואס איהר וועט לעזען מיין ספר.

זאל מיין ספר, זייענדיג אין אייער הויז, אייך ברייננגען געזונד און אלעם גוטעס, ווי עס ווינשט אייך מיט'ן גאנצען הארצען,

דער מחבר.

דער אידישער רעדנער.

בראשית

עס איז דער שטייגער פון מחברים על התורה, אז זיי פאנגען אָן זייערע ספרים מיט די סמיכות פון „לעיני כל ישראל", מיט „בראשית ברא". איך, פון מיין זייט, בין אפילו ניט קיין גרויסער ליעבהאָבער פון אזעלכע תורה, דארום דענק איך אז אזא רעדע וועט קיין איינדרוק ניט מאַכען אויף דעם לעזער. נאָר, וואָרום טהוע איך עס דאָך? נור צוליעב דעם אז עס זאָל קיין זאַך ניט פעהלען אין מיין ספר, אפילו דער וואָרט פון סמיכות „סוף התורה בתחילתה."

עס איז בעוואוסט, דאָס דער רבש"ע האָט מיט אלע נסים וואָס ער האָט פאר אונז געמאַכט בעוויזען פאר דער וועלט אז דער עם ישראל איז זיין געליעבטעס פאָלק. אָבער מיר ווייסען דאָך וואָס די חז"ל זאָגען, אז שוין פון אָנפאנג בריאת שמים וארץ האָט ער געוויזען אז ער האָט די גאנצע וועלט בעשאַפען נור צוליעב אונז — „בראשית, בשביל „ישראל" שנקראו ראשית" וכו'. אפילו די נסים ונפלאות, וואָס משה, דער אדון הנביאים האָט פיר אונז געמאַכט, זיינע שוין אין אָנפאנג בריאת שמים וארץ אבגעמאַכט געוואָרען מיט דער טבע, אז זי מוז וויסען, אז פאר אידען וועט זי אויך מוזען אָבטרעטען און מאַכען פלאַץ פאר נסים. ווי די חז"ל זאָגען: „תנאי התנה הקב"ה עם הים שיקרע" וכו'. און דאָס טאקי קען זיין, און דאָס איז באמת אָנגעדייטעט אין די סמיכות התורה סופה בתחילתה, „לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל" — די אלע נסים ונפלאות וואָס משה האָט געטהאָן פאר אלע אידענ'ס אויגען, איז דאָס אלעס ניט קיין נייעס, ווייל דאָס איז שוין געוועזן אָבגעמאַכט מיט דער טבע „בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ."

די וועלט פרעגט: וואָרום איז מען זיך אום שבועות, די צייט פון קבלת התורה, ניט משמח אזוי ווי אום „שמחת-תורה"? איך האָב א מאָל געזעהן אין א ספר בשם הגאון ראש הדרשנים ר' יעקב מדובנא זצוק"ל, א משל, דורך וועלכען דיעזע פראגע ווערט פערענטפערט.

עס איז א מאָל געווען א מלך פון כוש, וועלכער האָט געהאַט א טאָכטער, וואָס איז ניט געווען קיין פּאַרשוין, און דאָרום האָט איהר קיינער ניט געוואָלט הייראַטהען. דער קעניג האָט ניט געהאַט קיין זיהן. ער האָט אָבער ניט געוואָלט אַז זיין קעניגליכער טראָהן זאָל פערפרעמדעט ווערען, וואָרום א אשה האָט דאָרט ניט געקענט קעניגען. און אז דער קעניג האָט געזעהן אז זיין טאָכטער וועט קיינעם ניט קענען הייראַטהען, ווייל קיינער קען ניט איהר עדעלען כאַראַקטער, און קיינער ווייסט ניט ווי וויט און גרויס איהר בילדונג איז, דאָס זי איז א גרויסע חכמנית, און איהר איינציגער פעהלער איז וואָס זי איז ניט איבעריגס שעהן, האָט ער אויסגערופען, דאָס ער וועט זי פערהייראַטהען אַפילו פאַר א פּראָסטען מענשען. קיינער האָט זיך אָבער ניט אָבגערופען אויף דעם. עס איז דעריבער בעשלאָסען געוואָרען ביים סענאַט און ביים קעניג, אז ווען עס וועט זיך מאַכען א פּאָליטישער פערברעכער, וועלכער וועט זיין אן עדעלער מענש, זאָל מען איהם פרעגען דריי טעג פאַר זיין הינריכטונג, וואָס ער קלייבט אויס: געקעפּט צו ווערען, אָדער צו הייראַטהען דעם קעניג׳ס טאָכטער...

גראַדע אין יענער צייט איז איינער אַן אַדעלמאַן פון אַן אַנדער לאַנד געכאַפּט געוואָרען פאַר א פּאָליטישען פערברעכען, און איז פעראורטהיילט געוואָרען צום טויט. דריי טעג בעפאָר דער צייט ווען זיין הינריכטונג האָט געזאָלט פאָרקומען, זיינען צו איהם אריינגעקומען איינינגע בעאַמטע און איהם געפרעגט וואָס ער וויל בעסער: געקעפּט ווערען, אָדער הייראַטהען דעם קעניג׳ס טאָכטער?

דער בעשולדיגטער האָט געבעטען אַ טאָג צייט, אום זיך מיישב צו זיין. ווען זיי זיינען אויף מאָרגען צו איהם געקומען נאָך אַן ענטפער, האָט ער ביי זיי ווידער געבעטען אַ טאָג צייט, און ווען זיי זיינען צו איהם געקומען דעם דריטען מאָל, האָט ער זיי ווידער געבעטען צייט ביז מאָרגען. אַ שטונדע ביפאָר דער הינריכטונג — האָט ער געזאָגט — וועל איך אייך זאָגען, אַזוי אָדער אַזוי...

ביי די בעאַמטע איז עס געווען אַ וואונדער וואָס דער בעשולדיגטער איז זיך אזוי לאַנג מיישב וועגען דעם...

ווען זיי זיינען צולעצט געקומען צו איהם מיט זייער פראַגע, האָט ער מיט אַ ניעדעריגע, אומעדיגע שטימע געענטפערט אַז ער וועט הייראַטהען דעם קעניג׳ס טאָכטער.

די חתונה איז פאָרגעקומען מיט פּראַכט און גלאַנץ, ווי עס פּאַסט פאַר אַ קעניג... דער חתן איז געווען אומעדיג. אין איינינגע מאָנאַט ארום נאָך דער חתונה איז ער אָבער שוין ווענינער אומעדיג געווען, אין אַ האַלב יאָהר שפּעטער איז ער שוין גאָרניט געווען אומעדיג, אָבער אויך ניט פרעהליך. קיינער האָט ניט געקענט געבען קיין ערקלעהרונג אויף זיין מאָדנעם אויפפיהרען זיך.

אַ יאָהר נאָך דער חתונה האָט ער געהייסען מאַכען א באָלל, און ער איז געווען מלא שמחה. ווען מען האָט

איהם געפרעגט אויף די אורזאכע פון זיין פריהעריגער אומעדיגקייט און זיין יעצטיגער שמחה, האט ער געענטפערט קורץ און שארף:

— אז מען קומט צו מיר ביפאר מיין הינריכטונג און מען פרעגט מיר, וואס איך וויל בעסער, דעם טויט אדער דעם קעניג'ס טאכטער, האב איך גע־טראכט, אז מען פערגלייכט ביידע זא־כען צוזאמען, פיעלייכט איז דעם קע־ניג'ס טאכטער גלייך צום טויט, אדער נאך ערגער. ווי שלמה זאגט, „ומוצא אני מר ממות את האשה", דאס די פרוי איז נאך ביטערער פון דעם טויט. און דעריבער האב איך געבעטען צייט אויף ישוב הדעת ביז א שטונדע בי־פאר דער הינריכטונג. דאן האב איך מיך בעזאנען: וואס קען דא זיין? דעם טויט האב איך באלד, און אויב די הייראטה מיט'ן קעניג'ס טאכטער איז ערגער פון דעם, וועל איך עס דאך אי־מער קענען בעווייזען צו בעטען דעם טויט... איך האב געהייראט, איך בין געווען אומעדיג, ווייל איך האב נאך ניט געוואוסט איהר כאראקטער, און אזוי כסדר. יעצט אבער, אז איך האב אבגעלעבט א יאהר, און איך זעה אז זי איז אזא חכמה און געבילדעטע וואס עס איז ניטא איהר גלייכען, מאך איך דיעזען באלל בשמחה רבה...

דעם קעניג'ס טאכטער, די תורה, איז זעהר אן אלטע, תתקע"ד דורות קודם שנבראה העולם איז זי שוין גע־ווען. קיינער וויל זי ניט הייראטהען, ווי די חז"ל זאגען אויף דעם פסוק „ד' בצאתך משעיר" וכו', אז השי"ת האט זי געוואלט פאר'שדכן'ען צו די אומות העולם, נאר זיי האבען איהר ניט אנגענומען. עשו האט ניט גע־וואלט, ווייל זי איז פיר איהם מיאוס, „לא תרצח" שטעהט אין וועג. ישמעאל'ן איז ניט געפעלען דער „לא תגנוב", א. ז. וו.— קורץ, ישראל דער אדעלמאן, „ממשלת כהנים וגוי קדוש", נור זיין פאטער האט זיך עפעס פער־שולדיגט מיט א „במה אדע" און האט געבראכט אויף זיינע קינדער גלות, פריזאן, אין מצרים, ישראל קען אב־שטארבען אין גאנצען.

די גענעראלען משה און אהרן און מרים ווערען די שדכנים. מען בעפרייט ישראל'ן פון שקלאפעריי, פון טויט, פון איינמויערען קינדער אין ווענט, פון שלאכטען קליינע קינדער אום צו מאכען בלוט־וואנעס פיר זייער בעדרי־קער, — נור ער זאל הייראטהען די חכמנית, די גרעסטע געבילדעטע פון דער וועלט. דאן וועט ישראל קענען זיצען אויפ'ן קעניגליכען שטוהל און ווערען א ממלכת כהנים. דריי טעג האט השי"ת זיין אנטווארט ניט געהערט. מען שטעהט אונטערן בארג סיני, אט איז די טאכטער, אט איז דער טויט, וואס ווילט איהר בעסער? ווי אונזע־רע חכמים זאגען: „כפה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם: אם תקבלו את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם" (שבת פ"ח)

נו, מען האט בעסער גענומען די ברתא דמלכא איידער דעם טויט, אבער אויף דער חתונה, שבועות, האט מען זיך ווייניג משמח געווען, ווייל ווער ווייסט וואס עס איז פאר א ברתא דמלכא?... אבער אז עס איז אוועק

א יאהר, און מען האט מסיים געווען, און מען האט איינגעזעהן אז עס איז גאר איהר גלייכען ניטא, און קיינער האט זי ניט געוואלט נור ווייל זיי האבען ניט פערשטאנען איהרע טיעפע געדאנקען א. ז. וו. האט מען געמאכט א באלל „שמחת־תורה", שישו ושמחו בשמחת תורה, עסט און טרינקט, זייט זיך משמח, ווארום איהר זעהט דאך וואס פיר א שאטץ דאס איז, און וויפיעל עס איז ווערט יעדער אות פון דער תורה קען מען ניט אפשאצען...

ב.

הספד

ויכל אלהים ביום השביעי.

בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש (רש"י)

פון הספד קענען מיר האבען דעם גרעסטען מוסר, דאס מיר, מענשען, דארפען ניט אבלעגען דאס גוטעס־טהאן אויף שפעטער, ווי איך האב א מאל אין א דרוש געזאגט, דאס מיר מענשען אויף דער וועלט זיינען געגליכען צו א קינד. א גאנצען טאג לויפט דאס קינד און שפרינגט און שפיעלט זיך מיט זיינע שפיעלצייג ביז אין אבענד ווערט ער זעהר מיעד, ער מוז געהן שלאפען און די שפיעלצייג לאזט ער ניט־ווילענדיג...

דער מענש — דאסגלייכען. ער האראעוועט זעהר און זעהר, טאג און נאכט, אימער און אימער, קיין רוהע, און ער שפיעלט זיך מיט'ן דאלאר, מיט'ן אלהי הכסף והזהב, אזוי ווי אין פערדלעך... שפיעלט זיך... עס ווערט נאכט... א מאל אין מיטען טאג, אין מיטען לעבען, קומט די נאכט און הייסט איהם געהן שלאפען, אבער א לאנגען שלאף... און ער לאזט איבער די אלע שפיעלצייג — פאר וועמען? פאר וועמען?

זעה, מיין פריינד, איין זאך בעט איך דיר: זיי אויף אין דער צייט וואס דו שפיעלסט זיך, האלט אפען דיינע אויגען, שפיעל זיך ניט מיט אלעם וואס איז מיאוס, ווען דו וועסט שלאפען געהן, וועסטו נאך אונאנגענעהמע חלומות האבען...

לייג ניט אב אויף שפעטער, מיין טהייערער, ווייל דו ווייסט ניט ווען די נאכט דיינע וועט קומען... זעה לאז ניט איבער אלע שפיעלצייג ווען דו געהסט שלאפען, נעהם מיט אין דיין בעט עפעס צו־קאפענס... אונטערן זייט... לייג ניט אב אויף שפעטער... מאך שבת פריהער... ווייל דו ווייסט ניט ווען דיין שבת וועט קומען. השי"ת

קען ווארטען ביז די לעצטע סעקונדע, ווייל ער ווייסט די סעקונדע, דארום „ויכל אלהים" שפעט שפעט, וואס אונז דוכט זיך עס איז שוין ביום השביעי. אָבער „אדם שאינו יודע". דער מענש וואס ווייסט ניט „עתיו ורגעיו", זיינע צייטען, „צריך להוסיף מחול על הקודש", ביפאר ער געהט שלאָפען... אָט דער בר־מנן, ווען מיר האָבען מהחיד גנווען, אָבוואהל ער איז געווען ווי אלע מענשען, גע־לעבט, געשטרעבט, געארבייט, גע־שפיעלט זיך מיט די שפיעל־זאכען, אָבער ער האָט געוואוסט אז ער בע־דארף די שפיעל־זאכען ניט מיטנעה־מען מיט זיך, ווייל ער האָט זיך אָנ־געגרייט צו־קאָפענס תפילות, תהלים, געהערט אימער תורה, צו־פוסען צדקה, צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

ג.

האדם

ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וגו'
זכר ונקבה ברא אותם.

אין פיעלע הינזיכטען איז דער מענש ווי אלע נאטור־בעשעפענישען, ווי די חיה און בהמה. ער איז א פאר־צוקענדע חיה, ווי דער לייב, בער און טיגער א. ז. וו. ער איז א „שפין", אריינצוכאפען דעם אנדערן אין זיין נעץ, ווי דער שפין כאפט אריין די פליעג — קורץ: ער איז א צוויי־פיי־סיגע חיה אין אלע הינזעכטען. איך האָב א מאָל ערקלעהרט פאר ביזנעס־לייטע אין א דרוש, א געשיכטע וואס איך האָב אליין בייגעוואוינט. איך בין געפאָהרען מיט א בעל עגלה פון דער שטאָדט ק. אין דער שטעדטעל ק. פאָהרענדיג איז דער בעל עגלה אריינ־געפאָהרען אין א טייך וואס איז גע־גאנגען ביים וועג, אום אָנצוטרינקען די פערד. דער וואסער איז געווען קלאָהר... איך זעה דער פערד בריקט מיט'ן פוס זעהר שטארק אינ'ם וואַ־סער. הערט, וואס איך האָב מיט'ן פערד געמאַכט א טענה:

פערדעל — פרעג איך — וואס בריקסטו?

— איך קען ניט זעהן — זאָגט דער פערדעל — אז נאָך א פערד שטעהט אין וואסער און טרייגקט! (מען פערשטעהט אז ער האָט געזעהן זיין געשטאַלט)

— פערדעל, דענקסטו אז דו וועסט דעם טייך אויסטרינקען אליין? וואס אַרט דיר אז נאָך א פערד אין דיין געשטאַלט טרינקט?

— יא — ענטפערט דער פערדעל — איך וועל טאַקי דעם גאנצען טייכעל ניט אויסטרינקען, אָבער וואס פאר א

העזה האָט דער פערד צו טרינקען?
זאָג איך צו איהם: פערדעל, דו וועסט דאָך שמוציג מאכען דאָס וואַסער און וועסט מוזען טרינקען שמוציגע וואסער.

— איך וועל טאַקי טרינקען שמוציגע וואסער, אָבער דער פערדעל וואָס איך זעה וועט קייען בלאָטע און ניט האָבען צו טרינקען.

רבותי! גלויבט מיר, אז דאָס איז די זעלבע פערדען־שפּראַך, וואָס איך זעה צוויי ביזנעס לייט וואָס קאָנקורירען זיך. שטייטש, פערדעל, וואָס בריקעסטו זיך; שטייטש, וואָס רעדסטו אויפ'ן צווייטען ביזנעס־מאַן, וואָס אארט דיר אז יענער טרינקט אויך פון דעם גרויסען וועלט־ים? — יאָ, ענטפערט ער: איך בריק ווייל איך זעה נאָך א פערדעל... איך מאַך שמוציג דאָס וואסער... אבי איך זאָל איהם ניט זעהן מעהר... (זעלבסט צו פערברייטערען די רייד)

דער מענש וועט אָבער האָבען א פולע טענה צום רבש"ע: ווארום האָסטו מיר בעשאַפען פאר א ווילדע זאַך, וי אַלע חיות?... ניין, מענשעלע, דיין טענה איז קיין טענה ניט. טאַקי, גאָט האָט דיר בעשאַפען מיט דער נאַטור פון חיות, בהמות און אַלע בעשעפענישען, אָבער ער האָט דיר אויך בעשאַפען מיט א הימעל־גייסט, נאַטור, אַלע כחות פון הימעל, פון מלאכים, שרפים ואופנים איז אין דיר, מענשעלע. דו האָסט א כח פון גוטסקייט, אין דיר איז א נשמה, א מלאך, א חלק אלקי ממרום. דו קענסט גוטעס טהאָן און אויסארבייטען מיט דיין שכל דעם הימעלשען כח און פערשטאַנד ,דאָס דו זאָלסט זיין א דזעני, ריין ווי א מלאך.

דאָס זאָגט השי"ת צו די מלאכים, אַלע כחות השמים, „נעשה אדם", מיר ווילען בעשאפען א מענשען, דאָס ער מוז זיין בצלמנו, אין אונזער בילד, כדמותנו; ער זאָל זיין מיט אונזערע כחות, מיט דעם גרויסען שכל, אויך מוז ער זיין א חיה, און ער מוז האָבען איהרע אַלע געפיהלען, אפילו תאות המשגל, „זכר ונקבה ברא אותם", דאָס איז די בעסטע נאַטור. אז ער וועט וועלען, קען ער זיין הויך, גרויס ווי א מלאך, און גרעסער, אויב ניט, בלייבט ער א חיה, נאָר ניט איין חיה, נור א סך חיות, ווי דוד זאָגט אין תהלים: „ואני בער" ,ווען איך בלייב א פוסטער, א בור, א גראָבער יונג, „ולא אדע", און איך האָב ניט די ידיעה אז איך וויים ניט, דאַן איז ניט פאר מיר גענוג דער טיטעל פון „איין בהמה", נור ב ה מ ו ת הייתי „עמך"... געדענק, „ואני בור ולא אדע בהמות הייתי עמך..." ודו"ק...

ד.

רנשואין

ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי.

מפרשים פרעגען: ווארום האט אדם געוואַרט ביז יעצט איהר צו רופען אזא שעהנעם, טהייערען נאָמען, וואָס דאָס בעדייט „אם כל חי"?

מיינע פריינדע, ווען איך וויל עט־וואָס שרייבען וועגען יעצטיגע הייראטהען, פאנגט מיר אָן ציטערען מיין האנד פון נערוועזיטעט, ווייל די יעצ־טיגע הייראטהען איז דער גאנצער אונ־גליק פון אידישען פאָלק. א מאָל, אז מען האט אכטונג געגעבען צו נעה־מען א אשה כשרה, איז דער חינוך הבנים געווען זעהר גוט, ווייל די פרוי האלט דאָך די אידישע הויז בכשרות, און איהרע מצות, זי גיט אכטונג אויף איהרע קלייניקע קינדערלאך, אז זיי זאָלען וואקסען אידען. אז מען וויל זייען א פעלד, מוז מען בעאָבאכטען אויב עס וועט וואקסען אין דעם פעלד, ווארום ניט אלע שטיקער ערד זיינען גלייך; און אז מען וועט זייען אויף דעם פעלד וואו עס דארף עט־וואָס געפלאנצט ווערען, ווייל די ערד איז נור גוט צו פלאנצען, דאן ווייסט מען גאנץ גוט, וואָס פיר א קאָרן עס קען אויסוואקסען — פארטריקענטע און פערדארטע.

נו, מיינע פריינדע, מה דאָך ערד צום זייען דארף מען וויסען וואו צו זייען, און וואו ניט, ווייל ווען מען וועט דיעזעס ניט בעאָבאכטען, וועט געוויס גאָרנישט וואקסען, היינט ווי קען מען פיהרען א כשר'ען לעבען און האָבען גוטע פרומע קינדער, ווען די פרוי איז פראָסט, ניט געלערענט, און ווייסט ניט, נישט פון אידישע היסטאָ־ריע, ניט פון אידישקייט, אָדער אז זי ווייס אפילו יא, אָבער זי האלט עס ניט. פערשטעהט מען גאנץ גוט, וואָס עס קען אויסוואקסען פאר א דור פון אזעלכע פרויען.

היינטיגע פרויען קוקען נור אויף געלד, און געלד און געלד, אויפ'ן דיי־מאָנטיל, אויפ'ן באנק־ביכעלע, דארום טרעפען גאנץ אָפט קרומע שדוכים און אזא סוף האָבען זיי...

איך בין א מאָל גערופען געוואָרען צו א חתונה, וואָס א יונגע מיידעל פון צוואנציג יאָהר האט געהייראטה א מאן פון פינף־און־זעכציג יאָהר. אז איך האָב גענומען זיך נאָכפרעגען אויף דעם, האט מען מיר ערקלעהרט, דער מאן איז אינשורט אין פופציג טויזענד דאלאר, קיין קינדער האט ער ניט... דאן האָב איך פערשטאַנען וואָס דער מיין פון דער כלה איז... האָב איך גע־זאָגט צו עטליכע וואָס פערשטעהען א ווייץ: איך האָב געפונען א פסוק איי־נעם, וואָס עס איז גוט צו בענשען ביידען נאָך זייערע פערלאנגען. איהם דארף מען ווינשען אז ער זאָל האָטש נאָך דערלעבען א קינד פון איהר, און

איהר דאָס זי זאָל גיך דערלעבען „ומלאו את הארץ" — ער זאָל שטאַר־בען... און זי זאָל נעהמען זיין פער־מעגען. מיר דאכט, אז אויף אזא אַרט איז דער ווילן געשריבען אין זכרון בספר...

איהר ווייסט דאָך, מיינע פריינדע, מן הסתם, אז סתם „אשה" איז דאָך לקיום המין, און צו זיין אן „עזר לבעלה", צו תורה און עבודה און אלעם גוטעס. אָבער אזא אשה, וואָס מאכט דעם מאַן זינדיגען, און קיין אידישקייט איז ניטאָ דורך איהר, איז נאָר לקיום המין... דארום האָט אדם הראשון נאָכ'ן זינדיגען פון דער פרוי און איהר מאַכען אויך איהם צו זינדיגען, איהר א נאָ־מען געגעבען חוה. ער האָט געזאָגט: דו ביזט מיר א ווייב נור לקיום המין, אָבער ניט אן עזר צו גוטעס. דעריבער „ויקרא האדם שם אשתו", און אדם האָט יעצט, נאָכ'ן חטא פון עץ הדעת, גערופען זיין פרוי „חוה", פאַר וואָס דוקא יעצט און ניט פריהער, „כי היא היתה אם כל חי", דען זי איז יעצט געוואָרען נאָר די „אם כל חי", לקיום המין אליין, אָבער אויף דער האַכציים וואו מיר זיינען דאָ אלע, זי איז א טאָכטער פון א ירא שמים, פון אָרענט־ליכע און פרומע עלטערען, געוויס איז זי אויך א גוטע און א פרומע, קענען מיר האָפען און ווינשען די עלטערען און זי אליין, אז עס זאָל זיין ביי דעם הייראַט ביידע — לקיום המין ולעזר, אָמן...

ה.

א ביסעל מוסר פיר פריינעזאנענע.

ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות. (בראשית)

זינט איך בין ארוים אויף דער וועלט מיט מיין טאַלאַנט, וואָס השי"ת האָט מיר געגעבען, דאָס איך קען שטעהן אויפ'ן פּלאַטפאָרם פיר די טויזענדע מענשען און רעדען, און צו דאנקען השי"ת, וואָס ער האָט מיר געגעבען לחן ולתפארת בעיני האנשים, טרעף איך זיך מיט פערשיעדענע מענשען, פרומע, גוטע, צדיקים, חסידים, אנשי מעשה, און ראַדיקאַלע, און גאָר אפיקורסים, און א ביסעלע פערשטעהע איך איינצוהאַנדלען מיט זיי, מיט יע־דען נאָך זיין געדאנקען.

גאָר ניט לאַנג האָב איך געהאַט די עהרע צו רעדען מיט א האַלבען אַנאַר־כיסט, און וואָס איך האָב גערעדט איז ארויסגעוואָרפען געווען. ער געהט מיט זיינע אידעען, אז ער גלויבט ניט אין קיין זאַך, אויך ניט אין „שכר ועונש", און איינער פון זיינע נאַרישע ארגו־מענטען איז געווען „על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן" וכו'.

שטיימש, זאָגט ער, מיין ווייבעלע הימ עס ניט, און דאָך איז זי געזונד, און איז איבערגעקומען נאָך א גרינגע־רען האָבען ווי אנדערע?...

האָסטו געלעזען, פרעג איך איהם, קענסטו עפּעס, איך זאָל קענען מיט דיר ריידען? איך — זאָגט ער — איך האָב געלעזען אפילו דאָקטאָריע... אויב אזוי, זאָג איך צו איהם, דארפסטו געוויס זיין פרום, ווארום ווען ניט, וועסטו אליין זיך מאַכען צו גאָרניט. פון וואנען נעהמט זיך די געוועהנלי־כע קראנקהייט, וואָס מען רופט עס אָ קאטאר, מען הוסט, מען ניסט, עס רינט פון די אויגען; זאָג זשע מיר, מיין טהייערע, פון וואנען קומט עס?

דאָס קומט פון אייניגע סבות: פון שלעכטע, איינגע רומס, נאָסקייט פון די ווענט, און פון א שלעכטען קלי־מאַט, און פון פערקיהלונג.

יעצט, זאָג איך צו איהם, מיין טהייי־ערער, הער זיך צו וואָס דו רעדסט אליין, אז פון א שלעכטען אויר קומט דער קאַלט, האָט דאָך דער דבר אחר געדארפט אימער פערהוסטען די וועלט, ווייל ער פּאַקט דאָך אריין זיין שנוק אין אלע שמוץ? דאָך האָט דער דבר־אחר קיין קאַטער ניט, נור דער מענש וואָס עדעלער ער איז קריגט ער גיכער דעם קאַטאר...

דער חכם האָט פערשטאַנען וואָס איך מיין מיט דעם „שלש עבירות“. נאָר יעצט האָט ער מיר געפרעגט אַן אנדער פראַגע, איך זאָל איהם ערקלעה־רען מיט פאקטען „שכר ועונש“. גע־וועהנליך קען מען אזא מענשען ניט ווייזען פון מאמרי חז״ל אָדער פסוקים, נור איך האָב איהם געפרעגט, ווי וואָ ער זיך בעגעהן מיט אזא צופאַל: ווען ער קומט אריין אין הויז און מען דער־לאַנגט איהם א גלאָז טהעע, און דו ווילסט זעהר טרינקען, און אין הויז אין פאראן א פליגען־פּראָסעק, און עס געהט צו א קינד, א פּלאפּלער, וואָס דו ווייסט אז ער איז א פּלאפּלער, ער זאָגט קיין וואָרט אמת, און דאָס קינד זאָגט צו דיר: טרינק ניט, די קלענערע בייבי האָט דאָ א גיפט־פּראָסעק אריינ־געשאָטען, וועסטו טרינקען אָדער ניט?

ניין — זאָגט ער — פאר קיין פאַל וועל איך ניט טרינקען. שטיימש, פרעג איך איהם: דאָס קינד איז דאָך א ליג־נער, און עס קען דאָך זיין אין גאנצען א בלאָף? יא, זאָגט ער, אָבער פיע־לייכט איז עס אמת?... צוליעב איין קליינעם פערגעניגען זאָל איך איינ־שטעלען דעם לעבען? ניין. אלזאָ, חכם מיינער, ווענען שכר ועונש, ונכרתה הנפש, מן התורה ומן דברי חז״ל, וויל איך ניט ריידען מיט דיר, ווייל עס איז געוויס ארויסגעוואָרפען. נור איך וויל דיר מעהר ניט זאָגען, אז דו זאָלסט האַלטען משה רבינו, דעם איש אלקים, מעהר ניט ווי די בייבי דיינע... און ער האָט געזאָגט „ונכרתה הנפש“, דער וואָס טהוט אזא און אזא עבירה, דאָס איז פאַיזען. נו, מיין חכם, פון ספק ספיקא ווענען, וואָס זאָגסטו?

ער איז געבליבען אָהן אנטוואָרט. געוועהנליך, ניט ווי מען רעדט איז מעגליך צו שרייבען, רעדען קאָסט קיין געלד, שרייבען קאָסט, פריינדע. דאָס זאָגט די תורה הקדושה, אויב ביי דיר

איז א ספק ח"ו דאס צו טהאָן אָדער ניט, זאָלסטו עס ניט טהאָן, ווייל דו קלעהר זיך ווי איך האָב דיר ער־קלעהרט, „ומעץ הדעת", אויב דו ווילסט וויסען פון די וויסענשאַפטען אויב גוט אָדער שלעכט, זאָלסטו עס שוין ניט טהאָן, „טוב ורע", דו ווייסט ניט אויב גוט איז אָדער שלעכט, פּאַ־זען אָדער ניט, אָדער פערגעניגענד, קוים איז ביי דיר א ספק, „לא תאכל ממנו", „כי ביום אכלך ממנו", זאָג איך דיר געוויס „מות תמות". און דו, מיין חכם, אויב דו דענקסט עס איז א ספק, דארפסטו שוין ניט עסען. פיעלייכט פרעגסטו מיר, חכם, ווארום שטעהט דאָ גאָר וועגען אכילה, טאָ גיב טאַקי א בליק אין יחזקאל „ואתה בן אדם אכול את המגילה", און זעה וואָס דער רד"ק שרייבט, און אלע מפרשים. קלעהר זיך דורך, חכם, אויב איך האָב רעכט אָדער ניט, ודו"ק.

ו:

פּני העדה

וישב בארץ נוד קדמת עדן.

פריינדע, איהר זאָלט אויף מיר נור קיין פאראיבעל ניט האָבען, אין אמע־ריקא איבערהויפּט, איז אפילו א מאָ־דע, אז מען קען יענעם זאָגען וואָס מען וויל, און טהאָן טהוט ער אויך וואָס ער וויל. עס איז אפילו פאראַן אזעלכע וואָס זאָגען: וואָס איז דאָס אייער ביזנעס? צו יענעם איז מיין אנטוואָרט: עס איז מיין ביזנעס, השי"ת האָט מיר בעשאַפען אויף דער וועלט איך זאָל זאָגען יענעם און אליין טהאָן דאָס זעלבע וואָס איך זאָג, ווייל אין אבות געפינען מיר: „הוא היה אומר", טייטשט אָב „הוא" ער, „היה", געוועזן; „אומר", געזאָגט. נו, קלינגען אייך עפּעס דיעזע ווערטער? ווארום בענוצט זיך ניט דער תנא אין אבות ווי אין דער גמרא איז, אז ר' יוחנן זאָגט אַ דין, און די גמרא וויל נאָך א דין ברענגען וואָס ר' יוחנן האָט געזאָגט, זאָגט די גמרא: ואמר ר' יוחנן, האָט דאָך אין „אבות" אויך גע־קענט שטעהען אזוי „ואמר" דער און דער? נור די זאַך איז אזוי: „אָבות" איז דורך זיטען און מוסר השכל, און אז מען זאָגט יענעם מוסר, דארף מען אליין זיין וואָס מען זאָגט יענעם, דאַ־רום זאָגט דער תנא אין „אבות": „הוא היה", דאָס וואָס ער איז אליין געוועזן, „אומר", זאָגט ער דעם צווייטען... אַל־זאָ, איך וועל אייך זאָגען אז איך בין געוויס ניט קיין צדיק, נור וואָס איך זאָג אָדער שרייב דאָס בין איך טאַקי אליין. אַלזאָ, דאָס איז טאַקי מיין ביז־נעס.

יעצט קען איך זאָגען וואָס איך מיין מיט דער לאנגער הקדמה. איך מיין אייך צו זאָגען, לייטע, מעמבערס פון שוהלען, אָדער פעראיינען, (פון לאָדזשען רייד איך גאָרניט, אויך וויל איך זיי אפילו ניט דערמאָנען) נאָר צו אייך רייד איך, חברות, איהר ווייסט וואָס דער אונגליק איז מיט'ן אמעריקאנעם יודענטהום, וואָס עס געהט אונטער פון טאָג צו טאָג, דאָס איז צוליעב די פּרעזידענטען אייערע, וויס־פּרעזידענטען און טראָסטיעס, און אייערע גאנצע קאָמפּאניעס, די פּני, אז זיי ווערען עלעקטעט נור פון אפּיקורסים, אָדער סתם חמורים, איהר קוקט ניט אויב דער פּרעזידענט איז אַ איד אָדער ניט, היינט אז איהר עלעקטעט א פּרעזידענט אַ טריפה'נעם ביין, א מחלל שבת, ניט קיין איד, ניט קיין גוי, זאָגט מיר וואָס פאר א פּנים קען האָבען די אידישקייט און די שוהלען?

ווייל בּיי אייך אלעמען ווערט גע־שפּיעלט די ראָלע פון פּערמאַסקירטע, קען דען זיין אנדערס ווי איך האָבּ א מאָל געזאָגט אין א דרוש אָפּ־טאון, אז ישיבה בחורים פיהרען אין אמע־ריקא דעם רעדעל פון אלע עמטער און כלי־קודש. קען עס זיין גוט?... נו, וועט איהר דאָך פרעגען יעצט, איז דאָך געווים האַלט איך אליין אז „ישיבה בחורים“ טויגען ניט, און מחללי שבת געווים ניט, טאָ ווער? פריינדע, עס זיינען פאראן צוויי־ערליי „ישיבה בחורים“, אזוי רופט מען זיי: די ערשטע און טהייערסטע און בּעס־טע, איז א מענש וואָס זיצט אימער און לערענט. ער הייסט ישיבה־מאָן. א בּאָי הייסט „ישיבה בחור“. עס איז דאָ א צווייטע, ניט פאָר אונז גע־דאַכט, וואָס מען האָט אין רוסלאנד איהם אָבּגעמשפּט צו זיצען אויף איין אָרט פאר „גנבה'נען “א פערד וכדומה רעסטאנסקע ראָטע. אזעלכע ישיבה־בחורים זיינען געקומען, און זיי האָבּען זיך געוועהנליך גרינג ארויפגעארבּייט... „כידוע“ דא אין לאנד, און דאָ שפּיעלט אַ ראָלע דאָס געלד, דער „עגל הזהב“, זיינען זיי אונזערע פיהרער. אז אָח און וועה איז צו די אידישקייט פון אַזעלכע פיהרער!...

דער כלי יקר זאָגט אויף דעם פּסוק וואָס מיר האָבּען אויבּען געבּראכט, „וישב בארץ נוד קדמת עדן“: מצינו שכל ההורג נפשו גולה למזרח“. איך וועל צולייגען איין וואָרט מיט א וויטץ, און אן אמת'ן פאקט, אז א סך פער־בּרעכער זיצען דאָ אין מזרח... זיי זיי־נען די רעדעל־פיהרער, הורגי נפש, קו־מען דאָ און ער איז געוועזן אַ ישיבה בחור, „וישב“ זיצט ער זיך דא „בארץ נוד“, אין די פארוואָגעלטע לאנד, וואָס אלע זיינען דאָ גרים, נע־ונד'ניקעס אין דער ארץ נוד, זעצען זיך „קדמת עדן“, אין מזרח וואַנט. מיינע טהייערע! האָט קיין פאראיבּעל ניט אויף מיר, זאָל דאָס מיר געשעהן וואָס איך ווינש אייך, געווים קיינע שלעכטעס ניט. עס איז אָבּער דאָך דאָ א סך, וואָס זיינען אזוי ווי איך האָבּ געשריבּען... איהר ווייסט פארוואָס איך בּעט אייך קין פאראיבּעל האָבּען אויף מיר, די זעלבּע ווערטער האָבּ איך געזאָגט פאר אַ פּובּליקום פון צוויי טויזענד לייטע,

און אלע האָבען געקוואָלען פון די רייד, נור איינער איז ארויסגעגאנגען און האָט געמאכט קולות: שטייטש, זאָגט ער, ווי זאָגט מען דאָס?... נו, איך האָב באלד פערשטאנען אז ווען קוויטשעט דער כלב, אז מען טרעפט איהם מיט'ן שטיין... און באלד האָבען מיר מיינע הערער דערצעהלט טאקי: זייט ווי־סען, רבי, ניט אומזיסט האָט ער גע־שריען, ווייל ער איז א ישיבה בחור... אָט זיינען זיינע לאנדסלייטע און דער־צעהלען, דארום בעט איך אייך, מאכט זיך ניט וויסענדיג, וועט שעהנער זיין...

ז.

פי הארץ

כי עפר אתה ואל עפר תשוב.

א ביסעל מוסר צו די וואָס רוהען ניט ,טאָג ווי נאכט, און האָבען אפילו קיין צייט זיך צו באזינען, צו וואָס פאר א מדרגה זיי זיינען געקומען, אפילו צו גופניות, קערפערליכע אנגע־לעגענהייט, עסען טרינקען, האָבען זיי קיין צייט, נור ביזנעס און ביזנעס, טאָג און נאכט, שבת ויו"ט. שבת ווייזט ער פאר גויים אז ער האלט אָפען די ביזנעס, אז ער איז קיין איד ניט, זונטאָג ווייזט ער פאר אידען, אז ער איז קיין גוי ניט. ארום און ארום, ווייסען אלע אז ער איז ניט קיין איד, ניט קיין גוי — אז ער האלט דאך אָפען אפילו זונטאָג אויך... א שאנדע פאר אונז, א שאנדע פאר זיי, איינ־שלינגען איינער דעם צווייטען צוליעב דעם דאָלאר, זיי פארליערען גאר דעם נאָמען מענש.

איך האָב די צייטען בעזוכט איינעם פון די סאָרטען ביזנעס־לייטע, מיינעם א בעקאנטען, וואָס אין רוסלאנד איז אפילו מיר ניט אָנגעשטאנען רײדען מיט איהם. איך האָב איהם עפּעס נויטהיג געהאַט. איך בין געקומען אין זיין סטאָר. ער האָט מיר גאנץ גוט בעמערקט, נאָר איך שטעה און ער מאַכט זיך ניט וויסענדיג. ער האָט מיר די האנד ניט געגעבען אפילו ווען ער איז שוין געשטאנען לעבען מיר, און ער האָט זיך ענטשולדיגט נאכהער פיר מיר: איך האָב אפילו קיין צייט ניט אייך צו געבען די האנד. נו, זאָג איך, ווייל עס שטעהט אין (אסתר ב') „ובביזה לא שלחו את ידם", אז עס איז ביזע געוועהן האָבען זיי ניט גע־געבען די האנד...

מיר האָבען אָבגערעדט צו טרעפען זיך צוזאמען אין אָבענד. דאן צווישען אנדערע רייד, בין איך געקומען מיט איהם אין א געשפרעך וואָס איז דער צוועק פון אזא שווערען לאסט, וואָס

א מענש ציהט ארויף אויף זיך? איך האב איהם ערקלעהרט דעם „כי עפר אתה ואל עפר תשוב" מיט דער בע־וואוסטער געשיכטע. צוויי לייטע זיי־נען געווען אימער אין קריעג צוליעב א שטיקעלע ערד פון איין אכטעל אר־שין, איינער האט געזאגט צו איהם געהערט עס, און דער צווייטער האט גע'טענה'ט דאס די ערד איז זיינע. די מחלוקה איז געגאנגען עד לשמים, דער רב פון שטעדטעל האט שוין עט־ליכע מאל געמאכט א פשרה, אבער עס האט ניט געהאלפען, ביז דער רב האט זיי געשיקט א מאל רופען און זאגט צו זיי: איך וויל איהר זאלט מיר ווייזען די שטיקעל ערד וואס איהר קריעגט זיך איבער דעם. זיי האבען באלד גע־צייגט דעם רב. דער רב האט געזאגט: קינדערלאך, איך מוז איין מאל פאר אלע מאל וויסען דעם אמת, און דאס צו דערגעהן מוז איך פרעגען די ערד אליין... ער האט זיך אנידערגעלייגט אויף דער ערד מיט'ן רעכטען אויער און געלעגען צעהן מינוטען. אז ער האט זיך אויפגעהויבען, זאגען זיי: נו, ווייסט איהר שוין, רבי? יא, אנט־ווארטעט ער: איך האב געפרעגט די ערד דעם רעזולטאט פון אייער מחלוקה, מען מוז דאך וויסען א מאל אז און ענדע זאל נעהמען צו אייער מחלוקות, האט די ערד אזוי געזאגט צו מיר: רבי, זאגט זיי אז זיי בלאפען ביידע, איך בין ניט זייערע ביידענ'ס, נור זיי זיינען ביידע מיינע. באלד, באלד, וועל איך זיי צונעהמען, וועל איך זיי ווייזען אז זייער גאנצע מחלוקה איז אומזיסט... „כי עפר אתה ואל עפר תשוב". דאס איבעריגע ערקלעהרט אליין...

ח.

דרוש פיר ביזנעס לייט

ויאמר קין אל הבל אחיו, ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. (בראשית)

נאך מיין שכל נאך, האט גע־דארפט שטעהן דער פסוק אזוי גע־שריבען: „ויהי בהיותם בשדה ויאמר קין אל הבל אחיו ויהרגהו", איך דענק אז איהר בעטראכט איך יעצט אז עס איז אזוי ריכטיגער. און ווידער וואס שרייבט די תורה ויהי בהיותם בשדה? אגב וועל איך ברייננגען איין פסוק, וואס דער געטליכער משורר זאגט: „הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד... איך פערשטעה ניט אין פלוג וואס הייסט „גם יחד"?

אוי, די ביזנעס־וועלט, ווי פאלש זי איז... „כלו שקר", איז באמת געזאגט נאר פאר די ביזנעס־לייט. זעהט ווי פערהאוועט זיי זיינען טאג ווי

נאכט, אז זיי האָבען אפילו קיין צייט זיך ארומצוקוקען אויף זיך אליין, ווער רעדט פאר דער נשמה — געוויס ניט, נור איין שטיקעלע הגדה האָבען די גבירים ביזנעס־לייטע, פאר זיך, און די שטיקעלע הגדה גלייכען זי זעהר און זעהר, און דאָס איז נעמליך, „אלו לא נתן לנו את התורה ונתן לנו את ממונם דיינו“, א טהייערער דיינו איז דאָס פאר זיי ,אָהן תורה און האָבען געלד.

דער בעסטער פריינד איז קיין פריינד, דער בעסטער ברודער איז קיין ברודער. זעהען מיר דען ניט מיט אונזערע אויגען ווי א ברודער איז ווייט איינער פון אנדערן, די בעסטע און שעהנסטע פראזען ווערען געשריבען אין לעטערס, פון איינעם צום צווייטען, „ידידי“, „אהובי“, „אחי“, „יקירי“, „מחמד נפשי“, „עטרת ראשי“, און פיעלייכט קומט ניט אזוי גיך קיין לעטער, איז א נייע צרה, „ידידי, אהובי, מחמד נפשי, עטרת ראשי“, ווארום און וואָס איז די סיבה וואָס דו שרייבסט מיר ניט, איך שלאָף ניט און עס ניט, עס איז מיר מיין קאָפּ אראָפּגענומען, איך ווייס ניט וואָס איבערצוקלערהען...

נו, גאָט האָט געבענשט די גליקליכע צייט, ברודער „ראובן“ איז געקומען צו ברודער „שמעון“, א ריכטיגער „וישקהו“, א ריכטיגער, גאָר א ריכטיגער, איז געווען פון איינעם צום צווייטען. נו, השי״ת האָט געהאָלפען אז אויך „שמעון“, דער איצ־געקומענער, האָט בעקומען ערגעץ עטליכע דאָלאר און האָט אויך געמאכט א ביזנעס, עפּעס זעהט עס אויס אזא סאָרט ווי ראובן׳ס.

פרעגט שוין גאָר ניט וואָס ביי זיי איז פאָרגעקומען: קיין פּען קען דאָס בעשרייבען, קיין מויל קען עס ריידען, קיין פּאָעזיע קען בעזינגען, קיין געדאנקען קען בעטראַכטען — וואָס פאר א צרה עס איז יעצט צווישען זיי, ווען זיי זאָלען קענען וואָלטען זיי געמאכט אפילו פאלשע בלבולים, ווי פּאָניע אויפ׳ן מארטירער ביילים... איהר, מיינע לעזער, פערשטעהט שוין יעצט אליין, אז ביי זיי איז א גרעסערע שנאה ווי צווישען צוויי פרעמדע ביזנעס־לייטע וואָס זיינען קאָנקורענטען...

זאָגט דער געטליכער משורר: הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים“ — עס איז זעהר שעהן ווען ברידער זיצען אין אחדות און ליעבע; ניט אין דער צייט ווען איינער איז אין ניו יאָרק און דער אנדערער אין סאן פראנציסקאָ, ניין, ניט דאָס מיין איך, דאן איז שרעקליך די ליעבע פון ברידער מעהר ווי ביי פריינד וואָס זיינען פרעמדע... ניין, ניט דאָס מיין איך. דאָס איז דאָך דער שטייגער, טאָ וואָס פאר א נייעס וואָלט איך אייך דאָ ערקלערהערען? איך מיין א גרויסע נייעס, און דאָס ווען זיך קענען רופען שעהן און אנגענעהם: „הנה מה טוב ומה נעים“, ווי שעהן און אנגענעהם עס איז, אז „שבת אחים“ ,אז ברידער קענען זיך האַלטען רוהיג, „שבת אחים“ — ווען אז „גם יחד“, אויך אז זיי זיינען צוזאמען, צוזאמען אין איין שטאָדט, צוזאמען אין ביזנעס, צוזאמען איינער נעבען דעם אנדערן, — דאָס איז שעהן... „ג ם י ח ד“.

דער מדרש דערצעהלט וואָרום „קין" מיט „הבל" האָבען זיך געקריעגט. „אמרו בואו ונחלוק את העולם. אחד נטל את הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין, דין אמר ארעא דאת קאי עליה דידי, ודין אמר מה דאת לביש דידי". עס פערשטעהט זיך, אז ווי לאַנג זיי האָבען קיין ביזנעס ניט געמאַכט זיינען זיי געווען גוטע פריינד, אָבער קוים האָט זיך ענטוויקעלט א צוטהיילונג אין דער וועלט: דאָס געהערט דיר און דאָס — מיר, דאַן האָט זיך אָנגעפאַנגען א „ויהי", א צרה: דעם האָט זיך געדאַכט אז זיין ברודער געהט אין זיינע ביזנעס אריין, און דעם האָט זיך געדאַכט אַז זיין ברודער געהט אין זיינע ביזנעס אריין, און אונז איז דאָך גוט בעקאַנט מיט וואָס דאָס האָט זיך געענדיגט...

און דאָס דערצעהלט אונז אויך די תורה. ביפאָר זייער ביזנעס און צוטהיילען זיך זייערע נחלאות, האָבען זיי געלעבעט זעהר גוט און מען האָט גערעדט צווישען זיך ליעבליך און פריינדליך. „ויאמר קין אל הבל אחיו" — אימער איז געוען וויכע רייד צווישען איינעם און דעם אַנדערן. איהר ווייסט דאָך, אז „אמירה" איז „רכה" — און וואָס מען רעדט דאָס מיינט מען טאַקי. נאָר... „ויהי בהיותם בשדה", אָבער די צרה איז געווען ווען זיי זיינען געקומען אין פעלד, און קין האָט געמיינט אז הבל טרעט אויף זיינע האָב און גוטס, און הבל האָט געמיינט אז קיין טראָגט זיינע קליידער, דאָס הייסט אויף זיינע ביזנעס, פון וואָס ער מאַכט א לעבען. נו, ווייסט איהר שוין, פריינדע, וואָס ווייטער איז געשעהן: „ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו"...

פריינדע, איהר האָט נאָר קיין טעות ניט צו דענקען אַז קין האָט גע'הרג'עט הבל'ן, און מיט דעם האָט זיך די זאַך געענדיג. ניין, פריינדע, „קין" און „הבל" — דאָס איז די וועלט־טראַגעדיע נאָך היינט. „קין" און „הבל" געפינען זיך אין די גרעסטע סטריטס פון די גרעסטע שטעדט, אפילו אין די רייכסטע ביזנעס־סטריט פון ניו־יאָרק — אין וואָל סטריט, אָדער אין בראָדוויי...

ט.

לט"ו כסליו

„כשעה שרצה הקב"ה לברוא את העולם ברא כת של מלאכים וכו'. חסד אמר יברא שכולו מלא חסדים. שלום אבר אל יברא שבולו מלא קטטה. צדק אמר יברא שכלו צדקה. אמת אמר אל יברא שכלו שקרים, מה עשה הקב"ה השליך אמת ארצה שנאמר אמת מארץ תצמח". (ב"ר)

די וועלט פרעגט: וואָרום האָט דווקא הקב"ה אראָפּגעוואָרפען דעם אמת אויף דער ערד און נים קיין אַנ־דער זאַך, ד. ה. פאַר וואָס ניט שלום? דאָס פערשטעהט מען גאַנץ גוט, וואָ־רום ער האָט אין גאַנצען איינעם בער־זייטיגט, און דאָס איז דעם אמת, ווייל צוויי האָבען געזאָגט „ניט" און צוויי „יא", און ער וויל דאָך יא בעשאַפען, האָט ער איינעם אראָפּגעוואָרפען, עס זאָל אויסקומען צוו אויף איינעם, אום יא צו בעשאַפען. אָבער וואָרום האָט ער גראָדע דעם אמת אראָפּגעוואָרפען?

אום דיעזעס צו בעאַנטוואָרטען, מו־זען מיר אייך ערקלעהרען וואָס איז דאָס פאַר א שמחה, היינט, ט"ו כסליו, וואָס מיר האָבען זיך צוזאַמענגענומען און מיר עסען און טרינקען, וועהרענד ביפאָר האָבען מיר געפאַסט און גע־זאָגט סליחות. וואָס איז דאָס געוועזן פאַר א פאַסטען און וואָס איז עס יעצט פאַר א שמחה?

יעדע טובה, וואָס איינער טהוט צו דעם אנדערען, לעבעדיגען מענשען, איז כמעט פערבונדען מיט א ניט־אמת: ער דענקט דערביי, אז מען איז דאָך נור א לעבעדיגער מענש, היינט קומט ראובן אַן צו מיר, און מאָרגען קען איך, שמעון אָנקומען צו איהם — עס איז דאָך א גלגל החוזר... על פי רוב צדקה, איז ניט לשמה. עס פּאַסט... מען מוז... עס איז ניט שעהן אַנדערש... עס איז אן אדוועטייזמענט... און נאָך א סך, זעהר פיעל איז דורך מחלוקת...

יעדע צדקה, יעדער חסד — איז מיט א מיין, עס איז צוגעמישט מיט עטוואָס זעלבסט־נוצען, ווייל א סך חסדים זיינען פרבונדען מיט קריעג. דארום האָט דער אמת געקריעגט אויף דעם חסד, וואָס זאָגט „כולו מלא חסדים". יא, זאָגט דער אמת: דו ביזט גערעכט, חסד... חסדים טהוען זיי טאַקי... דו, „צדק", ביזט אויך גע־רעכט, טאַקי „כולו מלא צדקות"... אָבער דער „חסד" און די „צדקה" זיי־נען „מלא שקרים" און עס איז כמעט ניטא איין אמת'ער חסד און עס איז ניטאָ קיין ריכטיגע צדקה... „כולו מלא שקרים"...

„מה עשה הקבה?" צו ווייזען דעם אמת אז ער איז גערעכט און אויך ניט גערעכט, האָט ער געזאָגט: זעה, אמת, דו ביזט גערעכט... אז אין די „חסד" און „צדקה" איז „כולו שקרים", אָבער

דאָס איז נאָר פאַר לעבעדיגע... אָבער עס איז פאַראַן א „חסד“ וואָס מען מוז צוגעבען אז עס איז אן אמת'ער, און דאָס איז ווען מען דאַרף מקבר זיין א ברודער פון איין חברה... דאָס איז אן אמת'ער חסד.

ווי די חז"ל זאָגען און רש"י ברייננגט אין אָנהויב „ויחי“, „ועשית עמדי חסד ואמת“, „חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת, מפני שאינו מצפה לתשלום גמול“, דער חסד וואָס מען טהוט מיט א געשטאָרבענעם איז אַן אמת'ער חסד, ווייל אזא חסד וואָס מען טהוט מיט א לעבעדיגען האָפט ער אז ראובן וועט איהם אָבטהאָן א טובה... אָבער דאָ, אז ראובן בעגראָבט א טויטען ברודער, קוקט ער דען אויס אז מען זאָל איהם אין גיכען אָבטהאָן די זעלבע טובה און איהם בעגראָבען? ניין, געוויס ניט. דארום ענדיגט רש"י: „שאינו מצפה לתשלום גמול“, ער קוקט ניט אויס צו קריגען בעצאָהלט מדה כנגד מדה... אלזאָ, הייסט עס א חסד של אמת... ווען מען ליעגט שוין אין דער ערד, איז וואס מען זאָל ניט האָבען געטהאָן פיר דעם טויטען, פערבלייבט עס א חסד של אמת... דארום „השליך אמת ארצה“, האָט גאָט אַראָפּגעוואָרפען דעם אמת אין דער ערד... עס הייסט: דו, אמת, וועסט אליין מוזען צוגעבען אז דער חסד איז גרויס, און עס איז אויך אן אמת; פון דעם חסד פון דער ערד וועט אויפגעהן דער אמת, שנא' „אמת“, ווען וועט זיך אַרויסצייגען דער „חסד“ של „אמת“, „מארץ תצמח“.

אלזאָ, מיינע פריינדע, איז דאָך דער חסד שעושין עם המתים א „חסד“ של אמת; ווי איז עס אָבער אז מען טהוט ניט ח"ו ריכטיג ר"ל אויך דערביי, איז דער פערברעכען געפעהרליך, ווי מיר זעהען פון דעם אויבען־דערמאָהנטען מאמר, אז צוליעב דעם איז די וועלט בעשאַפען געוואָרען. אלע אידען און אויך אלע חברות האָבען א חברה מקבר צו זיין „מתים“, וועלכע ווערט טאַקי גערופען „חברה קדישא“, ווייל דער חסד וואָס זיי טהוען איז אן אמת'ער חסד... אָבער פיעלייכט ח"ו וח"ו האָט מען אמת ניט ריכטיג בעהאַנדעלט, מען איז דאָך ניט מעהר ווי לעבעדיגע מענשען, און מען קען דאָס גאָר ניט וויסען, ווי דער משורר האָט געזאָגט: „שגיאות מי יבין“, על כן האָט מען געמאַכט א טאָג וואָס קען ניט געפאַלען שבת, ט"ו כסליו, און מען פאַסט און מען זאָגט סליחות, מען בעט ביי גאָט אז ער זאָל מוחל זיין אויף דער עבירה פון שגיאות, וואָס מען האָט פיעלייכט פערזעהן... מען געהט אויף'ן בית הקברות, מען בעט ביי די נפטרים מחילה... דאַן איז דאָך געוויס: „והוא רחום יכפר עון“, אלע זיינען בעלי תשובה... און מען איז בטוח אז גאָט ב"ה איז געוויס מוחל. דעריבער איז יעצט א שמחה גדולה, און מען מאַכט א סעודה...

י.

ב״ר פר״ב ויצא קין מלפני ה׳ יצא ושמח וכו׳ פגע בו אדה״ר אמר לו מה נעשת בדינך? א״ל עשיתי תשובה ונתפשרתי וכו׳ מיד עמד אדה״ר ואמר מזמור שיר ליום השבת

איך וועל פרעגען: ווארום האָט ער גראָדע געזאָגט „מזמור שיר ליום השבת״ און ניט קיין אנדער קאַפּיטעל, וואָס האָט דען דיעזער קאַפּיטעל צו טהאָן מיט תשובה?

רבותי, עס ציטערען מיר אלע אברים ווען איך דאַרף זיך שטעלען ריידען פאַר אייך שבת תשובה, ווייל די ספרים הקדושים זאָגען אז די וואָך פון אויף מאָרגען נאָך ר״ה ביז יוה״כ איז יעדער טאָג מכפר אויף א טאָג פון גאַנצען יאָהר, דהיינו: זונטאָג פון עשרת ימי תשובה איז מכפר אויף אלע זונטאָג׳ס פון׳ם יאָהר, א. ז. וו. זעלבסט פערשטענדליך, אז שבת שובה איז מכפר אויף אלע שבתים פון׳ם יאָהר. געוועהנליך, פערשטעהט איהר גאַנץ גוט, אז דאָס מיינט מען מיט תשובה...

רבותי, וואו איז די תשובה פון שבת שובה אויף אלע שבתים פון א גאַנץ יאָהר? זיינען דען היינטיגען שבת מעהר ביזנעס געשלאָסען ווי אין די אנדערע שבתים? אדרבה, ר״ה זיינען די ביזנעס געווען געשלאָסען און שבת שובה זיינען זיי אָפען; עס איז דאָך הימעלשרייענד!... איינער האָט א מאָל געזאָגט א גלייך וואָרט, אז די אמעריקאַנער אידען וועלען אויף יענער וועלט בעשטראָפט ווערען פאַר׳ן מקיים זיין די רייד פון חז״ל, מען זאָל

ניט בלאָזען שופר ר״ה וואָס געפאַלט שבת, „שמא יעבירנו״, דאָס גלייכען: אתרוג, סוכות. היינט וויבאַלד מען האָט ר״ה וואָס איז געפאַלען שבת ניט געבלאָזען קיין שופר צוליעב „שמא יעבירנו״, און שבת שובה איז מען עובר ל״ט מלקות אלע פינף מינוטען, ווער רעדט יעבירנו?... איז דאָך א זינד וואָס מען האָט שוין ר״ה ניט געבלאָזען קיין שופר...

נאָר ימים נוראים, די דריי טעג — ביי אנדערע נור צוויי טעג, דהיינו: איין טאָג ר״ה איז נאָר ביי זיי... — פורים און יום הכפורים איז ביי זיי גלייך, עפּעס א מין שמחה׳לע, און די וועלט זאָגט טאַקי א וויץ אויף דעם וואָס די נעמען פון דיעזע צוויי ימים טובים האָבען עהנליכע קלאַנגען אין דער אויסשפּראַכע, דאָס ביידע טעג ווערט געשפּיעלט איין טראַגעדיע: פורים פאַרשטעלען זיך „אידען״ פאַר „גויים״ (אויב איהר געדענקט די פורים-שפּיעלער אין רוסלאַנד און גאַ־ליציען), און יום הכפורים פאַרשטע־לען זיך „גויים״ פאַר „אידען״...

אלזא, מיינע טהייערע, עס איז רעכט וואָס מיר זאָגען „אבינו מלכנו חטאנו לפניך״, דאָס הייסט, מיר האָבען גע־זינדיגט „לפניך״, ווען מיר שטעהען פאַר דיר און קלאַפּען זיך אין האַרצען,

איז מיט דעם אליין זינדיגען מיר פאר דיר...

די גמרא זאגט אין מס׳ שבת (דף קי״ח ע״ב) „אמר ר׳ חייא בר אבא אמר ר׳ יוחנן המשמר שבת כהלכתו אפילו עוע״ז כדור אנוש מוחלין לו״. אלזא, זעהען מיר דאך דעם מאמר חז״ל, אז מען היט שבת איז גאט מכפר די עבירות אפילו ווען ער האט ח״ו געדיענט ע״ז. זעהען מיר דאך ווי טהייער שבת איז... נו, רבותי, איהר און מיר ווייסען ווי מיר טהוען תשובה מיט׳ן שבת... די גמרא זאגט אין סנהדרין (נ״ח) „גוי ששבת חייב מיתה״, אויך איז פאראן אז א גוי העלפט קיין תשובה נים. שובה ישראל אבל לא עכו״ם... אבער א בן נח העלפט קיין תשובה ניט...

אדם הראשון האט געוויס געוואלט פערריכטען זיין עבירה מיט תשובה, און ער האט געוויס געזוכט מיטלען ווי אזוי תשובה צו טהאן; זאל ער היטען שבת, טאמער איז ער גערעכענט ווי א בן נח, און ער טאהר קיין שבת היטען; ווידער, איז ער אין דין ווי א בן נח, קען ער דאך קיין תשובה ניט טהאן?

ער געהט זעהר פערטראכט און קלעהרט, ער דערזעהט „ויצא קין מלפני ד׳״, ווי גאט האט איהם איצט א ביסעל אויסגע׳מוסר׳ט. ער געהט פרעהליך, „יצא ושמח״, פרעגט ער איהם: קין, מיין זוהן, וואס ביזטו נאך פרעהליך, דו האסט געטהאן אזא פערברעכען, און דו פרעהסט זיך. מן הסתם האסטו דאך עפעס גוטעס געטהאן? „מה נעשה בדינך״, אז דו ביזט פערגעבען געווארען, אז ניט וואלסטו זיך דאך ניט געפרעהט? „א״ל עשיתי תשובה ונתפשרתי״. ווי אדם האט געהערט אז ביי קין׳ן איז אנגענומען געווארען זיין תשובה, און דאס צייגט דאך אז ער איז אין כלל ישראל. אויב אזוי, האט זיך געטראכט אדם הראשון, האב איך א גוטען מיטעל פיר תשובה, איך וועל היטען שבת, ועט מיר אלעס פארגעבען ווערען, „עמד ואמר מזמור שיר ליום השבת״, ודו״ק.

אי, וואס פאר א פינסטערע וועלט עס איז יעצט! מען הויבט ניט אן צו האלטען שבת, פונקט ווי זיי וואלטען געווען גויים גמורים. זיי טהוען ניט קיין תשובה, ווי גויים גמורים, און שבת איז אין וועג. ער מיינט אז ער איז א בן נח, אז ער היט ניט שבת, מיינט ער אז עס קען איהם שוין קיין תשובה ניט העלפען... אבער תשובה העלפט אויף אלעס, כאטש דו האסט מחלל שבת געווען.

יא.

בזעת אפיך תאכל לחם וכו׳

די פארספּענדערס, די „זוללים וסובאים“, די וואָס עס געהט זיי ניט אָב אפילו קיין קריינק, דאָס הייסט אז עס פּאַסט גאָרניט אז א גביר, איבּערהויבּט די רייכע ליידע, אז זי זאָל ניט קריינקען, מאַכען זיי זיך פאר קראנק, און דער דאָקטאָר זאָגט שטרענג אָן די מאַדאַם דאָס זי דאַרף פאָהרען אין אויסלאַנד... אזוי ווי איך האָב געהערט אין נויאָרק, געהענדיג אויף דער פינפטער עוו., ווי איין פרוי זאָגט צו דער אנדערער: לאָמיר אריבּערגעהן אויף דער אנדערער זייט, דאָרט געהט מיין דאָקטאָר, איך שעהם זיך פאר איהם די אויגען צו ווייזען, ווייל איך האָב שוין לאַנג ניט געקרענקט...

אָט דיעזע חברה, פון גאָר די גרויסע ביז די קלענערע דריקער פון דעם אָרימען און שמאָקצער פון זיין בּלוט, דאַרף מען ויסען, קומט שוין ניט אָן שווער קיינע לוקסוס צו דערגרייכען. זי בּעקומען זייער לוקסוס און איבּעריגע לוקסוס אָהן שוויס, אָהן מאַטערניש, ווייל זיי האָבּען שוין ווער עס זאָל זיך מאַטערען פאר זיי, דאָס זיינען די ארבּייטער, נעבּיך, וואָס זיינען בּיי זיי אין די אויגען ווי פערד און זיי שמאָקצען אויס פון זיי זייער מאַרך מיט זייער בּיסעל בּלוט און זעהען נור אָבּצורייסען פון זיי דאָס לעצטע שטיקעל בּרויט. שטייטש, מערדער, איהר זעהט דאָך ווי דער אָרימאַן מאַטערט זיך אויף א שטיקעל בּרויט, און איהר מאַטערט אייך גאָר ניט אפילו צו ספּענדען די צעהנדליגע טויזענדער קענט איהר ווייל איהר האָט עס אָהן מאַטערנים.

אָדם, דו האָסט ניט געוואָלט זיין גליקליך און לעבּען מיט דער נאַטור, ווי אלע בּרואים, נור דיר האָט זיך געגלוסט עץ הדעת, גיבּ איך דיר א ברכה אז דו זאָלסט יעצט זיין אן ארבּייטער אויף דיין שטיקעל בּרויט, קיינע לוקסוס ארבּייטער וועסטו שוין געווים ניט האָבּען. „בזיעת אפך“ איז נאָר „תאכל לחם“, מיט שוויים וועסטו נור עסען בּרויט, ווייל „כי תעבוד את האדמה“, ווייל דו וועסט זיין אן ארבּייטער. נור, אדם, זיי זיכער אז עס איז בּעסער צו זיין אן ארבּייטער און עסען כשר׳ע, פערדיענטע בּרויט, מיט שוויים, איידער צו זיין א האר איבּער הונדערטע כשר׳ע מענשען און עסען און טרינקען בּלוט מיט מאַרך.

אָרעמער, שווערער ארבּייטער, מיט וואָס קען איך דיר טרייסטען? נאָר מיט איין זאַך: די וועלט איז א ים הגדול, דעם מענשענ׳ס לעבּען איז א שיף, גאָט האַלט דעם רודער, דעם בּלאָזט א גוטער ווינד, דעם א שטורם, אָבּער אלע מוזען קומען צו איין בּרעג, און אלע וועלען דאָרט זיין גלייך, אין געגענטהייל: „קטן“, פאָהרענדיג אויף דער שיף בּיזטו געווען א קטן, „וגדול, און זיין גרויס. ווי קען דאָס זיין אז

מען איז א קטן, אז דער זעלבער קטן זאָל זיין גרויס? קטן וגדול קען נאָר זיין דאָרט וואו די שיף האָט זיך שוין אָבגעשטעלט, שם היא... ודו"ק...

יב.

חנוך הבנים

„אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו את האלהים התהלך נח. ויולד נח שלשה בנים, את שם, את חם, ואת יפת. ותשחת הארץ וגו'."

עס זיינען דאַ פיעלע וואָס פרעגען קשיות אויף השי"ת. אנטוואָרטען אויף די קשיות קען מען ניט אלעס, און עס ווענדט זיך אויך ווער עס פרעגט. מאַנכע נעהמען אָן א קלוגען תירוץ, ווייל זיי ווילען וויסען א תירוץ, און מאַנכע ווילען אומיסנע בלייבען ביים תירוץ, כדי צו האָבען א בעווייז אז זייערע טהאטען זיינען ריכטיגע. עס איז שווער צו אנטוואָרטען אלעמען אויף זייערע קשיות, ווייל אויף איין „חכם" פון דער הגדה זיינען פאַראַן דריי אנטקעגען: א „רשע", און א „תם", און א „שאינו יודע לשאול". היינט האָב צו טהאָן מיט זיי, איין חכם קעגען דריי אזעלכע...

איינע פון אלע קשיות איז: ווארום דער און דער רב, דער און דער פרו־מער, עהרליכער איד האָט שלעכטע קינדער, זיי ווילען ניט דאַוונען, און ח"ו פיעלייכט א קינד פון די אויבענ־דערמאָהנטע איז אויך מחלל שבת... נו, פרעגען זיי, פאַר וואָס איז דאָס? און על פי רוב זאָגען זיי אז יענעם רבי'ס קינד איז מחלל שבת, א פשיטא שוין מיינער — ער מעג געוויס... איין תירוץ קען איך שרייבען, ניט אויף דער פראגע, נור א תירוץ וואָס איינער האָט בעקומען פון גאָט אליין אויף א קשיא וואָס ער האָט געפרעגט, פיעלייכט וועט איהר דערפון פער־שטעהן אז אלע קשיות קענען אזוי פערענטפערט ווערען.

א פאסטוך, זעהר א פראָסטער מענש, האָט געפאשעט שעפסען. די שעפסעלעך פיטערן זיך אויפ'ן גרינעם גראָז. דער פאסטוך איז געשטאַנען לעבען אן עפעל־בוים, בעוואַקסען מיט שעהנע עפעלעך, מיט רויטע פּנים'־לעך, זעהר שעהנע.

דערבייַ איז געווען א גאָרטען, אין וועלכען עס זיינען געוואַקסען אוגער־קעס און קירבעס. ער בעטראַכט די גרויסע קירבעס, וואָס זיינען אזוי גרויס ווי וואַטערמעלאָנס, ווי זיי לי־גען זיך און וואַקסען אויף א דינעם גרעזעלע, צוגעטשעפּעט צום וואָרצעל.

דער פאסטוך האָט זיך לעבען דעם בוים אנידערגעלעגט זיך אָבצורוהען, בעטראַכט ער נאָך א מאָל די צייטי־גע עפּעלעך, וואָס וואַקסען איבער זיין קאָפּ. ער האָט א בליק געטהאָן אויפ'ן גאָרטען וואו עס וואַקסען די גרויסע שווערע קירבעסען, און ער דערלאַנגט

א פרעג: אך, גאָט, וואָרום האָסטו עס בעשאַפען פונקט פערקעהרט: דער קליינער עפּעלע האָט געדאַרפט וואַקסען אינ'ם גאָרטען, צוגעטשעפּעט מיט'ן דינעם גרעזעלע, און דער קירבעס, דער גרויסער און שווערער, האָט געדאַרפט וואַקסען אויף דעם בוים...

גאָט האָט געוואָלט ענטפערען דעם פּראָסטען א גוטען תירוץ, אום ער זאָל עס גערענקען, האָט ער געמאַכט א ווינד און די צווייגען פון בוים האָבען אָנגעפאַנגען זיך שטאַרק צו בעוועגען. דער פּאַסטוך איז געלעגען מיט'ן פּנים ארויף. און עפּעלע איז צוליעב דעם ווינד אראָפּגעפאַלען פון בוים און איהם געטראָפען אויף זיין נאָז, און בלוט האָט אָנגעפאַנגען געהן. זיינע שמערצען זיינען געוועזן גרויס.

אך, גאָט, איך האָב שוין א גוטען תירוץ אויף מיין פראַגע וואָס איך האָב געפרעגט. איך פערשטעה שוין אז ווען די קירבעסען וואָלטען געוואַקסען אויפ'ן בוים, און א קירבעס וואָלט מיר געפאַלען אויפ'ן פּנים — אזא שווערער קירבעס — וואָלט איך שוין מעהר קיינמאָל אין מיין לעבען ניט געקענט פרעגען קיין קשיות... אלעס וואָס דו טהוסט, רבש"ע, איז גוט, קיין קשיות מעהר...

איך וויל אייך ח"ו קיין קירבעס אין פּנים ניט וואַרפען, קין עפּעל אויך ניט, וואָס איך ווינש אייך און יעדען אידען, זאָל דאָס מיר געשעהן... נור איך בעט אייך, און זאָג אייך: פרעגט אויף רבנים קיין קשיות. דאָס איז פונקט ווי פרעגען קשיות אויף גאָט. מיר ווילען אז איהר זאָלט לערנען אייערע קינדער פונקט ווי די רבנים לערנען. צאָהלט אזוי פיעל א מלמד, ווי די רבנים צאָהלען, און ווען די אטמאָספערע פונ'ם לאַנד פערדאַרבט די קינדער, געהט אריין אין צימער פון דעם רב... און בעטראַכט זיינע נאַסע אויגען, זיין וויינען און יאָמערען דאַרויף, וועט איהר זיך איבערצייגען אז דער רב איז נעביך גאָרניט שולדיג, ניט פריהער, ניט שפּעטער... לערענט זיך פון רב צו לערנען די קינדער ווי ער לערענט. איך קען א רב וואָס אין זיין הויז איז צייטענווייז ניטאָ אויף חיונה, און דעם מלמד צאָהלט ער 12 דאָלאַר א מאָנאַט פאַר לערנען א שטונדע אין טאָג מיט זיין קינד. א קלייניגקייט, צוועלף דאָלאַר פאַר אַן אָרעמאַן!... איך האָב געהערט א רב האָט געזאָגט א דרוש נפלא פאַר „חנוך הבנים". שטעהט א איד אַן אָבגעפּאַסעטער, מיט א רויטען נאָז... וואָס עס קומט, ווייזט אויס, ניט פון נסים... און זאָגט: לאָז דער רב בעסער זאָגען מוסר זיין זונדעלע...

דער דור המבול האָט געזאָגט דאָס זעלבע אויף נח'ן. בעפאָר נח האָט געהאַט קינדער האָט ער געזאָגט מוסר דעם דור, איז טאַקע דער דור ניט געווען אזוי שלעכט. אָבער אז נח האָט שוין געהאַט דריי זיהן, איינער „שם", א תלמיד חכם, א צדיק. נור אויף דעם קוקט ניט דער דור המבול. דאָס גוטע לערנען זיי ניט פון רב. איינער „יפת", אַן אריסטאָקראַט, געוויס א דאָקטאָר, און געוויס ניט פרום, און רעדט שוין אויף נח'ן. נור אז ער האָט שוין געהאַט דעם טרעמפּ „חם", א

רעגעלער באַם, דאָ האָט שוין נח גע־מוזט אויפהערען זאָגען דרשות, ווייל די חברה יונגאַצעס האָבען געזאָגט: אהאַ! זאָל ער בעסער זאָגען זיינע מוסר צו זיינע קינדערלאַך!... זיין זוהן חם איז בעסער פאר דעם פּרעזידענט׳ס זונדעלע? זיי זיינען ביידע גלייך.

און דאַן האָט נח געמוזט אויפהע־רען זאָגען מוסר. ענדליך איז דער דור אין גאַנצען פערדאָרבען געוואָ־רען. „אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים היה בדורותיו" — ער איז גע־ווען א „צדיק תמים" מיט זיין דור צוזאַמען, ער האָט יזיי אויך געמאַכט פאר פרום אימער, אָבער אז „ויולד נח שלשה בנים", און אז נח האָט שוין דריי זיהן, איינער נאָך א „חם", דאַן האָט ער געמוזט אויפהערען זאָגען מוסר, און דאַן „ותשחת הארץ לפני האלהים", זיינען זיי אין גאַנצען פאר־דאָרבען געוואָרען פאר גאָט... איך ווייס ניט וויפיעל דאָס וועט אויפ־טהאָן פאר אייך, וואָס איך האָב אין דעם דרוש געשריבען, אָבער דאָך איז עס ריכטיג...

יג.

בנות האדם

„ונח מצא חן בעיני ד׳." (סוף בראשית)
„אלה תולדות נח וגו׳. ויולד שלשה בנים, את שם וגו׳."

די סמיכות הפרשיות פון די צוויי פּסוקים האָב איך א מאָל געזאָגט אין א וויץ, און דער עולם האָט געשמיי־כעלט... אָבער דער וויץ ענטהאַלט א טרויעריגען אמת.

א באַי איז מחלל שבת. פרעגט מען איהם: וואָרום טהועסטו אזוי? זיין אנטוואָרט איז: איך מוז מאַכען א לע־בען, איך דאַרף געהן הייראַטהען. גע־ווים, אז א פערהייראַטהער מאַן ענט־פערט אזוי, אז ער מוז מאַכען א לע־בען, איז עס נאַר א תירוץ, האָטש עס איז ניט קיין תירוץ פאר אונז, ווייל עס איז באמת ניט קיין תירוץ, אָבער ער האָט דאָך א תירוץ.

יעצט זאָלען מיר פרעגען א מיידעל: וואָרום ביזטו מחלל שבת, און סתם וואָרום האָרעוועסטו אזוי פיעל? קיין רוהע, קיין מינוט, ניט שבת און ניט יום טוב, און אזוי כסדר? ענטפערט זי: און ווער וועט מיר געבען, איך דאַרף זיך דאָך דרעסען. דאַן ווייס איך שוין וואָס דרעסען זיך הייסט. איך ווייס אז מען דרעשט תבואה קלאַפּט מען אויס די ווייץ פון די זאַנגען און עס בלייבט צובראָכענע שטרוי... אָט טאַקי אזוי ווערט זי פון דער ארבייט אויסגעדראָשען... א דאַרער סקעלעט, און די תבואה איהרע זיינען די העטס, פיער א יאָהר, א ספּרינג העט אויף זעקס וואָכען, נאָכהער א זומער־העט אויף אַכט וואָכען. די ספּרינג־העט ליעגט שוין אונטערן ביורא, נאָכהער אויף סוכות צייט א העט. די ספּרינג־

העט געהט שוין אין בארעל, און די זומער־העט פערנעהמט איהר אָרט אונ־טערן ביורא... און זאָ ווייטער א ווינ־טערדיגע, און זאָ ווייטער... אויף דעם איז דער חלול שבת... אויף נאָכטאָנ־צען די רייכע אריסטאָקראטקעס.

אַי, נארישע מיידעל, די ארימע לייט ליעבט גאָט מעהר ווי די רייכע. א בעוויז האָסטו אז גאָט האָט זיי אזוי פיעל בעשאַפען. דערצעהלט די תורה, אז נח האָט שוין יא א חברה מאן וואָס ארבייט שבת, דער „חם“ זאָגט אז ער דארף א לעבען מאַכען, האָט אָבער נח מיט איין זאַך נאָך געפונען גנאָדע ביי גאָט, וואָס ער האָט ניט געהאט קיין טעכטער, עס איז נאָך געוועזן א שטי־קעל גליק...

ונח מצא חן בעיני ד'”, און נח האָט נאָך עפּעס חן אין גאָט'ס אויגען מיט דעם וואָס „ויולד נח שלשה בנים“ וואָס ער האָט חאָטש דריי זיהן און קיין איין טאָכער. יאָ, מיינע פריינדע, עס איז מעהר ניט ווי א וויץ... אָבער עס איז א פאקט אין יעצטיגען לע־בען... די איבעריגע פארשטעהט אליין...

יד.

פאר בארדערס

„אלה תולדות נח: נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, את האלהים התהלך נח.“

די גמרא זאָגט אין נדרים דף ל"ב ע"א: „אברהם לא נקרא תמים עד שמל“, אברהם אבינו איז ניט גערופען געוואָרען „תמים“ ,א גאנצער צדיק, ביז ער האָט זיך בעשניטען. וועלען מיר פרעגען: טאָ ווי אזוי רופט די תורה הקדושה נח'ן „תמים“?

מיינעטהייערע לעזער, די פראגע איז זעלטען, אָבער אז איך האָב זיך גוט צוגעקוקט צום פסוק, האָב איך באַלד אויסגעפונען אז דער אנדער האַלבער פסוק האָט פערענטפערט די פראגע וואָס מיר פרעגען. מיר דארפען וויסען אז דער פרומער איד וואָס איז אין רוסלאנד, אין א קליין שטעדטעל, פרום, איז נאָך קיין בעוויז ניט אז ער איז פרום ווי מען בעדארף אויף אָן אמת.

ער געהט מיט'ן שטראָם. דער שטראָם יאָגט איהם, געהט ער, דאָס הייסט, אלע זיינען אזוי איז ער אויך אזוי, און זאָל ער זיין אנדערש, וועט מען פון איהם ניט האַלטען, עס קען זיין אז ער וועט נאָך האָבען צרות, רדיפות פון זיינע ברידער. ער מוז אזוי זיין. אָבער דאָ אין אמעריקא זיין א איד... וואו דער שטראָם יאָגט צו חילול שבת... דער שטראָם יאָגט צו אלע עבירות, און ער ווערט נאָך גע־רעכענט מעהר מענש. פאר א גוט באָי... קען זיין אז פיעלע אזעלכע קליין - שטעדטעלדיגע זיינען דאָ „ירבעם בן נבט'ס“ און צווינגען נאָך אנדערן מחלל שבת צו זיין...

אָבער אז דער פרומער קליין־שטעד־טעלדיגער איז דאָ אויך פרום און גוט,

חאָטש עס קאָסט איהם דאָס אַ פאַרטשון, ער ווערט ניט געאַכטעט פון זיינע ברידער, איבערהויבט פון זיין אידענע אליין אָפטמאָל, און מעהרערע מאָל פון זיינע קינדער, און ער בלייבט א איד, געגען די סטריט... געגען זיין הויז, געגען זיינע באָרדערס, וואָרום אין וועלכע הויז זיינען דאָס ניטאָ די דריי בנים פון דער הגדה: „אחד חכם“, א בוך־קיפער, א שטיקעל פילאָזאָף, וואָס איז שוין א קלוגער, „אחד רשע“, אן אַנאַרכיסט, „אחד תם“, ער קען גאָרניט, סתם א שייגעץ פון פאָרווערטס... „אחד שאינו יודע לשאול“, ער קען אַפילו דאָס אויך ניט, סתם א דזיקע בריאה, פרעסען און ארבייטען און זוכען הנאות — אָט די מאַכען אויך חוזק פון איהם, און דאָך געהט ער געגען זיי און בלייבט ביי זיין טראַדיציאָן. דער איז א לעבעדיגער פיש, א לעבעדיגער פיש שווימט אנטקעגען וואַסער און א טויטער לויפט ואו דער שטראָם יאָגט איהם...

דער איז אן אמת'ער צדיק, ער היסט צדיק תמים, אפילו ער איז אין אַזאַ ארץ הטמאה, אין א טמא הויז, צווישען טמאים, אין אַזאַ פינסטערע היוז, געפינט זיך גראדע א צדיק תמים, אן אמת'ער צדיק, קוקט ניט אויף די וואָס לאכען פון איהם אפילו...

איך האָב א איצטיגען חכם געענטפערט א גוטען תירוץ, נאָך זיין חכמה נאָך, ניט נאָך מיינער. ער פרעגט מיך: וואָס איז עולם הבא, זאָגט מיר, רבי, און ער לאכט דערביי און ווייזט מיט'ן לאַכען אז ער גלויבט ניט אין עולם הבא. זאָג איך איהם: שטאַרב, וועסטו וויסען...

צוריק צו די פריהערדיגע רייד, אז דער איז אן אמת'ער צדיק, וואָס איז דאָ אויך דאָס זעלבע. אָבער יענע פון די ערשטע וואָס איך האָב דערמאָנט — זיי קענען ניט זיין צדיקים אָט דא... אין די פרייע לענדער איז א געפאהר זיי צו לאָזען פאָהרען.

אברהם אבינו, נאָכדעם ווי ער האָט זיך בעשניטען, האָט השי"ת געזאָגט צו איהם: יעצט, מיין אברהם, האָב איך קיין מורא ניט דיר צו לאָזען געהן וואו דו ווילסט, און אפילו אין די פרייע לענדער, וואו איך בין גאָר ניטאָ, וואו איך בין אפילו נאָך ניט געוועזן, דאָס הייסט מען האָט מיר נאָך אהין ניט געבראַכט, זיי דיענען מיר ניט יעצט און האָבען מיר אויך פריהער ניט געדיענט. „התהלך לפני“, געה בעפאָר מיר, דאָס הייסט, וואו איך בין נאָך ניטאָ, און „והיה תמים“, איך האָב קיין מורא ניט טאָמער וועסטו אַנדערס ווערען, איך ווייס אז דו וועסט בלייבען „תמים“...

אָבער ניט אזוי איז געוועזן נח. טאַקע נח איז א צדיק און תמים, אָבער ווייסטו ווען ער איז א תמים? אז גאָט איז דאָרט דאָ... און דאָרט געהט ער מיט דער הילף פון גאָט. עס גילט איהם די אידישקייט, ער בעקומט צוליעב דעם כבוד , גדולה, שעהנע שדוכים, דאָס הייסט ער געהט מיט גאָט... אָט דאָס זאָגט אונז טאַקע די תורה „אלה תולדות נח“, דאָס איז די היסטאָריע און בעגעבענהייט פון נח, אז מיר זאָלען וויסען אין קורצען ווי

ער איז, וואס ער איז. טאקע אמת, נח איש צדיק תמים... א גאנצער צדיק, אבער ווען? אז „את האלהים", מיט גאט, וואו גאט איז פאראן... דארט איז ער א צדיק תמים, התהלך נח... אבער ווען נח קומט אין אמעריקא, וואלט ער שוין קיין צדיק תמים ניט געווען... זיינע קינדער אליין וואלטען איהם שוין איבערגעמאכט... איך דענק אז דאס זאגט טאקע שפעטער די תורה אין היינטיגער סדרה...

„ויאמר ד' לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה, כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה" — און גאט זאגט צו נח'ן: קום דו און דיין פאמיליע אין באקס, דען דו ביזט מיר געפעלען פאר א צדיק אין דעם דור. פריינדע, וואו איז געבליבען דער תמים?... דען דא זאגט ער נאר צדיק אליין? איהר ווייסט, פריהער האט ער דאך אזוינע בנים ניט געהאט, אבער יעצט האט ער זיי דאך. נו, האבען זיי איהם שוין א ביסעל געפיקסט... פריינדע, איהר זאלט ויסען, אז דער תועלת פון דעם דרוש איז — באָרדערס ניט צו האל־טען, און אז יא האלטען, נעהמט חאטש אריין נח'ס זוהן שם... אבער ניט יענע צוויי. אויב יפת'ן, דעם גע־בילדעטען, איז עס ניט גוט אריינצו־נעהמען, אבער וואס זאלט איהר טהאן? איהר ווילט דאך האבען טהייערע, גו־טע, ליכטיגע, לופטיגע רומס. אזוי וואלט איהר האבען דריי רומס פאר פיערצעהן דאלאר פאר אייך אליין, ווילט זיך דאך אבער פיער, נו, ניט קיין עולה, אבער אז איהר נעהמט די פיער רומס, לאזט איהר אהין אריין פיער באָרדערס, טא מיט וואס איז אייך בעסער?...

מיר קומט אויס דער אלטער וויץ. א גרויסער ארימאן האט געוואהנט אין איין רום, ער מיט זיין פרוי מיט פינף קינדער. ער האט געגנוג געוויינט פיר השי"ת, נאר עס איז ניט בע־סער געווארען. איז ער אוועק צום רבי'ן דעם צדיק. גראדע איז דער רבי געווען א קלוגער מעהר ווי א צדיק... דער רבי האט אויסגעהערט די טענה און קלעהרט, וואו זאל ער נעהמען פאר איהם א סך רומס, איז ער דען א לענדלארד? פרעגט איהם דער רבי: האסטו א ציג?... יא, ענטפערט ער. —האסטו היהנער? — יא. — האסטו א פאאר קאטשקעס? — יא. — אל־זא, דו הערסט — האט געזאגט דער רבי — דו זאלסט מיר פאלגען וועט דיר גוט זיין. נעהם אריין די ציעג, די היהנער, די קאטשקעס אלע אין דין רום. יעצט פערשטעהט, אז אין איין רום געפינען זיך א מאטע, א מאַ־מע און פינף קינדערלאך, א ציעג, צעהן היהנער, צוויי העהנער, זעקס קאטשקעס — ווי איהם איז שוין גע־ווארען ענג אין רום. צוויי וואכען האט ער עס אויסגעהאלטען, אבער מעהר האט ער שוין ניט געקענט ליי־דען ,עס האט שוין געשמעקט מיט'ן טויט...

ער איז דאן אוועק צום רבי'ן און זאגט: רבי'ניו, עס איז דאך מיר גע־קומען צו טרינקען זיך... וואס זאל איך יעצט טהאן? — שא, מיין פריינד, זאגט דער קלוגער רבי, — געגוג, גע־נוג, טרייב זיי אלע ארויס, און אין א

וואָך ארום קום מיר זאָגען ווי עס
איז דיר... אין אַ וואָך ארום איז ער
געקומען צום רבי'ן. פרעגט איהם
דער רבי: נו, ווי איז דיר יעצט? רע־
ב'ינקע, געזונד זאָלט איהר זיין, איך
לעב איצטער גליקליך ווי אדם אין
„גן־עדן". עס איז מיר גיראַם, ליכ־
טיג, לופטיג, איך האָב אָבגעלעבט...

פריינדע, ווארפט ארויס, ווי מעג־
ליך די באָרדערס, און זעהט אז עס
וועט אייך ווערען גיראַם, ליכטיג און
לופטיג. נאָר אויב איהר האָלט שוין
יאָ, ח"ו, אזעלכע וואָס אייערע קינדער
קענען פון זיי קיין גוטעס ניט לערנען,
טאָ לאָזט חאָטש אריין אַ ציעג, אַ
כשר'ע, אַ הוהן אַ כשר'ע... אָבער ניט
קיין דבר אחר און כלבים. האָלט איהר
שוין יאָ באָרדערס, טאָ זעהט חאָטש
עס זאָל זיין אַ „שם", אפילו אַ „יפת",
חאָטש אַ געבילדעטען גוי, אָבער היט
אייך פון „חם", דעם טרעמפּ, אויף
איהם זאָגט די תורה: „ולא תביא
תועבה אל ביתך"... האָט חאָטש ניט
קיין פאַראיבעל אויף מיר, דעם מחבר,
פאַר זוכען אייער טובה, אז זיי זאָלען
ניט איבערפיהרען אייערע קינדער.

טו.

לברית מילה

„אלה תולדות נח: נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו." „שלשה
שמות יש לאדם: אחד שקראו לו אביו ואמו, ואחד שקראו לו
אחרים, ואחד שקראו לו בספר תולדות בריאתו."
(מדרש רבה, קהלת ג')

דריי נעהמען האָט דער מענש: איי־
נעם, וואָס די עלטערען גיבען איהם
ביי דעם ברית, און אַ נאָמען, וועל־
כען אנדערע מענשען רופען איהם.
דאָס פערשטעהט זיך שוין ניט, דאכט
זיך אז דעם גאנצען מענשענ'ס לעבען
רופט מען איהם דעם נאָמען וואָס די
עלטערען גיבען איהם צום ברית?...
דעם דריטען נאָמען ווייס איך גאָר
ניט וואָס דאָס איז פאַר אַ נאָמען,
„בספר תולדות בריאתו".

טהייערע פערזאמעלטע, וואָס געפי־
נען זיך דאָ אויף דעם ברית, איהר האָט
אַלע געהערט אז מען האָט דעם קינד
אַ נאָמען געגעבען „כך וכך", אָבער
דער נאָמען איז דער קלענסטער, דער
נאָמען קען זיין ח"ו אַ פאַלשער, איך
מיין ניט ביי דעם קינד, נאָר ביי אַלע
קינדער, וואָס מען גיט זיי אַ נאָמען
ביי דעם ברית מילה, קען ח"ו זיין אַ
פאַלשער, ווייל שפּעטער קען זיין קען
מען איהם גאַרניט רופען מיט דיעזען
נאָמען. אומגעפעהר, מען רופט איהם
אברהם, און עס קען ח"ו שפּעטער
מיטברייינגען זיינע מעשים פון דעם
אברהם, אז מען זאָל איהם גאָר רופען
„לוט"... איך ווייס אַ סך וואָס רופען
זיך אברהם, און זיי זיינען מבטל פון

זייערע קינדער ברית מילה בזמנה, אין דער צייט, צוליעב דעם פאַרמאַן וואָס קען שבת ניט זיין סנדק אויפ'ן ברית, לעגט מען עס אָב אויף זונטאָג. נו, איז ער אברהם אָדער לוט?...

ער רופט זיך יצחק, און ער איז זיך גאַרניט מוסר נפש פאר די אידיש־קייט, פונקט פערקעהרט, צוליעב א דאָלאר וואָלט ער די גאנצע אידיש־קייט אָבגעגעבען... נו, איז ער יצחק אָדער ישמעאל?... ער הייסט יעקב, און איז ניט קיין אוהב תורה, אין געגענטהייל, פאר דעם טאָפּ לינזשען וואָלט ער אוועקגעגעבען די גאנצע תורה. נו, ווי דאַרף מען איהם רו־פען, ניט עשו? „עשו", „עשו", ווייל ער איז ערגער פאר עשו'ן. וואָס האָט עשו געטהאָן? אבי צו קריגען דעם טאַ־טען'ס ברכה האָט ער זיך אָנגעטהאָן אין יעקב'ס קליידער. וואָס טהוט דיע־זער יעקב? ער טהוט זיך אָן אין עשו'ס קליידער, אָבי אוועקצונעהמען די ברכה פונ'ם טאַטען... דאכט זיך אז ער איז נאָך אַן ערגערער עשו פון דעם ריכטיגען עשו.

ער הייסט יוסף, און ער אנטלויפט מיט א באַרדערקע און לאָזט איבער זיין פרוי און קינדער. א טהייערער יוסף!... ער איז גאָר א פוטיפרע. — ער הייסט אהרן, און מאכט גאָר אָן מחלוקות אין זיין חברה, אין הויז, צווישען מאַן און פרוי. טאָ וואָס איז ער אהרן אָדער קרח? — ער הייסט דוד, וואָס ער האָט געזאָגט „עשיתי משפט וצדק", און אז ער, דאָס הייסט דער איצטיגער דוד איז אפילו רייך, און זיין הענטעלע איז פערמאכט. עס קען פאר זיינע אויגען שטאַרבען א מענש, זאָגט ער: וואָרום זאָל איך דאָס געבען יענעם מיין ברויט? פונקט ווי נבל דער „רשע" האָט געזאָגט: „ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי?" אַי, דו ביזט דאָך גענוג רייך, נבל? אָבער וועמען די נאטור האָט א גוטען ביינק ביכעל געגעבען, האָט זי פארגעסען איהם צו געבען א גוטע האַרץ אויך. טאָ ווי דאַרף מען איהם רופען אויב ניט „נבל"?

דארום זאָגט דער מדרש: „ואחד שקראו לו אחרים", און איין נאָמען וואָס אנדערע רופען איהם. דאָס איז דאָס הויפט, אז מענשען רופען איהם אברהם דער מכניס אורח, אברהם דער בעל צדקה, אברהם א פרומער איד, ער דאווענט שחרית וואָס אברהם האָט מתקן געווען, א. ז. וו. אלזאָ, קומט דער צווייטער נאָמען און בעשטעטיגט דעם ערשטען נאָמען. אויב ער פיהרט זיך שלעכט אין ביזנעס, רופען איהם די אנדערע מענשען: אברהם דער שווינדלער, בעטריגער, דער בלאָפער! אלזאָ, „ואחד שקראו לו אחרים"!

נאָר דער נאָמען איז נאָך ניט קיין בעוויז אויך אין גאנצען, עס קען זיין מען רופט איהם אברהם דער בעל צדקה, ווייל ער גיט טאקע צדקה, נאָר אָבער ווייל זיין חאַראַקטער דיקטירט איהם אזוי, אבער קיין מצות ומעשים טובים טהוט ער ניט. דארום זאָגט גלייך דער מדרש א דריטען נאָמען, און דאָס איז „ואחד שקראו לו בספר בריאתו". דער אויסדרוק „בספר בריאתו" אין דעם ספר תורה, אונזערע איז זיין באשאפונג, זיין שטרעבען צו גוטעס, אברהם היט אָב די תורה, די

מצות וואס אנבעלאנגט גאט און וואס אנבעלאנגט צו מענשען, אלעס פון ספר...

אלזא, פריינדע, מיר קענען וויג־שען דעם בעל הברית, אזוי ווי ער האט יעצט זיין קינד א נאמען גע־געבען אברהם, דאס איז דער נאמען וואס „קראו לו אבותיו", וואס די על־טערען האבען איהם א נאמען געגע־בען, דאס זאל אבער אויך זיין זיין צווייטער נאמען, וואס „קראו לו אחרים", וואס אנדערע וועלען איהם ערסט רופען, אזוי זאלען זיי איהם רו־פען נאך אונזער אלעמענ'ס וואונש, אברהם דער קלוגער, אברהם דער פרו־מער, אברהם דער בעל צדקה, אברהם דער מכניס אורח, אברהם דער געטלי־כער דענקער, אברהם דער צדיק, אברהם וואס וועט זיך נעהמען א פרוי מיט די עלטערענ'ס צושטימונג, שרה א צדקנית, און אלע זאלען איהם רופען און זאגען אויף איהם דעם דריטען נאמען „בספר בריאתו", זיין גאנצע אויפפיהרונג איז נאר פון אונזער ספר, איך און איהר אלע אנוועזענדע וויג־שען איהם אז אלע דריי נעמען זאלען נאכהער זיין ביי דעם רך הנימול, אז זיינע עלטערען זאלען פון איהם נחת האבען, און די מענשהייט זאל פון איהם גוטעס געניסען. אמן.

טז.

דרוש

היינטיגע דור הפלגה

„אלה תלדות נח: נח איש צדיק וגו'. ויולד נח שלשה בנים, את שם, את חם, ואת יפת.

פריינדע, איך פרעג דא א פראגע, וואס איך האב שוין לאנג געפרעגט אין מיין ספר „דברי יהודא": ווארום שרייבט דער פסוק דעםווארט „את" ביי יעדען בעזונדער, עס וואלט גע־ווען גענוג נאר אן אן „את", אומגע־פעהר אזוי: „ויולד נח שלשה בנים, „שם", „חם", ו„יפת", אדער, בעסער, ווען עס וואלט געווען איין „את", „ויולד נח שלשה בנים „את שם, חם ויפת"? די פראגע איז אלט, אבער איך וויל אייך דא איבערגעבען א גאנץ נייעם געדאנק וועגען דעם.

אז איהר וועט א קוק טהאן אויף דעם אמעריקאנעם אידישען לעבען, וועט איהר אויף יעדען טריט בעמער־קען עטוואס, וואס מען קען זאגען אז „עס פעהלט זאלץ". איהר וועט זעהן די שעהנסטע שוהלען, אבער דארט איז ניטא קיין פונק אידישקייט. דער פרע־זידענט אליין איז מחלל שבת בפרהסיא, ער איז געווים א קרקפתא דלא מנח

תפילין. אין שוהל אליין דאווענט מען קוים איין מאל א טאג, וואו עס איז קוים דא א מנין, און פון די אנוועז־זענדע זאגען עלף לייטע קדיש, ווייל דער שמש זאגט אויך קדיש. וואס איז דאס?

טהוט א בליק אין כשרות וועט איהר געפינען אלעס אהן א סדר, און א סך, א סך עסען טרפה פלייש... דאכט זיך אין דעם האבען זיך די רבנים גע־לייגט אין דער לייגג און אין דער ברייט, עס זאל זיין כשר'ע פלייש, און דאכט זיך, אז אויף יעדער ווינדע, אין די פלעצער וואו מען פערקויפט פלייש, געפינט זיך אן אויפשריפט: בהשגחת דעם און דעם רב און גאון. צו אלעם ענדע, ווייסען מיר די כשרות ווארום דאס איז אזוי?

מילא מקואות וויל איך גאר פאר א פראגע ניט מאכען, ווייל די רבנים פרעגען אויך ניט, טא מה אני ומה חיי איך זאל זיך מישען אין אזעלכע זא־כען...

מילא מזוזות אז מען דרוקט, אדער עפעס א מחלל שבת פיעלייכט שרייבט עס אן, אדער וואס אין די תפילין איז, דאס איז מן הסתם געוויס כשר, ווייל מען גיט אכטונג אויף דעם. איך האב אליין געלייענט אין א צייטונג רופט מען דאס אז עס איז יא גערעדט גע־ווארען וועגען דעם, מן הסתם קויף איך א כשר'ע מזוזה...

מילא וועגען חנוך הבנים, עס זאל אויסוואקסען א אידישער דור, אז חוץ דעם קענען קדיש זאגען זאל ער אויך וויסען פון „ורחץ", זיך וואסען, אבגי־סען נעגעל־וואסער, וואשען זיך צום עסען און וואשען זיך נאך... און זיין פלונית'טע לאחר נדתה... וועגען אזא דור, דארף איך, קליינער מענשעלע, גארניט ריידען ניט שרייבען. עס איז דאך שוין פון עטליכע יאהר פאראן א ועד החינוך מיט א יושב בסתר... מילא דאס איז געוויס גוט, ווארום א בעוויז אז עס איז גוט, אז טאקע אין דער צייט וואס איך שרייב דיעזע שורות האט א תלמוד תורה געקויפט ניט ווייט, אט טאקע ניט ווייט פון מיר, נאר אין אן אנדער סטריט, (מען מיינט ניט ח"ו די הייליגע תלמוד תורה וואס לעבען מיר, די „תפארת ירושלים". השי"ת זאל געבען אז זי זאל עקזיסטירען אויף דורי דורות, הע־כער און העכער) א נייעם בילדינג טא־קע, אי ווי עס איז גוט! עס איז געוויס, געוויס ניטא וואס צו ריידען...

וואס איז דאס? ווארום איז דאס? „על ראשון ראשון", אבער גאנץ קורץ: דא איז דא אן אגודת הרבנים, און צוויי־שען זיי טאקע אויך גאונים א סך, הלואי מיינע קינדער, רבש"ע געזאגט געווארען וואס פאר א רבנים גרויסע עס זיינען פא־ראן, און זיי וואלטען טאקע זעהר פיעל אויפגעטהאן. איז דאך טאקע א קשיא, ווארום איז דאס א איד ניט זיכער וואס ער עסט? מוז איך אייך זאגען א קורצען משל. איך האב גע־זעהן א שטייג מיט היהנער. דארין זיינען געוועזען אלטע היהנער און אויך ספרינג היהנער (עפעס קלינגט ניט צו זאגען אזוי „ספרינג טשיקענס...) דאס איז געוועזען ביי א טשיקען־מאר־קעט. די היהנער זיינען זיך רוהיג גע־

שטאנען אינוועניג. ואראה—איך האָב דערזעהן ווי מען האָט אריינגעלאָזען אינוועניג א גרויסען האָהן. דאָרט זיינען שוין אָבער געווען אייניגע הענער און טאַקע גרויסע אויך. ווי זיי האָבען איהם דערזעהן — נו, ווייסט איהר דאָך שוין מן הסתם וואָס עס איז געווען. דער האָהן דער אורח האָט געזאָגט: איך לאָך פון אייך אלעמען, איהר זייט אלע טרפה, איהר וועט קיין פלאָמבע ניט האָבען... האָט מען זיך אָנגעפאנגען פיקען... עס איז געוואָרען א טראמפלעריי. ווייסט איהר ווער עס האָבען נעביך געליטען מעהר פון אלמען? די ספרינג־טשיקענס. זיי האָט מען דערווייל צוטרעטען. איך שטעהענדיג דערביי האָב אָנגעפאנגען צו וויינען פאר רחמנות. וואָס דארפען אונשולדיגע לײדען?...

די אגודה, איך געהער ניט צו איהר, נאָר איך זאָג עס איז קודש קדשים, „תלמידי חכמים נאים בחבורה“ (ד״א ז׳ פ״א). קומט אָבער אן אנדערער און זאָגט: איך בין א גרויסער האָהן, און היובט אָן צו פיקען (קלייבען בלע״ז) און זאָגען טרפה אויף די כשר׳ע. אז אָך און וועה איז צו אונז ספרינג־משיקענס, צוליעב פאליטיק... ווי קומט צו רבנים פאליטיק ווייס איך ניט... אָבער דאָס איז א תירוץ אויף אלעס...

מיט די שוהלען איז אויך עטוואָס עהנליכעס, אויך צוליעב טרפה׳נע העהנער... א פרעזידענט, אוויים פרעזידענט, א טראָסטי,און נאָך און נאָך מחללי כל קודש. ווי קען עס זיין גוט, דו פרעזידענט, אז דו ביזט א „ירבעם בן נבט“, דו האסט א שאָפּ און דו צווינגסט עטליכע מנינים אידען צו ארבייטען שבת. ווי קומט גאָר צו דיר אזא אָמט, ווי קומט פאר דיר שטעהן אויף דער בימה און הערען א תוכחה, וואָס דער בעל קורא טייטשט אוים פאר דיר? דער תירוץ איז: פאליטיק. עס איז א דור הפלגה: דער רב מישט זיך אין פאליטיק, דער מגיד אין רבנות, דער פרעזידענט אין ביידע זאכען, אין רבנות און אין מגידות, און גאָר דער גראָבער יונג מישט זיך אין אלע דרייען... היינט פערשטעהט וואָס מיר קענען ערווארטען...

נח איז א „צדיק“ און א „תמים“ אויך, אָבער עס מוז קומען א מבול עס וואָלט אפשר דער דור בעסער געוואָרען. נאָר וואָס זאָל מען טהאָן, די דריי זיהן קוילען אין גאנצען אָב די וועלט. שם איז א רב, א צדיק, א גאון, א חסיד, און סתם א פיינער אָרטהאָדאָקס. שם דער רב מישט זיך אין פאליטיק, און מיט אלע גראָבע יונגען. „את שם“ וואָס עס איז מיט שם,, דאָס הייסט די תורה הקדושה, די רבנות, „ואת חם“, איז דאב ביי חם׳ן אויך... „חם“ מישט זיך ביי „שם“ און ביידע לעקען זיך אונטער צום יפת, צום אריסטאָקראט. טרייטעל און פייטעל רעפאָרעם קנעפלען זיך צו אלע סאָסייעטיעס, האלטען ספּיטשעס, גאָר ביי אָרטהאָדאָקסישע אידען, און בעצאָהלט זיי א גאָב, אז עס ווערט זיי גאָר פינסטער אין די אויגען. דאָך רופט מען צו יפת, דעם באַנקיר (גוט איז איהם... און ער קומט צוגעהן און מאכט גערעכט קאָ־

צאפ וסיעתו, פון אנטיוכוס הרשע ביז איגנאטיעווען, און זאגט איהר ארטהא־דאקסישע אידען, מאכט דאס אליין, אז מיר שרייען „שמע ישראל" דערפאר רופט מען אונז „זשיד"... מיר טראגען תפילין, דערפאר ווארפט מען אונז מיט באמבעס פון די הארמאטען, און די קינדער פון די פלאארס און די פארניטשור ווערט צובראכען, ווייל מיר האלטען שבת שיסט מען אונז מיט קוילען, און צום סוף זאגט יפת אזא ליגען, וואס יעדער רוסישער ווייסט אז עס איז ליגען. אי, יפת, וואו קריכסטו? דו ביזט א „יפת", אן אריסטאקראט, געה אין טעמפעל מיט דיין רב לערנען זיין תורה. וואס גיסטו א שווערד אין די הענד פון צורר היהודים?... אט אזוי ווי יפת האט פערבלאנדזשע אזוי פארבלאנדזשעט שם אז ער רופט צו יפת, ווי קומסטו צו איהם? אט אזוי פארקריכט א רב אז ער מישט זיך צווישען ביידען. יא, מיר מוזען אנט־וואַרטען, אבער בעפאר האסטו, יפת, אונז געהערט ריידענדיג אויף דיר. ווען יפת געהט זיין וועג אפילו ניט קיין גלייכען אבער ווען מען ארט עס, שלעפ נאר יענעם ניט מיט. רב, היט דיינע וועגען און געה ניט אין קיין פרעמדע. חם, דו גראבער האמוק, מיש זיך ניט אין רבנות, היט דיין וועג...

אז נח האט די דריי זיהן, שם געהט אין חם'ס וועג, חם אין שם'ס וועג, יפת —אין זייערע ביידענס, שם אויך אין ביידענס א. ז. וו. הייסט עס „כי השחית כל בשר את דרכו, זיין וועג האט ער פארדארבען.

דענקט נאך, איהר וועט געפינען קארעקט, קלעהרט נאך דעם „דרכו על הארץ". עס איז א פאקט. נאר איין זאך וועט איהר געפינען ניט ריכטיג, איך רוף עס „דור הפלגה". פון אנפאנג נח'ס קינדער און דער דור המבול איז דאך פריהער. ויש ליישב ניט בדוחק...

יז.

דרוש

מטיפים בזמן הזה

„מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה וגו'."

די גמרא זאגט: אמר ריב"ל לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עיקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו. שנא' מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה" (פסחים ג' ע"א). דאס הייסט „רבי יהושע בן לוי" זאגט: אימער זאל א מענש זעהן ניט ארויסצולאזען פון

זיין מויל א מיאוס ווארט, ווייל דער פסוק האט געדארפט בעסער זאגען „ומן הבהמה הטמאה", וואלט מיט אכט אותיות ווייניגער געווען. די תורה האט אבער ניט געוואלטא זאגען טמא, האט זי מוסיף געווען צוויי ווערטער וואס דאס איז צוזאמען אכט אותיות, „אשר איננה".

וואלטעןמ יר יעצט פרעגען, גער פינען מיר דען ניט אין דער תורה דעם ווארט „טמא", דאכט זיך אין פ' שמיני אליין איז פאראן נאהענט פון דרייסיג מאל דער ווארט „טמא": „טמא הוא לכם" און אזוי ווייטער? און נאך א סך מאל געפינען זיך אין דער תורה דער ווארט טמא? ווארום האט דארט די תורה ניט פארהיט ארויסצולאזען דעם ווארט טמא?

מיר וועלען עטוואס ריידען פון די מגידים, דרשנים, מטיפים, פון דיעזער צייט. דאס מעהרצאהל פון זיי זיינען יראים ושלמים, און זייער ריידען צום פאלק איז א נויטהווענדיגקייט, זייער פלאטפארמע איז קודש קדשים, און זיי אליין זיינען קודש, ווייל זיי ריידען צום פאלק וואס אנבעלאנגט דעם יור דענטהום, זייערע ווערטער, וואס געהן ארוים פון הארצען, פון א אידען צום אידען, דאס איז די ערשטע כתה, וואויל צו זיי, וואויל צו זייער נשמה, וואויל צו זייערע הערער.

א צווייטע כתה איז פאראן, וועה איז צו זיי, דאס זעלבע צו די הערער, ריידענדיג אויף דער פלאטפארמע, קאלט, מיט אזא טאן, אז עס מאכט די הערער צו פערשטעהן אז עס איז גאר ניט אזוי געפעהרליך „חלול שבת" — שרייבענדיג דיעזע צייל|ען זיצט דא ביי מיר א איד א נאמן, חסיד וישר, האט ער מיר דערצעהלט אז זיינע איי־ גענע אויערען האבען עס געהערט א מטיף ריידענדיג אויף דער בימה, ביים „ארון הקודש", אז ער האט געזגאט בזה הלשון: איך בין ניט פון די מגידים וואס שטעהען און פארברייגען אויפ'ן פלאטפארם מיט מוסר וועגען חלול שבת. זייט וויסען אז יענער מגיד וואס רעדט וועגען חלול שבת, ווען ער אליין וואלט ניט האבען די דומע נארישע מענשען וואס הערען איהם, וואלט ער דאך געגאנגען ארבייטען, אדער אין ביזנעס, וואלט ער אליין מחלל שבת געווען. איך האלט אז א איד וואס איז אין אמעריקא מחלל שבת איז אזוי פרום ווי יענער מגיד. איהר ווייסט דאך רבותי אז איך בין ניט פרום. וואס ארט איך, אבי איך איז געפעלען מיין ריידען, וואס נאך דארפט איהר? איהר ווילט וויסען ווער דאס איז? איך וועל זיין נאמען ניט דערמאנען, נאר ימ"ש.

איך וואונדער מיר ניט אויף דעם כלב, איך וואונדער זיך נאר אויף די צוהערער. ווי געפינען זיך דאס ניט איינינגע צוהערער וואס זאלען אזא לומפ צופאטשען זיינע באקען, און איהם פרעגען: שייגעץ, וואס טהועסטו דא ביי דעם ארון קודש?

הערט א משל, זעהר א שעהנעם, ואס איך האב געזעהן אין א ספר, וואס איך געדענק ניט זיין נאמען. אין דער שטאדט ק. איז געווען א מאן זעהר א פראסטער איד, אן עם־הארץ גמור, און מיט שלעכטע זיטען, דערצו האט ער

א מאָל געהאַט א נגע אויפ'ן קאָפּ, האָט מען איהם גערופען „מאַטע פּארך". מען האָט אנדערש ניט געוואוסט וועמען מען מיינט מיט'ן נאָמען „מאַטע", נאָר נאָך דעם צווייטען נאָמען האָט מען שוין געוואוסט.

ויהי היום איז אָבגעשטאָרבען מאָטיל'ס אָן אָנקעל, א מיליאָנער אָהן קינדער, און ער האָט איבערגעלאָזען פאר מאָטלען צוויי מאָל הונדערט טויזענד רובעל. מאָטעל איז געוואָרען דער גרויסער גביר, דער רייכסטער אין שטעדטעל. אלע האָבען אָנגעהויבען צו קריגען רעספּעקט פאר איהם. זיין צונאָמען איז שוין מעהר ניט געהערט געוואָרען. מאָטעל איז שוין דער גאנצער בעל דעה אין שטעדטעל. לעבען מאָטלען האָט געוואוינט א גביר, אן עושר, אן עדעלמאַן און א מופלג גדול און א גרויסער יחסן.

איין מאָל האָט זיך געמאַכט אז דעם גביר איז עפּעס פעליג געוואָרען אין איינינע טויזענד דאָלאר צו צאָהלען נאָוטס, און ער האָט אין גאנצען שטעדטעל ניט געקענט בעקומען קיין הלואה. אז ער האָט געזעהן אז ער קען עס אין ערגעץ ניט בעקומען, רופט ער צו דעם משרת און זאָגט צו איהם: געה אריין צו ר' מאָטלען און פרעג איהם אויב ער וועט קענען מיר טהאָן די טובה. פרעגט דער משרת: בעל הבית לעבען, ביי וועלכען מאָטלען שיקט איהר מיך, ביי מאָטעל פּארך? דערביי זיינען גראַדע געשטאַנען איינינע מענשען, האָט דער גביר צוערשט אראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, און נאָכהער האָט ער זיין משרת איינגעטהיילט א פּאַטש אין באַק, זאָגענדיג דערביי: דו שייגעץ, ווי וואַגסטו צו רופען דעם גביר „מאָטעל פּארך"?

אין איינינע וואָכען שפּעטער איז צום גביר אריינגעקומען א שדכן, און זאָגט צו איהם: איהר ווייסט, איך האָב פאר אייער זוהן א וואוילען שידוך, מיט צעהן טויזענד דאָלאר קעש. דער גביר פרעגט איהם: מיט וועמען איז דאָס? זאָגט דער שדכן: מיט ר' מאָטלען, דעם גביר. אז דער גביר ווערט דאָס אין כעס און שרייעט אויס צום שדכן: איהר זאָלט שוין פארלאָזען מיין הויז! א חוצפה פון אזא לומפּ, מיט מאָטעל פּארך'ס טאָכטער רעדט ער מיר! דער משרת האָט דאָס דערהערט, זאָגט ער צום בעל הבית: איך פערשטעה אייך ניט, בעל הבית לעבען, אז איך האָב דאן אויסגערעדט די ווערטער „מאָטעל פּארך", האָט איהר מיר געגעבען א פּאַטש, און יעצט הער איך אז איהר אליין רופט איהם „מאָטעל פּארך"?

דער בעל הבית האָט איהם געענטפערט: גרויסער חכם מיינער, אז איך שיק דיר צו איהם וועגען ביזנעס, און ביזנעס מאכט מען מיט יעדען, וואָרום זאָלסטו איהם רופען „מאָטעל פּארך", און צווייטענס, ווי קומסטו צו איהם, ער איז דאָך דער גרויסער גביר? אָבער אז מען קומט צו מיר, וואָס איך בין דער געבאָרענער גביר, איך שטאַם פון גדולים, ריידען מיר א שידוך, איך זאָל זיך מיט איהם משדך זיין, ווי קומט צו מיר „מאָטע פּארך"?

דאָס זעלבע די תורה האָט אויך אזוי געטהאָן, וואו עס איז היסטאָריע,

אזוי ווי דאָ וועגען מבול, וועלכע נח זאָל אריינברייינגען אין קאַסטען, און וועלכע ניט, וויפיעל פון די און וויפיעל פון יענע, היט די תורה יעדען וואָרט, עס זאָל ניט ארוים קיין שמור־ציגער וואָרט, „ומן הבהמה אשר איננה טהורה“, איידער זאָגען „ומן הבהמה הטמאה“...

אָבער וואו עס האַלט ביים דין, דייטליכער געזאָגט, וואו איך דאַרף זיך מיט דער זאַך מתחתן זיין, וועלכע איך מעג עסען און וועלכע ניט, דאָ היט ניט די תורה איהר ריינען אויסדרוק, און זאָגט בפירוש: דו חזיר, איך וויל מיין קינד ניט משדך זיין מיט דיר, דו ביזט טמא — „טמא הוא לכם“.

דאָס זעלבע היט איך ניט דעם אויס־דרוק פאר דיעזע חברה, וועלכע שטע־הען אויף דער בימה און ריידען, און זיי ווילען זיך מיט אונז מתחתן זיין, דאָס הייסט, איהר מטפים, אז איהר אליין זאָגט אויפ׳ן בימה אז איהר זייט ניט פרום, טאָ וואָס זשע געהט איהר צו אונז לערנען טהרה. איך מוז דיר זאָגען אז דו ביזט טמא, און דו ביזט אויך מטמא דעם יעניגען וואָס קומט דיר הערען. איהר דענקט אז מען טאָהר אויף אייך גאָרניט זאָגען, ניין, איך זאָג: „ואת הגמל“ — און דער קעמעל, „כי מעלה גרה הוא“, ער קייעט אפילו איבער דעם עסען, אָבער די לאָפּקעלעך זיינען טרפה, לייגט קיין תפילין ניט. ער, דער קעמעל, האָט אפילו א הויכען האַלז, און קייעט דברי תורה, דוכט זיך אייך אז ער איז טהור, אָבער „טמא הוא לכם“...

יח

נח׳ם שולד

„כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור עוד על הארץ וגו׳.“

פערבייגעהענדיג דעם פסוק האָב איך אימער געקלעהרט: וואָרום האָט דער נביא גערופען דעם מבול אויף נח׳ם נאָמען? איך וועל אייך בעפאָר בריינגען א משל פון דעם וואָס איך האָב ביינאָהע בייגעוואָהנט, און שוין אייניגע מאָל גערעדט וועגען דעם. פיעלע פון אייך האָבען געוויס געהערט וועגען דעם ביאַליסטאָקער דאָקטאָר חאַזאַנאָוויץ ע״ה. ער איז געווען א גרויסער נאַציאָנאַליסט, א משכיל, און א גרויסער דאָקטאָר.

איין מאָל, ווען איך בין דאָרט ביי איהם אין הויז געזעסען, האָט ער מיר דערצעהלט פאָלגענדעס: איך זיטץ אזוי ביי מיין פריהשטיק (ברעקפעסט), קומט צו מיר אריין דער גביר ז. און זאָגט צו מיר: הערר דאָקטאָר, קומט מיט מיר וואָס צום גיכסטען, מיין פרוי איז א שווערע געווינערין שוין

זייט דריי טעג, און עס איז א געפאהר. איך האָב גאנץ געלאָסען געזאָגט — האָט מיר דער דאָקטאָר דערצעהלט— אז איך מוז פריהער ענדיגען מיין עסען. דער גביר האָט אָנגעהויבען שרייען: שטייטש, א מענש איז אין סכנה און איך ליעגט אין קאָפּ דער עסען!? — יא, זאָג איך צו איהם, ווארום האָט איהר געוואַרט און זייט געקומען צו מיר אין די לעצטע מינוטען? קורץ, איך האָב אָבגערעדט מיט איהם, אז ער זאָל בּיי זיך אין הויז גלייך מאַכען פיר מיר עסען. ער האָט איינגעווילינט.

מיר זיינען צוגעגאַנגען צו זיין וואהנונג. איך קום אריין אין הויז, איך זעה זי ליגט אין צעהנטען צימער, איך הער איהרע געוואַלדען, אָבער איך געה ניט ווייטער. איך האָב מיך אָבגעשטעלט אין עס־צימער, און געזאָגט צו איהם: זייט רוהיג, עס איז נאָך צייט, מאַכט מיר עסען. קורץ דערפון, ער האָט געמאַכט. איך עס מיך לאַנגזאַם, איך טרינק א גלאָז וויין, מיט אַפּעטיט, און יענע שרייעט מיט קולות. ביז איך האָב דערהערט א קליין שטימעלע, א דינינקע ,פון איהר: גאָט פון אברהם, יצחק ויעקב, אַנטוואָרט מיר! דאָ האָב איך אַלעם אוועקגעוואָרפען, דעם עסען און די וויין, און בּין אריינגעלאָפען צו איהר. אין צייט פון צוואנציג מינוטען איז א קינד געווען געבּאָרען.

דאַן פרעגט מיר דער גביר: זאָגט מיר, דאָקטאָר, ווי האָט איהר דאָס געהאָט א פערשטיינערטע הארץ און געזעסען רוהיג און געגעסען? און פון וואַנען האָט איהר געוואוסט אז די צייט איז געקומען?

הערט מיר אויס, ר׳ גביר, איך געדענק אז איהר זייט געווען אן ארבּייטער, אין יענעם און יענעם געשעפט, דאַן האָט איהר ניט געקענט קיין רוסיש, און פראנצויז געווים ניט. אייער אידינע איז אַ מאָל געווען א קעכין בּיי יענעם און יענעם. דאַן האָט זי קיין אנדער שפּראַך ניט גערעדט ווי אידיש. היינט קען זי רוסיש, דייטש, פּויליש, פראנצויזיש. איך געה אריין און הער ווי זי שרייעט אין רוסיש: „באָך מאָי“ (מיין גאָט), נאַכהער אין דייטש: „אָך, ליעבער הימעלשער פאָטער“, און נאַכהער אין פראנצויזיש, טראַכט איך: טאָכטעריל, אז דיר ליעגט נאָך אין זינען צו ריידען צו גאָט אין רוסיש, מעג איך נאָך טרינקען א גלאָז וויין, ווייל איך זאָג: דער טייוועל וועט דיר ניט נעהמען, ווי לאַנג דיר ליעגט אין קאָפּ צו ריידען מיט גאָט אויף פראנצויזיש, איז נאָך קיין געפאהר...

אָבער אז איך האָב דערהערט די שעמעדיגע, קליינינקע שטימעלע: גאָט פון אברהם, יצחק און יעקב, אנטוואָרט מיר, דאָ האָב איך געזעהן אז עס האַלט שוין בּיי גאָט פון אברהם — דאָ איז שוין די לעצטע מינוטען... און זעהט איך האָב געטראָפען!

ניט פיעל צו פערברייטערען דעם נמשל איז אויך צו פערשטעהן, נאָר גאנץ קורץ: ישראל איז רייך, טרעט ער אָב פון גאָט פון אברהם, ער פאַררוסישט זיך... ישראל האָט פרייהייט, טרעט ער אָב פון גאָט פון יצחק, ער

פראנצוויזשעט זיך ,ישראל איז געזונד, ער טרעט אָב פון גאָט פון יעקב, ער פערדייטשעט זיך... טאַנצט אויף זייערע חתונות. ווען, ווען, כאַפּט זיך ישראל צום אַלטען, טראַדיציאָן און רעליגיאָן, צו דעם גאָט פון אברהם, יצחק ויעקב — ווען דער מבול איז...

דער מבול איז געקומען צוליעב זייער גרויסער רייכקייט. די ערד האָט ארויסגעגעבען אַלע פערגעניגונגען, עס האָט זיי גאַרנישט געפעהלט, עס איז דאדורך אזוי ווייט געקומען, אז גאָט האָט געמוזט אויף זיי ברייגגען א מבול.

און אפילו די רבנים, דרשנים, אנדערע זיינען ניט פיעל בעסער געווען פאר זיי. נח איז ניט אזוי געוואלטיג גוט געווען, „נח הי׳ צריך סעד לתומכו“, נח האָט געדארפט אז גאָט זאָל מיטאיהם געהן און איהם אונטערשפּאַרען, דאן איז ער נאָך געווען ווי עס איז, ניט ווי אברהם, „התהלך לפני והי׳ תמים“. היינט ווען ער איז אליין אויף שוואַך געווען, האָט ער גאָרנישט געקענט אויפטהאָן פאר זיין דור, און ווייל ער האָט דעם דור ניט געשטערט, ווערט דער מבול גערופען אויף זיין נאָמען: „מי נח“.

פריינדע, דער מוסר השכל דערפון איז, אז דער יעניגער וואָס קען שטערען דאָס שלעכטעס און שטערט ניט, איז ער פעראנטוואָרטליך אויף דעם ווי די חז״ל זאָגען: „כל האומר שלמה חטא וכו׳ אלא שלא מיחה בהם“ וכו׳.

יט.

הספד

„ויאמר ד׳ אל אברם: לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך, ואעשך לגוי גדול וגו׳ ואגדלה שמך והי׳ ברכה.“

דעם הספד האָב איך געזאָגט אויף א בר־אורין, א גרויסער אָרימאַן געווען און אויך א גרויסער פרומער איד געווען. האָב איך אָנגעפאַנגען דעם הספד מיט דיעזע ווערטער, ווייל זיין נאָמען איז געווען אברהם.

ויאמר ד׳ אל אברם ,און גאָט ב״ה האָט געזאָגט צו אברהם דעם למדן, צו אברהם דעם פרומען : „לך לך מארצך“, געה דיר יעצט ארוים פון דיין ארציות, דאָס הייסט פון דיין קערפּער, וואָס איז ערד, און דאָרט וועסטו געפינען דיין מנוחה, איבערהויפּט דיין כבוד, דאָ, אויף דעם עולם השפל, האָסטו קיין כבוד געהאַט, ווייל דאָ עקזיסטירט דער שקר, דער דאָלאר. אפילו אין די שוהלען האָסטו אויך קיין כבוד ניט בעקומען, ווייל ביי יעצטיגער צייט איז אפילו אין די שוהלען אויך א למדן ומופלג קיין גרויסער מכובד, ווייל אויך

דאָרט, אין די בתי מדרשים, איז דער שקר אויבען־אָן.....

אָבער יעצט, ווען דו געהסט ארויס „מארצך וממולדתך ומבית אביך" וגו׳, „ואגדלה שמך", וועל איך גרויס מאַכען דיין נאָמען, און דו וועסט זיין געשעצט און געאַכטעט.

פריינדע, איהר קענט מיר פרעגען וואָס איז דער ענין אין גאַנצען מספיד צו זיין אזא סאָרט אידען, וואָס איז דאָך קיין גדול ניט געווען, טאָ וואָס איז דער געשרעה? איהר וועט זאָגען: איז דען ניט געבליבען אזא סאָרט איד?

פריינדע, איך וועל איך אליין צוגעבען אז איהר זייט האַלב גערעכט. ניט אזוי וואָס עס זיינען נאָך געבליבען אזעלכע אידען, נאָר אין גענענטהייל, עס זיינען נאָך, גאָט צו דאַנקען, דאָ גרעסערע אידען פאר דעם נפטר אויף אונזער וועלטעלע. ע

נאָר, פריינדע, אום אייך צו ענטפערען וועל איך אייך געבען א ריכטיגען משל, וועט איהר פערשטעהען אז מיר דארפען און מיר מוזען דעם הספד מאכען. אין מיין שטעדטעל איז געווען א שעהנער בעל הבית, וועלכער איז געווען גוט־אָב, נאָר ער האָט געהאט א אשה רעה, אָט טאַקע אזא וואָס שלמה המלך האָט געזאָגט אז זי איז „מר ממות", פיעל ביטערער פאר דעם טויט, אָבער ער האָט געמוזט ליידען, ווייל ער האָט מיט איהר געהאט זעקס קינדערלאך. זי איז פון איהר שלעכטסקייט און פון יאָרען זיך שטאַרק קראנק געוואָרען, און איז ענדליך געשטאָרבען.

עס איז אוועק א האַלב יאהר, און דער מאַן האָט געהייראַטה און געקראַגען אזא פרוי, אויף וועלכע שלמה המלך זאָגט: „מצא אשה מצא טוב". זי איז געווען פונקט דער היפוך פון יענע: א צדקנית, א גוטע, א מיוחסת, קורץ: א פרוי מיט אלע מעלות.

אין אייניגע מאָנאטען ארום נאָך זיין הייראַטהען מיט דער צווייטער פרוי בין איך דורך א צופאַל גראדע געווען ביי איהם אין הויז, און איך האָב איהם געטראָפען זעהר אומעטיג און פערצווייפעלט, מיט נאַסע אויגען. האָב איך איהם געפרעגט: זאָגט מיר נאָך וואָס טרויערט איהר? דאכט זיך גאָט האָט אייך געמאַכט א גוטען אויסבייט, מיט דעם וואָס ער האָט צוגענומען די אשה רעה און אייך געגעבען אזא טהייערע פרוי?

יא, ענטפערט ער מיר: ליעבער פריינד, איך האָב זיך ניט וואָס צו בעקלאָגען וועגען מיין יעצטיגער פרוי. דאָס וואָס איהר זאָגט וועגען איהר איז אלעס אמת: זי איז א טהייערע נשמה, אָבער איך וויין ניט צוליעב דעם וואָס איך האָב מיך דערמאָהנט אן מיין פריהערדיגער פרוי. ניין, ניין, נאָר ווען איך גיב א בליק אויף מיינע זעקס קינדערלאך, אז זיי זיינען יתומים אָהן א מאַמען, זיי פעהלט דאָך זייער מאַמע; א שלעכטע מאַמע און א גוטע שטיף־מאַמע ,איז נאָך ניט גלייך. אוי, מיינע קינדער זיינען יתומים, זעקס יתומים געהען ארום אין הויז! אלזא, פערשטעהט איהר מיין געוויין.

פריינדע, איך וועל אייך צוגעבען, אז עס זיינען דאָ ביי אונז בעסערע,

גרעסערע לומדים, און, פיעלייכט, אויך פרימערע. אמת, איך וויין ניט נאָך דעם אלטען מאן, איך קלאָג און מאך אייך צו קלאָגען אויף דעם. וואָס איך גיב א קוק אויף דעם יונגען דור, אז דאָס איז א דור יתמי דיתמי, „יתומים היינו"... אז פון די דריי מיליאָן אידען אין אמעריקא וועט פון די קינדער ניט אָבוואקסען אזא סאָרט איד וואָס זאָל קענען א בלאַט גמרא און זיין א גוטער איד. קוקענדיג אויף די קינדער, איז עס אונמעגליך ניט צו וויינען אויף דעם וואָס אזא סאָרט איד געהט פון אונז אוועק און קיין אנדערער אויף זיין פּלאַץ וואַקסט שוין ניט אָב...

ר' אברהם, נאָך דעם „לך לך" אייערען זייט איהר גליקליך. דאָ זייט איהר געווען אן ארימאַן, אָבער דאָרט קומט איהר א גביר. דער מלאך המות האָט נאָר געקענט זאָגען צו אייך: „תן לי הנפש", גיב מיר אוועק דיין נפש, די נשמה... אָבער „והרכוש", דעם פערמעגען וואָס איהר האָט אויפגעטהאָן, „קח לך", נעהם זיך דיר מיט. יאָ, איהר געהט אוועק מיט א פערמעגען, און מיר בענשען אייך: לך בשלום!

כ.

חנוך הבנים

„ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והי' ברכה." — רש"י: „אעשך לגוי גדול" זה הוא שאומרים אלהי אברהם, „ואברכך" זה הוא שאומרים אלקי יצחק, „ואגדלה שמך" זה הוא שאומרים אלקי יעקב."

פריינדע, פון וואנען נעהמען זיך די חז"ל צו זאָגען אז „ואברכך" מיינט מען דאָס וואָס מיר זאָגען "אלקי יצחק" און אזוי ווייטער? נאָר מיר וועלען צוויי אנדערע פראגען שטעלען, וועלען מיר פערשטעהן אויך יענע פראגע, און דאָס זיינען זיי, נעמליך: די חז"ל זאָגען אז השם יתברך שמו האָט געזאָגט צו משה רבינו: שרייב „וימת שם משה עבד ד'", ד. ה. דאָרט איז משה געשטאָרבען, „כתב בדמע", האָט ער עס געשריבען מיט טרעהרען. כיון שאמר לו „כתוב ולא קם עוד נביא בישראל כמשה", התחיל לרקוד", אָבער ווי באלד ער האָט איהם געזאָגט: שרייב: עס וועט קיין מאָל ניט זיין אזא גרויסער נביא ווי משה, האָט ער אָנגעפאנגען טאנצען פאר שמחה. קענען מיר אויבערפלעכליך ניט פערשטעהען די זאַך: האָט דען דער געטליכער משה געדענקט אייביג צו לעבען? צוויטענס, דער „עניו מכל האדם", דער גרעסטער עניו פון דער גאנצער מענשהייט, זאָל זיך פרעהען

דאמיט וואָס קיין מאָל וועט אזא נביא ווי ער ניט זיין? איז דאָס מעגליך?

דוד מלך ישראל האָט פערפאסט דעם תהלים, און דערמיט האָט ער זיין נאָמען אונשטערבליך געמאכט אויף דער וועלט. ווארום האָט ער גראדע געזאָגט „כלו תפילות דוד בן ישי"? — עס האָבען זיך געענדיגט די תפילות פון דוד, דער זוהן פון ישי, דוקא נאָך דעם קאפיטעל ע"ב? ווייטער ביז דער ענדע געפינען מיר דאָך נאָך זיינע קאַפּיטלעך, ווי: תפלה לדוד, און די אלע הללויה'ס. אמת, א סך קאפיטלעך זיינען ניט זיינע, אבער עס געפינט זיך דאָך נאָך ווייטער זיינע קאפיטלעך אויך, ווארום האָט ער געזאָגט „כלו תפלות דוד בן ישי" נאָך דעם קאפיטעל ע"ב?

מיר זאָגען אין פיוט: „ונוטל כבוד מבית חיינו". איך קלעהר אז אויף אונז אין אמעריקא קען מען זאָגען דעם געדאנק פון פייטן, זאָ אז איינער פרעגט דעם אנדערען: ווי געהט עס דיר? ענטפערט ער: איך מאך א לעבען! געוועהנליך, דאָס פערשטעהט מען שוין אז ער אליין מאכט דעם לעבען, אָהן גאָט, מאכט ער ניט ווי גאָט האָט געבאָטען, היטען שבת, לייגען תפילין, טראָגען ציצית, עסען כשר, אין דער אלטער היים האָט מען געזאָגט: „דאנקען גאָט, אז ער גיט לעבען גיט ער צום לעבען", הייסט אז ער גיט, דארף מען איהם דאָך פאָלגען, און אז מען האָט איהם געפאָלגט, איז דאָס געווען א גאנצער כבוד פאר דעם יעניגען. האָט ער געקענט לערנען, האָט ער געוויס כבוד געהאַט. וואָס מעהר קענען, אלס מעהר איד און אלס מעהר כבוד. דארום האָט ער געזוכט פאר זייניגע קינדער א בכבוד'יגע חיונה, נאָך דעם געטליכען אידישען שטאנדפונקט, נאָך זיין רעליגיאָן און טראדיציאָן.

אלזא, האָט עס געהייסען מאכען א לעבען מיט כבוד. אפילו א שניידער, א שוסטער, א קארפּעטנער, האָט געזוכט אז זיין מאכען א לעבען זאָל זיין מיט כבוד. הייסט אז ער אליין מאכט דעם לעבען, „איך מאך א לעבען" — זאָגט ער, און זיינע קינדער מאכען א לעבען, הייסט עס אז ניט ער לעבט און ניט זיינע קינדער לעבען, אָדער ער לעבט נאָך אפילו... ער איז נאָך א איד, איז עס אָבער א ליגען אז ער זאָגט דאָס די קינדער לעבען, ווייל „רשעים בחייהם נקראים מתים", די רשעים, מיט זייער אייגענעם לעבען מאַכען, ווערען גערופען טויטע, ד. ה. דורך זייער לעבען מאַכען...

אלזא, דאָס ליעגט אין אלעגאָרישען זינן, אין פייטן, „ונוטל כבוד", עס איז צוגענומען געוואָרען דער כבוד, „מבית חיינו" ,פון דער הויז, די יעניגע וועלכע מאכען א לעבען... דייטליכער, די עהרע איז אראָפּ פון אונזער „בית חיינו", פון אונזער לעבען־מאַכען... אָהן כבוד מאכען מיר א לעבען, אָהן רעספּעקט זוכען מיר צו מאכען א לעבען...

אפּטמאָהל, ווען דער פאָטער איז ניט געווען קיין למדן, האָט ער געזעהן מיט אלע מעגליכקייטען אז זיין קינד זאָל זיין א למדן, א ירא אלקים, דארום האָט ער געזעהן זיין קינד זאָל קאָמפּאנירען אין חברותא מיט שעהנע,

פיינע, גוטע קינדער, ווייל מיט ווע־מען א קינד האלט קאמפאניע, לערנט ער זיך פון זיי אלעס אב און ווערט פונקט ווי זיי. א גרויסער דענקער זאגט: „זאג מיר ווער עס זיינען דיינע חברים, וועל איך דיר זאגען ווער דו ביזט.“

היינטיגע צייטען אבער, איז אויב ער אליין איז אפילו אן עהרליכער און א פרומער, אבער זיינע קינדער — ווער ווייסט?... דאן הייסט ער אויך א טויטער. אי, ער געהט אין שוהל אלע טאג, דער אלטער, קומט עס אויס לויט ווי מען האט א מאל געזאגט אז די טויטע קומען אין שוהל ביי־נאכט. אין אונזער שוהל פון מיין שטעדטעל איז דאס טאקע געווען א ליגען, א שקר מוחלט, א זאך וואס איז ניט געווען מעגליך, נאר דא האב איך געזעהן טויטע וואס קומען אין שוהל דאוונען... די חז״ל זאגען: „מי שאין לו בנים נקרא מת“, ווער עס האט ניט קיין קינדער ווערט אנגערופען „טוי־טער“. נאך מעהר, אפילו ווען ער האט קינדער, נאר זיי זיינען ניט ווי ער, ווערט ער אויך גערופען „טויטער“, ווי די חז״ל זאגען: גבי דוד נאמר וישכב עם אבותיו וגבי יואב נאמר וימת יואב, דוד שהניח בן כמותו נאמר בו וישכב, יואב וכו׳ נאמר בו וימת“, ווייל דוד האט איבערגעלאזען א קינד ווי ער, שרייבט ניט דער פסוק אויף איהם „וימת“ ,נאר „וישכב“, אבער ניט אזוי ביי יואב׳ן. דערפון זעהען מיר אז ווען איינער האט אפילו יא קינ־דער, נאר זיי זיינען ניט ווי ער, הייסט ער „וימת“ — געשטארבען...

אז השי״ת זאגט אן משה׳ן“ שרייב „וימת משה“, אז משה האט דערהערט אז אויף איהם שרייבט מען „וימת“, מן הסתם זיינען דאך זיינע קינדער ניט אזוי ווי ער, האט ער דעריבער אנגע־פאנגען וויינען...

זאגט גאט צו איהם: „משה, משה“, וויין ניט, דיינע קינדער זיינען ניט קיין שלעכטע. אבער פארוואס שרייבט מען אויף דיר „וימת“? — ווייל דו קענסט ניט האבען אזעלכע קינדער וואס זאלען זיין אין גאנצען ווי דו ביזט. גוטע קינדער זיינען זיי, נאר ווי דו ביזט קענען זיי ניט זיין, „ולא קם עוד נביא בישראל כמשה“, ווייל עס קען ניט זיין מעהר אזא נביא ווי משה... אט דאן האט משה אנגע־פאנגען זיך פרעהען...

דוד איז אויף אלעם מתפלל צו גאט: אויף לעבען, געזונד, אויף קינדער, אויף גוטע קינדער, זאגט דוד אז דאס איז דער עיקר הדבר, ווארום אז ניט, בין איך דאך אפילו לעבעדיגערהייט אויך א טויטער, און טויטערהייד א גע־שטארבענער אויף עוויג... אלזא, ווייל דוד האט אין דעם קאפיטעל ע״ב מתפלל געווען אויף זיין קינד שלמה, ווי ער פאנגט זיך אן „לשלמה אלהים משפטיך תן“, איך בעט ביי דיר „ידין עמים בצדק“. קורץ דערפון: דעם גאנ־צען קאפיטעל אויף שלמה זיין זוהן, זאגט ער צום סוף: אט דאס איז מיין ברכה, אז מיין קינד זאל זיין א איד און א מענש, אז ניט בין איך א טוי־טער... בעסער צו זיין ארעם און אין צרות, און האבען לעבעדיגע קינדער, וועל איך דאך אייביג ניט שטארבען.

אלזא, „כלו תפילות“, דא איז געענ־דיגט אלע תפילות פון ברכה, הצלחה, רייכקייט, געזונד און אלעם גוטעס, אז נאר מיין קינד זאל זיין א מענש און א איד. מיט דער תפילה זיינען גע־ענדיגט אלע מיינע תפילות...

השי"ת זאגט צו אברם: „ואעשך לגוי גדול“, איך זאג דיר צו אויף אן אמת גרוים צו מאכען דיין נאמען, אז דו וועסט אליין ניט אראפ פון וועג דארטען וואו דו וועסט קומען, און איך וועל מאכען פון דיר א גרוים פאלק. דו וועסט האבען פיעל, פיעל קינדער, און די וועלט וועט זיך מיט דיר בענ־שען, רייכקייט און געזונדהייט וועל איך דיר געבען, און דו וועסט פרום זיין. דאס איז דיין ברכה, מיט וואס מען וועט זאגען „אלקי אברהם“... „ואגדלה שמך“, איך וועל גרוים מאכען דיין נאמען, אז עס וועט קיין מאל ניט שטארבען, דאס הייסט „ואגדלה“ גרויסען איז אימער, אויף עוויג. ווי קען דאס זיין? אפילו אויף משה'ן שרייבט מען „וימת“? זאגען די חז"ל דאס הייסט, אנדערש קען עס ניט היי־סען, נאר אז מען וועט זאגען „אלקי יצחק“...

נעהמט די ווערטער אין זינען און פערברייטעט עס. גוט צו ערקלעהרען איינער דעם אנדערן, איבערהויפט צו די וואס ווילען חאטש פערשטעהן... נור ניט צו די יעניגע וואס ווילען גאר־ניט וויסען, זיי זוכען פינסטערניש, אויף יעדער שיין זוכען זיי א שאטען, אפילו אויף דער זונן, און ווילען ניט פערשטעהען דעם אמת, דארום ווילען זיי ניט הערען קיין מוסר, ווייל אן עזעל וויל בעסער האבען אין בויך איין מעססעל האבער, איידער אויף זיך טראגען צעהן זעק גאלד... און אן עזעל איז בעסער צופריעדען מיט היי און שטרוי איידער מיט טהייערע איינגע־מאכטס, קארשען, זאפט...

כ"א.

עשירי זמנינו

„ואברם כבד מאד במקנה, בכסף ובזהב. וילך למסעיו מנגב ועד בית אל, עד המקום אשר הי' שם אהלה בתחילה וגו' אל מקום המזבח וגו', ויקרא שם אברם בשם ד', וגם ללוט ההולך את אברם הי' צאן וגו'. ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו, כי הי' רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדיו, ויהי ריב בין רועי וגו'. ויאמר אברם אל לוט: אל נא תהי מריבה ביני ובינך וגו'.“

איין קליינעם דיוק, זאגאר עס איז דא פיעל, אז ער זאגט: „ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו“, פאר וואס? ווייל „כי הי' רכושם רב“, טא וואס

זאָגט ער ווייטער: „ולא יכלו לשבת יחדיו"? ווידער, דער פסוק זאָגט דאָך נאָר אַז „ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט, אָבער עס שטעהט ניט אַז זיי ביידע האָבען זיך געקריעגט, טאָ וואָרום זאָגט די תורה „אל נא תהי מריבה ביני ובינך", זאָל דאָך קיינע קריעג זיין ביי אונז ביידען.

איך זאָג אָפט אין מיינע דרשות, אַז מיר פערמאָגען פינף זאָרטען אידען אין אמעריקא: א) די אָרעמע, די גע־העז אלטע טאָג דאווענען, לערנען א פרק משניות און דאָס גלייבען, ב) א ביסעל רייכערע; זיי געהען שוין נאָר שבת דאווענען, נאָך „תכנת שבת" געהען זיי אין סטאָר צוריק, ג) אזעלכע וואָס זיי־נען גוט־אָב, זיי פּאַסט שוין ניט צו געהן אלע שבת אין שוהל, זיי קומען נאָר אום „שלש רגלים", פסח, שבועות, סוכות. ד) אזעלכע וואָס פון בערעל לאַטוטניק, קלמן אפּערייטאָר, שמערעל פּעדלער, איז שוין געוואָרען א גביר, ער געהט שוין מעהר ניט ווי ר"ה און יו"כ, אבער אלס אין אונזער שוהל, ה) וואָס פון חאצקעל סיבירניק, בלשון עם זר, ישיבה בחור פון טורמע... דא איז ער געוואָרען א גרויסער ביזנעס־מאַן, און איז געוואָרען א מיליאָנער. איהם פּאַסט שוין ניט צו געהן אין אונזערע שוהלען, ער געהט שוין אין טעמפּעל אָדער טראָמפּעל (וואו מען טראָמפּעלט אויף די אידישקייט...), וואו דער ראַבי איז אזא טרפה'נער ביין פונקט ווי ער, וואו מען רופט אויף נור איינעם צו קריאת התורה ,און דער טרפה'נער ראַבי לאָזט אוים מיט דעם פסוק „ד' הצדיק ואני ועמי הרשעים... ער קומט צו־פאַהרען אויף א פּאָאר שטונדען אין מקום טומאה... זיינעם, מען רופט איהם אויף, ער שרייבט גלייך א טשעק, רעכענט זיך גלייך אָב מיט גאָט, און אדיע — עד יום כפורים הבא...

דאָס זאָגט די תורה אז אברהם איז געוועז ביז יעצט זעהר אָרעם, און יעצט איז ער דער גרויסער מיליאָנער, און ער איז דער זעלבער צדיק, ווי בעפאָר, „ואברם כבד מאד במקנה, בכסף ובזהב", און אברם איז יעצט זעהר שווער, אנגעלאָדען מיט פיהע, מיט גאָלד, מיט זילבער, דאָך! „וילך למסעיו", ער רייזט צו די פריהערדיגע פלעצער „מנגד ועד בית אל" צו דרום זייט, די גמרא זאָגט (ב"ב כ"ה) „הרוצה להחכים ידרום", א היינטיגער אויפגעקומענער גביר באלד מופט ער, אין אן אנדער געגענד, פון זיינע ברי־דער, עס פּאַסט איהם ניט דאון־טאַון. רש"י זאָגט: „וילך למסעיו, לן באכסניות שלן בהם בהליכותיו", אין די זעלבע האָטעלען, ווען ער האָט גע־רייזט צו מצרים, אַרעמערהייד, ער פיהרט זיך ווי פריהער, אידעשקייט געווים...

אָבער דער חברה מאַן לוט, לוט דער שניידער, לוט ווערט רייך, געהט ער ניט „אל המקום אשר הי' שם אהלו בתחילה... צו דעם בית המקדש, וואו ער האָט פריהער געדאַווענט, וואו אברהם געהט„ אל המקום אשר הי' שם אהלה בתחילה", אוהל ווערט גע־רופען א שוהל... „מה טובו אוהליך יעקב", נאר אין טעמפּעל איין מאָל א יאָהר. אפילו וואו אברהם געהט

עסען אין אכסניה ,פאסט ניט לוט׳ן צו געהן, ער געהט אין די רייכע גרויסע האטעלען, און פיהרט זיך ווי א גראף.

דאס דערצעהלט די תורה הקרושה דעם אונטערשיעד פון דעם אמת עהר־ליכען, פרומען אברהם, צו לוט, „וגם ללוט ההולך את אברהם הי׳ צאן ובקר, „ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו", טאקע דערפאר ווייל „כי היה רכושם רב", פשוט ווי דער פשט. נאך א טעם דערצעהלט די תורה, ווארום זיי האבען מעהר ניט געקענט ביידע פארבלייבען, „ולא יכלו לשבת יחדיו", ווייל זיי קענען מעהר ניט צוזאמען זיצען אין איין אכסניא — אברהם זוכט א כשר׳ע, לוט — א טרפה... אברהם אין די זעלבע אידישע, ניט פיעל רייכע אכסניא, לוט זוכט א גבירישען האַ־טעל, אברהם אין שוהל, לוט אין טהע־אטער, אברהם געהט הערען א מגיד, שבת, לוט אין אפערא, אברהם צו א תלמוד תורה מיטינג... לוט אויף א מאסקען באלל...

זיי קענען ביידע מעהר צוזאמען ניט זיצען, דארום דערצעהלט די תורה חוץ וואס די פאסטוכער האבען זיך גע־קריעגט, האט אויך אברהם זיך געמוזט אימער קריעגען מיט איהם. ווי קען מען אנדערש דענקען, ער האט איהם קיין מוסר ניט געזאגט? געוויס יא! אבער זאג דעם פריהערדיגען לטוט־ניק, איצטיגען אלרייטניק מוסר! נו, מעהר פעהלט ניט. און געזאגט האט ער איהם געוויס, און געפאלגט האט ער אויך געוויס ניט, פערשטעהט מען אז עס איז אימער געווען מחלוקת ביי זיי, „אל נא תהי מריבה ביני ובינך".

אייניגע ווערטער צו די אלרייטני־קעס, ווען איהר וועט קומען דערצו אין מיין ספר געוועהנליך, קיין ריכטיגער לוט וועט מיין ספר ניט נעהמען, און לעזען וועט ער איהם געוויס ניט. אבער די וואס האלטען זיך אין רוקען צו לוט׳ן מיט זיין קאמפ. ציהט אוועק „מעל אהלי הרשעים האלה", אייך דאכט זיך אז איהר זייט רייך, און אז איהר זייט שוין יא רייך, דארפט איהר שוין ניט האלטען פון „יקום פורקן" (די רעפארמערם זאגען ניט „יקום פורקן מן שמיא"), אז עס וועט אויפ־שטעהען אן ערלייזונג פון הימעל, זעהט אז איהר זאלט ניט דארפען אנקומען צו חינא (אזא ביטערער מעדיסין), ווא־רום מיט גוטען זאלט איהר צוקור־מען צו אברהם׳ן מן הסתם ניט, ווייל איהר האלט ניט פון „יקום פורקן מן שמיא", מוז א מאל השי"ת אייך גע־בען מן שמיא „חינא"... הערט צו וואס א מחבר זאגט צו אייך, ווייל איך, ארעמער מחבר, בין רייכער פאר אייך, איך האב געלעזען אז א גרויסער גביר האט געזאגט צו א גרויסען פילאזאף: „איך בין זעהר אומעטיג ווען איך זעה דיין ארעמקייט. האט דער פילאזאף געענטפערט: ווען דו וואלסט געקענט ערקענען וואס הייסט די אמת׳ע ארעמ־קייט דאן וואלסטו מעהר אומעטיג גע־ווען אויף דיין ארעמקייט ווי אויף מיינער...

כ"ב

צדקה

„ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון ויברכהו."

מיר וועלען אייך פרעגען די וועלט־פראגע, ווארום איז דער פסוק מפסיק אין זיין טיטול? עס האט געדארפט זיין נעמליך: „ומלכי צדק מלך שלם והוא כהן לאל עליון הוציא לחם ויין ויברכהו", אבער ניט „ומלכי צדק מלך שלם", איין טיטעל וואס ער איז געווען מלך, און איז מפסיק מיט „הוציא לחם ויין", נאכהער זאגט ער דעם אנדערן טיטעל „והוא כהן לאל עליון ויברכהו"?

עס זאל אייך, מיינע לעזער, ניט וואונדערען, ווען איך וועל אייך ערקלעהרען, אז ווער זיינען די נותני צדקה, ווער גיט צדקה, ווער זיינען זיי, ארעמע אדער רייכע? ווער איהר אנדערע פיעלייכט דענקען, אז רייכע גיבען צדקה, אבער ניט די ארעמע... זאג איך אייך פערקעהרט ווי איהר דענקט, גראדע די ארעמע גיבען צדקה.

נעמליך, קומט מיט מיר אריין אין א הויז דאון־טאון, און לאמיר זיך ניט פוילען ארויפצוגעהן פינף שטיגען, אויפ'ן טאפ פלאאר. דארט וואהנט ישראל קארפעטנער, נעקסט דאאר— יצחק אפערייטאר, און ביידע ארבייטען אוים וועכענטליך צוועלף דאלאר, ביידע האבען צו האלבע דאזען קינדערלאך, וואס „כולם אהובים", אלע ליבינקע, „כלם גבורים", אלע שטארקינגע, „וכולם עושים באימה וביראה רצון קונם", זיי זיינען פרומינקע, און געהען אין חדר, און מען צאהלט שכר לימוד פאר אלע... און דערצו, וכלם פותחים את פיהם... זיי אלע האבען גוטע שעהנענקע מייל־כעלאך אויך, און אז אלע זעקס ליבינקע, שטארקינקע, פרומינקע, עפענען די מייל־כעלאך און בעטען עסינקען, זאגט, רבותי, א בעל הוצאה, קיין בייז אויג זאל איהם ניט שאדען...

יעצט לאמיר זעהן וואס טהוען זיי אין דער פריה. אט איך זאג אייך גלייך, זיי געהען אין שוהל דאוונען, דער שמש געהט מיט דער צדקה־באקס, א פעני גיט ישראל קארפעטנער, און א פעני גיט יצחק אפערייטאר, אין מיטען חזרת הש"ץ קומט אריין א אידעלע א שנארעריל, און זאגט, ער האט שוין צוויי טעג קיין ברויטעלע ניט געגעסען. ישראל און יצחק ווייסען וואס עס הייסט ניט געגעסען, ניט איין מאל האבען זיי זיך געלייגט שלאפען מיט קריאת שמע, אבער ניט מיט קיין סאפער'ל, פארקוועצט זיי די הארץ און נעהמען צו ניקעל און גיבען דעם שנארער'ל.

שבת גיט מען אן עליה דעם קארפעטנער, נור דעם נײנטען שוין, דעם אפערייטאר איינם פאר אחרון, ביידע

האָבען גע׳שנדר׳ט הייסט עס אויף אמעריקאַניש, א קוואָדער פאר שוהל, א קוואָדער פאר׳ן רב, א קוואָדער פאר׳ן חזן, א קוואָדער פאר׳ן שמש. גראָדע ווייסט איהר דאָך וואָס דער תנא זאָגט, אז מצוה גוררת מצוה, אז איין מצוה שלעפּט צו די אנדערע, דאָס הייסט, אז איינער טהוט א מצוה, העלפט איהם די מצוה אז איהם זאָל זיך מאכען נאָך א מצוה צו טהאָן, און טאַקע איבער אַכטאָג שבת האָט אין זייער שוהל גע־זאָגט א משולח, און אלע האָבען גע־שנדר׳ט, אונזער ישראל, און יצחק האָ־בען געגעבען צו האַלבע דאָלאר. מעהר וויל איך ניט פארברייטערען מיט זיי, נור איך האָב אויסגעפונען אז חדר, צדקה, נדרים, שוהל, רב, חזן, שמש, סתם צדקה, קאָסט זיי יעדען איין דאָ־לאר מיט פופציג סענט א וואָך.

יעצט זאָלען מיר זיך זעהן מיט זיי־ערעביידענ׳ס פרויען, גרונע און יענ־טע. זיי ביידע האָבען אין קיך צו פיער באָקסעס. איך וויל אייך ניט געבען קיין נעמען פון די באָקסעס, ווייל איך דענק זיי זיינען פאַלשע... פרייטאָג צו ליכט בענשען וואַרפען זיי צו סענט, אמוועניגסטען. זונטאָג געהען די פרוי־ען, גרונע און יענטע, אין שוהל, הער־רען דעם מגיד, גיבען זיי ביידע צו ניקעל. אין שוהל איז א חברה משניות, צאָהלען זיי צו ניקעל, א חברה עין יעקב — צו ניקעל, אין צוויי ישיבות בעלאַנגען זיי, קאָסט זיי דורכ׳ן יאָהר צו צעהן סענט וועכענטליך, היינט סתם צדקות, די באָקסעס, וואָס גע־העז אין די הייזער — איך שרייב באָקסעס געהען, ניט די וואָס געהען מיט באָקסעס, וויים איך אליין פאר וואָס איך שרייב עס אזוי... ווער עס וויל וויסען זאָל וואַרטען, איך וועל אי״ה אין גיכען ארויסגעבען א ספר, נאָר אויף צדקה אנגעלעגענהייט, דאָרט וועל איך אויף דעם אנטוואָרטען.

קורץ, פיעל האנדלען מיט זיי, דאָס הייסט מיט גרונע׳ן און יענטע׳ן, דאַרף מען ניט. נאָר איך וויים וואָס זיי קאָסט דורכ׳ן יאָהר וועט אויסקומען אויף יעדע וואָך צו איין דאָלאר צדקה גע־ווים. היינט רעכענט: קיין ליגענדיגע געלד איז ניטאָ א פּעני, פון צוועלף דאָלאר פערדיענסט גיט מען צוויי אָ־האַלב דאָלאר צדקה, ביינאַהע דריי מאָל מעשר...

יעצט וועל איך א ביסעל ריידען מיט א גביר, ניט פיעל, ווייל איך גלייך זיי ניט... איך האָב זיי פיינט, און איך קום ניט ביי זיי, פונקט ווי א לעבעל ברויט האָט פיינט דעם ארעמאַן, ווייל ער קומט אויך ניט צו זיי, צום אָרעמ־מאַן, הייסט עס... ווייל דער ארעמאַן מיט די קינדערלאך, ווי א מאָל עס טרעפט נאָר, אז דער לעבעל ברויט קומט אריין דאָרט ביי זיי, דאַן צורייי־סען זיי איהם אויף שטיקלעך, אָהן „דרך ארץ“, און אין איין מינוט קומט א כליה אויפ׳ן לעבעל ברויט. דאַרום קומט ער ביי זיי ניט... ביים גביר געהט ער, מען נעהמט איהם צו שעהן, פיין, מען שייוועט איהם, מען גלעט איהם, מען לייגט איהם לעבען טהייי־ערע מאכלים. אלזאָ, איך האָב טאַקע די גבירים אזוי פיינט, נור איך וועל אייך זאָגען: קיין שוהל, קיין משולח, קיינע באָקסעס, קיינע נדרים, קיין רב,

קיין חזן, קיין שמש, קיינע ישיבות גיט ער ניט, און אז ער פערדיענט פינף טויזענד דאלאר א וואך, האט ער דאך נאכ'ן חשבון געדארפט צוטהיילען איהר ווייסט שוין וויפיעל... נו...

אי, זיי גיבען, יא זייגיבען, פון צדקה דעם דלי"ת — אויף מאמע-לשון דאָ-לער—האבען זיי ארויסגעווארפען און האבען ליעב דעם עי"ן, און טאקע איהם אין צדקה אריינגעשטעלט, אלזא וואו א גביר גיט א צדקה, איז א צעקה אין צייטונג: א געוואלדיגער פילאנ-טראפ... און פארוואס גיבען זיי, דאס ווייסט איהר אויך, און רעכענט אליין, און נעהמט עס ריכטיג אין זינען... קורץ, א גביר איז א קארגער... „עשירים קמצנים הם", זאגען די חכמים.

די וועלט זאגט אז אמאל איז אפילו א מגיד, א רב, א חזן, א שמש, אויך קיין בעל צדקה ניט, ווייל א נעהמער איז ניט קיין געבער... ווייל ביים כהן ווערט אין דער תורה געשריבען „וקמץ מלא קמצו"... ער נעהמט א פולען הויי-פען, „ונתן באצבעו" — און ער גיט מיט א פינגער, א ביסעלע, גאר א ביי-סעלע, נאר ניט אלע, קוים איז ער א פרומער און אן עהרליכער, און נאר ניט קיין גביר, גיט ער.

די תורה דערצעהלט טאקע דא ווי עס דארף זיין, אז זיין א גביר דאן דארף מען געבען, און זיין א מקבל דארף מען געבען. די ארעמע לייטע דארף מען גאר ניט זאגען, זיי גיבען במילא. „ומלכי צדק מלך שלם", א קעניג, געוים א גביר, האי? דאך הוציא לחם ויין... און דערצו נאך „כהן לאל עליון", א נעהמער ,און דאך א געבער. אט אזוי דארף זיין!

כ"ג

לנשואין

„ויקח אברם את שרה אשתו ואת כל רכושם אשר רכשו."

א פאאר פאלק וואס געהען הייי-ראטהען, שטעלען זיך פאר גליקען, ווי גליקליך זיי וועלען זיין אויף עוויג מיט זייער ליעבע. געוועהנליך, קומט אויך אין זייער געדאנקען אריין שרעקלי-כעס, ווייסט גאט ווי זייער הצלחה וועט זיין אויף דעם לעבענס-פעלד? אלזא, שטעלען זיי זיך פאר גליק און אונגליק. איך, מיינע פריינדע, וועל אוועקנעהמען פון אייך דעם שלעכטען געדאנקען, און נאר שטעלען געגען אייך דעם גליקליכען געדאנקען.

אבער מען קען מיר דאך פרעגען, וואס בין איך, א גאט? אז איך ווייס אז אייך וועט אימער זיין גוט? זאג איך: מיינע טהייערע, אז מען דארף אפילו קיין מלאך ניט זיין און אויך קיין נביא, און איך אליין קען אייך

געבען דעם גוטען וועג, דעם גליקליכען לעבען, אז איך וועט קיינמאָל ניט שלעכט זיין, נור אימער גוט זיין, איך זעה אז עס איז ביי אייך א רעטע־ניש, וועל איך דאָס אייך דייטליך ער־קלעהרען.

זייט וויסען, אז עס איז אויף דער וועלט גאָר ניטא קיין רייכקייט אָדער ארעמקייט. איך רוף א מאָל אָרעמאַן דעם גרעסטען גביר, און דעם גרעס־טען אָרעמאַן רוף איך א מאָל גביר. לאָמיר זיך פאַרשטעלען, אז א גביר, ווען ביי איהם איז אין הויז ניטאָ קיין ריכטיגע ליעבע צווישען איהם מיט זיין פרוי, ער זאָגט אז ער איז „באָס", און ער ווייסט ניט אז די חכמים אונזערע זאָגען אין (ב"מ נ"ט) „אוקירו לנשיכו כי היכי דתתעשרו", האלט טהייער און שעצט אייערע פרוי־ען כדי איהר זאָלט רייך זיין. זעהען מיר דען ניט אז עס זיינען דאָ אזעלכע וואָס שעצען און עהרען זייערע פרוי־ען, און זיי זיינען אָרעם?

ניין, מיינע טהייערע, זיי זיינען ניט אָרעם. די יעניגע וואָס לעבען א גליק־ליכען לעבען, אין ריינע, וואהרע ליע־בע, ער ליעבט איהר, און דאָסגלייכען זי איהם, ער טהיילט איהר ניט צו די פעננני, און ח"ו אז עס איז ניטאָ, מאכט זי איהם ניט קיין פאָרווירפע, דאן הייסט עס אז די ברויט און זאלץ וואָס זיי עסען איז דער ריכטיגער מן פון הימעל! די פּאָאר פינסטערע רומקע־לאך זיינען א „גן־ערן". דער גביר, אָבער, ווען צווישען איהם און זיין פרוי פעהלט די ריכטיגע, זיסע ליעבע, איז ביי איהם די רייכע הויז א פריזאָן, א גיהנום זיין געגענוואַרט — אָך, ווי אָרעם ער איז, אָך ווי קרענקליך איהר איז!...

אלזאָ, חתן וכלה, אין אייער האנד איז יעצט דער גליקליכער לעבען, און רייכקייט געווים... ווען איהר וועט זיך אימער ליעבען און אַכטען און שעצען, זאָ ווי יעצט. די פרוי דאַרף וויסען וואָס דער תלמוד זאָגט אין (גיטין ע"ז) „מה שקנתה אשה קנה בעלה", אלעס וואָס די פרוי ברענגט אריין געהערט צום מאַן. דער מאַן דאַרף וויסען אז אלעס וואָס ער ברענגט אריין געהערט צו דער פרוי. זיי זיינען גלייך אין פריידען, און ח"ו אין ליידען. קיינער פון זיי זאָל ניט זאָגען „איך!", איך האָרעווע, איך ארבייט, דו דאַרפסט פאַר מיר רעספּעקט האָבען. ניין, איהר מוזט אימער זאָ ווי זאָ רעספּעקטירען איינער דעם צווייטען. דאַן וועט איהר זיין רייך וואָס הייסט רייך אין אמת. ווען עס וועט זיין אַן אמת'ע ליעבע און איהר וועט קוקען איינער אויפ'ן צווייטען מיט א ליכטיגע, גוטע אויג. דאַן פאַרדעקט אלע פעהלערען, ווייל עס איז דאָ איינער וואָס זוכט א דונ־קעלען שאָטען אויף יעדע ליכט... און איינער זוכט ליכט אויף יעדען דונ־קעלען פינסטערען שאָטען. און ווי מען זוכט, מיט וואָס פאַר אַן אויג מען בליקט, זאָ געפינט מען.

דאָס זאָגט אונז די תורה ביי אברהם ושרה. זיי האָבען אימער זיך ניט גע־טהיילט: מיינע איז מיינע, דיינע איז דיינע! אברהם פערדיענט, אלעס גע־הערט צו שרה'ן, אברהם פאַרדיענט ניט, עס איז סלעק־טיים, שרה טרייסט

איהם, שרה לאזט איהם ניט זיין אר־מעדיג. ווען שרה איז אומעדיג, טרייסט איהר אברהם און זעהט אז זי זאל פרעהליך זיין. אימער זיינען זיי געווען גלייכע ,פאסענדע, אין לעבענס־פעלד. אלעס וואס ער האט אויפגע־טהאן, און וואס זי האט אויפגעטהאן, האבען זיי זיך געטהיילט אויף גלייך. דאס היסט א גליקליכער לעבען, דאס היסט א רייכער לעבען — זאגט די תורה.

„ויקח אברם את שרה אשתו“, און אברהם וואו ער געהט נעהמט ער מיט שרה'ן ,זיין פרוי, „ואת כל רכושם“, און זייער גאנצען פערמעגען. ניט זיין פערמעגען, זאגט די תורה, נאר זייער ביידענ'ס, „אשר רכשו“... ווי די תורה זאגט גלייך ביי ענדע פון דער פרשה,

„למען יטב לך בעבורך וחיתה נפשי בגללך“, דאס הייסט, איך ווינש אז מיר זאל גוט זיין צוליעב דיר. אז מיר וועט זיין גוט וועט דיר זיין גוט. ענט־פער זי: „וחיתה נפשי בגללך“, און מיין זעעלע, מיין לעבען, איז נור צור־ליעב דיר, איינער קען ניט לעבען אהן דעם צווייטען...

חתן כלה, איך ווינש אייך געוועהנ־ליך, א רייכען לעבען. אבער צום רייר־כען לעבען דארפט איהר זעהן אז עס זאל טאקע זיין רייך... און דאס איז מיט דער ריינער ליעבע פון איינעם צום צווייטען. איך ווינש אייך אז אימער, אימער, זאלט איהר מיר דערמאהנען, זאגענדיג אז עס איז מקוים געווארען די ברכה פון אייער רב, דעם מסדר קדושין... אמן!

מ"ד

הספד

„תן לי הנפש והרכוש קח לך.“

דוד מלך ישראל זאגט אין זיין אונ־שטערבליכען תהלים: „הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד“. אלע מפרשים זאגען דעם פשט, וואס דוד המלך האט געמיינט, נעמליך: אלעס וואס דער מענש האט ערווארבען מיט זיין הארעוואניע, הייזער, ברייזער, ווען ער שטארבט, בלייבט עס אין זיין הויז, ער נעהמט מיט זיך גאר־נישט מיט. „הון ועושר“, וואס ער האט ערווארבען, דאס בלייבט „בביתו“, אין זיין הויז. אבער וואס ער האט אויפגעטהאן אין מצות ומעשים טובים, איבערהויפט אין „גמילות חסדים“ — דאס נעהמט ער מיט זיך אין קבר, „וצדקתו עומדת לעד“ — דאס בלייבט ביי איהם און געהט מיט איהם מיט אויף עוויג.

רבותי, איהר זייט געקומען אבצור־געבען אייער מעמבער ,אייער ברודער, דעם לעצטען כבוד, און, איהר פריינד, איהר זייט געווים געקומען לאזען א

טרעהר, וואס אייער פריינד און מאן פון דער פריהצייטיגער אלמנה, מיר האט איהר געבראכט איך זאל פאר אייך מעורר זיין א הספד, צו לאזען א טרעהר ביים אבשיידען זיך אויף עוויג פון אייער בעליעבטען. מילא, פאר די אלמנה און יתומים דארף איך קיין מאראל ניט זאגען, זייער בראך איז פאר זייערע אויגען. דער שפיי־זער זייערער וועט באלד צוגענומען ווערען פון דאנען, און מען וועט איהם אריינטאהן אין נאסען פינסטערען קבר.

פאר די פרעמדע אבער וויל איך עטוואס זאגען, זיי זאלען האבען א מוסר פון דעם הספד, אין דעם זעלבען זינן, ווי איך האב יעצט געזאגט דעם „הון ועושר בביתו" וגו' — דעם מענ־שענ'ס פערמעגען נעהמט דער מלאך המות צו פון איהם, וואס איז ז י י ן פערמעגען, דאס איז די נשמה זיינע. אבער דער פערמעגע פון דער נשמה, דער גייסטיגער פערמעגען, וואס די נשמה האט זיך ערווארבען, דאס הייסט נשמה־פערמעגען, קען ער ניט צונעה־מען. ער האט געזאגט צו אייער ליע־בען מעמבער: „תן לי הנפש", דעם נפש גיב מיר אב! „והרכוש", און דעם פערמעגען פון נפש, די צדקה, די אידישקייט אין כלל וואס דו האסט זיך אויפגעטהאן, „קח לך", נעהם זיך דיר, דאס קען איך פון דיר ניט צו־נעהמען. דעם מוסר דארפען מיר הא־בען, פריינדע, זיך אבצולערנען פון דיעזען מאן. ער איז געווען א פרו־מער, אן עהרליכער און אויך א בעל טובה. נו, איז ער יעצט גליקליך, דאס האט ער מיט זיך מיטגענומען.

און פאר אייך, קינדערלאך, וועל איך א משל זאגען. אין א דארף האט געוואהנט אן ארעמאן. זיין ביזנעס איז געווען א „פאקט״", מילכיגעס. אלע טאג, גאנץ פריה, פלעגט ער ארויס־פאהרען פארקויפען אין שטאדט די מילך. זיין פרוי פלעגט ער אויך מיט־נעהמען אין שטאדט אריין איהם צו העלפען פערקויפען די מילך. און א אינגעלע פון א יאהר צוועלף פלעגט ער אויך אהין מיטנעהמען, ער זאל די אייניגע שטונדען וואס ער פער־ברייננגט יעדען טאג אין שטאדט, לער־נען, און ווען ער פלעגט צוריקפאהרען אין דארף פלעגט ער דעם אינגעלע אויך צוריק מיטנעהמען. אין מיטען וועג איז געווען א גרויסער בארג ארויפצופאהרען, און ווען ער פלעגט קומען צו יענעם בארג, פלעגט ער אלע מאל ארונטערשפרינגען פון וואגען און זיין פרוי און קינד פלעגען פער־בלייבען זיצען.

איין מאל ווען זיי זיינען געווען אין מיטען וועג, איז איהם ניט־גוט גע־ווארען און ער איז פלוצלונג געשטאר־בען. דער קינד האט גאר ניט פער־שטאנען זיין מוטער'ס וויינען און ער האט ניט געוואוסט וואס הייסט געשטארבען. אז זיי זיינען געקומען צום בארג, איז די מוטער אראבגעגאנ־גען. פרעגט דער קינד: מאמע, אלע מאל אז עם פלעגט קומען צום בארג פלעגט דער טאטע אראבגעהן און מיר פלעגען פערבלייבען זיצען אין וואגען, היינט ליעגט דער טאטע אין וואגען און דו ביזט אראב און דו הייסט מיר

אויף אראָבגעהן, און דער טאַטע פערבלייבט ליגען אין וואָגען?

יא, מיין קינד — האָט איהם זיין מוטער געענטפערט — אז דער טאַטע האָט געלעבט האָט ער פאר אונז בויידען געזאָרגט, מיר זאָלען פאָהרען ,און אליין איז ער געגאנגען צו־פוס, היינט אז ער איז געשטאָרבען, קען ער שוין פאר אונז גאָרנישט טהאָן. יעצט בין איך דיין מאַמע און אויך דיין טאַטע, איך בין דיין שפּייזערין, קיין טאַטען האָסטו מעהר ניט. מיר איז אָבער שווער אלעם אליין צו בעזאָרגען, און דו מוזט מיר יעצט צו־העלפען...

קינדערלאך, איך דאַרף אייך ניט דערצעהלען וויפיעל אייער פאָטער האָט פאר אייך און פאר אייער מוטער געזאָרגט. ער איז געווען א טרייער מאן און א גוטער פאָטער. וויפיעל בערג, דאָס הייסט, שווערינקייטען, האָט ער דורכגעמאכט, כדי אייך איבערצולאָזען גוטעס, איהר זאָלט קענען גליקליך לעבען! יעצט, קינדערלאך, ליעגט דא אייער טאַטע פאר אייך, ער וועט פאר אייך מעהר גאָרניט קענען טהאָן אין „מילי דעלמא“; אייער מוטער מוז יעצט ווערען די שטעלפערטרעטערין פון אייער פאָטער צו געהן אויף די בערג פון ביטערען קאַמפף פון לעבען. זייט אָבער וויסען, אז זי איז יעצט די מוטער און אויך דער פאָטער, זי איז יעצט אייער פערזאָרגערין. זייט וויסען אז איהר דאַרפט איהר העלפען געהן ארויף־באַרג, זי זאָל אייך קענען ברינגען אין שטאָדט אריין, דאָס הייסט, צו אל־דאָס גוטס, זי זאָל אייך פיהרען צו דער חופּה, און עס זאָל שוין קומען די צייט פון בלע המות לנצח, אמן ואמן.

מ"ה

ברית מילה

ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו ואת כל מקנת כספו כל זכר באנשי בית אברהם וימל את בשר ערלתם. בעצם היום הזה כאשר דבר אתו אלהים.

פריינדע, דער פאָטער האָט געבראַכט זיין קינד לבריתו של א"א, און דאמיט האָט ער איהם געמאכט פאר א אידען. אָבער דער פאָטער און די מוטער זאָלען וויסען, אז דערמיט וואָס זייער קינד איז שוין א ישראל זיינען זיי נאָך ניט יוצא, ווי פיעלע עלטערען דענקען, און ערציהען ניט זייערע קינדער צו אידישקייט.

יא, דער קינד איז שוין א מיטגליעד פון אָרדען „ברית אברהם“, דער גרויסער אָרדען, וועלכער צעהלט ביינאַהע פופצעהן מיליאָן מיטגליעדער, דאָס איז דער אָרדען פון אברהם אבינו, דער

גרינדער פונ'ם יודענטהום.

אָבער עס ווענדעט זיך וואָס פאר א מיטגליעד ער איז צום אָרדען. אָפט־מאָל קומט ער ח"ו אפילו צו קיין מיר־טינג ניט, דאָס הייסט: ער געהט ניט אין שוהל דאַווענען, און וואָס עס ווערט געפּעסט אין זיין לאדזש, וואָס בע־לאַנגט צום אָרדען, טהוט ער פערר־קעהרט; דאָס הייסט: אין שוהל זאָגט מען „ושמרו", אין קאָנסטיטושאָן שטעהט „ושמרו", און ער טהוט אלעס געגען זיינע לארזשען־ברידער, ער סמוקט אום שבת, און פיעלע מאָל פלאָפּעלט ער נאָך אויף זיינע ברידער מיט דער קאָנסטיטושאָן צוזאמען, ד. ה. אויף אונזער תורה...

ער קומט נור ביים לעצטען איינ־צאָלונג. ער קומט, בעצאָהלט און אנטלויפט, דאָס מיינט מען יום כפּור. א מאָל צאָהלט ער נאָך מיט פאלשע געלד, דאָס הייסט, מיט א פאלשען וִדוי. פארשטעהט איהר שוין וואָס פאר א מיטגליעד ער איז אין לאדזש, וואָס בעלאַנגט צום אָרדען, צו אונזער גרויסען אָרדען וואָס בעלאַנגט צו אברהם אבינו...

ער ווערט געדעכענט א געשטריכע־נער מעמבער ,ער האָט אלע בענעפיטס אָנגעוואָרען, דאָס הייסט זיין שכר, ער בעקומט נור קרקע צווישען אָר־דען...

טהייערע עלטערען, איהר האָט יעצט אריינגעבראכט אייער קינד פאר א מיטגליעד אין אונזער אָרדען. טרייעט ער זאָל אויך זיין א גוטער מיטגליעד. על פי רוב זיינען די עלטערען אליין שולדיג, זיי אליין זיינען שוואכע מעמ־בערס פון זייער אָרדען... אט, למשל, אז אפילו דעם ברית מילה מאכען זיי ניט אין דער צייט, לייגען אָב אויף א טאָג ווען דער עולם וועט זיין א גרויסער... און ניט מקיים צו זיין וואָס די תורה האָט געהייסען „ובן שמונת ימים ימול", און א קינד פון אכט טעג אלט זאָל בעשניטען ווערען. נו, וואָס קען מען נאכהער פערלאַנגען פון נייעם מיטגליעד, אז ער איז ניט ריכטיג א מיטגליעד געוואָרען, און אז דער פאָרשלעגער צום אָרדען, איהם אריינ־צונעהמען, איז אויך א קאלטער מעמ־בער צום אָרדען, דאָס הייסט, דער פאָ־טער. פערשטעהט מען שוין גוט ווי עס וועט זיין מיט איהם...

אברהם אבינו, דער אלטער, קראַנ־קער, דער ניין־און־ניינציגער גרייז־גראָהער זקן, איז אָנגעזאָגט געוואָרען צו מל'ן זיך. אזא זקן האָט געדאַרפט זיך אן עצה האלטען מיט פּראָפעסאָ־רען, מיט נאָך און נאָך, און אָבלייגען פון טאָג צו טאָג. אָבער וואָס האָט אברהם בעוויזען דיעזען מאָל און אלע־מאָל?

„ויקח אברהם את ישמעאל בנו" וכו', און אברהם האָט גענומען ישמעאל זיין זוהן, און אלע די איבעריגע, ניט אָבגעלעגט אויף איין מינוט, נאָר „בעצם היום הזה", גלייך אין מיטען טאָג, „כאשר דבר אתו אלהים", און זעהט וואָס די תורה דערצעהלט ווייטער: „ואברהם", און אברהם אליין, אזא זקן, „בן תשעים ותשע שנים", ניינען־און־ניינציג יאָהר אלט, „בהמולו" וכו'. זאָלען מיר האָפען אז השי"ת וועט אונז געבען, אז מיט דעם נייעם

מיטגליעד, וואס מיר האבען אין אונ־זער ארדען היינט געקראגען, זאלען מיר קענען שטאלצירען, און מיר זא־לען ווינשען אונזער פריינד, דעם פא־טער פון קינד, און אויך די מוטער פון קינד אז אין גיבען זאל ווערען דער גרענד־מייסטער פון אונזער ארדען, משיח צדקנו, אונטער זיין אויפזיכט וועלען אונזערע מעמבערס טרייער ווע־רען צום ארדען, אמן.

כ"ו

ברית מילה

כשם שנכנס לברית בן יכנס לתורת ולחופה ולמעשים טובים.

מיר האבען זיך דא פערזאמעלט ביי־צוּוואהנען די גרעסטע אידישע שמחה של מצוה, וועלכע איז אפילו דוחה שבת . מיר האבען אלע בייגעוואהנט די הייליגע צערעמאניע, ווי זי איז דורכגעפיהרט געווארען. יעצט פער־לאנגט מען פון מיר איך זאל עטוואס ריידען. אין פלוג, איז ביי א ברית גאר ניטא וואס צו ריידען, ווייל מיר וואלטען זיך ווינשען, הלואי וואלטען פיעל מצות געטהאן ווערען אין אמע־ריקא מיט אזא הידור, מיט אזא פראכט און גלאנץ ווי א ברית מילה. אפילו די ערגסטע אידען זיינען מקיים צו בריינגען זייער קינד בבריתו של א"א... נו, דאכט זיך, וואס זאל מען ריידען?

נאר מיר וועלען געבען אן איבער־בליק אויף דער ברכה וואס מיר ווינ־שען צו דעם פאטער פון רך הנימול: „כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים", אזוי ווי דער קינד איז אריינגעגאנגען צו ברית, דאס הייסט מען האט דורכגעפיהרט די צערעמאניע, כן יכנס, אזוי זאל ער אריינגעבראכט ווערען צו תורה און חופה און מעשים טובים...

דער פאטער און מוטער פון דעם רך הנימול, וואס זיי האבען יעצט מקיים געוועזען די גרויסע מצוה, וואס זי איז שקול כנגד כל המצות שבתורה, וועל איך אייך ערקלעהרען, מיט וואס, און ווארום, זאל דיעזע מצוה טאקע געוואויגען זיין נעגען די גאנצע תורה, און אלע איהרע מצות?

ווייל, מיינע פריינדע, עס איז צו זעהן, ביי פיעלע עלטערען, אז דער קינד ווערט פיער יאהר אלט, ער קען שוין ריידען, און א געוויקסיגער, גע־זונדער קינד איז ער, א מאל טרעפט אז די מאמע איז פרימער פאר דעם פא־טער, פאנגט זי אן מאכען אברכה מיט דעם קינד, שרייט דער פאטער: וואס דרעהסטו איהם זיין קעפעלע, אזא פי־צעל קינד, ער וועט נאך צייט האבען דערצו. א מאל איז פערקעהרט, די מאמע זאגט עס...

דער קינד ווערט פינף יאהר. פייטען אין סטריט קען ער שוין, א העלדי־שער פייטער. זאגט זי: הער זיך איין יענקעל, פאר וואס זאל מען שוין

סעמקען ניט געבען אין חדר? וואס רעדסטו, סאיז א רחמנות, — זאגט דער טאטע צו דער מאמען, אדער פער־קעהרט, — אזא עופה׳לע, גוה דרעה איהם א מוח מיט לערנען, א רחמנות, א רחמנות...

ער איז שוין אלט אכט יאהר. ער געהט שוין כלומר׳שט אין א חדר פון זעכציג לויפערס, וואס געפינען זיך דארט. איין טאג געהט ער, צוויי — ניט, ער קען נאך קיין ווארט עברי ניט. שבת געהט זיין טאטע אין שוהל, וויל ער אויפוועקען סמקען, ער זאל אויך געהן אין שוהל. „אי, לאז איהם צו־רוה — זאגט די מאמע — עס איז א רחמנות. א גאנצינקע וואך שטעהט ער אויף גאנץ פריה צו געהן צו דער סקילה (איך מיין עס אין סקוה, מיין פעדער איז אראפ פון זינען, סקילה רופט זי דאס, און אפשר איז זי גע־רעכט, זי האט שוין אויסגעשריבען ספרים מעהר וויפיעל איך האב יעצט אין קאפ). היינט איז ער פריי פון סקוהל, לאז איהם צו־רוה.“ סעמקעלע בלייבט טאקע אין הויז. דער טאטע זאגט „ישמח משה“, „תכנת שבת“, סעמקעלע שטעהט אויף ניין א זייגער, אבגעגעסען, ארויס אין סטריט, גע־מאכט א פייער, אויסגבראכען א ווינ־דע מיט׳ן הארטען באלל, געווארפען עטליכע שטיינער...

אט דיעזע רחמנות האט געמאכט אז טאטע־מאמע האבען קיין קדיש ניט... אלזא, יעצט בעטראכט, רבותי, וואס דא קומט פאר ביים ברית. דער פאטער נעהמט א בייבי פון אכט טאג און לאזט איהם בינדען, און גיט איהם איבער צום מוהל, און יענער שניידט זיין פלייש און רייסט זיין פלייש. די בלוט לויפט, דער קינד שרייעט, און ניט־ווילענדיג כאפט זיך א רחמנות אויף דער בייבי, אפילו פון פרעמדע. טאטע אכזר, אומדערבא־רימדיגער מענש, ווי אזוי ווערט דאס א מענש אן אכזר אויף אזא קליינע עופה׳לע?...

אלא דער תירוץ איז, וואס זאל ער טהאן, אז גאט האט געהייסען, כן, אזוי, ליעבער פאטער און טהייערע מו־טער, זייט אכזרים אין דער צייט, וואס איהר וועט דארפען געבען אייער קינד אין חדר... אויפוועקען איהם צו געהן אין שוהל, ניט לאזען עסען פאר׳ן דאוו־נען, מאכען מיט איהם א ברכה, אנ־טהאן איהם ציצית, אפילו זומער אין הייסע טעג... אויב ער וויל ניט, מוז ער עס געגען זיין ווילען. דאן וועט איהר האבען א גוטען קינד און א ריכ־טיגען אידען, „כשם שנכנס לברית“, אזוי ווי איהר האט איהם אריינגע־בראכט צום ברית מיט אזא אכזריות פון אייך ביידען, „כן“, אויף אזא ארט „יכנס לתורה“, מיט אכזריות זאל ער געבראכט ווערען צו תורה און מצות, דאן וועט ער אייך פאלגען „לחופה“ אויך, וועמען איהר וועט איהם הייסען, אמן.

כ"ז

חנוך בית הכנסת

וירא אליו ד׳ באלני ממרא והוא יושב פתח האהל כחם היום.

איך וואָלט פרעגען, ווי אזוי זיצט אברהם אין טיהר פון זיין געצעהלט אין דער צייט וואָס גאָט קומט צו איהם, און ער פיהרט איהם ניט וויי־טער? איך האָב ניט לאנג גערעדט ביי א חנוכת בית־הכנסת אין נויארק, וואו עס זיינען געוועזן איבער דריי טויזענד פערזאָן, און מיינע רייד האָבען גאָט צו דאנקען א גרויסע ווירקונג גע־מאכט.

איך האָב זיי געזאָגט דאָס פאָלגענדע:

מיר זעהען, פריינדע, אז עס קומען אפט צו בתי מדרשים, גרויסע, שעה־נע, ליכטיגע, פארפוצטע, געמאָהלענע, געקינצעלטע, מיט געז און עלעקטריק, מיט סטימהיט, מיט אלע אימפּרואוו־מענטס, און דאָך זיינען די שוהלען פוסטע, פאר׳חלש׳טע, זיי שטעהען איינזאם, קיין מנין ניטא, סיידען אז דער פרעזידענט האָט יאָהרצייט, און א מאָל איז געלונגען אז עס זאָל זיין א פּרעזידענט אין שוהל, אזא סאָרט ווי אין פ׳ וישלח געפינען מיר א נשיא, א פּרעזידענט, און דאָס איז אלעמען בעוואוסט אין יעקב׳ס צייטען, ווען ער איז געקומען צו שכם, ווער איז דאָרט געוועזן נשיא... חמור... אזוי טרעפט אויך אין אונזערע צייטען גאנץ אָפט א חמור א פרעזידענט... (ענטשולדיגט מיר, פרעזידענטען, ניט אלע דארפען זיך געפינען בעליידיגט, נור דער פרעזידינט פון שכם אליין...)

על פי רוב האַלטען שוהלען אָן א מנין בטלנים, שנאָרער, אום עס זאָל זיין א מנין צו פּראָדוצירען קדישים פאר אבלים און יאָהרצייטען. געדענקט איהר, פריינדע, דעם אלטען בית המדרש פון דער אָלד קאָנטרי, די ליכ־טעלאך, די לעמפּעלאך, דאָך איז מען געזעסען און געלערענט גאנצע נעכט, ווער רעדט שוין ביים דאווענען — גאָר פיעל. אויסקעהרען פלעגט מען איין מאָל אין וואָך. היינט געהט מען אויף קאַרפּעטס, און אפילו די קארפּעט איז קלין...

שטעלט זיך פאָר, ווען איינער וואָלט אריינגעטראָגען דעם טלית שבת פריה אין שוהל, מען וואָלט איהם גע׳קנס׳ט א יאָהר קיין עליה ניט צו קריגען. עס וואָלט זיך געטהאָן, פרעגט שוין גאָר ניט: שטייטש, דער עירוב איז צו־ריסען, און ער האָט געטראָגען אום שבת!

היינט, גאָר א שעהנער מעמבער קומט צו־פאָהרען אין שוהל אריין מיט דער קאָר. ער געהט באַלד ארויף אויבען־אָן... און קריגט שלישי... גע־דענקט איהר, אז א איד איז אריינגע־קומען אין שוהל דאווענען, אין אונזער אלטער היים, קיינער האָט איהם קיין סידור ניט געגעבען, קיינער האָט איהם קיין חומש ניט דערלאַנגט; וואו ער האָט זיך געשטעלט, דאָרט איז ער גע־שטאַנען און געדאַווענט.

היינט זעהען מיר, ווי ער געהט אריין אין שוהל, קומען צו איהם צו פיער טראַסטיעס, מען פיהרט איהם ווי א פערברעכער מיט פּאַליס-לייט; איי־נער פיהרט איהם אויבען אָן און גיט איהם א סידור, נאָך איינער גיט איהם א חומש, נאָך איינער דער לאַנגט איהם א שמעק טאַבאַק, ער האָט אן אָרט, ער האָט א סידור, ער האָט א חומש, און צו אַלעם ענדע, אַלע האַלטען נאָך ביי יקום פּורקן, ער קוקט אויף עלינו... אַלע לייענען תולדות, דער „בעל קורא", די הערער ,און ער האַלט ביי וילך... ניט ער דאַוונט ,ניט ער הערט.

גערענקט איהר, פריינדע, אז מעה־רערע בתי מדרשים אין רוסלאנד, רו־מעניען, גאַליציען, האָבען געהאַט רומס פאר'ן רב, אנדערע פּלעצער פאר'ן שמש, אויך א עהרליכער , פרומער איד, און דאַ ! א רב, איהם דאַרף מען אין שוהל, וואָס נאָך וועט מהרי"ל לאַ־זאַראָוו אויסטראַכטען?... נו, זאָל זיין פאר'ן שמש, דאָס וועט איהר אויך ניט פּועל זיין ביי אונז. מיר ווייסען שוין, זאָגען זיי די איצטיגע מעמבּערס, פאר וועמען מען דאַרף האָבען רומס, אין ביהמ"ד טאָקע. פרעג איך זיי פאר וועמען? — פאר א ניגער אנט־וואָרטען זיי...

יעצט ,זאָגט מיר וואו האָט השי"ת מעהר הנאה געהאַט פון שוהל, דאַ צו דאָרט?... (דאַ האָב איך מאריך געווען אין שטאַרקע מוסר, און רייד מאמרי חז"ל און פסוקי תנ"ך) יעצט זאָלען מיר זעהן, ווען אן אורח נכבד, א גביר, קומט צו גאַסט צו א גביר, נעהמט ער איהם אריין צו זיך, אין זיינע רייכע רומס, און בעוויזט איהם זיין רייכ־קייט. אָבער אז עס קומט אריין א גרויסער גאון צום גביר, און דער גביר איז א תלמיד חכם אויך, פיהרט ער איהם אריין אין רום וואו זיינע טהײ־ערע ספרים שטעהען... ווייל דער תלמיד חכם, דער גאון, איהם דאַרף מען ניט ווייזען די רייכקייט, איהם איז דאָס ניט אינטערעסאַנט.

היינט רעכענט אַליין, איך וועל קירצען די רייד, ווייל איהר וועט אַליין פערשטעהן... וואָס פאר א זינן איז עס איהם צו ווייזען רייכ־קייט, האָט דאָס ביי איהם א וועלכע עס איז ווערדע? נאָר וואָס דען? תורה און מצות. אז השי"ת קומט צו אברהם 'ן און אברהם ווערט א פערציטערטער, און ער וויל זיך גלייך אויפהויבען, „ביקש לעמוד", זאָגט רש"י: „אמר לו הקב"ה שב". ער וויל זיך אויפשטעלען, אריינבריינגען די שכינה ווייטער, אין די רייך-פּער־פוצטע רומס, זאָגט צו איהם גאָט: „שב", זיטץ, ווייל וואָס דאַרף איך זעהן רייכקייט, איך דאַרף נאָר זעהן תורה און מצות. און דו אברהם מיין קינד, טהועסט יעצט א זעלטענע מצוה, הכנסת אורחים איז איינע פון די גרעסטע מצות, איז דאַ מיין אָרט... הערט וואָס רש"י זאָגט ווייטער: „ואתה סימן לבניך", און פון דיר זאָל זיין א סימן, א בעוויז, צו דיי־נע קינדער, אז די רייכע שוהלען, זיי־ערע גאָלדענע קרוינען אויף די ספרי תורות, און זיערע טראַסטיעס, מיט די מעמבּער, ווייל איך ניט אָנקוקען, אויב זיי דאַוונען ניט. (דאַ האָב איך ווײ־

טער מאריך געווען) יעצט, מיינע פריינדע, ווייסט איהר וואס דער עיקר איז אין א שוהל... איהר ווייסט אז ניט די בעפוצונג איז דער עיקר, נאר איהר אליין, דאוונען, לערנען, תלמוד תורה פאר קינדער... און אז מיר וועלען האלטען ריכטיג דעם מקדש מעט, וועט השי"ת אונז געבען דעם מקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו אמן.

כ"ח

חנוך הבנים

ותהר ותלד שרה לאברהם בין לזקוניו למועד אשר דבר אתו אלהים.

מיר וועלען זיך ערצינערען, אדער מיר געדענקען נאך, וואס מיר האבען געהערט און געזעהן דעם חנוך הבנים, ווי עלטערען האבען ערצויגען זייערע קינדער על דרך התורה והיהדות, זאלען מיר טאקע בעטראכטען פון ווען האט זיך אנגעפאנגען די ערציהונג פון קינדער.

ניט פון זעקס יאהר, ניט פון פינף אפילו, ווייסט איהר אז אפילו נאך פריהער פון פיער יאהר? איך וויל אייך גאר זאגען, אז דער קינד איז שוין ערצויגען געווארען נאך איידער ער איז געבארען געווארען. לעזער מיינע, איך זעה, חאטש איך בין דערביי ניטא, אז איהר לאכט. ווי קען דאס זיין? וואס א מחבר קען זיך אויסטראכטען! און אז איהר האט שוין טאקע געלאכט, טא לאכט נאך מעהר, אז איך וועל אייך זאגען און אפילו שווערען, גלויבט מיר אויף מיין עהרענווארט... אז עס האט זיך אנגעפאנגען דער חנוך הבנים נאך בעפאר די פאאר פאלק האבען אפילו געהייראטה...

נו, יעצט הער איך ווי איינער פון מיינע לעזער זאגט, אז ער וועט שווערען ניט אזא שבועה מיט'ן עהרענווארט, אפילו א „שבועה דאורייתא" לאך איך און גלויב ניט. וואס הייסט דאס איז דאך חסר דעה צו זאגען אזא זאך!

נאר אויב איהר האט עס יא ווער געזאגט, און אויב איהר האט טאקע געלאכט, טא לאך איך פון איהם, און ער איז טאקע, דער זאגער אויף מיר, חסר דעה.

זייט ניט ברוגז, הערט נאר און זעהט, קוקט און שווייגט. יחזקאל דער קרעמער פון באלבירישאק האט ערצויגען א מיידעל ביז אכצעהן יאהר, א ביסעל געבילדעט, קען אידיש שרייבען, א נאמען ספעלען אין העברעאיש, און א רוסישען אדרעס. נו אכצעהן יאהר א מיידעל טראכט שוין יחזקאל און אויך זיין פרוי שפרינצע וועגען א

תכלית, דאָס הייסט, וועגען חתונה מאַ־כען זייער קינד. מען האָט אָנגעבע־טען א שדכן.

דער שדכן קומט שבת ביי נאכט, נאָך הבדלה, און טאקע דער שדכן אליין טייג אויך צו קידוש און הבדלה, און ער איז טאקע דורשטיג נאָך א שנעפּסעל צום סעודת מלוה מלכה... גוט־וואָך, ר׳ יחזקאל, גוט־וואָך, בעל הבית׳טע שפּרינצע! איך האָב פּאר אייער טאָכטער צוויי סאָרטען חתנים, איינער דוד דעם שוסטער׳ס זוהן, איהר קענט דאָך איהם, ער איז א גאנץ אָרענטליכער קינד, און דערצו אויך א וואוילער בעל מלאכה, פארדיענט 10 רובעל א וואָך פון זיין סטאָלעריי (קארפּענטערי) ער האָט פינף הונדערט מזומנים, און ווי איך פערשטעה, וועט ער קיין נדן ניט בעטען. א וואוילער שידוך, כלעבען, און פאר׳ן אויסטראַכטען אזא גוטען שידוך בין איך ווערט א שנאַפּס, לחיים, לחיים!...

אין פינף מינוט צייט, נאָך איינ־גע רביעית׳ן, ניט קיין קדחות, האָט דער שדכן געזאָגט: איך האָב פּאר אייך נאָך א שידוך, גאָר אן אנדער סאָרט, מיט ר׳ יוסף דעם תבואה־הענדלער׳ס זוהן. ער איז דאָך א ישיבה בחור, מען זאָגט אז דער רב האָט געזאָגט אז ער איז א וואוילער בחור, נאָר איהר וועט דארפען געבען פינף הונדערטער נדן און זעקס יאָהר קעסט. און אזוי ווי אייער מיידעל איז א קענערקע, וועט זי מאכען א געשעפט, א בשמים־קראָם, אָדער אן אנדער געשעפט. יעצט קלייבט זיך אויס. געהערט האָב איך מיט ביידע חתנים און מיט זייערע עלטערען, און זיי געפעלט עס, דאָס איבעריגע ווענדט זיך נור ווי איהר וועט בעשטימען.

פּאָטער און מוטער, יחזקאל און גרונע, האָבען זיך אָנגעקוקט איינער דעם אנדערן, און נאָך א לאנגען שטיל־שווייגען האָט ר׳ יחזקאל געזאָגט צום שדכן בזה הלשון: איך וועל אייך זאָ־גען ר׳ בעריל, איך וועל נעהמען צייט ביז דאָנערשטאג צו בעטראַכטען די זאַך, איך און מיין ווייב און מיין טאָכטער, און מיר וועלער אייך לאָזען וויסען.

אז בעריל איז ארויסגעגאנגען, זאָגט יחזקאל צו זיין אידענע: אין דער אמת׳ן געפעלען מיר ביידע, נור יעדער פון זיי האָט א מעלה מיט א חסרון. א מעלה איז מיט דוד דעם שוסטער׳ס זוהן, וואָס איך דארף קיין נדן ניט גע־בען, און דו ווייסט דאָך, האָב איך צו געבען פינף הונדערטער און זעקס יאָהר קעסט? אָבער עס איז א ביין אין האלז: נעהם פאר אן איידעם דעם גראָבען יונג און אָנפּלאָדען עם־הארצים אויף דער וועלט, סטאָלערלאך, שוסטערלאך. וואָס פאר אן ערצי־הונג דוד שוסטער׳ס זוהן קען געבען א קינד...

גרונע רופט זיך אָב: מיין טהייערער מאן, פון יענעם שידוך וויל איך גאָר ניט וויסען. אי דיר איז שווער צו גע־בען דעם נדן? מיין טהייערער, דאכט זיך דו האָסט א גוטען זכרון, און דו האָסט אליין פערגעסען ווי מיין טאַטע האָט געטהאָן, דו געדענקסט ניט אז דיר האָט מען צוגעזאָגט פיער הונדער־

טער און דריי יאָהר קעסט. און געגעבען האָט ער דיר הונדערט, אויף דריי האָסטו געקראָגען א וועקסעל, די וועקסלען האָב איך דאָך נאכהער ארויסגעלאטכערט און אוועקגעגעבען דעם טאטען עליו השלום... און פון די דריי יאָהר קעסט איז געוואָרען אויף א האלב יאָהר קעסט. געדענקסטו ניט? דאכט זיך, דו אליין האָסט ניט געוואָלט זיצען און עסען קעסט. אָט אזוי וועלען מיר מאכען: צוזאָגען פינף און געבען צוויי, און די איבעריגע — שאַ... קעסט דאָסגלייכען, נאָר שאַ...
נו, זעהט איהר, מיינע פריינדע, אז ווען האָט זיך אָנגעפאנגען די ערציהונג, ניט בעפאָר דער חתונה?

די פּאָאר פּאָלק האָבען געהייראט, ותהר האשה, און די פרוי שוויינגערט. זאָגט צו איהר דער מאַן: דו זאָלסט, מיין טהייערע, זיין געהיט אין מסחר, זאָלסט ניט געבען קיין פאלשע וואָג און מאָס, ווייל דו ווייסט, נשמה מיינע, אז עס קען צוליעב דעם געמאָלט זיין, דאָס דער קינד איז נאכהער א גנב, דו זאָלסט ח"ו ניט עסען קיין פּראָסטע מאכלים, ווייל דאָס פּערשטאָפּט דעם קינד'ס מוח'ל. נו, מיינע טהייערע, ווען האָט זיך אָנגעפאנגען די ערציהונג, ניט נאָך בעפאָר זיין געבאָרען ווערען?

היינט די שדוכים, היינט וואָס טהוט די מאמע אין שוויינגערין, היינט וואָס טהוען די עלטערען יעצט, ווען דער קינד ווערט געבאָרען? אפילו א מאָל מאכען זיי דעם ברית ניט אין דער צייט.

יעצטיגע עלטערען זאָגען, אז דאַן איז געווען אן אנדער צייט, דער קינד האָט ניט געוואוסט פון בילדונג, נאָר פון חדר. אָבער דא אין אמעריקא, ער ווערט געבילדעט, און בילדונג מיט אידישקייט קענען ניט געהן האנד אין האנד, דאָס איז עסיג מיט סאָדע, פּייער מיט וואסער.

יעצט וועל איך זיי אנטוואָרטען אויף דעם אויך, וועלכער איד ווייסט ניט אז ביי אונז איז אימער געווען תורה און חכמה אין איינעם. עטוואָס א טראָפּען פון ים, וועל איך אייך ווייזען עס איז ניטאָ ביי מיר אזוי פיעל געלד און ביי אייך אויך ניט וויפיעל עס דאַרף קאָסטען דער דרוק אליין... אלעמען אויסצורעכענען. דאָס אליין וואָלט פערנעהמען דעם גרעסטען חבור. דאָס ווייסען אלע, אז די סנהדרין האָבען געמוזט קענען אלע שפּראכען, אפילו חכמות הכשוף. פון ר' יהושע בן חנניא האָבען אלע אידען געוויס געהערט, אז ער האָט מנצח געווען די חכמי יון. נאָר ווי לאנג די וועלט וועט שטעהן וועלען געוויס ניט זיין אזעלכע חכמים.

שמואל ירחינאי, דער הייליגער תנא, וואָס האָט קורירט רבינו הקדוש (עיי"ש בבא מציעה פ"ו) א גרויסער פּראָפּעסאָר, און ער האָט געזאָגט: איך בין קלאָהר די שטעגעלאך פון הימעל, דאָס הייסט די פּלאנעטען, די לייננג און ברייט און גרויס, פּונקט ווי איך קען די שטעגעלאך פון מיין שטעדטעל נהרדעא. (עיי"ש ברכות נ"ח) און געווים זיינען אזוי געווען אלע תנאים ואמוראים.

זאָלען מיר בעטראכטען פון א סך

ווייטער, אַנפאַנגען פון רבינו סעדיא גאון. ער איז געווען א חוקר און פילאָזאָף, ווען ער איז אנטלאָפען פון דער היים, אין צייט פון זיבען יאָהר האָט ער געמאַכט א גרויסען חבור „על טומאה וטהרה“, און א „פירוש על התורה“, און ספר „אמונות ודעות“, פול מיט חכמה פילוסופית.

רבינו חננאל, מחבר ספר המקצעות וספר חפץ, איז געווען א חוקר נפלא.

רבינו „משה בן מימון, רמב"ם, איז שוין גאָר איבעריג צו שרייבען פון איהם. זאָגען אויף די זוהן אז זי איז ליכטיג... א דאָקטאָר, געווים א גרע־סערער פון היינטיגע פּראָפעסאָרען, וואָס נעהמען אפילו פופציג דאלאר א וויזיט, א פילאָזאָף, מעהר ווי היינ־טיגע, דאָס בעווייזט זיין „מורה נבוכים“, און זיין „יד החזקה“, און זיין דערצו א דאָקטאָר אין סולטאַנ'ס הויף...

הרב ר' אברהם בן דוד, דער ראב"ד, א חכם מחוכם, חוקר, משפחת אבן תבון. ר' משה ור' יהודא ו„ר' שמואל“ — נו, און אבי עד שר שלום הגאון „ר' ישראל רופא“ מקאנדיא, האָט מחבר געווען א סך טיעפזינניגע ספרים, ספרי קבלה ופילוסופיא ורפואה און איז געווען א חכם בתורה, בפלפול הש"ס ופוסקים, ודרשן נפלא. החכם ר' עזריה, בעל מחבר „עשרה מאמרות“, והחכם ר' „מנשה בן ישראל“, מושלם בכל החכמות, און ר' יהודה מרגליות, אב"ד פראנקפורט, מחבר ספר „טל אורות“, פילוסוף גדול, החכם דון יצחק אברבנאל, ר' אברהם אבן עזרא, החכם ר' יהודא הלוי מחבר ספר „הכוזרי“, החכם ר' יוסף אלבו, בעל העקרים, החכם ר' בחיי הספרדי, בעל חובות הלבבות, ור' יצחק עראמה, בעל עקידה.

איין טראָפּען פון ים האָב איך גע־בראַכט צו ווייזען אייך אז וואו עס איז נאָר געווען חכמת העולם איז גע־ווען חכמת התורה און מצות. ווייסט איהר פארוואָס? ווייל דאן האָט עק־זיסטירט די תורה און מצות ביי די עלטערען, ביי זיי איז געווען דער עיקר איינצופלאַנצען אין קינד אידישקייט, און א טפל איז געווען די חכמת העולם. וואָס איז דאן געווען? די תורה האָ־בען זיי געקענט און געהאַלטען, די אנ־דערע חכמות האָבען זיי געווים גע־קענט.

אָבער יעצט, אז ביי די עלטעערען אי דער עיקר די סקוהל, און ווי דער קינד ווערט אלט פינף יאָהר גיט מען איהם אוועק אין קינדער־גאַרטען, און די מאמע קוועלט אז ער קומט און זינגט יעזוס'עס א סאָנג, און דעם סאָנג פון דער תורה צוה לנו משה, אז מען זאָל זאָגען דעם קינד, וועט ער אָנקוקען ווי א קאָזאַק וועט אנקוקען אז א איד וועט פאר איהם זינגען „יום זה מכובד“...

פריינדע, דענקט ניט דאָס בילדונג שאַדעט. ווען שאַדעט עס, ווען דער קינד איז ניט איינגעוואָרצעלט פון אָנ־פאַנג אָן ,פון שווינגערען און האָבען און זייגען, א פשיטא די ערציהונג.

„ותהר ותלד שרה בן“, שרה האָט געשווינגערט און געבאָרען א זוהן, אז דאָס זאָל הייסען א קינד, ניט קיין משחית, אז ער זאָל זיין געגען די על־

טערעען, און טהאָן פערקעהרט וואָס די עלטערען הייסען. דער הייסט ניט קינד, נור משחית. ווי דער נביא ישעיה רופט זיי „בנים משחיתים"— די ערסטע זאַך, דערצעהלט די תורה לזקוניו, פונקט ווי אברהם איז א צדיק, ווי די חכמים זאָגען „זיו איקונין דומה לו", און אויך „למועד", צו דער צייט, דאָס הייסט נאָך דער צייט נאָך. בּיל־דונג וואָס פאָדערט נאָך דער צייט. אלזאָ, דערצעהלט די תורה אז אפילו „ותהר האשה", דער שווייגערען איז געווען צו האָבּען א בן צדיק. די אי־בּעריגע פערשטעהט אליין, און לערענט עפּעס פון דעם, איהר זאָלט עטוואָס לערנען, וועל איך געניסען צוליעב דעם.

כ"ט

חנוך הבנים

ותהר האשה ותלד בן למועד הזה כעת חיה אשר דבר אלה אלישע. ויגדל הילד וגו' ויהי היום ויצא אל אביו אל הקוצרים, ויאמר אל אביו ראשי ראשי, ויאמר אל הנער שאהו אל אמו, וישאהו ויבאהו אל אמו. וישב על ברכיה עד הצהרים וימות, ותשכיבהו על מטת איש האלהים. ותקרא אל אישה ותאמר שלחה נא לי אחד מן הנערים ואחת האתונות וארוצה עד איש האלהים, ואשובה וגו', מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת וגו', השאלתי בן מאת אדוני וגו', קח משענתי בידך ולך וגו', וישם המשענת על פני הנער וגו' ויגד לא הקיץ הנער, וגו', ויבא אלישע ויסגר הדלת בעד שניהם, ויתפלל אל ד' וישם פיו על פיו. ועיניו על עיניו, ויחם בשר הילד.

אמעריקא איז זיך נוהג, דאָס ווי דער קינד ווערט אלט דרייצעהן יאָהר, נעהמט מען איהם צו פון חדר. פער־שטעהט מען גאַנץ גוט וואָס עס ווערט פון איהם, אז ביז דער צייט איז ער דאָך קוים געווען געלערענט צו דאַווי־נען (אויב עס איז אזוי...) הייסט אז ער האָט ניט געלערענט די תורה, די אידישע שפּראַך און איהר ליטעראַטור, פערשטעהט מען וואָס עס קען ווע־רען פון איהם.

ויגדל הילד", ער איז געוואָרען דריי־צעהן יאָהר. אזוי ווי ויגדלו הנערים אין פרשה (תולדות) זאָגען די חז"ל אז זיי זיינען געוואָרען דרייצעהן יאָהר, און דא נאָר ווי „ויגדל הילד", ווי ער איז נאָר דרייצעהן יאָהר געוואָרען.

„ויהי היום", און ווי דער צרה'דיגער טאָג איז אָנגעקומען פון בר־מצוה, „ויצא אל אביו אל הקוצרים", איז ער באַלד ארויס צו זיין פאָטער, צו די וואָס שניידען אויפ'ן פעלד די תבואה, דאָס הייסט צו דער ארבייט. געוועהנ־ליך, צווישען די ארבייטער איז אימער פאַראַן אזעלכע וואָס מאַכען חוזק פון אידען און יודענטהום. דער באַיעלע האָט נאָך געדאַווענט, געמאַכט א ברכה, אָבער ער האָט זיך בעגעגענט

מיט די בּנים משחיתים, איז איהם בּאלד אריין אין קאָפּ שלעכטע געדאנקען, מיט דעות כוזבות, שטייטש אָט זיי זיינען דאָך אויך אידען און דאווענען ניט, מאכען קיין בּרכה ניט, טאָ וואָרום דארף איך דאווענען? אי וואָס מיין טאָטע הייסט מיר דאווענען, ווייל ער איז פון דער אלטער וועלט, ניט קיין געבּילדעטער, ער פערשטעהט פּשוט גאָרנישט.

„ויאמר אל אביו ראשי ראשי“, פּאָטער, זיי וויסען מיין קאָפּ דרעהט אין מיר פון דיינקען און קלעהרען, עפּעס מישט זיך אין מיין מוח, פּונקט פערקעהרט ווי דו האָסט מיר געלערענט. על פּי רוב די טאַטעס אין אמעריקא גיבּען זעהר וועניג אכטונג אויף די קינדער, זיי גיבּען עס איבּער צו דער מאמען, די מאמע זאָל זיי א רבּי'ן געבּען, זי זאָל זיי לערנען אידישקייט, פּארשטעהט מען וואָס פּאר א תלמיד חכם ער קען ווערען, אז די מאמע איז א משגיח אויף זיין חדר.

„ויאמר אל הנער שאהו אל אמו“, און ער האָט געזאָגט צו זיין יונג: טראָג איהם צו זיין מוטער, זאָל זי איהם לערנען, זאָל זי טהאָן מיט איהם וואָס זי וויל.

„וישאהו ויביאהו אל אמו“, „וישכב על ברכיה עד הצהרים וימות“, ער האָט איהם געטראָגען און געבּראכט צו זיין מוטער, און ער איז ערצויגען געוואָרען נאָך איהר גאנג נאָך, אהן א סיסטעמע.

„וימת“, און ער איז געשטאָרבּען, דאָס הייסט, אין היהנער־פּלעט, „הינהער“ „פּלעט“, ניט אזוי און ניט אזוי, ניט קיין איד און ניט קיין גוי — דאַן האָט זי גענומען און „ותשכיבהו על מטת איש האלהים“, דאָס הייסט, זי האָט איהם אוועקגעלייגט אויף דעם בּעטיל פון'ם געטליכען מאַן, אין דעם רום וואו ער האָט אימער לאזירט, כדי אז ער וועט קומען, זאָל ער איהם לערנען. אָבּער אלישע איז גראדע ניט געקומען די צייטען... דארום האָט זי אזוי געטהאָן, „ותקרא אל אישה ותאמר שלחה נא לי אחד מן הנערים ואחת מן האתונות וארוצה עד איש האלהים ואשובה“, און זי האָט גערופען צו איהר מאַן, און זי זאָגט: שיק מיר א יונג און איין עזעל, און איך וועל לויפען צום געטליכען מאַן. און זי ערצעהלט איהם ניט דאָס זי וויל ער זאָל לערנען מיט'ן קינד, דארום זאָגט ער צו איהר:

„מדוע את הולכת אליו היום, לא חדש ולא שבּת“, ווארום געהסטו היינט צו איהם, ווי איינער זאָגט, וואָס פאר א„יום טוב“ איז אויף דיר היינט, עס איז ניט חודש, ניט שבּת. קורץ דערפון, זי איז געקומען צום געטליכען מאַן, און צו איהם געזאָגט:

„השאלתי בן מאת אדוני“, האָבּ איך דען געבּעטען א זוהן פון מיין האַר? דאָך איז דיין תפלה אזוי גרויס, דאָס דו האָסט אויך מיט דיין תפלה ניט געווירקט אז מיין קינד זאָלאָ קענען לערנען, און פרום זיין, און ניט האָבּען קיין שלעכטען קינד, א רשע, וואָס דאָס הייסט א געשטאָרבּענעם קינד.

„קח משענתי בידך ולך“, נעהם מיין שטעקען אין דיין האנד און געה, לערן דו מיט איהם תורה, און טהוע אזוי,

פיעלייכט איז ער אזוי שלעכט אז מען דארף איהם ברעכען די ביינער, גיב איהם קלעפ מיט'ן שטעקען. אבער דאר־טען איז דאס ניט געווען אזא סיסטע־מע, אין רוסלאנד האט מען געשלא־גען גע'הרג'עט, דא אין אמעריקא טויג עס ניט, אזא סיסטעמע, ער איז געבא־רען אין אזא פרייהייט, ערצויגען אין פרייהייט, קען מען ניט מאכען צו זיין א אד דורכ'ן סטראפ, ניט דא קען מען אזוי לערנען .דער רבי דארף זיין א פעדאגאג, און לערנען מיט שכל, מיט גוטען, מען דארף פאר איהם רעס־פעקט האבען נאר פאר זיין בליק. גחזי דער רבי דער אלטער נארישער, נעהמט דעם שטעקען און קלאפט.

„וישם את המשענת על פני הנער, ער קלאפט לינקס און רעכטס, אבער „ואין קול ואין קשב", דאס מאכט נאך ערגער. ער לערענט גאר ניט. דאן האט אלישע אליין פערשטאנען אז מען דארף דא אנדערם זיך בעגעהן.

„ויבא אלישע", אלישע איז געקומען און ער ,דער גרויסער פראפעט, האט גענומען בעטראכטען, האט ער באלד גענומען איינזעהן, אז די סיבה איז ניט פון קינד אין גאנצען, נאר אין די עלטערען'ס שולד, נאך מעהר איז עס די שולד פון די מלמדים, וואס דענ־קען אז דער סטראפ זאל מאכען פאר א אידען. די צווייטע און גרעסטע סיבה איז וואס די ערציהער אליין זיינען ניט געגוג פרום. וואס קען העלפען דער לערנען „והיו לטוטפות", אז דער רבי לייגט ניט קיין תפילין, וואס קען העלפען „ושמרו" וגו' אז דער טאטע איז מחלל שבת. און ווי ער האט דערזעהן אז „והנער מת" —

„ויבא ויסגור הדלת בעד שניהם„ קיינעם ניט צוגעלאזען אין דער צייט פון לערנען, און אליין האט ער גע־דאווענט, „ויתפלל אל ד'" דער קינד זאל זעהן ווי אן אמת'ער איד דארף זיין, און —

„וישם פיו על פיו", און ער האט געטהאן זיין מויל אויף זיין מויל, דאס הייסט, אז אלעס וואס ער רעדט ארויס פונ'ם מויל זאל עס אריין אין קינד'ס מויל, ער זאל דאס איבעררייידען, אז ער וועט ריידען שלעכטעס, וועט דער קינד געוויס ריידען שלעכטעס.

„ועיניו על עינו", זיינע אויגען אויף זיינע אויגען, ווי דער קינד זעהט צו געהן, האט ער אכטונג געגעבען ער זאל אין קיין שלעכטע קאמפאניעס ניט געהן, און אויף אזא ארט —

„ויחם בשר הילד" — איז ערוואר־רעמט געווארען די לייב פון קינד, א וואריסער איד איז ער אויפגעוואקסען.

ל׳

הספד על אשה צדקנית

„ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה״.

א גרויסע פראגע וועלען מיר פרעגען: עס האט געדארפט זיין געשריבען „ויבא אברהם לספדה ולבכתה״, ווארום איז דער פסוק מפסיק אין מיטען מיט דעם ווארט „שרה״?

יעדער מענש איז נים בעשאפען געווארען צו לעבען פאר זיך אליין, הן קערפערליך, הן גייסטליך. א ביזנעסמאן דארף אנקומען צום צווייטען מענשען, צו די יעניגע וואס קויפען זיין סחורה. א בעל מלאכה דאס גלייכען. גייסטליך איז אויך אזוי. מען דארף משלים זיין דעם צווייטען. דער רב — זיין געמיינדע, עלטערען — זייערע קינדער. צוליעב דעם רופען די תלמידים רבן יוחנן בן זכאי „עמוד הימיני״, רעכטער זייל, אזוי ווי די זייל שפארט אונטער די גאנצע הויז, עס זאל נים פאלען, אזוי דער „צדיק״, אדער „צדקנית״, האלטען אויף מיט זייער לעהרע עס זאל נים פאלען דער בית ישראל. אז מען זעהט אז איינער נעהמט ארוים זיילען פון זיין הויז, קען זיין אז ער טהוט עס צוליעב צוויי אורזאכען, ער וויל ארייגשטעלען נייע, אדער, חס ושלום, ער וויל אז די הויז זאל איינפאלען. א מאל, אז די קינדער זיינען געווען גוטע, און עס איז אבגעשטארבען א צדיק, זיינען געבליבען יונגע זיילען, שטארקערע, האט מען נים געדארפט פיעל אויף דעם וויינען. אבער יעצט, אז עס שטארבט א צדיק, אדער א צדקנית, הייסט עס אז די אלטע זיילען ווערען ארויסגענומען און קיין נייע זיינען ניטא, און דער בית ישראל איז ח״ו אין געפאהר איינצופאלען...

היינט מאכט מען פון קינדער בעסער ריכטיגע ברויטגעבער, אפילו פסח אויך... און יום כפור אויך... ברויטגעבער און טויט־מאכער... דאס הייסט ווען די עלטערען שטארבען אב הייסען זיי ריכטיג געשטארבען, ווייל זייערע הייזקעלעך זיינען אלט געווארען, קיין עמודים האבען זיי נים איבערגעלאזען, איז איינגעפאלען די הייזקעלע זייערע, און פערלאשען ח״ו אויך די נשמה.

פיעליכט וועט איהר פרעגען: א דרשן קומט צוגעהן און שטעלט זיך ביים ארון המת, און זאגט א הספד אויף א פרוי, איז מילא איהר מאן און קינדער זיינען מחויב איהם אויסצוהערען און צו וויינען, אבער מיר, פרעמדע, וואס בעלאנגט עס צו אונז? מיינע פריינדע, זייט וויסען די פרוי איז געווען א צדקנית, און דאס איז אן „עמוד״, א זייל פון דעם יודענטהום, איז יעצט ארויסגעריסען געווארען, קיין נייע זיילכעלעך וואקסען נים אב יעצט, ס׳איז אן אלטער אנטיק. מיר וועלען שוין באלד אזעלכע מענשען נים האבען. דאס איז נים געווען א פרוי וואס האט נור געקוקט אויף זיך אליין, נאר זי האט אכטונג גע־

געבען אויף ארעמע, אויף תלמוד־תורה"ם און אין יעדער דבר שבצדקה האט זי אנטהייל גענומען.

אונזער מוטער'ס נאמען איז פריהער געווען „שרי", דאס הייסט „מיין פירשטין", נור אברהם'ס פירשטין, אבער נאך איהר לעבען און שטערבען, וואס זי האט מגייר געווען אזוי פיעל מענשען, און געזארגט פאר די גאנצע וועלט, פאסט ניט איהר צו רופען „מיין פירשטין", נאר „שרה", די פירסטין פון דער וועלט, פון אלעמען.

און וויל שרה איז געווען די פירסטין פון דער וועלט, און אז זי שטארבט דארף מען נאך איהר מאכען א הספד, און אלע דארפען איהר בעוויינען. „ויבא אברהם לספוד". וועט איהר פרעגען: וואס האט דאס צו אונז? וועל איך אייך זאגען „לשרה", דער הספד איז דאך צו „שרה", וואס זי איז געווען א וועלט פירסטין. אלזא, וויל לשרה איז פאר אלעמען א מצוה „לבכתה", איהר צו באוויינען. דאס גלייכען, פריינדע, די שרה וואס מיר שטעהען דא איהר מספיד צו זיין, האט אויך ניט געלעבט פאר זיך אליין, נאר פאר דער וועלט, האבען מיר מיט רעכט געדארפט איהר מספיד זיין און א טרעהר לאזען. ומחה ד' דמעה מעל כל פנים, אמן.

ל"א

חנוך הגדר

„ויתן לו את מערת המכפלת וגו' בכסף מלא (רש"י) ובן דוד אמר לארונה בכסף מלא".

(בעפאר מען עפענט דעם טויער)— „של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא". מיינע פריינדע, בעפאר איהר נעהמט זיך צו ביזנעס, צו פערקויפען יעדען סלופיק, וויל עס האט אייך אריינגעטריבען אין א סך געלד, איך פערשטעה אז יעדער פון אייך וועט געווים קויפען, וויל ער וויל געווים אז זיין נאמען זאל זיין אויסגעהאקט אויפ'ן סלופקעלע, און ווירקליך, איז עס בעסער צו זיין מיט'ן נאמען אויפ'ן סלופקע, עהדער צו זיין אויסגעהאקט דער נאמען אויפ'ן מצבה ח"ו.

אבער בעפאר מוז איך אייך ערקלעהרען, אז קיין ארט קען ניט גערופען ווערען טהור און זאגאר קדוש, נאר דער הייליגער, ריינער ארט, וויל דא איז דער ארט וואו עס ווערט פערלארען קנאה, שנאה, תאוה, כבוד, וואס ביי דעם מענשען געפינט זיך. אין א חברה מאכט זיך א מאל א ביסעלע שנאה, איינער צום צווייטען, אבער אז איהר זייט צוזאמענגעקומען דא אויף דעם הייליגען ארט, דא דארף יעדער אוועקשליידערען אלע שלעכטע מדות.

פאר דעם טויער זיינען אלע שלעב־

טע מדות פאראן ביי פיעלע מענשען, אָבער ווי מיר עפענען דעם טויער און מיר נעמען בעטראַכטען די אַלע וואָס געפינען זיך דאָרט, די רוהיגקייט פון די קברים, ניטא קיין שנאה, ניטא קיין קנאה, ניטא קיין כבוד, זאָלט איהר דעם אָרט דעם הייליגען נים פארשוועכען.

און אויסטהאָן פון זיך די שיך, דאָס הייסט די אויסזייטיגע אומריינע געפיהלען, און ספּענדען געלד פאר דעם צוועק צו בעזאָרגען אייער רוהע לאחר מאה ועשרים שנה. „של נעליך מעל רגליך", טהוע אויס דיינע שמוציגע געפיהלען פון דיין געוואוינהייט, „רגליך" — פון דיינע רגילות, געוואוינהייט, ווארום דארפסטו אזוי טהאָן? ווייל „כי המקום", דען דער אָרט „אשר", וועלכער „אתה", דו, „עומד עליו", שטעהסט אויף איהם, „אדמת קודש הוא", דער „איז דער הייליגער, ריינער, הייליגער אָרט". (יעצט וערט פערקויפט דער עפענונג)

געבענשט זאָלען זיין די לייטע, וועלכע רעספּעקטירען דעם אָרט און פּוצען איהם אויס, געוועהנליך ניט מיט אן איסור... מיט א שווארצען פּאַס אויפ'ן האנד, ווי א רוסישער פעלדפעבעל קריעגט צום צווייטען דיענסט. דאָס איז „חוקות העמים". אָדער אוועקשטעלען אין א מצבה פון א פרוי איהר פּיקטשע, ווי עס ווערט יעצט פאָטאָגראַפירט, די הארץ אָפען, פּאַרפּודערט, מיט'ן בלויזען קאָפּ. די וואָס גלויבען אין השארת הנפש, די מוזען צוגעבען אז עס איז שרעקליך, זעהר שרעקליך אזא סאָרט פּיקטשע...

אָבער אויף דעם אידישען אָרט, ווער עס ספּענדעט צו פערפוצען דעם הייליגען אָרט, איז זעהר געשעצט און דארף געאַכטעט זיין ביי אַלעמען. אומגעפעהר, איהר געהט מאַכען א „חינוך הגדר", וואָס שעהנער איהר מאַכט איהם, אלס מעהר מצוה איז עס, ווייל דאָס צייגט אויף תחיית המתים, דאָס ווייזט אז איהר גלויבט אין „השארת הנפש", ווארום ווען נים, וואָס איז דער אונטערשיעד וואו מען בעהאַלט דעם „בר־מנן"?

פריינדע, ווען אברהם האָט געדארפט מקבר זיין זיין פרוי שרה'ן, קענען מיר דאָך פרעגען: שטייטש אברהם, ווארום דארפסטו צאָהלען פיער הונדערט דאָלאר, אז דו קריגסט א קבר אומזיסט, ווי זיי האָבען בעפאָר געזאָגט: „במבחר קברינו קבור את מתיך"? ניין, זאָגט אברהם איך וויל נים ליעגען מיט אייך אין איינעם, איך וויל א גראָב פאר מיין פרוי און פאר מיר, נור וואו עס ליעגט „אדם וחוה". „ויתן לי את מערת המכפלה", און ווייל עס איז א מצוה, א שעהנעם אָרט לעבען א שעהנעם מענשען, און א בית עולם וואו מען קען מאַכען א שעהנעם גדר, דערפאר וועל איך בעצאָהלען עטליכע הונדערט דאָלאר.

פריינדע, איהר האָט היינט געטהאָן ווי אברהם אבינו, און ניט ווי אברהם, ווי אברהם האָט איהר געטהאָן, איהר האָט אָבגעזונדערט אייער סעמעטערי מיט'ן גדר פון אנדערן סעמעטערי.

ניט ווי אברהם, ווייל אברהם האָט אליין געספּענדט אזוי פיעל געלד באַלד

וויפיעל אייך קאסט איינגאנצען דער גאנצער גדר.

פריינדע, נאך איין זאך זאלט איהר טהאן ווי אברהם אבינו. ער האט גע־וואלט אז זיין נאמען זאל זיין אויף דער שטיקעל קרקע וואס ער האט גע־קויפט, ווי עס רופט זיך „אדם וחוה", „אברהם ושרה", און זא ווייטער. אזוי טהוט יעצט אויך. קויפט א סלופקע־לע, אדער גיט אזוי א נדבה, וועט זיין פערשריבען אין אייער בוך אז איהר האט געטהאן אזא שעהנעם טהאט, טהוט נאך אברהם אבינו, וועט השי"ת געבען, אז אייער נאמען זאל זיין אויף אימער ווי זיינער, אמן.

ל"ב

לנשואין

„ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח האיש נזם זהב וגו' ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם".

און עס איז געווען, ווי די קעמלען האבען געענדיגט טרינקען, האט דער מאן גענומען א „נזם זהב" און איהר געגעבען, און צוויי בראסלעטען אויף איהרע הענט. זאגט דער מדרש דא־רויף ווי פאלגט: „שני צמידים כנגד שני לוחות", „עשרה זהב משקלם" כנגד „עשרת הדברות". די צוויי בראס־לעטען איז קעגען די צוויי לוחות, דער וואג „צעהן זהב" איז קעגען די צעהן געבאט.

אייגענטליך, וואס פאר א שייכות האט די „שני צמידים" צו די לוחות מיט די עשרת הדברות? עס איז פאר־ראן צוויי זאכען, וואס דאדורך ווערען מענשען צוזאמענגעבונדען אין איין קערפערשאפט, דאס איז איינע, די רע־ליגיעזע פערבינדונג, אומגעפעהר, אי־דען, אלע האבען איין תורה, איינע מצות, איינע מנהגים, וואו ער קומט געפינט ער די זעלבע תורה, די זעלבע מנהגים, די זעלבי „ששה סדרי משנה", די זעלבע „ש"ס", דאדורך ווערט ער־וועקט אהבה איינער צום צווייטען.

די צווייטע איז געבויט אויף דעם „יסוד פון חברותא", דאס הייסט גע־זעלשאפטליכער פערבאנד, דען אלע מוזען אנקומען איינער צום צווייטען, איינער פארקויפט וואארע, דער צוויי־טער נעהמט די וואארע, דער דריטער קויפט די בגדים, און זא ווייטער, דא־דורך ווערט איינער צום צווייטען בע־פריינדעט.

דאס זאגט דער מדרש „שני צמידים" צוויי זאכען זיינען פאראן וואס בע־העפטען מענשען איינער צום צוויי־טען. אין העברעאיש קען דאס גע־שריבען זיין ווי פאלגט: „יש שני דברים הצומדים ומאחדים לבות של בני אדם זה לזה", די צוויי זאכען

װעלכע איך האָב אײך דאָ אױבען גע־שריבען, די צװײ סיבות װאָס ברײנ־גען צו פערבינדרען מענשען אײנער צום אנדערן.

די גרעסטע סיבה, זאָגט דער מדרש, איז שני לוחות, אײנע פון די לוחות איז בין אדם למקום. און דאָס איז די תורה אלײן, דאדורך זײנען אלע בעפרײנדעט. די צװײטע פון די לוחות איז בין אדם לחבירו, מענש צו מענש, די אלע אנגעלעגענהײט, װי איך האָב גערעדט בעפאָר.

חתן כלה, זײט װיסען דאָס אײער אהבה קען דאן ערסט עקזיסטירען, ניט מיט דעם אלײן װאָס איהר ליעבט זיך יעצט אײנער דעם צװײטען, דאָס רופט אָן דער תנא „אהבה שתלויה בדבר, בטל דבר בטלה אהבה“. יעדער ליעב־שאפט װאָס עס אנבעלאנגט דורך א סיבה גלײך איך דאָס, װײל איך מוז אָנקומען צו דעם מענשען, דארום גלײך איך איהם, אָבער אז עס װערט אָבגעטהאָן די סיבה, װערט בטל די אהבה.

אָבער װען איהר זאָלט האלטען פון בײדע לוחות, דאן זײט איהר זיכער אז אײער ליעבע װעט עקזיסטירען ביז עװיג און עװיג. (דאָ קען מען רעכענען אײניגע זאַ־כען פון דער תורה אין דיזער אנגע־לעגענהײט)

ניט װי יעצט, „ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות“ וגו׳, דאָס הײסט אויף אזא ארט, א מײדעל זעהט זיך מיט א באָי אין טהעאטער אָדער אין א פּאַרק, און מען פרעגט זיך גאָר ניט װעגען די לוחות און „עשרת הדברות“, נאָר ער רופט איהר ארײן אין אן אײז־קריעם פּארלאָר און עס װערט א ליעבע „אַי, „ויהי“, א צרה. װאָס איז די צרה? אָט נאָר כאשר כלו הגמלים לשתות, װי די צװײ גמלים ענדיגען נאָר טרינקען די סאָדא־װאָסער, באַלד „ויקח האיש נזם זהב“, און שוין, אהן לוחות, א מאָל אויך אָהן די עלטערען אפילו, אָהנע אלעמען. איך װינש אײך אז אײער לעבען זאָל זײן נור מיט די לוחות, דאן װעט אײער זיװוג עולה יפה זײן, אָמן.

ל״ג

חנוך הבנים

„ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק“.

איהר װײסט אלע װאָס רש״י זאָגט אויף דעם פסוק װארום איז גערעדע־פעלט, אז ער זאָגט „ואלה תולדות יצחק בן אברהם“, װײסען מיר דאָך שוין אז אברהם הוליד את יצחק. טאָ װארום זאָגט גלײך דער פסוק נאָך „יצחק בן אברהם“, אז „אברהם הוליד“, אברהם האָט געבאָרען „את יצחק“? איך װיל

איך דאָ ערקלעהרען אַ אנדער פשט, און דאָס וועט זיין לחנוך הבנים אַ מוסר השכל.

איהר זאָלט וויסען ווי ווייט מען דאַרף לערנען אַ קינד תורה און מעשים טובים ,ניט מיינען אַז דער עיקר איז איהם אויסלערנען די הפטרה צו בר־מצוה, און ער קען גראַדע די הפטרה אויסוויינינג — און אין חומש קיין אות ניט. זעהט מעהר אכטונג צו געבען אויף די קליינע יונגע פויגעלאך, די הפטרה איז ניט דער עיקר...

איך האָב אַ מאָל פאַרגעשטעלט די בר־מצוה טראַגעדיע (אַזוי רוף איך עס) אַז דאָס קומט ווי ביים אַבשלאַגען כפרות מיט'ן האָהן ערב יום כפור. דער פאָטער זאָגט „זה חליפתי" — אָט די הפטרה דאָס איז מיין אומ־בייטען אויף דער תורה שבעל־פה, די תורה וואָס מען האָט געלערענט אויס־וועניג דאָס איז משניות, גמרא, ווייל די הפטרה זאָגט ער דאָך אויסוועניג, אינוועניג זאָגט ער דאָך ניט, ווייל ער האָט דאָך אינוועניג ניט געלערענט, דאָס הייסט „תורה שבכתב".

די מאַמע זאָגט, ער וועט דאָך באַלד אָנפאַנגען פערדיענען, וועט ער דאָך אַ פיידע ברייננען, וועט זיין „זה תמורתי", מיין אומבייטונג, פאַר שבת, פאַר תפילין, און פאַר אַלע מצות, מיט די אידישקייט צוזאַמען.

דער רבי זאָגט: ווען מען אַרט עס, איך האָב אָבגענומען די עטליכע דאָ־לאַר פאַר די הפטרה מיט דעם שפיטש, זאָל ער יעצט זיין, דאָס הייסט דער בר־מצוה, מיין כפרה, „זה כפרתי"...

„זה התרנגול", אָט דער הענדעלע, וואָס זאָגט ער? ער שפּרינגט ווי אַ הענדעלע אין סטריט, דער בר־מצוה באַי־גוי, וואָס זאָגט ער? . . . ווען אַרט עס וואָס זיי זאָגען מיר מוסר? לאָזען זיי זאָגען, און אָבער „ואני אכנס לחיים טובים" מען מוז אָנ־פאַנגען טרייען פאַרדיענען און מאַכען אַ לעבען...

איך מוז אייך ערקלעהרען, אַז ווען ווערט גערופען אַ קינד מיט'ן נאָמען „קינד", אַז ער איז ממלא מקומו זיי־נע עלטערען, ער העלפט בויען די על־טערען, אָבער אַז ער צוברעכט נאָך וואָס די עלטערען האָבען שוין געבויט, ווערען זיי גערופען „בנים משחיתים"...

דער תלמוד זאָגט (סנהדרין י"ט) „כל המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו", אַז מען לערענט אפילו אַ פרעמ־דען קינד תורה, איז גלייך ווי ער האָט איהם געבאָרען. מען פערשטעהט אַז אברהם האָט זיין קינד געלערענט תורה איז ער זיין זוהן, און עס מוז געשרי־בען ווערען אַז ער האָט איהם געבאָ־רען, „כאלו ילדו", ווי חז"ל זאָגען אויף אַ פרעמדען קינד. אלה תולדות יצחק, אָט דאָס איז די היסטאָריע פון יצחק, פאַנגט אָן די תורה צו דערצעהלען, ערסטענס, ווער ער איז, אַז ער איז בן אברהם, אברהם'ס זוהן, דער ריכטי־גער נאַטירליכער זוהן זיינער, יצחק איז אָבער אַ דאָפּעלטער אברהם'ס זוהן, ווייל ער האָט דאָך מיט איהם געלע־רענט, און דאַדורך איז דאָך אפילו אַ פרעמדער קינד „כאלו ילדו", דער־צעהלט די תורה ווייטער, „אברהם הוליד את יצחק", אברהם האָט מיט איהם תורה געלערענט, דאָס הייסט עס

„הוליד"... פארשטעהט און לערענט דעם פסוק. איהר קענט מעהר פון דעם געניסען ווי איהר זאָלט געהן הערען א גאנצען דרוש. און ווער ווייסט נאָך פון וועמען... נעהמט גוט אין זינען, אז עס קען געמאָלט זיין האָבען א קינד און עס זאָל ח"ו ניט הייסען „הוליד"... נור ער איז צו איהם א בן, א נאטיר־ליכער...

ל"ד

חנוך הבנים

„ויאמר ד' לה שני גוים בבטנך ושני לאומים ממעיך יפרדו וגו'".

די גמרא זאָגט אין (נדה דף ל' ע"ב) „למה הילד דומה במעי אמו לפנקס שמקופל וכו' ונר דולק על ראשו וכו' ומלמדין אותו כל התורה, וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה", דער גאנצער מאמר וועט אין דרוש געבראכט זיין, מיר האָבען בקיצור געשטעלט, מיר ווועלען דעם מאמר נאָר פארטייטשען לפי רוח העת.

במעי אמו הייסט, אז דער קינד איז זיך נאָך מפרנס פון דעם וואס די מו־טער גיט איהם, אז ער פארדיענט נאָך ניט, דאן איז נאָך מעגליך איינצו־פלאנצען אין איהם גוטע זיטען... „למה הילד דומה במעי אמו", צו וואָס איז גלייך דער קינד ווען ער איז נאָך „במעי אמו"? אז די מוטער איז איהם נאָך מפרנס?... „לפנקס שמקופל", צו א בוך א פערמאכטען, א בוך נאָך ניט קיין איינגעבונדענער, און נאָך ניט קיין געשריבענער, מען קען נאָך איהם איינבינדען אין טהייערסטען באנד און שרייבען אין איהם אלעם גוטעס...

ציצית בענשען... אדער ח"ו קריסט־מאס סאָנגס... חנוכה ליכטעלאך... און וואָס דאָס בעדייטעט, אָדער ח"ו קריסטמאס פרעזענט... תורת משה... אדער ח"ו ספרים החצונים... שעצען און עהרען יעדען מענשען... אָדער מאַ־כען בלויע אויגען... קורץ — ער איז נאָך א „פנקס מקופל". אָבער ווען איז ער דאָס? ווען ער איז א אוכל ממה שאמו אוכלת... דאן „מלמדין אותו כל התורה", דאן איז נאָך דאָ צייט צו לערנען איהם אלעם גוטעס...

„כיון שיצא לאויר העולם", אבער ווי באלד ער געהט נאָר ארויס אויף דעם פרייען קלימאט, דאָס הייסט אויף אייגענע קעסט, זיך אליין צו פאר־דיענען, דאן „נסתם הפתוח", ווערט פערמאכט די אָפענע מיילכעלע, וואָס האָט נאָך א ביסעל געדאווענט... און עס קומט צו איהם א מלאך, „בא מלאך", קומט דער מלאך, דער מאנו־פעקטשורער... דער פאָרמאן... די חברים... „וסטרו על פיו", און קלאפען איהם אויף זיין מויל, די מויל וואָס

זאָגט: איך וויל שבת ניט ארבייטען... מאכען זי חוזק פון איהם, און זאָגען איהם, דו וועסט ניט האָבען וואָס צו עסען, „וסטרו על פיו“, דו דארפסט דאָך עסען, דאן „ומשכחין אותו כל התורה כולה“, און מאכען איהם פארגעסען די גאנצע תורה... וואָס הייסט די גאנצע תורה, האָט דען ווען א מענש געלערענט די גאנצע תורה?

נאָר דאָ אין אמעריקא איז טאקע די גאנצע תורה, ווייל וואָס לערנען זיי אוים דעם קינד, אמעריקאנער תורה, א ביסעל עברי, און די הפטרה צו בר־מצוה. אלזאָ, דאָס איז דאָך דאָ גענוג, הייסט עס כל התורה כולה, דאן „משכחין אותו כל התורה כולה“...

יעקב און עשו ביי איין טאטען, ביידע צדיקים, פון די קינדער זעהט מען פאָרלויפיג קיין שלעכטעס... אפילו אויף עשו... נאָר יעקב האָט א גוטען קאָפּ און קען א סך לערנען, עשו האָט א פּראָסטען קאָפּ און קען ניט פיעל לערנען, אָבער פרום איז ער. ער פרעגט דאָך אויף מעשר פון שטרוי און זאלץ... נאָר אז זיי זיינען בר־מצוה געוואָרען, „ויגדלו הנערים“, זאָגען דיחז"ל, זיי זיינען אלט געוואָרען דרייצעהן יאָהר, יעקב בלייבט דאן לערנען און אוכל ממה שאמו אוכלת“. ער עסט וואָס די מאמע גיט איהם, איהרע ניט זיינע... בלייבט ער יעקב. עשו געהט ארוים פון חדר, און ער פארדיענט אליין. אין דעם ערסטען טאָג בא על נערה המאורסה, וכפר בעיקר, והרג את הנפש, וכפר בתחיית המתים, וביזה את הבכורה...

דאָס זאָגט די תורה: דו, רבקה, זיי וויסען, אז ווי לאנג זיי וועלען ביידע זיין ביי דיין טיש, וועסטו האָבען ביידע קינדער, שני גוים בבטנך, אָבער ווי איינער וועט ארויסטרעטען פון דיין טיש, ער וועט אליין זיך נעהמען מפרנס זיין, דאָס הייסט „ושני לאומים ממעיך“, און די צוויי לאומים „ממעיך“ ווי זיי וועלען ארוים פון דיין געבען זיי די חיונה, אזוי ווי פריהער „הילד במעי אמו“, דאן רבקה זיי וויסען **אז** יפרדו, וועלען זיי זיך דאן פונאנדערשיידען... איינער וועט בלייבען ביי דיין לעהרע, דער צווייטער וועט אוועק אין שלעכטען וועג...

וועסטו, רבקה, אונז פרעגען: וואָרום דארף מען עשו'ן אין גאנצען לערנען? זיי וויסען, רבקה, אז לערנען מוז מען, קוים איז ער א געלערענטער גוי, וועט די צייט מיטברייגגען אז „ורב יעבוד צעיר“, דער עלטסטער וועט דיענען דעם אינגערען. די איבעריגע פערשטעהט אליין.

ל"ה

קול יעקב וידי עשו

"הקול קול יעקב והידים ידי עשו"

מיינע טהייערע לעזער, עס האָט א גרויסען שייכות דער קול יעקב מיט די ידי עשו. ניט ווי א סך ספרים פרעגען די שייכות איינע צו די אנדערע. איך וועל, חס ושלום, ניט פערטהיידיגען דעם קאצאפ, ניט געבען גערעכט די אנדערע אידען־פערפאָלגער, אָבער ליידער מוזען מיר צוגעבען, אז פיעלע מאָל זעהען מיר ארויס פון דעם בלוטיגען אידישען גרויסען דברי־הימים, די אידישע היסטאָריע, אז מיר אליין זיינען פיעלע מאָל שולדיג פערוועו אין דעם וואָס מיר האָבען בעקומען קלעפ פון דעם „על חרבך תחיה"...

מיר וועלען יעצט ניט ריידען פון די גייסטליכע זייט, פון דער צייט, וואָס מיר ווארפען אוועק אונזער טראַדיציאָן און רעליגיאָן. דאן ווען מיר הערען ניט אונזערע גרויסע מענשען, ווען מיר פאָלגען ניט משה רבינו מיט די געטליכע תורה, דאן ווערען אונזערע „רביים" די ניעדעריגע, שמוציגע, צוויי פיסיגע חיות, אין דעם מענשען־געשטאָלט, ריינע, ואהרע טיגערען, לעמפערטען און שלאנגען, אין דיעזער צייט, ווען מיר זיינען זיך מרחק פון דער תורה און מיר קענען זאָגען אז מיר זיינען ווי ביי דעם דור המבול (אין וויץ) „מבית ומחוץ בכופר", הן אין הויז הן אין סטריט איז מען אויסגעקלעפט, דאָס הייסט איינגעטונקט מיט „כופר", „כפירה", ווי מע זאָגט אויף א בעל עבירה, ער איז א רעגעלער „כופר בעיקר". ניין, ניט אין דיעזען שטאַנדפונקט ריידען מיר יעצט גייסטליך.

נור אין קערפערליכען שטאַנדפונקט האָבען מיר אימער „רשעי ישראל" (מוסרים), וועלכע מסר'ן אלע מסירות אויף אידען, פון אידען. דאָס האָבען מיר געזעהן פון דער היסטאָריע א מאָל און מיר זעהען עס יעצט, אלע ווייל, ווען דער איד געהט מיט זיין „קול", „הקול קול יעקב", ווען יענקעלע געהט מיט זיין „קול" ביי „עשו" און מסר'ט, דאן „והידים ידי עשו", דאן קומט עשו מיט זיינע לאַפּעס און ברעכט די ביינער.

דאָס האָבען מיר געזעהן מיט אונזערע אויגען. נאָר קורץ, ניט מאריך זיין, טהוט דאָס ניט איין ביזנעס־מאַן צום צווייטען?... דענקט זיך גוט נאָך, און דאן וועט איהר זעהן א וואונדער, א מאָדנעם וואונדער, דארום וואונדערט זיך טאקע יצחק, מיט א הא א תמיה: „הקול קול יעקב", אז צוליעב דעם זאָל ח"ו זיין ידי עשו. ניט שעהן פון דיר יעקב...

ל"ו

חזקת התורה

„הקול קול יעקב והידים ידי עשו".

די חכמים זאָגען, בזמן שאין קולו של יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אז והידים ידי עשו", ציים ווען יעקב זיין שטימע פון תורה און תפילה, ווערט ניט געהערט אין די שוהלען דאווענען, און די תורה ווערט ניט געהערט אין די בתי מדרשים, דאן „והידים ידי עשו", דאן שלאָגט אונז „עשו".

אלע פרעגען: שטייטש, אין פסוק שטעהט דאָך ניט אז עס ווערט פעהלען יעקב'ס שטימע, אדרבה, עס שטעהט דאָך גאָר „הקול קול יעקב", יעקב'ס שטימע איז דאָ, און דאָך איז „והידים ידי עשו", און דאָך שלאָגט אונז עשו?

פריינדע, אז א סך ספרים פרעגען די קשיא, דענקט איהר דאָך, אז עס איז טאקע א פראגע. ניין, במחילת כבודם... זי האָבען ניט גוט מעיין גע־ווען אין פסוק, ווען זיי וואָלטען גוט אינקוקען אין פסוק, וואָלטען זיי גע־זעהן אז זיי פרעגען אומזיסט אויף אונזערע מלאכי אלקים, די הייליגע חכמים...

נו, זאָג איך אייך, אז עס איז גאָר קיין פראגע ניט, און זייט אזוי גוט און עפענט דעם חומש און בליקט איין אין פסוק, און איהר ווערט אויך געפי־נען, ווי איך האָב געפונען, נאָר אום אייך צו פערשפּאָרען אזוי לאנג צו קוקען אויף'ן פסוק, ווי איך האָב גע־קוקט, אייך טראָגט ניט די צייט דער־צו, וועל איך אייך איין הקדמה געבען, און מיט דער הקדמה ווערט איהר זעהן פון וואנען נעהמען זיך אונזערע געט־ליכע חכמים אזוי צו זאָגען.

דער וואָרט „קול", שטימע, ספּעלט זיך מיט א וא"ו נאָך דעם קו"ף, אָבער ווען עס פעהלט נאָכ'ן קו"ף דער וא"ו און עס שטעהט נאָר „קל", דאן הייסט ער „קל" חסר, דאָס הייסט דער וואָרט קול איז חסר, פעהליג. יעצט בליקט איין אין פסוק, ווערט איהר אזוי גע־פינען: „הקל קול יעקב", טאָ קוקט זיך גוט צו צו דעם ערסטען „הקל", איז געווים ביי אייך אין חומש אויך אָן א וא"ו, איז דאָך "הקל" חסר. אָט דאָס האָבען די חז"ל אנגעמערקט, וואָס ביי זיי איז געווען יעדע פּינטע־לע צו דרשנ'ען, האָבען זיי אין פסוק גופא געפונען אָט אזוי צו זאָגען „הקל" דער בעוואוסטער „קול" יעקב'ס וואָס דארף זיין מלא מיט א וא"ו און עס דארף זיין „קול יעקב" מלא אין די בתי מדרשים. בזמן שאין קולו של יעקב נשמע וכו', ווייל דא איז דאָך טאקע חסר, „אז והידים ידי עשו".

פריינדע, דאָס איז א וואהרער אמת, און איהר זאָלט לערנען א מוסר, ווי ווייט מען דארף שטיצען די ישיבות אז עס זאָל זיין מלא דער קול מיט א וא"ו, וועלען מיר אלע בזכות התורה געהאָלפען ווערען, אָמן.

ל"ז

מוסר לבחורי ישראל

„ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא: ויחלום והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו: והנה ד' נצב עליו ויאמר".

היינטיגע יונגע לייט, ווי זיי געהען נאָר ארויס פון זייער פאָטער'ס הויז, נעהען זיי אויף ארויס פון דער גאנצער לעהרע, וואָס זיי האָבען ביז יעצט געהאט ביי די עלטערען, און ווארפען הינטער זיך אלעס גוטעס וואָס זיי האָבען ביז יעצטמקבל געווען פון די עלטערען, פון תורה, און מצות, פון גייסטליכען לעבען איז מעהר קיין זכר ניטאָ, אפילו אין גאָט הערען זיי אויף צו גלויבען. מען קען ניט זאָגען, זיי נעהען אויף דעם לעבענ'ס לייטער הע־כער און העכער, נור פאר קערפער־ליך, אָבער ניט גייסטליך. זייערע אלע יסודות וואָס זיי בויען, זיינען נור ווינט־שלעסער אויף דעם דא־זיין, אָבער ניט צוצוגרייטען אויף שפע־טער, אויף דעם עתיד אנצוגרייטען...

יעקב פיהרט זיך אנדערס, אין דער צייט וואָס ער געהט ארויס פון זיין היים, פון זיינע עלטערען, „ויצא יעקב מבאר שבע", פון זיין היים פון די עלטערען, „וילך חרנה", און ער געהט קיין „חרן", ביי לבן הארמי, ער געהט דאָרט ביזנעס מאכען, ער געהט הייראטהען און זעהן ארבייטען צו מאַ־כען א לעבען, איז וואו ער קומט און וואו ער געהט, „ויפגע במקום", ער באגעגענט זיין גאָט, „מקומו של מקום" דעם עוויגען בעשעפער, און ער גרייט זיך אויף דעם עוויגען לעבען, ווען די זוהן פון לעבען וועט אונטערגעהן, „ויקח מאבני המקום", און ער נעהמט מיט זיך די יסודות, וואָס ער האָט גע־בויט אין זיין לעבען, און וואָס ער האָט זיך צוגעגרייט אויף שפּעטער, „וישם מראשותיו", און טהוט עס צו־קאָפּענס, אין קבר, און שלאָפט זיך רוהיג. „וישכב במקום ההוא", און ער ליגט רו־היג אין דעם אָרט, „במקום" וואָס די גאָטהייט איז מיט איהם.

אָבער ניט אזוי יעצטיגע יעקב'ס, ווי לאנג א יעצטיגער יעקב איז נאָך "בבית אבא", ניט ווילענדיג א מאָל מוז ער דאוונען, אָבער באלד „ויצא מבית אביו", ווי ער געהט נאָר ארויס פון זיין פאָטער'ס און מוטער'ס הויז, „וילך חרנה", געהט ער צום חרון אף ד', צו גאָטעס כעס, אויף וואָס גאָט איז אין כעס, „ויפגע במקום", און ער בעגעגענט די זעלבע קאָמפּאניע ווי ער איז, און מען מאכט א פּינאָקעל, אן אָקע, אפילו א גאנצע נעכטעל, „וילן שם", און ער נעכטיגט דאָרטען, „כי בא השמש", ביז זיין זונן געהט אונטער ביי איהם, זיין לעבען ענדיגט זיך.

דאָס וואָס איך וויל זאָגען צו די

היינטיגע, איהר גלויבט ניט אין גיהנום, שטראף פאר אייער אויפפיהרונג, נו, זאָל זיין דעם גיהנום פערשטעהט איהר ניט פון יענעם עולם, אָבער איהר דארפט גאָר ניט גלויבען אין יענעם גיהנום, איהם וועט איהר זעהן נאכהער ,איהר וועט איהם געפינען, איהר דארפט ניט גלויבען, ווייל איהם וועט איהר זעהן און פיהלען.

אָבער, איהר זעהט דאָך שוין א גיהנום אויף דער וועלט, ווען איהר לעבט, דורך אזא סאָרט ניט־שעהנעם לעבען, איהר האָט שוין, מן הסתם, געזעהן אויף פיעלע אזא ארט לעבען, אז זיי האָבען געהאט דעם גיהנום אויף דער וועלט ,און אזא ביטערען טויט, מיט סקילה, שריפה, הרג וחנק. סקילה פון טאפ פלאָאר שפּרינגען צו די שטיינער אראָפּ, פון סטריט, צוליעב תאוה, מן הסתם, ליבע, „מיידעל“, אָדער חאָפּ־חאָפּ „ביזנעס“, הרג האָט איהר אויך געזעהן מן הסתם, ווי איינער הרג'עט דעם צווייטען צוליעב א מיידעל, אָדער גאָר ח"ו וואָס ער האָט צוגערויבט זיין ווייבעל... „חנק“, האָט איהר שוין אויך געזעהן, דאָס הייסט מיט נויאָרקער ביליגען געז־בעל, אין גאנצען א טויזענד אכציג סענט... נו, האָט עס א צורה גענומען א געז פּייפּ... מן הסתם אויך ניט פאר מנחה דאוונען, האָ? נאָר פיעלייכט, ניין, געווים — פאר צוויי ווייבלעך הייראטהען, אָדער געפינט א ביזנעס א מיטעלען, מיט א דאָפּעלטען אויסגאבע, א פּייפּ אין מויל און ווערט דערשטיקט און שא... אָי, א גיהנום בעפאָר מן הסתם געהאט, איידער מען בעוויליגט צו טהאָן אזא שריט. שריפה זאָל איבערבלייבען פאר די רשעי ישראל, פון די אומות העולם, וואָס האָבען אונזערע ברידער געמאָרדעט, געברענט, אונזערע שוועסטער מאַנס געווען, גערויבט זייער עהרע, אין דיעזע וועלט בלוטיגע מלחמה.

יא, מיינע טהייערע, איהר האָט אויפגעהערט צו גלויבען אין דעם גיהנום פון דאָרטען, נו, וואָס זאָל מען טהאָן מיט אייך? נאָט אייך א גיהנום דאָ... און ווען איך וואָלט אן אייגענעם דרוק געהאט, וואָלט איך ניט געדארפט זשאַלעווען עס זאָל גרעסער דער דרוש זיין, ווייל עס וואָלט אויסגעמאכט ביליגער דער דרוק, דאן וואָלט איך אייך פאָרגעשטעלט גיהנום'ס א פּאָאר טויזענד. קומט מיט מיר, לעבט ווי איך לערען אייך, איהר זאָלט פאָלגען די לעהרע פון אייערע עלטערען, דאן וועט איהר האָבען גן עדן, און טאַקע דאָ אויף דער וועלט.

ל"ח

מחלוקת צו ליעב א רב

„ויקח מאבני המקום".

רש"י זאגט אז די שטיינער האבען זיך געקריעגט. איינער זאגט אויף מיר זאל דער צדיק לייגען זיין קאפּ, און אזוי זאגען אלע, ביז עס איז געוואָרען פון אלע שטיינער איין שטיין... אייביג האב איך עס ניט פערשטאנען, דורך פשט, ווי אזוי קענען שטיינער זיך קריעגען?... ביז איך בין געקומען אין אמעריקא און דורכגעשטודירט דעם אמעריקאנעם לעבען, אויבּווענינ, פון סטריט, און אינווענינ, פון די שוהלען, האב איך עס נעזעהן, און אויב איהר האט חאטש א געוויסען פון א מענשען, ניט פון שטיינער אין גאנצען, מוזט איהר עס צוגעבען... אט זעהט און שטוינט...

אז עס קומט אריין א רב אין א שוהל, און ער קריגט אן אגרימענט אויף א פּאאר יאהר, איז די ערסטע צייט זעהר גוט ,ער פאר זיי און זיי, וויעדער, צו איהם. עס קלינגט אין די צייטונגען א מזל טוב פון דעם און דעם, און זיי אליין קענען ניט אבלויבען דעם רב: אי, איז דאס א למדן! אי איז ער א צדיק! אי איז ער א דרשן! אי איז ער א חכם! אי איז ער א גרעסער! אי איז ער א בעל מדות טובות!

דער רב איז נאר אב ביי זיי א האלב יאהר, ער האט נאך קיין צייט ניט געהאט אפילו זיך אויסצוצאהלען פון זיינע שולדען פאר'ן מופען, הערען מיר שוין אז דער פּרעזידענט זאגט, עס ווערט שוין פון למדן — וואס? עם־הארץ, פון צדיק? — א רשע, פון דרשן — א פלאפלער, פון חכם — א שוטה, פון גוטער — א שלעכטער, פון זיינע מדות טובות — א רע!

דאן אפילו אזעלכע שטיינער ווי רעגעלע שטיינער, אמת'ע שטיינער, שכל ווי שטיינער, אידישקייט, מענשליכקייט — ווי שטיינער. וואס האבען א מאל א פנים געהאט אין רוסלאנד פונקט ווי שטיינער, אויב ער איז ווערמען געשטאנען איין וועג האט מען איהם געווארפען פון זיך ווי שטיינער, אפילו די שטיינער מאכען א מחלוקה און קריגען אויפ'ן רב... איינער זאגט: היינטיגע דרשה האט ער מיר געמיינט... ער האט מיר אנגעוואונקען, מיר געשאלטען „עלי יניח צדיק את ראשו", אויף מיר האט דער צדיק אנגעטייטעלט מיט זיין דרשה, וואס ער האט געמאכט מיט זיין קאפּ שטיק, דער זאגט עלי וכו — אויף מיר.

קורץ, עס קומט צום מיטינג, איז אפילו די אלע שטיינער, וואס זיינען רעגעלע שטיינער, וואס קריגען זיך ביז איצט ארום איינע מיט די אנדערע, און מען קען זיי קיין מאל ניט פאראייניגען, ווי עס האלט אבצוזאגען דעם רב, ווערט פון אלע שטיינער איין שטיין, און עס ווערט אן אחדות. אז „תלמידי חכמים" זיינען חאטש אויף איין מאל נויטהיג אין אמעריקא, אז דורך זיי

זיי אבצוזאגען, זיי צו טהאן א רעה, ווערט שלום בעולם. און דאס איז דער פשט אויף אמעריקאניש, תלמידי חכמים זיינען גורם אז „מרבים שלום בעולם"...

ל"ט

הנוך הבנים

(מדרש). וענתה בי צדקתי ביום מחר, כתיב אל תתהלל ביום מחר אתה אמרת וענתה בי צדקתי ביום מחר, מחר בתך יצאת וכו'

אימער איז מיר וואונדערבאר געווען דיעזער מדרש. הערט ווי איך וועל דא פאר אייך בקיצור איבערגעבען: יעקב זאגט צו לבן ,דו שייד אב אלע שעפ־סען עקודים וכו' און דו וועסט זעהן אז איך וועל ח"ו ניט גנב'נען, אדער גזלנ'ען, פון דיר גארנישט, און איך וועל היטען ווי אלע מאל, דאס זאגט ער דו אליין וועסט זיך איבערציינגען און אלע ארומיגע לייטע וועלען צו־געבען, אז אין א צייט ארום „וענתה בי צדקתי ביום מחר". זאגט דער מדרש: שטייטש, יעקב, אל תתהלל ביום מחר, דו זאלסט זיך ניט בעריה־מען מיט'ן מארגען, זאגט שלמה המלך, וועסטו זעהן, מארגען וועט דיין טאכ־טער ארויסגעהן און וועט צוגענומען ווערען, און מען וועט איהר פייניגען. דאכט זיך אז דאס האנדעלט זיך מיט שעפסען, וואס האט די נקודים מטולאים צו דינה, זיין טאכטער?... און צום „וענתה בו צדקתו ביום מחר"?

פריינדע, מיר מוזען וויטער בע־ריהרען די זעלבע זאך, וואס איך האב אייניגע מאל אין מיינע ספרים געשרי־בען, און זאגאר, איך מוז אייך אליין זאגען, אז דאס קענט איהר אנרופען געשאטען זאלץ אויף די וואונדען, ווייל איהר זאגט ווען א רב א דרשן רעדט, אדער שרייבט וועגען חנוך הבנים, אז מיר קענען ניט העלפען, וואס זאלען מיר טהאן? רבותי, איך שיט זאלץ אויף די וואונדען, עס איז אמת, אבער שארט ארונטער די זאלץ און קורירט דעם וואונד, און גראדע יעצט וויל איך צו אייך ריידען, ניט צו אייערע קינ־דער, ניט וועגען לערנען, נור וועגען אייך, וואס איהר לערענט זיי גאר צו־פיעל...

רבותי, איהר געדענקט, אז אין רוס־לאנד אז מען האט געדארפט שבת ברייננגען דעם טשאלענט, האט יעדער געזוכט א שייגעץ, ניט א אידישן שייג־געץ צו ברייננגען דעם טשאלענט. היינט דארף מען קיין טשאלענט ברייננגען דורך א קריסט, ווייל פיעלייכט דארום ווילט איהר ניט ברייננגען דעם טשא־לענט דורך א קריסט, ווייל עס איז דא א וואונק אין דער תורה „ורב יעבוד צעיר", דער עלטערער וועט דיענען

דעם אינגערען, עשו וועט דיענען יעקב׳ן. עס איז קיינמאל, דאכט זיך, ניט געווען אז עשו זאל דיענען יעקב׳ן, נאר מיט דעם טשאלענט, וואס עשו וועט דיענען צו יעקב׳ן און דארפען פאר איהם ברייננען טשאלענטען, ווייל איהר האט, פיעלייכט, געשפירט דעם פסוק, ווילט איהר איהם ניט מקיים זיין.

אלזא, יעצט טהוט עס דער זוהן, זיין אייגענער זוהן. איך קען טאטעס צדיקים וואס טראגען קיין הענדקערטשיעף אום שבת, און ווי עס קומט שבת, קומען צוגעהן דער גרויסער דזשייק און גרויסע קיידי, און ער זאגט צו זיי: זייט וויסען אז דער סארט סיגארלעך איז דא אזוי פיעל און אזוי פיעל, און איהר פארקויפט עס. איך געה אליין צו קבלת שבת, איך מוז היינט געהן א ביסעלע פריהער, ווייל היינט דארף איך מקבל שבת זיין און מעריב דאווענען, אלס חזן, בעל תפלה, מארגען וועל איך אויך דאווענען, ווייל איך בין דער גבאי פון חברה קדישא, און מארגען איז אונזער שבת (ער האלט א סטענד).

ווי געפעהלט אייך דער חברה קדישא גבאי? ווי געפעהלט אייך דער ניט־הענדקערטשיעף טראגער? ווי געפעהלט ער אייך דער עליות־טהיילער? ווי גע־פעהלט אייך דער צדיק? ווי געפעהלט אייך אין גאנצען זיין חברה?... אז אזא עזות מחוצף פנים, אזא טרפה׳נער רשע גמור, אזא פושע ישראל, אזא פאר־פוילטע נשמה?

נידערטרעכטיגער היפאקריט, אז דו וואלסט יא געטראגען די הענדקער־טשיעף און אפילו סמוקען אום שבת אויך, וועמען אארט עס, טהוא וואס דו ווילסט, ווער קען דיר אנווייזען? איך וואלט דיר א שלעכט ווארט ניט ריידען, איך וואלט דיר מוסר זאגען, אבער אז דו ווילסט ניט פאלגען, וואלט איך זאגען: געה געזונדערהייט, און טשעפע זיך אב פון מיר.

אבער דו טמא בריאה, שמוציגער, אומגעלומפערטער צדיק, ביזט א חברה קדישא גבאי, און דו געהסט טהיילען עליות, און אין סטענד דייר־נעם, נאר דיינעם, זאג ניט קיין ליי־נען אז עס געהערט צו דיינע קינדער, רופסטו זיי אראב און גיסט זיי אי־בער די סיגארעטס צו פארקויפען צו אידעלאך אום שבת... דו האסט מקבל שבת געווען אויפ׳ן בארג סיני... דיי־נע קינדער ניט...

יא, איך וויס, איך וויים, אז פיעלע עלטערען לעבען נעביך פון זייערע קינ־דער, פון שבת־פערדיענטע, און די על־טערען זיינען פרומע. אבער איך האב צו זיי ניט, עס בלוטעט זיי די הארץ, זיי ווערגען זיך מיט׳ן ביסען. איך האב צו זיי ניט, עס בלוטעט מיר מיין הארץ קוקענדיג אויף זיי, נעביך...

אבער דו, גבאי, דיין ביזנעס, דו, רשע אין צדיק׳ס געשטאלט, ניין רשע, איך לאז דיר אוועק, געה, איך וועל מיט דיר מעהר ניט ריידען, איך וויל דיר ניט קענען, איך ווינש נור דיי־נע מעמבערס, וואו דו ביזט א גבאי, אז זיי זאלען ניט שטארבען, או דו, טרפה נשמה, זאלסט ניט אנריהרען זיך אן זיי ביי דער טהרה.

די יעניגע וואס קענען עטוואס

פערמיידען אז די קינדער זאָלען ווע־
ניגער חאָטש מחלל שבת זיין, מוזען
עס טהאָן ווי מעגליך. דאָס זאָג איך
אייך, פרומע נשמות, טהייערע מיינע,
איך ליעב אייך מיט לייב און לעבען,
איך פיהל אייערע שמערצען, נור איהר
קענט זיך ניט העלפען...

איך פיהל אז בעריהמען קענט איהר
זיך געוויס ניט דערמיט, וואָס אייערע
קינדער זיינען מחלל שבת. וואָס איז
דער מענש מיט זיין גאנצען לעבען?
נאָר אז מען קען דער אייגענער נשמה
גוטעס טהאָן, און פאר די קינדער דאָס
זעלבע, און ח"ו ניט, וואָס טויג עס,
וואָס איז עס?

יעקב פאַטריאַרך, דו ביזט אן אמת־
ער צדיק, דו הייליגער נביא, דו זאָגסט
אז „וענתה בי צדקתי ביום מחר", אויף
„מיר" וועט עדות זאָגען מיין שעהנע
אויפפיהרונג, אז איך בין שעהן און
פיין, אז איך בין גוט און פרום. יעקב,
וואָס העלפט עס דיר דער בעריהמען
זיך ,אז דיינע קינדער וועלען טהאָן
ווי דו, איז גוט ,איך וויים גאנץ גוט,
יעקב, אז דו וועסט ח"ו ניט הייסען זיי
טהאָן שלעכטעס, איך וויים גאנץ גוט
אז דיינער א קינד וועט טהאָן עטוואָס
שלעכטעס, וועט דיר עס גענוג קריינ־
קען, אָבער זאָג ניט, יעקב, „וענתה בי
צדקתי", עס וועט אויף מיר עדות זאָ־
גען מיין גערעכטיגקייט. וואָס הייסט
אויף מיר אליין, וואָס זיינען דאָס פאר
ווערטער? און וואו זיינען דען דיינע
קינדער?

איך וויים, יעקב, אז דו לערנסט זיי
גוטעס, אָבער דו ווייסט נאָך ניט וואָס
שפעטער וועט זיין, טאָ ווארום זאָגסטו
עס וועט אויף מיר עדות זאָגען „ביום
מחר", אין א צייט ארום? פיעלייכט
אין א צייט ארום געהען ארויס דיינע
פאָאר קינדער, אָדער איינער, אדער
איינע, צו תרבות רעה? אתה אמרת
וענתה „בי" צדקתי ביום מחר, זאָג
איך דיר שלמה וועט זאָגען „אל תתהלל
ביום מחר", בעריהם זיך ניט מיט'ן
מאָרגען, אויף „זיך" אליין, און ווייל
דו בעריהמסט זיך אליין מיט'ן „ביום
מחר", זאָג איך דיר טאקע אז „מחר
בתך יוצאת", דיין טאָכטער וועט
ארויסגעהען.

אז יעקב אבינו, דער געטליכער
נביא, דער עמוד התורה, וואָס האָט גע־
לערענט זיינע קינדער גוטעס, נאָר ער
האָט זיך ניט געדאַרפט בעריהמען
„וענתה בי צדקתי ביום מחר", אויף
מיר אליין, איז ער דערפאר געשטראָפט
געוואָרען, קל וחומר — דער גבאי, אז
ער גיט איבער דעם סטענד צו זיינע
קינדער אויף שבת...

לערענט, פריינדע, א ביסעלע פון
דעם, לערענט, טהייערע, א ביסעלע
דערפון, האָט אויף מיר קיין פעראי־
בעל ניט, וואָס איך האָב פראַסט און
שלעכט און שטאַרק געזידעלט דעם
גבאי, און איך בעט אייך, אז אויב
ביי אייך געפינט זיך א גבאי, א סטענד
קיפער, שיקט איהם צו מיר, ווי שוואך
איך בין, נור ביי מיר אין הויז וועל
איך שוין וויסען ווי זיך צו בעגעהן מיט
איהם.

מ׳

הפטרת ויצא

„צרור עון אפרים צפונה חטאתו"

איך האָב דעם געראנק געזעהן אין א ספר, נאָר איך געדענק ניט וואו, אדער איך האָב געהערט און וויים ניט פון וועמען, דורך א קורצען משל. מיר געדענקען אז אין רוסלאנד זיינען געווען פילע לייטע וואָס האָבען געהאנדעלט מיט טרפה סחורה, פרייסישע, און יעדע סטאַרקע פון די גרענעץ-שטעדטלאך איז פול געווען מיט דיעזע סחורה. געוועהנליך, די אויפגענומענע פון דער רעגיערונג האָבען זיך געמאכט ניט-וויסענדיג, איהר פערשטעהט דאָך פארוואָס, מן הסתם, — און אז עס פלעגט זיך א מאָל מאַכען אז עס פלעגט דארפען קומען א גרויסער נאטשאלניק רעווידירען די סטאָרס, דאן פלעגט מען זיך שוין דערוויסען, א מאָל נאָך פון די נאַטשאלניקעס אליין. וואָס פלעגט דאן טהאָן ישראל, חיים, בעריל און שמעריל, זיי פלעגען איינפּאקען די טרפה סחורה און עס בעהאלטען, וואו מען זאָל עס ניט געפינען. ווען דער אראָבגעקומענער נאטשאלניק פלעגט דורכגעהן, פלעגט ער גאָרנישט געפינען. און ווען ער פלעגט אָבפּאָהרען פון שטעדטעל, פלעגט יעדער נעהמען די בעהאלטענע זאכען און עס צוריק ארייגטראָגען אין סטאָר.

דער נמשל איז ווי אָנגעמאָסטען אויף אונז. א גאנץ יאָהר האנדלען מיר מיט טרפה סחורה, אנדערע וועניגער און אנדערע מעהר, וואָס די טרפה סחורה איז, פערשטעהט איהר דאָך אויך, מן הסתם... נו, אבי איהר וויסט דארף איך ניט שרייבען אלערהאנד עבירות, וועלכע ווערען אָבגעטהאָן... אי, אין יעדער שוהל איז דאָך פאראן א נאטשאלניק, א רב אדער א דרשן? נו, מילא, עס ווערט שוין רעכט. מען מאכט מיט איהם אָב: שוויינ, וועט בעסער זיין, וועסטו א גרעסערע הכנסה האָבען. און אויב דער רב-נאטשאלניק איז צו שטרענג, און ער הויבט אָן צו שטארק זיך צו בייזערען, אויף די טרפה סחורה, האָטש וואָס מען ברייגנט אין שוהל, אין מקום קדוש אריין, אויף דיעזע הויבט זיך אָן דער רב צו בייזערען, און שרייט: גזלנים, ווי אונפערשעהמט איהר זייט, איהר נעהמט א חזן אויף א שבת און מען פערקויפט אריינגאנג-טיקעטס אום שבת, בפרהסיא, — נעהמט מען און מען זאָגט דעם רב אָב אין גאנצען, אזוי ווי עס האָט פאסירט אין ניו יאָרק, נאָר אין א שעהנעם, פיינעם אָרט. אָבער גאָר, גאָר, דער רב שרייעט: סטייטש, פרייסישע סחורה?! שרייעט די פרייסישע סחורה צו איהם: אז דו ביזט גאָר ביי אונז טריפה סחורה. נור, מילא, מיט די רבנים ווערט שוין רעכט, מיט גוטען, מיט בייזען — עס ווערט רעכט...

אָבער וואָס טהוען אידען זיך אָן

עצה, אזוי צו זאגען, אז דער זעלבער רב נאטשאלניק, וואס א גאנץ יאהר האט מען דעם נאטשאלניק ניט גע־פאלגט, אבער איבערהויבט פערלאנגט מען פון איהם, אז ער זאל חאטש דער־מאהנען ווען דער גאר גרויסער נא־טשאלניק קומט. נו, אז דער גרויסער נאטשאלניק דארף קומען, זאגט זיי אן דער רב מיט פיער וואכען פריהער: רבותי, באלד קומט אן נאטשאלניק, ראשה־השנה... באלד קומט דער גאר גרויסער יום כפור...

אידעלאך גיבען זיך אן עצה, מען הויבט אן פאקען אין פעקלאך און זע־קעלעך די טריפה סחורה און מען בע־האלט. ווי אאבער דער גרויסער נא־טשאלניק פאהרט אב, נעהמט מען אט ארויס צוריק די אלע פעקעלעך, וואס זיינען פערבונדען געווען אין די זעקע־לעך, און פיעלייכט זיינען זיי א ביסע־לע פערשטויבט געווארען, נעהמט מען און מען פוצט זיי ארום, אז זיי בלאנ־קען נאך מעהר ווי פריהער...

„צרור עון אפרים", עס איז נאר פארבונדען אפרים'ס טריפה סחורה... עס איז נאר פערפאקט אין זאק אויף די איינינע טעג, וואו איז דאס אט נאר טאקע „צפונה חטאתו". עס איז בע־האלטען זיין זינד... מן הסתם, פער־שטעהט איהר דאך אז עס איז ניט גוט אזוי ווי מיר טהוען, ווייל דער נביא זאגט גלייך ווייטער: „שובה ישראל עד ד' אלקיך", קעהר זיך אום ישראל פון דעם וועג אין וועלכען דו ביזט ביז יעצט געגאנגען. „אמרו אליו כל תשא עון", אוועקטראגען אלע זינד, און ניט ארויסנעהמען צוריק פון דעם בעהעלטעניס. נאר וואס זאלסטו נעה־מען — „וקח טוב", און נעהם גוטעס, וועט השי"ת געבען אלדאס גוטע, אמן.

מ"א

להקמת מצבה

„ויצב יעקב מצבה על קבורתה היא מצבת קבורת רחל עד היום הזה"

קינדער, איהר האט זיך דא היינט פערזאמעלט. ווארום זייט איהר דא געקומען? איז דען דיעזער פלאץ א פלעזשור פלאץ? שוועסטער און ברי־דער, פריינד און גוטע פריינד, וואס זייט איהר דא געקומען? איך וויים גאנץ גוט אייער אנטווארט: איהר זייט דא געקומען, ביים קבר, ביי דעם בערגעל ערד, זיך אויסצוויינען, ווייל היינט האט מען דא אוועקגעשטעלט די מצבה, אט דעם גרויסען שטיין, אויף דעם קאפ פון אייער יונגער מו־טער, וואס האט נאך קיין קינד צו דער חופה געפיהרט, איהר שוועסטער, ברידער, פריינד, בעקאנטע, פערוואנד־טע, דאס גלייבען.

יא, פריינדע, דאָס איז דער תירוץ אויף מיין פראגע. אבער אז אויף דעם אליין ,טאָ ווארום האָט איהר מיר אויך ארויסגערופען, איך בין דאָך ניט קיין פריינד און אפילו ניט קיין בעקאנטער? אויף צו וויינען אליין דארף מען ניט האָבען, א רב, אדער א דרשן, דער־צו זעהט איהר דאָך אליין, קינדערלאך, אייער בראָך, אייער מאמע וועט שוין ניט אויפשטעהען, זי ליגט און פוילט אונטער דעם בערגעל זאמד...

איך וועל אייך אלעמען ערקלעהרען דעם ארויספאָהרען היינטיגען פאר אייך דאָ, און אויך מיין זיין דאָ, אויף עטוואָס אנדערש ווי איהר דענקט. ניט דער עיקר איז דאָ דער וויינען, ניט דער עיקר איז דאָ דער שטיין ,וואָס איהר האָט דאָ אויפגעשטעלט, צו קאָסט ער מעהר וויפיעל איינער וועט שאַצען, אדער וועניגער. דאָס איז פאר די געשטאָרבענע גאנץ גלייך. וויינט יא, אָדער וויינט ניט, איז פיר איהר אלץ איינס... נור דער אויפ־שריפט פון דעם שטיין — דאָס איז דער עיקר. גיט א בליק, קינדערלאך, איבערהויפט איהר דארפט עס וויסען, האשה הצנועה, די פרוי די פרומע, בע־האלטענע פרומע, אייער מאמע ,איז געווען א זעלטענע פרומע אידישע טאָכטער. געוויס האָט זי געוועלט אייך אימער לערנען אין דעם וועג וואָס זי האָט זיך געפיהרט, זי האָט געוויס געוואָלט זעהן פון אייך אזא אידישע פיהרונג — נו, זי האָט עס נעביך ניט אויסגעפיהרט צו זעהן מיט איהרע אויגען. אָבער איהר פערלאנג איז נאָך יעצט אויך דער זעלבער. ווען מיר וואָלטען געקענט הערען וואָס איהר הייליגע נשמה בעט יעצט ביי אייך, קינדערלאך: זעהט זיך פיהרען און געהן אין דעם אידישען וועג, ווי איך האָב אייך געלערנט. זעהט מיר ניט צו פערשעהמען, ניט דאָ אין קבר, ניט מיין נשמה אין גן עדן!

זייט וויסען, קינדערלאך מיינע, אז איהר וועט אלע יאָהרצייט געהן לאָזען מאכען א הזכרה, וועט איהר הערען אז דער חזן זאָגט דאָרט אייניגע ווער־טער: „ויצרור בצרור החיים את נשמתה“, און דער עוויגער זאָל פער־בינדען אין דעם בונד פון לעבעדיגע איהר זעעלע; דאָס הייסט, ווי באלד דער מענש שטארבט, דארף ער בעטען ביי די קינדערלאך: זייט וויסען, מיי־נע טהייערע קינדערלאך, אויב איהר ווילט אז אייער מאמע זאָל ניט היי־סען געשטאָרבען, דאן טהוט ווי זי האָט אייך געלערנט, טהוט וואָס זי האָט געטהאָן, היט איהרע וועגען, ווארום איהר נשמה איז אָנגעבונדען אָן אייע־רע נשמות. אז איהר טהוט דאָ עפּעס א גוטע טהאָט, דאן לעבט איהר נשמה. אויב איהר פערשטעהט עס ניט, ווי דאָס קען זיין, ווענדעט זיך קינדער־לאך אויב איהר פערשטעהט שוין אלעס און נור דאָס נאָך ניט, איז נאָך אויך קיין בעווייז אז דאָס איז ניט אזוי!

נאָר איך מוז אייך זאָגען אז איהר פערשטעהט נאָך גאָרניט, אזוי ווי איך פערשטעה אויך ניט. פערשטעהט איהר ווי אזוי און ווי קען דאָס א קעסטע־לע ארויסריידען און ארויסזינגען אלע טענער, מיט א גאנצען כאָר, מיט די ווערטער צוזאמען, שארף און שטאַרק? איהר פערשטעהט עס ניט. איהר ווייסט

ווי מען טהוט עס, אָבער וואָס דאָס איז און ווי אזוי קען עס זיין? מילא, וואָס זאָלען מיר ריידען פון אנדערע געגענ־שטענדע, זאָלען מיר פון זיך אליין ריידען, אָנכאפּען איין זאַך, אויב איהר פערשטעהט וואָס דאָס איז, ווי אזוי די אויג זעהט. ניין, ניט איהר און אפילו ניט דער גרעסטער פּראָפעסאָר פארשטעהט דאָס!

אלזאָ, אייער מאמע זאָגט צו אייך: ווילט איהר, קינדערלאַך, אייער מאמען טויטען אויף עוויג, קענט איהר נאָר אָבשניידען דעם פאָדעם מיט וועל־זי איז צו אייך צוגעבונדען, דאָס איז מיט איהרע מעשים. „ויצרור“, עס זאָל זיין פערבונדען איהר נשמה, און זי זאָל עוויג לעבען. מיט וואָס? און ווי אזוי? אָט „בצרור החיים“, ווען עס איז פערבונדען מיט דעם בונד פון די לעבעדיגע.

מיינע פריינדע, איהר געזעגענט זיך מיט אייער פריינד, מיט אייער שוועס־טער, מט אייער מוטער. דאָס איז דער לעצטער כבוד וואָס איהר האָט איהר געגעבען. קינדער, ביי אייך הייסט עס ניט דער לעצטער כבוד. איהר דאַרפט אלע יאָהרצייט היטען, און ווען איהר קומט אהער, זאָלט איהר א קוק טהאָן אויף די אויפשריפטע פון מצבה און זיך דערמאָהנען דעם לעבען און שטרע־בען פון אייער מוטער. זייט וויסען אז אונטער דעם בערגעלע ליגט א היילי־גער קערפער, א יונגער, אין די בעס־טע יאָהרען. א יונגע, ווען זי שטאַרבט, איז מעהר צו בעדויערען. ווען שרה שטאַרבט, געפינען מיר ניט אז א מצבה זאָל אויף איהר קבר געשטעלט ווערען, און אזוי פון פיעלע. נאָר וואָס עפּעס גראָדע רחל׳ס קבר האָט יעקב באלד אויף איהם א מצבה געשטעלט? איהר ווייסט פאַרוואָס? ווייל זי איז געשטאָרבען א יונגינקע, דארום איז עס מעהר צו בעדויערען. און השי״ת זאָל געבען עס זאָל שוין קומען די צייט פון בלע המות לנצח, אָמן.

מ״ב

-לוקסוס

„וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען“

וואונדער איבער וואונדער האָב איך א מאָל געהאַט, ווען איך האָב געלע־רענט (סנהדרין דף ק״ו). דאָרט זאָגט רבי יוחנן: „כל מקום שנאמר וישב אינו אלא צער.“ — וואו עס שטעהט דער וואָרט „וישב“, זיצען, איז נאָר צער און יסורים. איך ווייס אז אלע ספרים זאָגען אויף „וישב“ אז דאָס מיינט זיצען רוהיג, אפילו רש״י אין וישב ברייננגט אויך דעם מאמר „וישב יעקב“ — „ביקש יעקב לישב בשלוה“, יעקב האָט געוואָלט זיצען

בשלוה. און ר׳ יוחנן זאָגט פערקעהרט: „כל מקום שנאמר וישב אינו אלא צער“? ער ברייננגט נאָך א בעווייז אז עס איז אזוי: עס שטעהט „וישב ישראל בשטים, ויחל העם לזנות“.

פיעלע אומגליקען פאַר׳ן אידישען פאָלק זיינען נאָר ארויסגעקומען צוליעב דעם גרויסען לוקסוס וואָס דער איד האָט אימער ליעב נאָכצוטהאָן זיינע שכנים. דער ארעמסטער געהט ארוים אין סטריט ווי א פירשט, די דיענסט־מיידעל ווי די יענעראלשע. און עס האָט אונזערע בעלי בתים אין רוסלאנד אויסגעשטאָכען די אויגען. עס ווערט זיי א וועהטאָג אין הארצען. זעה נור, זאָגט זי צום גענעראל, איהר מאַן, ווי די ארעמע אידישע טאָכטער געהט דאָך פונקט ווי איך!

דערפון איז אימער די פּאָגראָמען ארויסגעקומען. איהר ווייסט דערפון אזוי ווי איך, דארום וועל איך ניט מאריך זיין אין דעם. דארום זאָגט ר׳ יוחנן א גאנץ פּשוט׳ע זאַך. ניט מיינט אז איך טייטש דעם „וישב“ אנדערש ווי אלע, זאָגט ער. ניין, טאַקע איך טייטש אויך אזוי „בשלוה“, מיינט עס נור איך וועל אייך ערקלעהרען איין וואָרט זאָגט ר׳ יוחנן וואָס עס קומט ארויס דערפון, פון אייער דיינקען, וואָס איהר דענקט אז איהר זייט „בשלוה“, און וואו איהר זייט „בשלוה“ טאנצט איהר נאָך זיי אין לוקסוס און פאר דער חברה, אייערע שונאים, אז איהר זייט גוט אָב. זיי שטעכט עס געננוג. וואָס קומט אָבער ארויס דערפון, וועל איך אייך זאָגען: עס קומען דערפון פּאָגראָמען, בלוטפערגיסונג, רדיפות, רציחות, און אלע אומגליקען. „אין וישב אלא צער“, עס איז ניטא קיין „וישב“ וואו דער איד מיינט אז ער איז שוין רוהיג און וויל האָבען „שלוה“, פּוצט ער זיך דאָך, און אזוי ווייטער — אָט פון דעם קומט ארויס נאָר א צער, אזוי זאָג איך זאָגט ר׳ יוחנן.

אָבער איינער קען מיר פרעגען: אמת, רבי, איהר האָט אין אייער ספר ארייננגעשטעלט אָט דעם „וישב“, און אין אמת קען איך אייך זאָגען אז עס איז טאקע גוט און ריכטיג, און עס איז זעהר גוט געטייטשט. אָבער, ענטשולדיגט מיר, רבי, אין אמעריקא איז דער טייטש קיין טייטש ניט... ווייל דאָ איז דאָס לאנד צופריעדען אז מיר זיינען ווי אלע, מיר געהען ווי אלע. אין גענענטהייל, זי גלייכט ניט אז מען זאָל זיך אָבשטעלען ריקווירטס, נור געהן פאָרווערטס. דעריבער, וואָס מיר ברויכען דאָ לוקסוס ווי אלע קען ניט זיין פון דעם קיין „וישב — צער“...

איך שטעל מיר פאָר אז יעמאנד האָט געפרעגט, איך שטעל מיר פאָר פונקט וואָס איך וואָלט איהם געענטפערט: נו זאָלען מיר טאקע מיין פריינד לערנען יעצט ר׳ יוחנן׳ס מאמר טאקע פאר אמעריקא. און עס וועט נאָך בעסער אויסקומען ווי אין רוסלאנד, רומעניען ,מאראקא.

זאָג מיר, מיין פריינד, וואו איז טאַקע אזוי יעקב אראָפּ פון וועג ווי דאָ? די טראדיציאָן און רעליגיאָן האָט יעקב איבערגעלאָזען אויפ׳ן שיף, אדער אין גאס אין האמבורג, זעה וואָס פאר א יונגער דור עס איז אופגעשטאנען, חוץ

וואס ער איז ניט געלערענט, איז ער דאך ניט מענשליך. די טיטשער־קע טאכטער זאגט צו דער מאמען: דו שוויג ,דו האסט גאר קיין שכל ניט...

דער זוהן דער לאיער, אדער דאק־טאר, זאגט צום טאטען: אי, לאז מיר צורוה, דו ביזט פון די אלטע נאראַ־נים. יעצט לאמיר בעטראכטען דעם אמעריקאנעם הוא־הא... האבוועזן בלשון אלט־מאדישע שפראך, טאג ווי נאכט, אין ביזנעס, שבת אפען, ווייל ער ווייסט אז ער איז ניט קיין איד, זונטאג ווערט ער א איד, און האלט אויך אפען! וואס ארבייט א מיידעל אָווער־טיים? אבי צו פערדיענען א פאאר דאלאר מעהר, אויב עס איז ניט צוליעב דעם לוקסוס? וואס ווערט פון דער קלוגער טיטשערקע? זי ליעבט זיך איין אין א טיטשער, אדער אין ווע־מען־עס־איז, א שמוציגע בריאה, וואס האט שוין ניט קיין כחות... און נאכ־הער בעפרייט איהר די געז־פייפ... אדער א באטעלע... פרייהייט קען ישראל ניט האבען אין זיך, ער שפרינגט באלד ארויס פון ווינדע... דער דור... זעהסטו דאך וואס פון איהם איז... דער לוקסוס לעגט זיי צעהן יארד אין דער ערד... שמוץ און זנות איז נאר אין דיעזען לאנד. גע־הייראטה, אוועקגעווארפען, געלעבט מיט אן אנדערע, איז די טרייעלס אין היגע קאורט.

רבי יוחנן, אידישער, געטליכער פערזאן, א נביא ביזטו ביי אונז ביי־נאהע. דו האסט פאראויסגעזעהן וואס „וישב יעקב", ווען יעקב זיצט רוהיג אין א פרייע לאנד, וואס עס ווערט פון איהם. „אין וישב אלא צער". עס איז ניטא קיין וישב וואו פרייהייט און לוקסוס עקזיסטירט, עס זאל דערפון ניט ארויסקומען צער, צער פאר עלטע־רען, צער פון שלעכטע אויפפיהרונג. כמו „וישב יעקב בשטים". וואס איז דארט געווען? „זנות". „ויחל העם לזנות". „וישב יעקב" — אין אמע־ריקא, קפץ עליו רוגזו של יוסף, שפרינגט ארויף אויף דעם אלטען טא־טען מאמען די צרות פון די קליינע יוסף'לעך. ניטא אפילו קיין קדיש... צו־ליעב וואס? צוליעב לוקסוס, חלול שבת ויו"ט. גאט העלף אונז שוין אין אונ־זער לאנד, וועט שוין זיין וישב אוף ריכטיג.

מ"ג

נסיון העושר

„וישב יעקב (רש"י) ביקש יעקב לישב בשלות קפץ עליו רוגזו של יוסף"

יעקב אבינו, אונזער פאטריארך, וואס האט נאך ביי זיין מאמען אין בויך געפייט מיט עשו זיין ברודער, איהם צו געבען עולם הזה, און אליין

צו נעהמען עולם הבא, און אלעם ענ־דע, ווײל ער יעצט עולם הזה אליין ? איך פערשטעה עס ניט, פריינדע !

נור קלעהרענדיג א סך אין דעם ענין, האָב איך אויסגעפונען א ריכטי־גען געדאנק, נאָך מיין פערשטאנד נאָך, וואָרום יעקב געלוסט יעצט עולם הזה, אויף דער קורצער צייט פון זיין לעבען.

איך האָב געהערט אוויץ, אז בעריל בעל עגלה, פון מיין שטעדטעל, פלעגט אימער בעטען ביי גאָט, אזא סאָרט געבעט: גאָט אין הימעל, איך בעט דיר, גיב מיר „לחם לאכול ובגד ללבוש" — ברויט צו עסען און א קלייד צו טראָגען. דאָס גיב מיר דו, און א שנאַפּס וועל איך מיר שוין אליין קויפען...

מיר געפעהלט זעהר בעריל בעל עגלה'ס תפלה, ווײל מיט בעריל בעל עגלה פאָהרט ישראל פון איין לאנד אין דעם צווייטען, אין גלות... פון שטאָדט צו שטאָדט, פון דאָרף צו דאָרף, און די בעל עגלה'ס ישראל'ס זאָגען אזוי אז זיי נעהמען אליין. אזוי איז יעצט ישראל געוואָרען ווי זיין בעל עגלה. קוים האָט ער ניט קיין ברויט, דאן בעט ישראל נאָך דריי מאָל אין טאָג צום הימעלשען פאָטער, שחרית, מנחה און מעריב: גיב מיר ברויט און א בגד אנצוטהאָן. קוים קריגט עס ישראל אין אמעריקא, ער מאכט א לעבען, און איהם האָט שוין גאָט געגעבען ברויט, מיט א קלייד, אפילו מיט אלע העטס, מיט דער סטייל נאָך, רומס מיט אלע אימ־פּרואוומענטס, דאן זאָגט ישראל: וואָס גאָט, וואָס מיר בעטען ? א שנאַפּס קויף איך מיר אליין, איך בין דער העעלד, „כחי ועוצם ידי", מיינע קרעפ־טען, מיין חכמה, מיין שפּארזאמער לע־בען, וואָס איך האָב אימער איינגע־האלטען דעם סענט, „עשה לי את החיל הזה", האָט מיר אויפגעטהאָן דעם פער־מעגען...

יעצט ווער קען שוין צוטרעטען צו מיין פּארשוין (אזוי רופט א בעל עגלה זיינע מיטפּאָהרער) ער איז שוין ניט דער זעלבער, ער האלט שוין פעררי־סען דעם קאָפּ, ווײל א פּוסטע כלי איז ער, און איהר ווייסט דאָך וואָס די דייטשען זאָגען, אז פון פּוסטע פעסער איז דער קול גרעסער, און די חז"ל האָבען עס פריהער געזאָגט, אין בבא מציעא פ"ו: „איסתרא בלגינא קיש קיש קריא", איין סענט אין א פּיט־שער קלאפּט קיש קיש, אז מען שאָ־קעלט עס. אבער אז עס איז פול קלאפּט זי ניט. היינט אז א מטבע איז אין דעם ליידיגען פּיטשער — קלאפּט זי...

קורץ, פריינדע, מיר זעהען דאָך מעשים בכל יום אז דער ניסון פון רייכקייט איז גרעסער ווי דער נסיון פון אָרעמקייט. עס איז פיעל גערעדט געוואָרען שוין אין אלטע ספרים, און מיר זעהען עס, ווער געהט דאווגען דריי מאָל אין טאָג אין שוהל? איך ווייס אז איהר וועט זאָגען דעם אנט־וואָרט: ניט בראָדוויער מאגנאטען, נור מאַנראָער טאָפּ־פּלאָאָריגע.

יעקב האָט זיין גאנצען לעבען גע־ליטען צרות, און ביי דעם נסיון פון צרות האָט ער זיך דערדיענט דעם טי־טעל ישראל, דורך פייטען זיך אימער

מיט עשו, מיט לבן, מיט שכם און חמור, און זאָ ווייטער. בייגעשטאַנען דעם נסיון הצרות והעוני, זעהר גוט, „עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי", זייענדיג ביי לבן אין אלע יסורים, אין קעלט און אין היץ, און געהיט אלע מצות.

האָט אָבער יעקב זיך אימער גע־טראַכט: איך דאַרף עולם הזה אויף אלע כפרות. נור איך וואָלט נאָך אלע מיינע צרות וועלען האָבען אייניגע יאָהר שלוה, כדי צו שטאַרקען זיך איי־בער דעם גרעסערען נסיון... העושר...

„ביקש יעקב לישב בשלוה", יעקב האָט געוואָלט יעצט זיצען בשלוה, ווי מיר האָבען גערעדט. יאָ, יעקב, דו ביזט גערעכט, דיר קען מען געבען שלוה, דו וועסט געווים בייסטעהן, דו בלייבסט דער זעלבער צדיק. אָבער יעקב, וואָס טהוט מען מיט דיינע קינ־דער? יעקב, זיי וויסען, דיינע קינדער קענען ניט בייסטעהן, זיי וועלען אָנ־הייבען זוכען כבוד, גדולה, גרויסע שטעלעס, און זיי וועלען אפילו אויף דיר אליין קיין מיטלייד ניט האָבען. די גרעסטע יסורים וועלען זיי דיר פערשאַפען.

„קפץ עליו רוגזו של יוסף", שפרינגט אויף איהם דער צאָרן, די שלעכטע טהאַטען פון זיין קליינעם יוסף, און די גרעסערע קינדער. דער רעדט אויף זיי, זיי טהוען שוין ניט די זעלבע גו־טע טהאַטען פון א מאָל, און עס איז ארויסגעקומען די גרויסע צרה, מכירת יוסף, גלות מצרים. מיר ליידען נאָך יעצט דערפון. השי"ת זאָל אונז שוין העלפען, אָמן.

מ"ד

מ צ ב ה

„קברו של משה רבינו ע"ה נברא בערב שבת (פסחים ד') וכן באבות"

פאר אייך, קינדער, וועל איך ער־קלעהרען היינט דעם מאמר, ווייל עס איז דווקא פאַסענד. נו, וועל איך פרע־גען אייך, וואָרום האָט מען בעדאַרפט משה רבינו'ס קבר צו בעשאַפען דווקא פרייטאָג פאר נאַכט, אין דעם ערס־טען פרייטאָג פון די „ששת ימי בראשית"?

ווידער האָב איך אימער ניט פער־שטאַנען, צוליעב וואָס רופט ער משה רבינו'ס רוהע־אָרט „קבר"? מיר ווייסען דריי נעמען, מיט וועלכע דער בית עולם ווערט אָנגערופען: „בית הקברות", „בית חיים", „בית עולם". זאָגען ספרים: „בית הקברות" ווערט אנגערופען פאר א רשע וואָס וועט קיין תחיית המתים ניט אויפשטעהן, פאר איהם הייסט די הויז א גרוב, בעגראָ־בען אויף עוויג. טאָ ווי אזוי רופען די חז"ל זיין הייליגען אָרט „קברו של

משה,״ וואו משה רבינו איז בעגראַ־בען?

איהר אלע פערזאמעלטע, איהר זייט געקומען אָבגעבען כבוד אייער פאָטער, און אלע רופען עס דעם לעצטען כבוד. מיט דעם שטיין שטעלען אויף דעם פאָטער׳ס גראַב. ניין, איך רוף עס ניט אזוי, און אויב איהר מיינט אז דאָס איז דער לעצטער כבוד, דאן הייסט היינט, אז איהר בעגראָבט אייער טאַ־טען אין א קבר, דאָס הייסט, דער בית עולם, בית הקברות. ווי אזוי איז דאָס? אָט הערט:

א מענש וואָס לאָזט איבער קינ־דער אויף דער וועלט, און די קינדער פיהרען זיך אין דעם זעלבען וועג ווי דער פאָטער, הייסט דער פאָטעער ניט געשטאָרבען, נור ער שלאָפט ביז אליהו הנביא וועט איהם אויפוועקען צו תחיית המתים... היינט אויב דער וואָס דענקט אז מיט דעם שטיין שטעלען איז דער לעצטער כבוד, און איהר געהט אוועק און איהר וועט אין זינען ניט נעהמען אז אייער פאָטער׳ס נשמה רופט צו אייך יעצט: קינדערלאך, זעהט בעגראָבט מיר ניט אויף עוויג, מיט אייערע שלעכטע אויפפיהרונגען, זעהט מיינע קינדערלאך, זאָגט ניט אז איהר האָט מיר שוין דעם לעצטען כבוד אָבגעגעבען. ניין, טויזענד מאָל ניין! יעצט הויבט זיך אָן מיין כבוד. גע־דיינקט, קינדערלאך, ווי איך האָב אָב־געהיט כשרות, זעהט צו האלטען כשר׳ע קיכען ביי אייך, ווען ניט בע־גראָבט איהר מיר. זעהט צו האלטען שבת, און אלעס וואָס הייליג ביי ... איז.

געדענקט, קינדערלאך, ווי איך האָב געהיט תפלין לייגען, איך בעט ביי אייך חאָטש א העלפט, טהוט מיר נאָך, געדיינקט, קינדערלאך, מיין שבת היי־טען, געדיינקט חאָטש א צעהנטעל, היט ווי איך, דאן וועט זיין מיין כבוד. ווען ניט, בעגראָבט איהר מיר אויף עוויג...

געדיינקט, דערמאָהנט אייך וויפיעל מיהע איך האָב געלייגט אויף אייך. אויב איהר וועט חס ושלום ניט היי־טען, דאן איז דאָס מיין עוויגע חרפה פון אייך, אָדער ווי איהר רופט עס טאקע דעם לעצטען כבוד.

מיינע טהייערע פערזאמעלטע, משה איז געווים ניט געשטאָרבען ביי אונז, משה לעבט, נאָר עס ווענדט זיך ביי וועמען. אָט הערט וואָס הייסט עס ווענדט זיך ביי וועמען: משה האָט אונז די גאנצע תורה געגעבען פון גאָט, נור דאָך, איין גרויסע זאך איז פון איהם אליין, און נאכהער האָט גאָט אויך פארבאָטען אויף דעם. וואָס איז דאָס? דאָס איז שבת. שבת האָט משה געגעבען פאר אונז, ווען ער האָט נאָך אין מצרים אויסגעבעטען ביי פרעה׳ן א טאָג רוהע פאר די אידישע שקלאַפען, און ער האָט עס בעקומע די ערלויבעניש אז אידען זאָלען רו־הען א טאָג, האָט משה אויסגעקלי־בען שבת... דארום זאָגען מיר אין „שחרית של שבת״: „ישמח משה במתנת חלקו״, ווייל דאָס איז זיין מתנה. אָבער אז א איד פאָלגט ניט נאָך אונזער משהן, און עס קומט פרייטאָג פאר נאכט, וואָס מען דארף פארשליסען אלע ביזנעס, דאן הויבט

זיך אָן דער שבת, און ער מהוט ניט אזוי, איז ביי דעם אידען אָבגעשטאָרבען „משה", און ביי איהם רופט זיך „קברו של משה רבינו עליו השלום", משה'ס קבר, דאָס הייסט אז משה הייסט אויך בעגראָבען. ווען איז דאָס? ווען קען דאָס זיין? איהר ווייסט ווען! נברא, ער ווערט בעשאפען, „ערב שבת בין השמשות", פרייטאג פאר נאכט, ווען מען נעהמט ניט צו דעם שבת.

קינדער, קומט צו געהן אָפט אויף דעם בית החיים, לעזט אימער די מצבה, וועט איהר זיך דערמאָהנען דעם סאָרט אידען, די פיקטשע, די תמונה, פון אייער פאָטער, פאָלגט נאָך זיינע טהאטען וויפיעל איהר קענט, איהר זאָלט ח"ו ניט דארפען קורמען אהער, ווען איינער ווערט זעהר געפעהרליך קראנק, בעטען ביי דער הייליגער נשמה, זי זאָל בעטען פאר אייך... זעהט עס זאָל זיין ניט דער לעצטער כבוד, ניט דער ערסטער, וואָס פאר א שלעכטעס איהר וועט וועלען טהאָן, דערמאָהנט אייך באלד אייער פאָטער, זעהט איהם ניט צו פערשעהמען, וועט ער זיין א מליץ טוב פאר אייך און פאר'ן גאנצען כלל ישראל. אָמן.

נ"ה

חלום פרעה

„ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם וגו'"

א וואונדער, א מאָדנער וואונדער, האָט פרעה געזעהן אין חלום: זיבען קיה מאָגערע, אָבער מאָגערע, פשוט'ע נבלות, אזוי ווי די וואָס ווערען געשלאָכטעט אין די ניו יאָרקער שלאכטהייזער, פיר די בוטשארעס, וואָס פארקויפען פאר פערציהן סענט א פונט בשר כשר, מיט'ן הכשר פון ביעפטראָסט... אָט אזעלכע בהמות נעביך האָט פרעה דערזעהן אין חלום און ער האָט זיך דערשראָקען. אז אָך און וועה איז צו איהם געוואָרען, ער האָט געקראָגען א הארץ־קלאַפּונג, „ותפעם רוחו".

נאָך מעהר וואונדער, אז זיבען פעטטע קיה, גראָבע און דיקע, גרעסער פאר באָפלעס, זיינען אויך געשטאנען נעבען זיי, און די מאָגערע קיה האָבען אריינגעשלונגען די פעטע און דאָס איז ביי זיי געווען פונקט ווי ביי א קאָזאק א „צוקער לעקעכעל". דאָ איז דער וואונדער געוואָרען גאָר געפעהרליך. ערסטענס, ווייסט ער ניט וואָרום עפעס זיבען, און די גאנצע געשיכטע — ווי קען דאָס זיין? היינט מיט זאנגען, מאָגערע זיבען, אויסגעקלאפטע, און זיבען פעטע, פולע, און נא דיר א געשעפט, זיי די מאָגערע זאנ־

נען האָבען אויך איינגעשלונגען די פעטע, און די זעלבע געשיכטע.

פּרעה׳ן קלאפּט די הארץ. די מכשפים קלעהרען און קלעהרען און לאָזען גאָר אויס דעם כעס צו די טעכ־טער, ער וועט האָבען זיבען טעכטער און וועט בעגראָבען זיבעען.

נארישער קעניג, דומע מכשפים, אפילו א ביסעל האָט איהר וועגען די טעכטער געטראָפען, אָבער איהר זייט אראָפּ פון וועג. טעכטער זיינען דאָס טאקע, נאָר וואָס, משוגעים, זאָגט איהר אז געבאָרען, בעגראבען? פע אזא ביז־נעס...

נאָר וואָס דען? קומט און הערט וואָס די וועלט זאָגט, און איך וועל נאָר איבערגעבען וואָס די וועלט זאָגט, און מיין אויפטהאָן אין פסוק.

איך קען א באנקיר אין ניו יארק. ער האָט מיר געוויזען א מאָל וויפיעל ביכער עס איז פאראן אין זיין באנק, ביינאהע אלע זיינען פול, פערשריבען, ווער עס האָט געלד דעפּאזיטעט, טא־קע זיבען פעטע, גראָבע, גרויסע, שווערע, שטארק געבונדענע (ווייל די מענשען וואָס געפינען זיך אין די בי־כער זיינען שטארק משוגע דארום איז שטארק געבונדען...) אָבער נאָך א מאָל טאקע זיבען.

איין מאָל בין איך געוועען ביי איהם אין הויז. איך האָב איהם ניט געטראָ־פען, בין איך געזעסען. דערוויילע האָב איך בעמערקט אויף א טישעל זיינען געלעגען זיבען קליינינקע, פולע, גע־שריבענע ביכעלעך, פינף סענטיגע. איך האָב געעפענט א ביכעלע און גע־פונען לאמר, אזוי צו זאָגען: דער פראָנט פיידזשעלע מיט אן אויפ־שריפטעלע, דאָס דאָקטאָר בילס, און א פעטהען, ניט פאר ריצען־אויל, און ביטעער־זאלץ, דאָס הייסט זי טרינקען די דעפּאזיטארס, נאָר דאָרט איז דאָ אזעלבע מינים שמעקעכץ און טרינ־קעכץ, אז דער ביכעל האָט בעטראָפען איין סומע פון א פּאָאר טויזענד דאָ־לער...

א ביכעלע קליידונג, העטס, שיך און זא וויטער ,האָב איך געפונען פאר איין סיזאָן עפּעס געגויע דריי טויז־זענד. היינט א קיך־ביכעלע — ווייל איך גאָר ניט אויסזאָגען. היינט א דזשועלרי און דיימאָנדס — אויך שאָ... קורץ, עס האָט מיר אָנגעפאנ־גען טונקלען אין די אויגען פון די קליי־נע ביכעלעך, די אייניגע, מעהר ווי מיר פלעגט טונקלען די אויגען א דאָ־נערשטאג נעכטיל אז איך בין געזע־סען וואך א גאנצע נאכט אין וואלאָ־זשין, דורכגעלערענט אין דער נעכטיל פופצעהן בלאט גמרא מיט תוספות, געדארפט פיקסען א יש לייישב אויף דערצו, דאן האָט מיר די אויגען ניט געשווינדעלט אזוי שטארק ווי פון די קלייניקע ביכעלאך, אז קוקענדיג אין זיי האָב איך פערשטאנען עפּעס, און דער יצר טוב האָט צו מיר געזאָגט: דו האָסט דאָרטען דרייצעהן דאָלער, געה חאַפּ ארויס...

נאָר דער יצר הרע האָט גובר גע־ווען, און איך האָב ניט ארויסגענומען. אין א וואך ארום האָב איך געזעהן דעם גרויסען קרויד, האָב איך פערשטאנען אליין אז דאָס לויפט מען אויף וואונ־דער, ווי די זיבען קליינע ביכעלאך

האָבען איינגעשלונגען די זיבען גרויסע, גראָבע, דיקע, אין לעדערנע בענדער, אָט דיעזע זיבען ביכער...

איך בין געווען א ביסעל צוטומעלט פון מיין חלום, און פון אלעמענ׳ס חלומות, וואס זיי און איך האָבען געחלום׳ט, און אז מיר האָבען ערוואכט — אויב עס זאָל עפּעס קענטיג זיין פון די גרויסע ביכער...

אי, פּרעה, וואס וואונדערסטו זיך? דו וואָלסט זיין אין דיעזער צייט, וואָלסטו געזעהן אזעלכע זאכען אויף א מאָל צעהן א טאָג, וואָלסטו פון דיין חלום זיך ניט געוואונדערט. דיינע מכשפים האָבען א ביסעל געטראָפען, עפּעס טעכטער, האָבען זיי געזאָגט... יא, טאקע טעכטער, אָבער די ענדע האָבען זיי ניט פערשטאנען.

די היינטיגע וועלט, די תאוה איז אזוי געפעהרליך, אז צוליעב דעם גיט מען זיבען קליינע ביכעלעך דער וויי־בעל...

גיב זיי נאָך, גיב זיי ביכעלאך, דו וועסט ווערען א פרעה, א חלום פון איינשלינגען א וועלט, א חלום אז דו וועסט דערפון קריגען הארץ־קלאפּונג, א חלום אז דו וועסט זיך ארומזעהן, דו פרעה, דו האָסט שלעכט גע׳חלום׳ט. עס וועלען נאָר אוועקגעהן די פּאָאר יאָהר, „ויהי מקץ שנתים ימים“, א צרה וועט קומען אויף דיר, אז עס וועט אוועק די פּאאר יאָהר (ווי די וועלט זאָגט: עס איז אוועק די פּאָאר יאָהר און מען האָ זיך גאָר ניט ארומגעזעהן, פּונקט ווי א חלום), וועסטו דאן זעהן „ופרעה חולם“...

מ״ו

לבריות מילה

„ויען ראובן אותם לאמר: הלא אמרתי אליכם לאמר, אל תחטא בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש“

ספרים פרעגען: ווארום האָט גאָט פערזאָגט צו בעשניידען דעם קינד צו אכט טאָג, דאכט זיך אלע מצות איז מען מחויב ערסט צו דרייצעהן יאָהר? נאָר עס איז זעלבסט־פערשטענדליך, מיינע פריינדע, אז מען מוז דאָך דעם קינד ביז בר־מצוה לערנען די תורה און מצות. און אז דער פאָטער לערנט ניט דעם קינד קיין תורה און מצות, אין חדר גיט ער איהם ניט, קיין ברכה מאכט מען מיט איהם ניט, ציצית טראָגט ער ניט, היטען שבת היט ער ניט, איז דאָך דער קינד קיין איד ניט. איז דאָך א פראגע, ווארום האָט ער גענומען א בייבי פון אכט טאָג און האָט עס נעביך איבערגעגעבען צום מוהל, און האָט געלאָזען שניידען זיין פלייש?

מילה איז מען מקיים מיט א קליין קינד, כדי ער זאָל הייסען איד, און א

אידען דארף מען תורה לערנען, און מצות ווי צו טהאן, אָבער חס ושלום אז ניט נעלערענט, און ער וואקסט א גוי, איז דאך א רחמנות אויף דעם קינד ווארום מען האט זיין יונגע בלוט נעלאָזט רינען אומזיסט. „הלא אמרתי אליכם“, איהר זאָלט געדיינקען וואס איך האב אייך געזאָגט „לאמר“, אז איהר זאָלט עס איבער'לאמר'ן פאר זיך אימער, איהר זאָלט דעם וואָרט אימער נעדיינקען, אז איהר האט אייער קינד נעלאָזט מל זיין, כדי איהם צו מאכען פאר א אידען, דארפט איהר איהם דאך זעהן וואס דארף א איד וויסען! וואס דארף א איד טהאן! וואס דארף א איד קענען!

אויב איהר טהוט עס ח"ו ניט, איז דאס וואס איך וויל אייך זאָגען, אז איהר זאָלט נעדיינקען, זאָג איך אייך, אז איהר זינדיגט מיט אייער קינד, דאס וואס איהר האט איהם מל געוועןָ, „לאמר אל תחטאו בילד“, איהר זאָלט ניט זינדיגען מיט'ן קינד, מיט דעם וואס „וגם דמו הנה נדרש“, דאס וואס איהר האט פארגאָסען זיין בלוט, דאס וועט געפאָרשט זיין, ווארום מיט דעם ווייז איהר אז ער איז א איד, און איהר אליין מאכט א אידען פאר א גוי.

א פּאָאר ווערטער, אז מיר ריידען וועגען דעם, וועל איך דערמאָהנען, טאַקע, אז דער ברית ווערט אויך טאקע ניט געמאכט ווי פאר א אידען, נור ווי פאר א גוי, וואס הייסט עס ווי פאר א גוי? —הער איך אין אייער גע־דאנקען ליגט שוין מיר צו פרעגען.

גאנץ איינפאך, אז איהר זייט מל אייערע קינדער, פונקט ווי גוים, דאס הייסט, אז א גוי ווערט א איד, האט ער זיך מל געוועןָ אין דעער צייט? דאכט זיך אז ער איז שוין א גרויסער פויער, ניט צו אכט טאָג. אזוי טהוט מען יעצט ביי אידען, אז שבת דארף זיין דער ברית, און שבת קען דאך דער פארמאן ניט קומען, מאכט מען דעם ברית זונטאָג. נו איז עס אין דער צייט? הייסט עס ניט ווי א גוי איז זיך מל?

ווען גבירים דייטשע טהוען דאס, לאָזען זיי זיך טהאן ואס זיי טהוען, זיי טהוען אלעס ווי גוים. אָבער מיר, פיל־ווישקער, באלטרעמאָנצער, ניעשוויזער, חעלמער, ווארנער, ליקניקער, קנאקערס מיינע? מילא די גבירים — אָבער דו, שלעפער, וואו קומסטו דער־צו?

מיר האט איינער דערצעהלט ער איז געוועז ביי א רב (געוועהנליך ניט רב מיט א קמץ, נור א רב מיט א פתח, א באָרד מיט וואָנצעס איז א ריכטי־גער קמץ, הייסט ער רב, זיי אָבער נעה־מען אראָב דעם באָרד, נאָר די וואָנ־צעס לאָזען זיי, איז א פתח, הייסט ער רב, ראַבאַי) האט ער אויך געמאכט דעם שבת־דיגען ברית אויף זונטאג (נו, זאָגט יענער צו מיר) און איהר, רבי שרייט אויף דעם? וואס זאָל איך טהאָן, זאָג איך איהם, עס איז אזא רב... א מאָל איז אנדערש געוועןָ. שאול האט געזוכט עזלען און האט גע־פונען א נביא, היינט זוכט מען נביאים און מען געפינט עזלען (עס איז ניט מיינער א וואָרט, נאָר איך געדיינק ניט פון וועמען איך האב עס געהערט).

פריינדע, נעהמט צו די ווערטער, עס איז פון ריינעם, טיעפען הארצען, וואס איך רייד, דאס זעלבע שרייב איך פאר אייך. שקולה מצות מילה כנגד כל התורה כולה .אז מען לייגט עס אָב, לייגט מען נאכהער אָב די גאנצע תורה, אלץ שפעטער און שפעטער, ווי די התחלה אזוי איז דער סיום. מאכט דעם ברית אין דער צייט וועט אלעס זיין אין דער צייט ,אפילו שמונה עשרה לחופה. אמן.

מ"ז

הנוך הבנים

„ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי"

יעקב זאָגטצו יוסף: איך וועל שטאר־בען דעם מאָל, ווייל איך האָב געזעהן דיין פנים אז דו לעבסט נאָך. דעם אויסדרוק „אז דו לעבסט נאָך", „עודך חי" ,איז ניט קיין גוטער אויסדרוק. אזוי ווי איך האָב א מאָל געזאָגט אין א דרוש דעם מאמר החכם מכל אדם (אין קהלת) „ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר חיים עדנה", איך לויב די טויטע וואס זיינען שוין לאנג געשטאָרבען פון די לעבעדיגע וואס לעבען נאָך, איז אויך עפּעס אזוי דער אויסדרוק „לעבען נאָך"?

ווען איך טרעף מיינעם א לאנדס־מען, וואס איז יעצט געקומען פון מיין שטאָדט, און איך פרעג זיך נאָך אויף צווייען וואס זיינען פונקט דער היפוך איינער פון אנדערן, איינער ר' יוסף דיין, דער גרעסטער צדיק און ת"ח פון שטאָדט ,און אויף דעם גרעסטען רשע, א מסור, יאָסקע מסור, און אז איך פרעג איהם וואס מאכט ר' יוסף דיין? אנטוואָרטעט ער מיר מיט א קרעכץ: ער איז שוין נעביך לאנג גע־שטאָרבען.

וואס מאכט דער יאָסקע מסור? אויב ער לעבט, ענטפערט ער: ער לעבט נאָך. דער וואָרט „נאָך" גיט א בע־דייטונג אז עס איז אן אונגליק וואס ער לעבט נאָך, ער איז א צרה פאר דער געזעלשאפט . און זיין אנטוואָרט אויף דעם צדיק „ער איז שוין לאנג גע־שטאָרבען, נעביך, אי, נעביך," פער־שטעהט דער פערבייגעהער אפילו אז דער ערסטער איז א שאָדען וואס ער איז געשטאָרבען, און דער צווייטער איז אן אונגליק וואס ער לעבט נאָך. דער צדיק, ווען ער וואָלט געלעבט, וואָלט ער געענטפערט: „צו דאנקען גאָט, ער לעבט און איז געזונד".

זאָגט שלמה: איך לויב מעהר א סך די טויטע, „ושבח אני את המתים". וועלכע טויטע? די וועלכע מען זאָגט „שכבר מתו", אז זיי זיינען

שוין נעבּיך לאַנג געשטאָרבּען, איז דער טויטער בּיי מיר טהייערער „מן החיים“ מעהר פון די לעבּעדיגע, וואָס מען זאָגט אויף זיי „אשר“, וועלכע, „חיים עודנה“, וואָס זיי לעבּען נאָך. אלזא, יעצט איז די פראגע הארבּער א סך: וואָס זאָגט יעקב „כי עודך חי“, אז דו לעבּסט נאָך?

דער מענש אויף דער וועלטעלע וואָס ער איז געבּאָרען, דער מענש מוז שטאַרבּען. קיינער קען עוויג ניט לעבּען, פון גרעסטען בּיז'ן קלענסטען. שטאַרבּען מוז מען, אָבּער עס איז פערשיעדען מיט'ן שטאַרבּען. איינער שטאַרבּט אָבּ אויף עוויג פון בּיידע וועלטען, הייסט עס צוויי מאָל געשטאָרבּען, פון דאַנען און פון דאָרטען, איינער שטאַרבּט נאָר פון דער וועלט, אָבּער ניט פון יענער וועלט, דאָרט לעבּט ער, און דאָס הייסט איין מאָל געשטאָרבּען.

דער וואָס לאָזט א קינד אויף דער וועלט, און דער קינד איז א גוטער, און יעדען יאָהרצייט היט ער אָבּ דעם דאַוונען און לערנען, און ער היט דעם קדיש ,און אימער איז ער א איד, איז פון זיינע מעשים וואָס ער טהוט דאָ, האָט א חיות זיין פאָטער'ס אָדער זיין מוטער'ס נשמה, און זיי ווערען אלע מאָל אליץ נתעלה אין א העכערען גן־עדן. קען דען יעצט הייסען אז דער אלטער איז געשטאָרבּען? יא, געשטאָרבּען איז ער נאָר פון דאַנען, אָבּער אז דאָרט שטייגט ער העכער און העכער פונקט ווי א לעבּעדיגער, וואָס טהוט גוטעס, און ער קויפט זיך איין די צווייטע עוויגע וועלט.

אז חס ושלום ער לאָזט איבּער א רשע, און דאַן בּעולם הבא, דאָרט קען מען שוין מעהר ניט זיך אויפטהאָן קיין גוטעס, און דער זונעלע זיינער טהוט איהם געווים ניט אויף קיין גוטעס, בּעולם הבא, קיין העכערע מדרגה קען ער ניט בּעקומען, איז ער אזוי ווי אָבּגעשטאָרבּען פון בּיידע וועלטען.

יעקב אבינו האָט גאַנץ גוט געוואוסט אז יוסף לעבּט וואו עס איז, און עס קען זיין אז ער איז נאָך וואו עס איז געוואָרען א גביר, און די גבירים, ווייסט מען דאָך זייער אידישקייט, דעם לוקסוס, דער וואוילטאָג מאכט זיי דאָך משוגע, ווי איך האָבּ געהערט א טהייערען וויץ ערצעלהלט פונ'ם גרויסען גאון און צדיק ר' אייזעל חריף. ער איז גערופען געוואָרען צו אן אספה, אין סלאָנים, זיך צו בּעראטהען וועגען א גרויסען אינטערעס, וואָס זיי האָבּען געדאַרפט האָבּען דעם רב דערבּיי. ער האָט זיין מיינונג געגעבּען פונקט פערקעהרט ווי די גבירים. אָבּער זיי האָבּען ניט אזוי גיך נאָכגעגעבּען דעם רב. דערווייל איז אריינגעקומען א אידענע וויינענדיג, און געבּעטען אז זי וויל זעהן דעם רב. ער, דער צדיק, איז צוגעגאנגען צו איהר און איהר געפרעגט: וואָס דאַרפסטו? — רבּינקע! לעבּען זאָלט איהר, ראַטעוועט מיר, איך האָבּ איין זוהן און ער איז אין אמעריקא, האָט זיך מיר גע'חלומ'ט היינטיגע נאכט דאָס ער איז משוגע געוואָרען. רבּינקע, האָט רחמנות, ראַטעוועט מיר, זייט מיר פותר חלום צו גוטען.

געה אהיים און זיי גאַנץ רוהיג, א

גליקליכען חלום האָסטו געזעהן. דיין זוהן איז א גביר געוואָרען... רבי'נקע, וואָס איז דאָס פאר א פתרון? וואו קומט משוגע איבערצוליינען אויף א גביר? משוגע קען מען איבערלייגען אז ער איז געוואָרען א קלוגער. אָבער משוגע — א גביר? וואָס האָט דאָס צו טהאָן איינע מיט די אנדערע?

— געה אהיים — האָט איהר דער רב געענטפערט — איך האָב דיר ריכטיג אויסגעלייגט דעם חלום. אָט גיב א קוק, שטעה דאָ אונטער, און זעה, די אַלע גבירים וואָס זיצען דאָ זיינען אַלע משוגע...

אלזא, יעקב האָט געוואוסט אז אויב זיין זוהן יוסף איז וואו עס איז רייך געוואָרען, איז ער אויך משוגע גע־וואָרען. און מיט וואָס הייסט משוגע? מיט דעם אליין ,אז מען זאָל אראָב פון וועג או ח"ו לייקענען אין די גאָט־הייט, דארף מען האָבען א גרעסערען משוגעת ווי דאָס איז?

אלזא, האָט יעקב אימער אזוי גע־דיינקט און דאן שטארבט ער צוויי מאָל, ווי מיר האָבען געשריבען בע־פאָר. און יעצט קומט מען צוגעהן און מען זאָגט איהם אָן: דיין זוהן יוסף עוד יוסף חי ,ער לעבט, א צדיק הייסט ער לעבט, רשעים זיינען טויטע, האָבען זיי איהם אָנגעוואונקען אז חוץ וואָס ער לעבט, ווארום לעבען לעבט א פערד אויך, נאָר חי — ער איז א לעבעדיגער. ער גלויבט זיי. אָבער אז זיי האָבען איהם געזאָגט „וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים", ער איז דער הערשער אויף דעם גאנצען לאנד מצרים, און זיין א „חי", א צדיק הייסט עס, דאן „ויפג לבו כי לא האמין להם", דאן איז צווייפעלהאפט געוואָרען ביי איהם דען ער האָט זיי ניט געגלויבט. ביידע זאכען קענען ביינאהע ניט זיין, און אין די ווארהייט, איהר האָט שוין גע־זעהן, א סענאטאר, אפילו א ביסעלע קלענער ווי יוסף איז געווען, נו, האָט איהר געזעהן אז ער זאָל טראָגען ציצית? לייגען תפילין? אפילו א שטי־קעל דזשאָרזש טהוט דאָס אויך ניט. איך האָב עס ניט געזעהן. אי, זאָגט יעקב, שלעכט, יעצט שטארב איך צוויי מאָל...

אָבער אז ער האָט דערזעהן יוסף זיין זוהן, און ער האָט א גוטע ראיה, ער פערשטעהט חכמת הפרצוף, און ער זעהט איהם אז ער איז דער גרויסער צדיק, יעצט זאָגט ער צו זיין זוהן: יוסף מיין קינד, „אמותה הפעם", איך וועל שוין יעצט נאָר דעם מאָל שטאר־בען, דעם מאָל פון דער וועלט הייסט עס, אָבער נאָר איין מאָל, דארטען וועל איך לעבען. ווייסטו ווארום? ווייל „אחרי ראותי את פניך", איך האָב נאָר דערזעהן דיין פנים, און איך ווייס און פערשטעה אז „עודך חי", אז דו לעבסט נאָך, דו ביזט א צדיק, שטארב איך נאָר איין מאָל...

איך הער יעצט אייניגע פרעגען: וואָס איז „כי עודך חי", דו לעבסט נאָך? אדרבה, ווייל ער איז א צדיק האָט ער דאָך אזוי ניט געדארפט זאָ־גען, נאָר מיינע פריינדע, ווייל ער וואונדערט זיך דאָ. גענוג וואונדער איז מיר אז מען האָט מיר אָנגעזאָגט אז דו לעבסט, נאָך גרעסער דער וואונ־דער, אז דו ביזט א מושל, גרעסער

און גרעסער און פיעל גרעסער, אז דו ביזט נאָך א צדיק, אז „כי עודך חי״, אז דו לעבסט נאָך ווי א צדיק, איז דאָ דער וואָרט „עודך״ אלס וואונדער אז דו ביזט נאָך א צדיק. פערשטעהט דעם מוסר דערפון אליין...

מ״ח

עלטערינס קרעכץ

אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי.

די וועלט זאָגט, אז עס קומט צום לעבען דאן שטאַרבט מען. ווען מען וואָלט שוין יא געהאט נחת פון קינדער, פטור פון דאגות חיונה, דאן קומט דער טויט און נעהמט איהם צו. דאָסגלייכען זאָגט יעצט יעקב אבינו עליו השלום: מיין טהייערער קינד, ביז יעצט האָב איך קיין מורא ניט געהאט פאר'ן טויט, ווייל איך האָב אימער געלעבט אין צרות. אפילו אין שוויינגערען פון מיין מוטער מיט מיר און מיין ברודער עשו, האָבען מיר זיך שוין אינסייד געפייט, געהענדיג מיט איהם אין חדר נאכהער. פערשטעהט מען וויפיעל צרות איך האָב געליטען. פון בר־מצוה אָן א ביזנעס מיט א בכורה. וויפיעל צרות האָב איך דאדורך געליטען פון איהם! נאכהער ברכות פון טאטען, האָב איך געמוזט אין גאנצען אנטלויפען. נאכהער גאר א צרה ביי לבן צוואנציג יאָהר, א פּאָאר יאָהר ליידען צרות די נסיעה, צרת דינה, ועל כולם די צרות צוליעב דיר. אי צרות. האָב איך אימער אויף זיך דעם טויט געבעטען, וועלכער וואָלט געווען מיין ערלייזער פון אלע צרות. אבער ווען דו ווילסט דעם טויט קומט ער ניט. אָבער יעצט, מיין קינד, פון אלעם פטור געוואָרען, פון אלעם בעפרייט געוואָרען, און דיר האָב איך געפונען אין אזא הויכע מדרגה קערפּערליך און גייסטליך. יעצט איז מיר גוט. בעסער קען גאָר ניט זיין, האָב איך אָבער מורא אז „אמותה הפעם״, אז איך וועל ביי דיעזען מאָל פון אזא איבערבייט, פון אזוי פיעל אונגליק אויף אזא גליק, אז איך זאָל שטאַרבען, האָב איך מורא... ווייל „אחרי ראותי את פניך״, ווייל נאָכדעם ווי איך האָב געזעהן דיין פנים אין וואָס פאר א מדרגה דו ביזט יעצט און דערצו ביזטו נאָך „חי״, א צדיק, ווי אין דעם דרוש בעפאָר איז גערעדט געוואָרען.

פריינדע, מיר וועלען יעצט דעם זעלבען געדאנק נאָר שרייבען אויף אמעריקאנער עלטערען, וואָס ווערען געבראַכט אהער, נאָר זיי טייטשען ניט אזוי. יעקב האָט זיך געשראָקען און זיי שרעקען זיך גאָר ניט... א טאָכטער מיט א זוהן ברייננגען אראָב די עלטערען אהער. עהרליכע פרומע מענשען,

פשוט צדיקים. דער זוהן א מחלל שבת בפרהסיא, די קינדער גיט ער ניט אין חדר. די טאָכטער היט אפילו ניט איהר מצות. געקומען זיינען די אלטע דאָנערשטאָג. ער זעהט פרייטאָג פריה דער זוהן שטעהט אויף, אריינגעקראָכען אין א שיסעל וואַסער בעפאָר און האָט זיך ארומגעוואַשען, גלייך זיך געזעצט ביים ברעקפעסט, וואָרום ער געהט דאָך צו דער ארבייט.

שטייטש, מיין זוהן, וואָס איז דאָס א פייער וואָלט מיר בעסער פארברענט, דערטרונקען וואָלט איך בעסער געוואָרען, איידער איך זעה דאָס, שטייטש, א פושע ישראל, קיין תפילין אפילו ניט!...

טאַטע, דו זאָלסט וויסען אז דאָ איז אמעריקא, און אין אמעריקא מוז מען אזוי טהאָן. און דאָ איז א פרייע וועלט, אז דו ווילסט קענסטו א גאַנצען טאָג דאוונען. וועמען אַרט דאָס? מיר לאָז צו רוה. איך וויים אז גאָט פערלאנגט ניט מען זאָל איהם זאָגען שבחים. פרייטאָג אבענד. געקומען שפעט צוגעהן אהיים, קיין מעריב, קיין קידוש. געזעצט זיך ביים טיש— און פארטיג, געריבען מעטשעס, געצונדען, געלאָשען. די קינדער קיין וואָרט עברי און זיי זיינען קינדער פון א נדה.

דאן זאָגען דער טאַטע און די מאַמען: געשווייגערט אונזער זוהן, אונזער טאָכטער מיט יסורים, ביי דעם האָבען וועהטאָג, ביי יעדען ציינדרעלע פאַסטען, ניט געגעסען, געגעבען יענקעלען צו א גוטען רבי'ן, פארזעצט אלעס פון הויז און יענקעלען אויסגעקויפט פון מיליטער דיענסט, קיין נחת ביז יעצט ניט געהאט.

אָבער יעצט, אז מיר זיינען שוין דאָ אין אמעריקא אלע צוזאמען, און דו, יענקעלע, מאכסט א לעבען (אזוי רופט איהר דאָס דאָ), נו, וואָס וואָלט אונז געפעהלט? נאָר לעבען, אז מיר וואָלטען נאָך געקענט חאָטש צוואנציג יאָהר לעבען... אָי, ניין, קוקענדיג אויף דיר, מיין זוהן, און אויף דיינע קנדער, און אויף דיין פיהרונג מיט דיין פרוי... וועלען מיר אויסשרייען, אז די בעסטע מתנה וועט פאר אנוז זיין „אָמותה הפעם“... איך וויל בעסער שטאַרבען דעם מאָל די גרעסטע צרה פון אונזער לעבען... „אחרי ראותי את פניך“, נאָכדעם ווי מיר האָבען דערזעהן דיין אויסזעהן, פונקט ווי א גוי, און נאָך ערגער... ניין, מיר ווילען ניט לעבען, זעהענדיג ווי דו לעבסט, „כי עודך חי“, נאָך דיין לעבען נאָך וואָס פאר א סאָרט לעבען דו לעבסט... קענען מיר ניט לעבען. השי"ת זאָל שוין העלפען און אונז שיקען אליהו הנביא, און ער זאָל שוין זיין דער משיב לב אבות על בנים וכו', אָמן.

מ"ט

הזקנה

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה.

פריינדע, די וועלט זאָגט אזוי: איז נאָר די ענדע גוט, איז אלעס גוט. און איך זאָג אייך, מיינע טהייערע, אימער, און שרייב יעצט פאר אייך דאָס זעלבע, אז די גאנצע תפילות וואָס מיר בעטען צו גאָט ב"ה אין אונזער גאנצען לעבען, דאַרף איין דריטעל גע־בעטען ווערען אויף דעם לעבען פון דער יוגענד, און צוויי דריטעל אויף דעם לעבען פון דער עלטער, אז דער עלטער זאָל זיין א גוטער. אויב דער עלטער איז גוט, איז אלעס גוט. דאַן איז דאָס גאנצע לעבען גוט געוועזן. און אויב די יוגענד איז גוט, און דער על־טער שלעכט, דאַן איז אלעס שלעכט.

שטעלט אייך פאָר, צום ביישפּיעל, עלטערען האָבען געלעבט א רייכען לע־בען און זיי האָבען זייער זוהן געמאכט פאר א דאָקטאָר, און זייער טאָכטער פערהייראַטה פאר א לאָיער. דער רע־דעלע האָט זיך אויף דער עלטער א דרעה געטהאָן, און זיי זיינען געבליבען אָהנע ביזנעס, אָהן א שטיקעל ברויט, און די עלטערען דאַרפען יעצט אָנקו־מען צו די קינדער. ביידע קינדער האָבען געמאכט א מיטינג און עס איז געבליבען אז ביידע האלטען קען מען ניט, ניט דאָ און ניט דאָ. נאָר דער טאַטע זאָל זיין ביים זוהן, די מאַמע ביי דער טאָכטער, און אז די טאָכטער צוקריעגט זיך מיט דער מאַמען, דאַן ביים מען זיך...

און דער זוהן גיט אָנצוהערענים דעם טאַטען, אז בעסער פאר אלעס וואָלט זיין פאר איהם אז מען זאָל איהם צו־נעהמען אין מושב זקנים. וואָס זאָל איך מאריך זיין? דער לעבען גיט אונז אלעס צו זעהן און צו הערען ב"ה. דאַ־רום פון אלע תפילות וואָס מען זאָגט ווערען מיינע אויגען ניט נתפעל, נור פון דער איין ליין „אל תשליכנו לעת זקנה"... גאָט אין הימעל, האָב רחמנות וואַרף אונז ניט אוועק אויף דער על־טער... און איך בעט ביי דעם הימעל־שען רבש"ע: מיר בעטען דיר ווי לאַנג מיר האָבען כחות זאָלען מיר אליין פאַרדיענען אונזערע לעבנס־מיטעל, און זיך מאכען א לעבען, איך מיט מיין אלטעטשקע אין איין צימער, אבי ניט אָנקומען צו די קינדער. אמאָל איז אָבער דאָ נאָך מיטעלע מענשען, ערסט א יאָהר פינף און פופציג, און זיי האָבען שוין קיין כחות ניט צו ארבייטען, דאָס הייסט דעם מענשען אריינ־געוואָרפען אין אלטקייט. ניט די אלט־קייט איז געקומען צו איהם. בעטען מיר: רבש"ע „אל תשליכנו", וואַרף אונז ניט אריין „לעת זקנה", צו דער צייט פון אלטקייט. אין אמת'ן זיינען מיר נאָך יונג.

רבותי ,צוריק צו די פריהערדיגע, איז די ענדע גוט איז אלעס גוט. יעקב האט דעם גאנצען לעבען געליטען, אבער אזא שעהנע ענדע אויף אלעמען געזאגט געווארען, און אז די ענדע איז גוט איז אלעס גוט. „ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה“, יעקב האט געלעבט, דאס הייסט, וואס מען קען אנרופען לעבען, נאר די לעצ־טע זיעבעצעהן יאהר, מיט אלעם גו־טען, עס איז גענוג נחת געווען פון יוסף, און פון די אייניקלעך אלע, אין מצרים. דעם גרעסטען רעספעקט האט מען פאר יעקב׳ן. נו, פער־שטעהט מען אז דאס איז געווען א לעבען, און ווייל די ענדע איז גוט דארום זאגט די תורה „ויהיו ימי יעקב“, איז געווען אלע טעג פון יעקב „שני חייו“, די יאהרען פון זיין גאנ־צען לעבען, גוטע, וואוילע.

השי"ת זאל אונז געבען א גוטען עלטער .ווי ווייט מיר זעהען איז אין אמעריקא אלטקייט ניט קיין ברכה, מען האלט דא ניט פון אן אלטען מאן, אבער גארניט ביינאהע. איך וועל ענדיגען מיט א טרויעריגען וויץ:

אין העסטער סטריט, ניו יארק, האט אן אלטער איד געפעדעלט מיט סטא־קענס, זאקען, ווי מען רופט עס ביי אונז אין רוסלאנד, האט ער געשריען, דער גרינער איד: ווייבער, ביליג א פאאר זקן... פינף סענט א פאאר זא־קען... אבער ניט מעהר... אין מיינע אויערען האט אבער געקלונגען אז ער שרייט: א פאאר זקנים אין אמעריקא ביליג, ביליג, קויפט זיי פאר פינף סענט...

השי"ת זאל געבען אז די זקנים זא־לען טהייערער ווערען, ניט זאקען.

נ׳

צוואה

„ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו: אם נא מצאתי חן בעיניך, שם נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת. אל נא תקברני במצרים. ושכבתי עם אבותי“ וגו׳.

אז עס איז געקומען די צייט ווען יעקב האט געשפירט אז זיינע טעג זיינען געצעהלטע, האט ער א צואה גע־מאכט, און האט געזאגט צו זיין זוהן יוסף: הער זיך איין, מיין קינד, וואס איך וועל דיר בעטען, איבערהויבט, מעהר פון אלעס, ביי מיינע לעצטע מי־נוטען. איך בעט דיר „שים נא ידך תחת ירכי“, דו זאלסט אלע דיינע קרעפטען אנווענדען אז דו זאלסט בלייבען מיין שטעל־פערטרעטער, אויף מיין ארט, און דאס וועט זיין דער גרעסטער חסד פאר מיר, איך זאל ניט הייסען אין קבר בעגראבען אויף

עוויג... „אל נא תקברני במצרים"... דו זאָלסט מיר ניט בעגראָבען אין מצרים, אז איך זאָל הייסען בעגראָבען, ווייל איך האָב ניט קיין גוטען קינד, און ח"ו ווען דו זאָלסט ניט זיין פרום, הייס איך בעגראָבען, זעה איך זאָל מנוחה האָבען אין קבר, איך זאָל קענען איינליגען מיט מיינע על־טערען, „ושכבתי עם אבותי".

אויך לאָז איך דיר בצוואה, אז דאָ אין מצרים זיינען דאָ געגוג לאדזשען, סאָסייעטים, פעראיינען, קאָנגרעגיי־שאָנס, און מען וועט מיר וועלען צו־נעהמען וואו אויף א סעמעטערי, זאָל־סטו וויסען זיין אז איך וויל ניט ליגען לעבען א מחלל שבת, אָדער סתם לעבען אן אפיקורוס. איך בעט ביי דיר, מיין קינד, „ונשאתני ממצרים", דו זאָלסט מיר ארויסטראָגען פון מצרים, און מקבר זיין מיר אויף א סעמעטערי וואו עם זיינען עהרליכע, פרומע מענשען, אָבער ניט אין מצרים.

אמעריקאנער בעזאָרגען זיך מיט א סעמעטערי, זי זאָלען האָבען א פּלאַץ צו רוהען נאָך זייער וויימען וועג... אָבער זיי בעזאָרגען זיך ניט מיט קיין צידה לדרך, שפּייז צו דעם וויימען וועג. יעקב, אונזער פּאטריארך, האָט דערהערט אז יוסף אנטוואָרטעט איהם יא, „אנכי אעשה כדבריך", איך וועל טהאָן ווי דו רעדסט, בוקט זיך יעקב צו איהם פאר שמחה, אז ער וועט ניט ליגען מיט א רשע צוזאמען...

א מוסר איז דא פארא. נעהמט אליין ארוים דעם מוסר פון צוואת יעקב. און השי"ת זאָל געבען אז לעבען זאָלען מיר מיט חשבון, וועלען מיר שטאר־בען אויך מיט וודוי און צוואה, און מיט א שהענעם טויט, א גרינגען טויט. זאָגט די גמרא אין ברכות מען זאָל אויף דעם אימער מתפלל זיין: „על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא, זו מיתה, והוא רחום יכפר עון.

ספר שמות.

נ״א

אידישע נעמען

„ואל שמות בני ישראל הבאים מ״צרימה את יעקב, איש וביתו באו, ראובן וגו׳ ויוסף היה במצרים.״

אין דעם קורצען דרוש וועל איך שילדערען אין קורצע ווערטער דאס אין אנדערע פעלע זיינען מיר יעצט פיעל ערגער ווי אין מצרים, ווען די אידען זיינען געוועזן פארגרעבטע שקלאפען, געצענדיענער. מיר וועלען אננעהמען איין זאך, און מיט דעם וועט איהר זיך אליין איבערצייגען.

די חכמים אונזערע זאגען אין תלמוד און מדרשים, דאס איינע פון די זאכען וואס האט געבראכט דאצו ווארום די אידען פון מצרים זיינען אויסגעלעזט

געוואָרען פון זייער גלות, איז וואָס זיי האָבען ניט אוועקגעוואָרפען זייערע נעמען, זיי האָבען ניט פערביטען דעם נאָמען וואָס עס האָט געוויזען יעדען מצרי אז דאָס איז א איד, און דאָ און דאָ וואוינט א איד. און מיר פערשטעהען דאָך, ווי ווייט מען האָט דאָרט געליעבט א אידען, דאָך איז ביי דעם אידען זיין נאָמען געווען טהייער. איהם איז ליעבער געווען זיך צו רופען יקותיאל ווי אדיקוס, ירחמיאל, מעהר ווי פוט און כוש, און זאָ ווייטער. זיי האָבען שטרענג אָבגעהיט ניט צו פערשוועכען יעקב׳ס צוואה, „ויקרא בהם שמי", עס זאָל גערופען ווערען אין זיי מיין נאָמען יעקב, ניט דזשייקאָב, אברהם, ניט אייבּרעהעם, שמואל ניט סעם, און זאָ ווייטער.

היינט גיט מען דעם נאָמען צום ברית, נאָכ׳ן זיידען, און גלייך ווי מען דערלאנגט דעם קינד צו דער מוטער צוריק נאָך דער מילה, פרעגט זי ווי האָסטו איהם א נאָמען געגעבען, זאָגט ער: נאָך דיין זיידען, „ברוך. פרעגט זי די דערביי־שטעהענדע: ווי איז דאָס אין ענגליש? זאָגט מען איהר אז מען קען איהם רופען „בעני", און זי רעדט שוין צום קינד „בענעלע", בענעלע". איהר הערט א נאָמען נאָך ר׳ ברוך דעם שוחט? ר׳ ברוך דער שוחט איז דאָ געוואָרען א בענעלע, און בענעלע וועט נאכהער עסען אָהן א ברכה א באַנאַנעלע, און גאָר שפּעטער דורך׳ן קאורט אליין הייראטהען זיין כלה און לעבען אין גאנצען א גוי׳עלע...

איך, דער מחבר, האָב בעזוכט מיינעם א לאנדסמאַן, האָב איך געטראָפען פינף נעמען אין איין הויז ביי איין פאָטער און מוטער. אָט הערט און רעכענט: דער פאָטער הייסט יחזקאל, רופען זיי איהם צאַלי, דער ניגער האָט א הינטעל, הייסט ער צאַלי, די ביזנעס זיינע איז סעלצער, האָט ער אן אייגען פערד, רופט מען דעם פערד אויך צאַלי, קינדערלאך האָבען זיי, אָט וועל איך אויסרעכענען זייערע נעמען, באַיעלעך דריי: אייק, מייק, פייק, און צוויי מיידעלעך: קיידי און סיידי.

יעצט צוריק מצרים נעמען יקותיאל, ירחמיאל, שמואל, פלטיאל, שלומיאל, און זאָ ווייטער, אויף יעדען נאָמען איז דאָ גאָט. זעהט בעטראַכט וועט איהר געפינען. איך האָב שוין א מאָל געזעהן א מאַן איז געקומען אין שוהל שבת מאכען מי שברך זיין פרוי, די קינדבעטאָרין. אז דער שמש האָט איהם געפרעגט „מה שמה"? (ווי איז איהר נאָמען?) האָט ער געענטפערט: „א צווילינג". ווי הייסט אייער פרוי, פרעג איך אייך? אָה, לילי. ווי הייסט איהר פאָטער? איהר פאָטער הייסט צאַלי. ווי וועט איהר וועלען א נאָמען געבען אייער צווילינג מידעלאך? מאלי און סילי...

פיעלע זאָגען אז דאָ אין אמעריקא צוליעב דער סקוהל איז דאָס אזוי די מאָדע. פריינדע, ערשטענס, אז איך וואָלט מיר וועלען איינשפּארען וואָלט איך אייך זאָגען, אז דאָס איז א פאלשער תירוץ. ווען דער קינד וואָלט זיי ניט זאָגען קיין אנדער נאָמען, אייבערהויבט די עלטערען ביים איינשרייבען, ביי דעם אריינברייגנען דעם קינד אין סקוהל, וואָלט געמוזט די טיטשע־

רין רופען שמואל, חיים, לייבעל, חאצ־קעל, ווארום א בעוויז וועל איך אייך גלייך געבען: די איטאליענער רופען די טיטשערינס מיט זייערע נעמען. איך האב אליין געהערט ווי זיי רופען די איטאליענישע קינדער: גארדינוי, פראנצוויזערא, טאם, פריינקס. אין שי־קאגא האב איך געהערט ווי א טיטשע־רין האט גערופען איהר שילער, אן אראבער, קעראדירורע. אלזא, איז דאס אויך א בלאף אז מען מוז אזוי רופען די קינדער צוליעב דער סקוהל...

יעצט וועל איך מיט אייך געהן גע־לאסען. איך גיב אייך נאך. נו, טא וואס איז אז אין סקוהל רופט מען דעם קינד דזשאנעס, דארום טארט איהר איהם ניט רופען יונה? שעהמען דארפט איהר זיך אין וויטען האלז, א שאנדע און א חרפה! יונה הנביא איז אייך מיאוס, און דזשאנים איז פאר אייך שעהן...

שאנדע דארפט איהר האבען, ווען יעקב אבינו וואלט אייך יעצט בעגעג־נענט, פרעגען פון וואס פאר א פאלק זייט איהר? איהר וואלט דאך אנטוואר־טען „בית יעקב", אדער „בית ישראל", אדער אין מאמע־לשון — א איד. ווען ער גיט א פרעג ווי עס הייסט דער קינד אייערער, וועלכען איהר פיהרט פאר'ן האנד, וואלט איהר געענטפערט: „דזשייק"...

יעקב וואלט אויסגעשריען: גאט מיינער, אפילו מיין צוואה האלטען זיי ניט... אי, שרעקליך, וואו זיינען א הין־געקומען מיינע קינדער? דאס זיינען ניט מיינע קינדער... אי, איך האב געהערט אז נאך מיין טויט אין מצרים האט מען געהאלטען די גע־מען ריכטיג, ווייל די תורה שרייבט נאך מיין טויט „ואלה שמות בני ישראל", און דאס זיינען אימער גע־בליבען די אידישע נעמען, די זעלבע, ניט פארביטען פונקט אזוי ווי אין דער צייט וואס איך בין מיט זיי אריינגעקומען אין מצרים, „הבאים מצרימה את יעקב, איש וביתו", אלעם מיט די זעלבע נעמען: ראובן, שמעון, לוי, אפילו „ויוסף היה במצרים", יוסף וואר פון פריהער אין מצרים, דאך בלייבט ער מיט'ן נאמען יוסף, ניט צפנת פענח, ווי פרעה רופט איהם...

נ"ב

אין מצרים און היינט.

„וימת מלך מצרים, ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה. וישמע אלהים את נאקתם, ויזכור אלהים את בריתו."

די מדרשים ערצעהלען, וואס פרעה האט געטהאן צו די אידישע קינדער, ווען מען האט ניט געמאכט דעם צאהל פון די ציגעל, האט ער גענומען דעם אידענ'ס קינד, וועלכער האט ניט גע ענדיגט די צאהל פון די ציגעל, און האט דעם פאטער און מוטער אוועק־געשטעלט דערביי, און האט זייער קינד איינגעמויערט אין וואנד, שעהן פער־לייגט די פיסעלעך... דער קינד שרייט: פאפא, מאמא, און פערשטעהט די שמערצען פון די עלטערען...

און איך זאגען טאקע גלייך, אז יעצט טהוען מיר דאס אליין צו אונ־זערע קינדער. איך דיינק אז איהר וועט ווערען ברוגז אויף מיר, און זא־גען: וואס ער קען זיך אויסדענקען!... נאך מעהר, אז פרעה איז קרעציג גע־ווארען, האט מען איהם געראטהען צו קוילענען איינינגע הונדערט קינדער און פון זייער בלוט זיך מאכען וואנעס... געוויס האט מען דאס געברויכט די אידישע קינדער'ס בלוט, וואס זיי זיי־נען הפקר זא ווי זא.

נו, איך וועל אייך גלייך זאגען אז מיר טהוען עס אליין צו אונזערע קינ־דער. מיר קוילענען זיי אין די וואנעס. וועט איהר דאך געוויס ברוגז ווערען אויף מיר. נאר וואס קען איך העלפען, פיעלייכט וועט איהר בעמער־קען ריכטיג וואס איך שרייב דא, וועט איהר פערשטעהען אז איך בין גע־רעכט. נאך ווי גערעכט!...

איך האב אנגעטראפען מיינעם א בעקאנטען, א איד וואס הארעוועט טאג ווי נאכט אום רייך צו ווערען. שבת, יום טוב, וואכעדיגע טעג — ער אר־בייט אהן אויפהער. איך פרעג איהם: מיסטער פינקעלשטיין, וואס מאכט איהר? ווי געהט עס? ווי איז ביזנעס? ער האט מיט א זיפץ געענטפערט: אט, (אז איינער זאגט מיר „אט", ווייס איך אז דאס מיינט „אהן טעם", איך לעב אהן טעם..) מען הארעוועט טאג און נאכט און מען מאכט קוים א לע־בען. אבער טאקע קוים. וואס מאכען אייערע הויז־מענשען, אייער פרוי און קינדער? וואס זאל איך אייך רבי לא־זאראוו, זאגען, מיין פרוי האלט פיער באַרדערס... (דאס איז די פיער פון דער הגדה: חכם, רשע, תם און שאינו יודע לשאול), זי הארעוועט טאג און נאכט. אי, הארעווען מיר, פרעגט גאר ניט.

מיסטער פינקעלשטיין, איך האב דאך געהערט אז איהר האט געקויפט א פאאר הייזלעך אין בראנזוויל, נו, וואס איז אייך אזוי שלעכט?... איברי־

גענס, אין פראפערטי ביזנעס בין איך קיין מבין גאר ניט, אבער זאגט מיר וואס מאכען אייערע קינדער ?

אה, מיינע קינדער ארבייטען אויף שווער. מיין זוהן סעמי פערדיענט מיט אווער־טיים 15 דאלאר א וואך (שבת און יום טוב מן הסתם אפילו ווי אווער טיים ניט גערעכענט...) מיין מיידעל סיידי פערדיענט צעהן דאלאר א וואך. איך האב צוגענומען מיין דזשייקען פון חדר, ער פערדיענט אויף פיער דאלאר א וואך...

מיסטער פינקעלשטיין, וואס רעדט איהר? עס קען ניט זיין, איהר זאלט עס טהאן? ער קען דאך נאך ניט קיין עברי! נו ,ווי אזוי טהוט איהר עס? איך וועל אייך ערצעהלען, מיין פריינד, איך האב געקויפט דריי הייזלעך, און די מארטגיידזשעס זיינען גרויס, און זיי שטעהען נאך לעהר. איך האב, וויעדער, געקויפט לאטס און בילד דארט איינינגע הייזקעס, איז מען תמיד פער־איינגט. אז דזשייקעלע בריינגט טאקע פיער דאלאר וועכענטליך, איז גרינגער אין הויז, קען איך בויען די הייזקעלעך, אז נאך א פערדיענער איז דא צו צאהלען די מארטגיידזשעס.

דאס האט מיט מיר גערעדט א איד, ניט חס ושלום אדייטשער יאהודי, א בעל־הבית׳ישער איד. קרעכצען, קרעכצט ער אז מען ארבייט שווער, און גיט אפילו קיין איין קרעכץ ניט אויף דעם וואס די פארדיענטע זיינע קומט פון פארדיענען אום שבת און יום טוב, ניט לייגען תפילין או טהאן „כל דבר אסור"...

נאך מעהר, שוין צוגענומען א קינד פון חדר און ער פערדיענט שוין אויך, און קען אפילו ניט דאווענען. זאגט מיר, טהייערע ברידער מיינע, נו, ווי קומט עס יעצט אוים מיט דעם קינד׳ס נשמה׳לע, דזשייקעלע׳ס גייסטעלע, וואס ער האט צוגענומען, און דערמיט לייגט ער אוועק איינינגע ציעגעל אין וואנד פון זיינע מייערליך. דער קינד איז א געטיטעטער גייסטליך, הייסט עס ניט אז ער מויערט איין דעם קינד אין וואנד א לעבעדיגען?...

הייסט עס ניט אז ער קוילעט זיין קינד אום זיך נאכהער לעבען א רייכען לעבען, צו בעוואהנען א גרויסען פלעט מיט סטיעם הים, הייסע וואסער און זיך מאכען וואנעס?...

אז ער זאל אויסרעכענען ריכטיג, האט ער אבער בעפאר ער איז געקומען דערצו, דאס הייסט צו דער וואנע — געקוילטעט זיין קינד!...

ויעדער, אז ער קרעכצט, קרעכצט ער נור צוליעב דער ארבייט. אי, מען ארבייט שווער! וועגען דער נשמה דערמאהנט ער ניט, פון אידישקייט — קיין זכר ניט...

אין מצרים, אין אזא צייט, וואס מען קוילעט אידישע קינדער, איבער דריי הונדערט א טאג, מען מויערט איין קינדער אין די וואנד, אין דער צייט וואס דער מלך מצרים איז מצורע, נו, וואס דארף דער איד אין מצרים קרעכצען, זיפצען אין דיעזער צייט? אז ער ארבייט שווער אדער וואס מען קוילעט זיינע קינדער? איך פערשטעה אז ער דארף זיפצען פון די קינדערשע בלוט־פערגיסונג מעהר ווי פון דער ארבייט!

אלעם ענדע, וואס זיפצט דער איד אין מצרים, אז „וימת מלך מצרים", אז ער איז מצורע געווארען. ווי די חז"ל זאגען: „ויאנחו בני ישראל", און די בני ישראל האבען געזיפצט, ניט פאר קינדערשע בלוט, פאר איינמויע־רען זיינע קינדער אין וואנד, נאר זיי האבען געזיפצט „מן העבודה", פון דער ארבייט. מען ארבייט שווער, אט אזוי פערנרעבט איז מען געווען אין מצרים, און אזוי פערגרעבט איז מען יעצט, אין אמעריקאנער שעפער און פעקטא־רים, און זא ווייטער. „ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה", און זייער געשרעה איז אויפגעגאנגען צו גאט פון דער ארבייט, אז זיי קענען שרייען אין דיזער צייט, ארבייט, ארבייט, איך ארבייט שווער, און ניט דערמאה־נען די קינדער. דאן „ויזכור אלהים את בריתו", האט גאט שוין דערמאהנט דעם ברית, דעם אגרימענט וואס ער האט געמאכט מיט די אבות ארויסצו־נעהמען זיי, און ווען ניט יעצט, ווען מען שוין ניט קענען איגגאנצען זיי ארויסנעהמען, אזוי וועלען זיי ווערען פערגרעבט.

השי"ת זאל אויף אונז רחמנות הא־בען, און ער זאל אונז שוין אויך אויס־לייזען פון דעם איצטיגען צושטאנד, וואס עס הערשט יעצט ביי אונז די זעלבע ווי דאן, און אונז בריינגען אין ציון, אמן.

נ"ג

הפטרת שמות

„הבאים ישרא יעקב יציץ ופרח ישראל ומלאו פני תבל תנובה."

איך האב א מאל, זיצענדיג ביי מיין שרייב־טישעל, געקלעהרט ווי אזוי האט געקענט ישראל עקזיסטירען אין מצרים, אז מען זאל זיי דערקענען אז זיי זיינען אידען, און זיינען געבליבען אידען, אהן א תורה, אן תרי"ג מצות, ווי איז דאס געשעהן?

איך האב ערקלעהרט, און מיין ער־קלעהרונג איבערגעגעבען אויף דער בימה, און עס איז געפעלען געווען אלע קלאסען מענשען. און אנגענומען אז דאס איז די סיבה וואס זיי האט אב־געהאלטען איינינע הונדערט יאהר צו בלייבען וואס זיי זיינען געווען.

דאס וואס דער גרינדער פון זייער נייער היים איז געווען יוסף הצדיק, דער לעהרער זייערער איז געווען יעקב אבינו, און אז ער האט איינגעוואר־צעלט אין זיי די אמונה, די אידישע וואהרע לעהרע, וואס ער האט עס גע־האט בקבלה פון זיין זיידען אברהם, און פאטער יצחק, און אז מען פאר־ווארצעלט גוט דעם בוים, דאס הייסט מען פלאנצט איין גוט דעם בוים, ווע־

רען די וואַרצלען גוט פונאַנדערגע־
שפרייט, און דאַן וואַקסט ער הונדער־
טער יאָהרען.

דאָס זאָגט דער נביא: „הבאים",
די וואָס זיינען אין מצרים אריינגע־
קומען, אזוי ווי „הבאים את יעקב",
און זיי זיינען געבליבען קענטיג אין
אזא געפעהרליכען אָרט, אלס אן אנ־
דער פאָלק, און געבליבען אלס זרע
יעקב, ווי איז דאָס? קלעהרט דער
נביא מיט א וואונדער. זאָגט ער גלייך
וואָס איז צו קלעהרען, אז די „הבאים",
די וואָס זיינען אַנגעקומען אין מצרים
מיט יעקב'ן, „ישרש יעקב", האָט זיי
יעקב גוט איינגעוואָרצעלט, אז פון זיי
נאָך אזא שווערען גלות איז אויסגע־
וואַקסען און געבליהט א הויכער קלאַס,
„יציץ ופרח ישראל", פון אזא איינ־
וואָרצלען איז אויסגעשפּראָצט און
אויסגעבליהט זאנפטיגע בלומען ריח,
פאַרשמעקט די גאַנצע וועלט מיט א
תורה, און זיי האָבען געגעבען אלעמען
די עשרת הדברות, וואָס זיי האָבען
נאכהער געקראָגען פון גאָט דורך משה.

אזוי ווייט, גרויס געוואָרען, אז דורך
זיי „ומלאו פני תבל תנובה", אז זיי
האָבען אַנגעפיהלט די גאַנצע וועלט
מיט פרוכט... מיט אחדות הבורא.

אז היינטיגע עלטערען וואָלטען
טהאָן אזוי, וואָלט אויך אויסבליהען
א דור א גוטער. היינטיגער יעקב וואָר־
צעלט ניט איין, נאָר וואָרצעלט אויס.
עס איז ביי דיעזען דור געבליבען נאָר
בין אדם לחבירו. ווען זיי וואָלטען
טהאָן ווי זיי זאָגען, וואָלט אויך גוט
זיין.

מיינער א לאַנדסמאַן א שלומיאל,
ניט קיין פערדיענער, פאַרשטעהט מען
וואָס פאַר א פנים ער האָט געהאַט ביי
זיין פרוי און קינדער. ער האָט איין
מאָל אין די רעגס, מיט וואָס זיין האַנ־
דעל איז געווען, געפונען א גאַנץ גו־
טען ראָק, וועלכער האָט איהם זעהר
גוט געפּיט, נאָר ער איז איהם געווען
צו־לאַנג. ער איז געקומען אהיים, גע־
בעטען די פרוי זי זאָל עס קירצען.
וואָס נאָך ווילסטו, שלומיאל, ער גיט
מיר נאָך ארבייט. האָט ער געבעטען
די שנור, זי האָט איהם אויך ענטזאָגט,
געבעטען די טאָכטער — אויך ענט־
זאָגט. ער האָט זיך געלעגט שלאָ־
פען. אין מיטען נאכט זאָגט די טאָכ־
טער צו זיך: א רחמנות אויף דעם טאַ־
טען. ער האָט געביך ניט מיט וואָס
ארויסצוגעהן. איך וועל איהם ווייזען
טרייהייט פון א קינד. זי איז אויפגע־
שטאַנען און געקירצט דעם ראָק אויף
א האַלבען יאַרד.

די שנור האָט זיך אויפגעכאַפּט צוויי
א זייגער ביי נאַכט, און האָט אויך
אזוי זיך בעזאָנען: א רחמנות, איך
וועל איהם ווייזען טרייהייט. זי האָט
געקירצט דעם ראָק אויף נאָך א פער־
טעל יאַרד.

די פרוי כאַפּט זיך אויף פיער א
זייגער פאַרטאָג און זאָגט צו זיך:
דאָך א רחמנות, אפילו א שלומיאל א
גרויסער, נאָר איך וועל איהם קירצען
דעם ראָק, לאָז ער האָבען וואָס אָנצו־
טהאָן, דער שלומיאל... פאַרשלאָפען
איז זי, האָט זי גענומען און האָט גע־
שניטען א פערטעל יארד. אין שניידען
פיהלט זי אז די שער עפּעס געהט
שווער. זי גיט א קוק אז זי האָט אָב־

געשניטען שוין דעם אָנפאנג פון די פאקעטס, אז אפילו די פאקעטס זיינען שוין אויך געבליבען אָבגעשניטען, מיט לעבער...

דער נמשל, פריינדע, איז: מיר זייר נען געקומען אין אמעריקא, האָבען מיר אליין א קוק געטהאָן אז דער ראָק איז עפעס צו־לאנג, דאָס הייסט — די תורה און מצות זיינען צו גרויס. די עלטערען אליין האָבען געטראכט עס איז ניט גרינג צו טראָגען אזא לאנגען ראָק, נאָר דאָך, עס פאסט ניט אליין צו שניידען...

די קינדער האָבען א קוק געטהאָן אז מען דארף דעם טאטען'ס לעהרע א ביר סעלע קירצען, און אָפטמאָל האָט נאָך דער טאטע אלין געבעטען: איך שטעה ניט שבת אין ביזנעס, נור דו, טאָכטער, מעגסט. די טאָכטער האָט געקירצט, די שנור פערשניטען, די פרוי ביז די פאקעטס, און ביי אלעמען איז געבלי־בען, יעצט אז מען דארף נאָר זיין א איד בין אדם לחבירו, געבען געלד, אי־דישע פאקעטס...

נו, מיינט איהר אז עס איז אזוי? אי, זיי האָבען די פאקעטס אויך פער־שניטען, היינטיגע צדקות, פיקניקס, און טאנצען, טהעאטערס און בעלער— ניטאָ דער אידישער פאקעט, פארשני־טען פארשניטען!...

היינט קוקט צו דעם „ישרש יעקב בן יצחק אבינו", צו דעם ישרש חאצ־קעל בן ר' תודרוס, קוקט און פער־שטעהט א סך, מאכט ברייטער דעם נמשל, וועט איהר לאכען און פיע־לייכט וויינען...

נ"ד

תשובה פון א סאציאליסט

„וירא פרעה כי היתה הרוחה ויכבד את לבו."

פרעה האָט דערזעהן אז עס איז א ביסעל גרינגער געוואָרען, האָט ער ווידער שווער גמאכט זיין הארץ. מיר געפינען אזעלכע סאָרטען פרעה'ס אויף יעדען טריט און שריט.

איך בין מיט אייניגע יאָהר צוריק געווען א פאָאר יאָהר אין שיקאגאָ. אלע זונטאָג פלעגט מיר קומען הע־רען א בעוואוסטער סאָציאליסט. יעדען מאָל פלעגט ער מיר דאנקען פאר'ן ריידען. איהם פלעגט געפעהלען די איינ־פעלע, מיט א וויץ. נאָר ער פלעגט מיר זאָגען: איך ליעב אייך און גלייך אייער ריידען, אָבער גרימער וועט איהר מיר ניט מאכען. קורץ, איך האָב ערפאהרען אז ער גלויבט ניט אפילו אין גאָט אליין. תפילין, האָט ער מיר דערצעהלט, האָט ער שוין פון צוואנציג יאָהר ניט געלעגט, און איז אלעם עובר געווען אויף כל התורה.

איין מאָל פאר נאכט ער איז דאָ, און געהט צו צו מיר. איך זעה ער איז

פאַרוויינט. וואָס איז געשעהן — פרעג איך איהם? רבי לאַזאראַוו, איך בין געקומען צו אייך, נור איהר קענט מיר העלפען, מעהר קיינער!

זאָגט מיר שוין וואָס ווילט איהר, און מיט וואָס קען איך אייך העלפען, און אויב נאָר מעגליך וועל איך זיך געווים ניט ענטזאָגען. — רבי לאַזאראַוו, מיין פרוי איז געפעהרליך. דער פּראָפעסאָר האָט אָבגעזאָגט איהר לעבען. נאָט אייך פינף דאָלאר און איהר וועט שוין קענען טהאָן פון איהר'ט וועגען, און איך האָף אז זי וועט לעבען — פריהער גאָט און נאכהער איהר.

איך האָב פון מיין סאָציאַליסט דערהערט „גאָט", איז מיר ליכטיג געוואָרען אין די אויגען, זאָגאר אין אזא צייט... נו, זאָג איך צו איהם, פריינד, איך דיינק אז איך וועל אייך פיעלייכט טאַקע קענען העלפען, נור מיט אייער הילף, אויב איהר וועט מיר העלפען, וועל איך פיעלייכט קענען איהר העלפען.

רבי לאַזאראַוו, יעצט קען איך אייך ניט העלפען מעהר ווי אין די פינף דאָלאַר, און אז זי וועט געזונד ווערען וועל איך אייך געבען פופציג דאָלאַר.

ניין, מיין פריינד, איך וויל ניט קיין געלד. נאָט אייך אייערע פינף דאָלאַר. ניט אין דעם איז מיר צו העלפען. איך וויל איהר זאָלט מיר העלפען וועט איהר און אייער פרוי געהאָלפען ווערען. איך וויל ניט אנדערש איהר זאָלט מיר געבען אייער האנד אז איהר וועט היטען אלע שבת כדת וכדין.

רבי לאַזאראַוו, איך גיב אייך מיין האנד, איך וועל היטען שבת ווי מען דארף. נו, יעצט לאָמיר ביידע בעטען ביי גאָט און ער זאָל עהלפען.

גראַדע אין איינינגע וואָכען ארום איז זיין פרוי געזונד געוואָרען, און איך האָב געוואוסט אז ער ארבייט ניט שבת, ווייל איך האָב איהם געזעהן, און נאָך אַכט וואָכען צי׳ט האָב איך איהם שוין ניט געזעהן.

אין א האלב יאָהר ארום בין איך געגאנגען אין מעקסוויל סטריט, און זעה אז פון ווייטען געהט מיר אנטקעגען מיין נייער שומר שבת... אָבער אָי, פון מויל געהט א רויך. ער האָט מיר ניט בעמערקט, ביז אין האלבען בלאָק פון מיר. ער האָט מיר שוין דערזעהן, האָט ער געכאַפּט דעם סיגאר אין ארבעל און געהט. האלאָ, גוט שבת, וואָס מאכט אייער אידענע, ווי געהט עס? מיין אידענע איז געזונד, ביזנעס ניטשלעכט, און איך זעה ער וויל אנטלויפען פון מיר. איך געה נאָך, ביז איך האָב דערזעהן אז עס ברענט איהם שוין די קאָפּס. וואָס איז דאָס? — האָב איך ערשטוינט געפרעגט. ער האָט קיין ווערטער געהאט, נור אז איך האָב ניט אָב געלאָזען איהם, האָט ער מיר געענטפערט: איך ווייס, אָט, אז... מיין פרוי איז געזונד... און ער האָט מעהר ניט געקענט ריידען.

נו, פריינדע, נאָט אייך א צווייטען פרעה. „וירא פרעה כי היתה הרוחה ויכבד את לבו", אז פרעה האָט דערזעהן אז עס איז גרינגער, פטור פון דער צרה, מאכט ער שווער די הארץ...

נ"ה
לפסח

„דבר נא באזני העם וישאלו" וגו'.

זעהר פיעל ספרים פויגען, ווארום האט גאט געהייסען לייהען? אמת טאקע, זי קומט, זיי האבען גענוג שווער געארבייט. האט דאך הקב"ה געדארפט זיי געבען א זינען, ווען זיי האבען זיי ארויסגעטריבען, אז זיי זאלען זיי געבען כסף וזהב, אבער לייהען און ניט אוועקגעבען, איז טאקע עפעס ניט אזוי שעהן...

הערט א מעשה, אבער טאקע א שעהנע... דאס וועט אייך געבען אן ערקלעהרונג ווארום דאס האט זיך אזוי געהאנדעלט. איך בין געפאהרען אין דייטשלאנד, פון קעניגסבערג נאך בערלין, געגען מיר איז געזעסען א דייטש, א יהודי, טאקע א בערלינער, און וואנצעס טאקע ווי ווילהעלם אליין.

מיר האבען זיך פונאנדערגערעדט, האב איך ערפאהרען אז ער פאהרט פון ביאליסטאק. מיר איז געווען א גרויסער וואונדער, וואס האט צו טהאן אין ביאליסטאק אזא סארט דייטש? אז איך האב איהם וועגען דעם געפרעגט, האט ער מיר גענומען ערצעהלען, און מיט קללות אויף אלע פרומע אידען, דאס זיי זיינען אלע גנבים, רויבער, מערדער, און סתם נידעריגע ברואים. וואס איז? א ביאליסטאקער גביר האט מיט איהם געהאנדעלט און ער האט איהם אנגעזעצט אין צעהן טויזענד רובעל. הערט, זאגט ער צו מיר, אייערע לערנער זיינען גנבים. איך קום אין זיין הויז, איך וויל איהם טרעפען און מיט איהם רייי־דען, זאגט מען מיר אז ער איז אין בית המדרש ביים דאווגען. וואס זאל איך טהאן? איך געה אין בית המדרש, מען האט יעצט אנגעפאנגען דאווגען. איך וויל מיט איהם ריידען, ער אנטווארט מיר אויסער לאהאפסיק (ער מיינט „אסור להפסיק") האב איך מיר געמערקט אז דאס מיינט מען טאר ניט ריידען. מען האט געדאווענט, און ניט ווילענדיג האב איך אויך געדאווענט, אהנע תפילין, נור געזאגט באראכו און קאדושע...

נאך דעם דאווגען, איך וויל מיט איהם ריידען, ער זאגט מיר אז יעצט דארף ער לערנען, איהר קומט ביי מיר אין הויז. איך בין געקומען אין הויז א ביסעל שפעטער, מען זאגט מיר ער איז צו מנחה. איך קום אין בית המדרש, ער לערענט, נאכהער דאווענט ער. איך האב זיך אזוי אבגעמאטערט דריי וואכען, הויז — בית מדרש, אז איך קען שוין אויסוועניג די קאדושע. נו, אט פאהר איך דאס צוריק נו, מיין פריינד, זאגט ער צו מיר מיט צארן, האט פאסירט אז אונזער א דייטש זאל נעהמען ביי א ביאליסטאקער און ניט אוועקגעבען?...

איהר האט א סך, זעהר פיעל גערעדט, מיין ליעבער פריינד, הער דייטש, און איהר האט געזידעלט אלע

פרומע אידען אין כלל צוליעב יענעם ביאליסטאָקער. איך וועל אייך ער־קלעהרען אז דאָס וועט גאָט ב"ה ניט צולאָזען קיינמאָל אז אייערער א יהודי זאָל לייהען פון אונזער א ביאליסטאָ־קער און ניט אָבגעבען. וואָלט דער ביאליסטאָקער געדארפט פאָהרען אין בערלין, וואו וואָלט ער אייך געטראָ־פען? אין טאַנץ זאַלען. דיזרווייל וואָלט ער געדארפט אויך מאַכען א טענצעל, אָדער ער וואָלט מיט אייך א מאָל גע־דארפט עסען אייערע האַלב־כשר'ע מאכלים. ער וואָלט געקומען צוריק א האַלבער איד... און אין גאנצען א טריפה'נער ביין... וואָס מאכט הקב"ה אום אז דער ביאליסטאָקער זאָל א מאָל ניט א פאָהר טהאָן פאר פערגע־ניגענד קיין בערלין, און דאָס וואָלט דאָך איהם שאַדען, האָט ער געמאכט אז איהם זאָל געהן שלעכט אין ביז־נעס און זאָל אייך שולדיג בלייבען צעהן טויזענד רובעל, נו, וועט ער שוין קומען צו אייך?... דאָס זעלבע האָט ער געמאכט פארקעהרט, אז ער זאָל פון אייך לייהען און דער געשעפט איז אוועק שלעכט, אז ער האָט ניט געקענט אָבגעבען, זייט איהר דאָך געקומען קיין ביאליסטאָק, און דאָס האָט אייך גומעס געטהאָן. ווארום ווען וואָלט איהר גע־הערט אזוי פיעל קדושות און ברכות? אז ניט, וואָלט איהר דאָך גאָר פוסט געבליבען, אָהן א דבר שבקדושה דעם גאנצען לעבען.

דאָס גלייכען, השי"ת האָט געוואָלט אז אידען זאָלען שוין מעהר אין דעם מקום הטומאה, אין מצרים, ניט קומען, וואָס האָט ער געטהאָן? קומען קומט זיי דאָך די געלד, זיי האָבען עס כשר פער־דיענט. נאָר אז פרעה זאָל זיי אליין געבען, וואָלטען זיי זיך דאָך געווים אומגעקעהרט קיין מצרים, זיי האָבען דאָך אפילו נאָכ'ן לייהען אויך גע־זאָגט „נתנה ראש ונשובה מצרימה". אבער דאָך איז מען ניט געגאנגען. פאר וואָס? ווייל דער לייהען האָט זיי געמאכט ניט צו געהן. אזוי דענק איך איז דער טעם פאר'ן אָנזאָגען צו לייהען.

נ"ו

לפסח

„דבר נא באזני העם וישאלו — אין נא אלא לשון בקשה, שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם." (ברכות דף ט')

רייד דאָך אין די אויערען פון דאָס פאָלק זיי זאָלען לייהען. זאָגט די גמרא אז „נאָ" איז דער פשט א בקשה. גאָט בעט ביי משה'ן, אז משה זאָל זיך בעטען ביי די אידען, אז זיי זאָלען לייהען כלי כסף וכלי זהב וכו', כדי דער

צדיק זאָל ניט זאָגען אז דעם שעבוד וואָס איך האָב איהם געזאָגט, אז זיינע קינדער וועלען דארפען דיענען אין מצרים, האָט ער מקיים געווען מיט זיי, אָבער דאָס וואָס איך האָב צוגעזאָגט דאָס זיי וועלען נאכהער ארויסגעהן ברכוש גדול, מיט א גרויסען פערמעגען, דאָס האָט ער ניט מקיים געווען פאר זיי.

פיעלע ספרים פרעגען, ווארום רופט גאָט יעצט צו אברהם מיט'ן נאָמען צדיק, און וויעדער, אברהם זאָל אזוי געלוסטען אז זיינע קינדער זאָלען רייך זיין? די ספרים טייטשען דעם פסוק „ואברהם כבד מאד במקנה“, דער פערמעגען איז געווען פאר איהם א לאסט, א שווערע משא, ווארום האָט ער געלוסט אז זיי זאָלען ארוים מיט א גרויסען פערמעגען?

ביידע פראגען וועלען פערענטפערט ווערען מיט איין געדאנק. מיר ווייסען אז ווען איינער איז פרום נאָר אין דער צייט ווען ער איז אָרעם ,דער איז ניט קיין גאנצער צדיק. די גמרא זאָגט אין ברכות: „צדיק ורע לו“, ווען איז ער א צדיק, אז איהם איז שלעכט, צדיק „שאינו גמור“, דער איז ניט קיין גאנצער צדיק, ווייל ער איז ניט ביי־געשטאנען ביי דעם נסיון פון רייכ־קייט.

ווארום מיר זעהען דאָך אָפט אז דער זעלבער ארעמאן אז ער ווערט רייך, געהט ער אוועק אין קרומען וועג. מן הסתם איז דאָך דאָס א גרויסער נסיון ווער עס בלייבט א איד אין דער צייט וואָס איהם איז גוט. „צדיק וטוב לו“, אז ער איז א צדיק ווען איהם איז גוט, ווערט ער גערופען „צדיק גמור“, א גאנצער צדיק.

אברהם אבינו האָט געוואָלט, אזוי ווי זיינע קינדער זיינען בייגעשטאנען דעם נסיון פון ארעמקייט און זיי האָבען זיך געהאלטען אין פיעלע הינזעכטען צוגע־בונדען צו די גאָטהייט, אָבער מען קען זיי ניט רופען צדיקים גמורים. האָט ער געוואָלט אז זיי זאָלען דורכ־מאכען דעם נסיון העושר, דעם גרויסען נסיון פון רייכקייט. דאמיט וועלען זיי קענען גערופען ווערען ריכטיגע צדיקים...

אברהם אליין האָט דורכגעמאכט ביידע נסיונות, דעם נסיון פון אָרעמ־קייט, פון צרות, פון לך לך, אפילו געפאהר מיט א קאלך־אויבען בייגע־שטאנען. נאכהער אז ער איז געוואָרען דער גרויסער מיליאָנער, אָט דאן האָט ערסט אברהם געדיענט ריכטיג דעם בעשעפער אין הימעל, דאן איז ער דאָך נאָך דעם כלל „צדיק גמור“, א ריכ־טיגער, וואהרער צדיק.

דאָס זאָגען אונז די חכמים הקדושים „דבר נא , אין נא אלא לשון בקשה“. איך בעט דיר, משה, בעט פון זיי, ווייל אברהם דער „צדיק“, ער האָט דורכגעמאכט ביידע נסיונות, וועט ער זאָגען איך בין נאָך ניט צופריעדען עם קען זיין אז מיינע קינדער זאָלען ניט גערופען זיין צדיקים גמורים, ווייל ער וועט אזוי זאָגען : „ועבדום וענו אותם“, דאָס וואָס מען האָט מיט זיי געארבייט, און מען האָט זיי געפּייניגט, „קיים בהם“, האָט ער זיך גע־האלטען מיט זיי. דאָס היסט זיי זיי־נען געבליבען ביי זייער טראדיציאָן,

און זיי האָבען זיך געהאלטען מיט איהם. אָבער „ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". וואָס איך האָב איהם צוגעזאָגט אז זיי וועלען נאכהער ארויס מיט א גרויסען פערמעגען, האָט ער זיי ניט גע־געבען. אי ווארום האָט ער זיי ניט געגעבען? ווייל ער זעהט ארויס אז „לא קיים בהם", ער קען שוין מיט זיי זיך ניט האלטען. אלזא, משה, בעט ביי זיי זאָלען לייהען, און זאָל ער פערגעניגען האָבען פון זיינע קינ־דער, אז זיי קענען ביישטעהען דעם נסיון העושר אויך.

מיר זעהען היינטיגע צייט, אז דער נסיון פון פרייהייט ,דער נסיון פון רייכקייט, פיהרט אראָב פון וועג. ווי איינער בעקומט נאָר די „מזומן" איז ער שוין ניט „מזומן לחיי העולם הבא", ער טאנצט שוין אויף צוויי חתונות, א ביסעל אויף אונזערע, אָבער אסך אויף זייערע. ער גלויבט שוין ניט אז אלעס האָט איהם השי"ת געגעבען, אזוי ווי איך האָב געהערט א וויץ. א רייכער ישוב'ניק איז אָבגעברענט געוואָרען און געבליבען טאקע א גרוי־סער אָרעמאן. איז ער געשטאנען ביי זיין פערברענטער הויז און געוויינט. זאָגט צו איהם איינער: ר' דוד, וואָס וויינט איהר? „ד' נתן וד' לקח", גאָט האָט געגעבען, גאָט האָט צוגענומען, ער וועט אייך ווייטער געבען.

וואָס ענטפערט דער ישובניק: פאר־קריינק איך די קאָפּיקע וואָס עס האָט מיר ווער געגעבען. דאָס איז אלעס מיינע אייגענע פאַרהאָרעוועטע. איצ־טער האָבען מיר א סך אזעלכע ישוב'־ניקעס וואָס זאָגען „ד' נתן?", גאָט האָט געגעבען גאָר?, איך האָב אליין גענומען!...

נ"ז

לפסח

„ויסב אלהים את העם דרך המדבר — מכאן שאפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב." (מדרש)

ווען פרעה מוז ניט ווילענדיג ארויס־שיקען דאָס פאָלק, דאן האָט זיי גאָט ניט געפיהרט גלייך, דורך דעם וועג פלשתים ,און ער האָט זיי ארומגעריג־געלט דורך דעם מדבר וועג. זאָגט דער מדרש: פון דאנען איז א בעווייז אז אפילו דער ארעמסטער איד זאָל זיך פסח אבענד ניט זעצען עסען סיידען ביז ער מאכט זיך א הסיבה בעט, דאָס הייסט מיט קישענס, ווייך צו זיצען, אָנגעשפּארט אויף דער לינקער זייט, ווי א שררה.

מיר אידען האָבען אימער געלעבט מיט דער האָפנונג, און גליקליך איז דער מענש וואָס האָפט. די האָפנונג לאָזט איהם ניט פאלען אין די גרעס־

טע אונגליקען, די האפענונג גיט איהם כח איבערצוטראגען אלעם שלעכטעס. איך האף, זאגט ער, אז דאס וועט אויך מיידען און עס וועט אלע וואל־קענס אוועק, און די זונן מיט איהרע ליכטיגע שטראהלען וועט אויף מיר אנפאנגען שיינען. דאס גלייבען א גאנצעפאלק, ווען עס האט האפענונג בלייבען זיי שטארק צוגעבונדען צו די פרינציפען פון דעם פאלק און זיי לעבען. מיר אידען האבען אימער גע־האפט, און מיר האפען היינט, און אין גיכען שוין וועט קומען אונזער לאנגע האפענונג אויף דער ווירקליכקייט.

איך האב א מאל געפרעגט מיין פא־טער ביי דעם סדר: דו זיצט אזוי ברייטליך, און מען זאגט, האב איך געהערט, אז דו ביזט היינט א מלך, און די מאמע איז א מלכה. שטייטש, אז דו ביזט א מלך, פארזאג אז מען זאל אין שטעדטעל ניט מאכען קיין פאגראם. מיר ריכטען זיך דאך אויף אן איבער־פאל פון די גוים. איך פעו'שטעה ניט, מיין פאטער, וואס איז דאס פאר א מלך אהן א פאלק און אהן געהאלט צו קריגען חאטש פינף מיליאן א יאהר. צום סוף זיינען מיר אזעלכע שלעפערס, און דו אליין קוקסט אין פענסטער פאר פחד פון א פאגראם?

מיין טהייערער קינד, א קייזערלי־כען לעבען וועלען מיר ערשט האבען אז משיח וועט קומען, און דאן וועט זיין דער וואהרער „זמן חרותנו“, דאן וועט יעדער איד לעבען א קעניגליכען לעבען און דאס שטעל איך מיר איצטער פאר נאך מיין פערמעגען וויפיעל איך קען זיך איך ווי א פריץ, דאס וועט גע־וויס זיין. און איך האב בעמערקט אויף מיין פאטער'ס פנים אזא מין שמחה! פיעלייכט האט ער דאן געהאט מעהר צופריעדענהייט ווי ניקאליי, להבדיל אלף הבדלות... חאטש אז עס איז געקומען צו „שפוך חמתך על הגוים“ און דער טאטע האט געהייסען די מאמען עפענען די טהיר, האט זי געזאגט אז זי האט מורא, אט די מלכה, די קעניגין, האט מורא... א קשיא אויף א מעשה, האב איך זיך געקלעהרט, עס קען זיין אז ער איז טאקע א קעניג און מיין מאמע א קע־ניגין, ווייל איך וויים אז ניקאליי האט אויך מורא אליין צו געהן...

אי די האפענונג איז א טהייערער ארטיקעל דאס איז! מיט דער האפע־נונג האבען מיר דערלעבט ביז יעצט. דו ארעמאן, וואס דו האסט אויף פסח פארזעצט דיין וואטש און דו דארפסט נאך פסח אויף מארגען געבען רענט, און עס איז ניטא קיין האפענונג אויף איין סענט.

דו שלעפער, זיץ ביים סדר מיט דעם געדאנק, אז השי"ת וועט דיר געוויס העלפען. האב דעם ריכטיגען האפענונג גיב א בליק אז השי"ת האט די אידען ארויסגענומען פון מצרים, און ער וואלט זיי באלד געגעבען ארץ ישראל, נו, דאן וואלט ביי זיי א שמחה גע־דארפט זיין, פייערען דעם יום טוב מיט פראכט און מיט גלאנץ. גיב אבער א בליק אז מען נעהמט א פאלק, איי־ניגע מיליאן מענשען, און מען פיהרט זיי אין א מדבר אוועק, ניט זייהען, ניט שניידען, קיין הויז צום וואוינען, קיין ברויט, קיין וואסער, ווי קען מען

דאס געהן מיט קליינע פיצעלעך קינ־דער? דערצו דארף מען געהן איבער דעם ים, פארלויפיג איז עס וואסער. פון הינטען יאגט נאך די מחנה מצרים, אנטקעגענען א ים; פון איין זייט שלאנ־גען און עקדישען און דאס פאלק געהט וואו מען הייסט, מן הסתם וועט גאט העלפען... „ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף“, און גאט האט ארומ־גערינגעלט דאס פאלק אז זיי דארפען געהן ארום און ארום, און דאך געהט מען. מען ווייסט פון ים, און מען ווייסט אז עס איז נאכ'ן ים א מדבר, און מען געהט — און זיי זיינען אלע געהאלפען געווארען... זאגען די חכמים „מכאן“, פון דאנען קעסטו לערנען, אז אפילו „עני שבישראל“ לא יאכל עד שיסב“, אז אפילו דער ארעמסטער איד, וועלכער האט א גאנץ יאהר „מרור“ אין הויז, גענוג ביטערקייט, די גבירים האבען קיין מרור אפילו פסח אויך ניט, אט דער שלעפער זאל זיך ניט זעצען עסען „עד שיסב“, ביז ער מאכט זיך א הסיבה בעט, און דארף זיצען ווי א פריץ... דאגה ניט אויף שפע־טער. דער גאט וואס קען מאכען ענני כבוד, דער גאט וועט דיר געבען צו באצאהלען רענט. „עמדו אש“ קען ער געבען, און דיין געז־ביל צו בעצאהלען ניט? זיין פרעהליך, האף, און האפע־נונג איז אלעס. די האפענונג אונזערע אין כלל זאל שוין פערווירקליכט ווער־רען, אמן.

נ"ח

לפסח

„כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.“

א גרויסער ארעמאן, מיט ניין קינ־דערלאך, און אלע, קיין ביז אויג זאל זיי ניט שאדען, מיט שארפינקע צייהנ־דעליך, און געזונטע מעגעלעך, און זיי קענען קייען, און ווילען קייען... נאר ער וואהנט אין צוויי רומקעלעך, שוין געקראגען א מוף־צעטעל. אלע וואך פארדיענט ער פינף דאלער, נאר שוין זעקס וואכען ווי ער שטרייקט, שוין צוויי טעג פאראיבער, מעהר ווי קאל־טע וואסער אין מויל ניט גענומען. ער זיצט און קלעהרט און טראכט זיך: עס איז א סברה, פיעלייכט מאכען א גרעסערען געז־ביל... יא, היינט אבענד וועל איך זיי ארויסשיקען אלעמען פון הויז און עס מוז נעהמען אן ענדע פון מיין לעבען. איך קען שוין דעם צער פון מיין טהייערע צדקנית, מיין פרוי, און די קליינע עופה'לעך ניט אריבערטראגען. יא, אזוי בלייבט עס. אי דאס וואס די תורה האט געזאגט אז „המאבד את עצמו לדעת אין לו חלק לעולם הבא“, דער וואס נעהמט זיך אליין דעם לעבען פערליערט זיין עולם

הבא, דענק איך אז איך וועל עטוואס דאָרט קענען זיך דורכריידען מיט זיי...

זיצענדיג אָט מיט די גדאנקען, קומט אריין דער לעטער־קעריער און מען דערלאנגט איהם א לעטער פון סאן־פראנציסקא. דאָרט האָט ער גע־האט אן אָנקעל. ער עפענט אויף — עס ליעגט א טשעק אויף הונדערט דאָלאר, און אין לעטער ווערט געשרי־בען דאָס אזוי ווי זיין אָנקעל האָט קיין קינדער געהאט, און פון איהם איז אי־בערגעבליבען א מיליאָן דאלאר, דארום האָט ער בצוואה אלע זיינע פריינד אי־בערגעזלאָזען זיין געלד ,און אויף זיין חשבון קומט אוים פינף הונדערט און צוואנציג טויזענד דאלאר. קום שנעל נאָך סאן־פראנציסקא און איך דיין פריינד יוסף וויים אז דו ביזט זעהר אָרעם, שיק איך דיר מיינעם א טשעק אויף הוצאות הדרך, קום שנעל...

איך וויל מיין פעדער ניט מאטערען אומזיסט אייך פאַרצושטעלען די שמחה... איך לאָז דאָס איבער צו אייך אליין... פון ניעדעריגסטען שטאַפעל צום העכסטען שטאַפעל. יעצט וויי־טער, ער האָט געבראכט דאָס געלד, געלד לאָזט ניט רוהען, ער האָט גע־מאכט ביזנעס און אין צייט פון דריי מאָנאטען האָט ער פערדיענט פינף און צוואנציג טויזענד דאָלאר. נו, פרעג איך ביי אייך, איז די שמחה גלייך צו די ערשטע פינף און צוואנציג טוי־זענד? איך גיב איבער צו אייך איהר זאָלט עס גוט בעטראכטען. איך דענק אז עס קען שוין גאָרניט זיין אזא שמחה ווי די ערשטע, סיידען ער זאָל פארדיענען א מיליאָן דאָלאר, אָדער פיעלייכט נאָך מעהר... אז ער זאָל האָ־בען אזא תענוג ווי פון די ערשטע...

ווי דער איד איז געווען פערשקלאַפט אין מצרים, ווי איך האָב שוין גע־שילדערט וועגען זיין ניעדריגקייט, און השי"ת האָט אונז אויסגעלייזט פון אזא ביטערען פינסטערען גלות, איז די שמחה געווים געווען אזוי גרויס אז עס ליעגט אין קיין מענשענ'ס קראפט עס צו שילדערען.

היינט אז גאָט ב"ה זאָגט אונז צו אז מיר וועלען האָבען אזא שמחה ווי דאן... טאָ שטעלט אייך פאָר יעצט ווי גרויס וועט זיין די לעצטע ער־לייזונג... מיליאָנען, מיליארדען, מעהר גרוים די וואונדער, און די ערהויבונג און ישועה גרעסער. שטעלט אייך אליין אין פאנטאזיע פאָר דאָס האָט אונז געלאָזט וויסען דער נביא פון גאָטעס מויל וואָס ער גיט איבער, „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", אז עס וועט זיין א תענוג אנטקעגען דעם ערשטען תענוג, טאָ ווי גרוים וועט שוין זיין די ישועה!... במהרה בימינו אָמן.

נ"ט

לפסח

„דבר נא באזני העם וישאלו"

די חז"ל דערצעהלען אז בני מצרים זיינען געקומען קלאגען די אידען פאר איהם, אז די אידען זאלען זיי אוועק־געבען די געלד וואס זיי האבען אין מצרים געליהען. גביהה בן פסיתא האט זיי געזאגט: פון וואנען ווייסט איהר אז מיר האבען געליהען, ווייל איהר קוקט אין אונזער תורה. דארט שטעהט „דבר נא וישאלו", אז גאט האט געהייסען לייהען, און זיי האבען געליהען, „וינצלו את מצרים", זיי האבען אויס־געליידיגט מצרים. וועל איך אייך אויך בריינגען א פסוק פון דער תורה. אין דער תורה איז געשריבען „ומושב בני ישראל וגו' ד' מאות שנה" וגו', באַ־צאהלט אונז פאר פיער הונדערט יאהר, פאר ששים רבוא מענשען ארבייט. אז זיי האבען דאס געהערט, האבען זיי איבערגעלאזען די פעלדער און זייער פערמעגען, און זיינען אנטלאפען.

ווען זיי וואלטען יעצט קומען, וואל־טען זיי אפילו מיט דאס גאנצע געלד פון דער וועלט אונז ניט בעצאהלט, ווען מיר וואלטען ביי זיי געבעטען ניט מעהר ווי זיי זאלען אונז באצאהלען וואס אונז האט געקאסט פסח פון דאן אן פאר דער גאנצער צייט, און דאס איז דאך צוליעב זיי... ווי דענקט איהר, די גאנצע וועלט וואלט יעצט קענען בעצאהלען?

איך וואלט נאר וועלען פארמאגען פאר נויארקער אידען אליין וואס איין פסח קאסט ציבעלע...

ס'

לפסח

„והיו מספרים ביצואת מצרים כל אותו הלילה עד שבא תלמידיהם ואמרו להם הגיע זמן קריאת שמע של שחרית"

מען האט געפרעגט א פילאזאף, ווי־פיעל מענשען זיינען פאראן אויף דער וועלט, האט ער געענטפערט: דער־ווייל זעהר ווי ווייניג... יעדער פערשטעהט דעם זעלטענעם אנטווארט פון א גרוי־סען מענשען...

אה, אז עס איז זעהר ווייניג מענ־שען, זעהען מיר אידען מעהר פאר אלעמען... חוץ וואס זיי אליין דאר־פען יעצט אויף אלע זעהן. די איצטי־גע מלחמה בעווייזט זיי אז עס איז קיין מענשען ניטא, נור ווילדע טיגע־

רען מיט לייבען רייסען זיך...
נאָר מיר אידען זעהען פון אונז אליין אז ווי לאַנג עס איז דאַ א אידען־פראגע, א פאַגראַם מאכער, א אידען־יאַגער, א אידען־שלאַגער, ווארפען ביי־בים פון פענסטער און טראַמפּלען אונ־טער די פיס, קלאַפּען צוועקעס אין מענשליכע קעפּ, שניידען צינגער און ווארפען פאר הינט... אַה, מען דאַרף אַנצינדען א ליכטיגערע ליכט ווי די יעצטיגע עלקטרי לייטס, צו זוכען מענ־שען...

מיר לייענען אימער קריאת שמע און לערנען די וועלט ד׳ אלקינו ד׳ אחד, פאר אלעמען איין גאָט... הן אז אונז איז פינסטער, הן אונז איז ליכטיג... אז מען רייסט רבי עקיבא׳ן זיין פלייש מיט אייזערנע קאַמען, רבי עקיבא לייענט קריאת שמע, „שמע ישראל“, אָבער דאָס הייסט א קריאת שמע של ערבית, א מעריב קריאת שמע, א פינסטערע קריאת שמע.

אז אונז איז גוט, לייענען מיר קריאת שמע און דאָס הייסט קריאת שמע „של שחרית“, א מאָרגען, זונען־שיין קריאת שמע.

אונזערע פילאָזאָפען האָבען בע־מערקט מיט זייער ליכטיגען בליק אז מיר וועלען דארפען לייענען א קריאת שמע של ערבית, א פינסטערע קריאת שמע, לייענען, „כל אותו הלילה“, די גאנ־צע נאכט פון גלות. „והיו מספרים“, זיי האָבען דערצעהלט די אלע נסים וואָס אונז וועט פאַרקומען „כל אותו הלילה“, די גאנצע נאכט, ביז היינ־טיגע מלחמה... אָהן נסים וואָלטען מיר ניט איבערגעלעבט די פינסטערע נאכט. אָבער מיינט ניט, פריינדע, אז מיר וועלען ניט לייענען די „קריאת שמע של שחרית“, די מאָרגענ׳ס זונן־שיין קריאת שמע, אין גיכען אין אמע־ריקא, ענגלאנד, פראנקרייך, האָלאנד, איטאליען זיינען שוין האלב מענשען געוואָרען, און מען גיט אונז שוין פריי־הייט. „עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם הגיע זמן“, גרויסע לייט, עס איז גע־קומען די צייט, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית... אז מיר קענען שוין אָנ־פאנגען, פאַרלויפיג נאָך ניט איבעראל, אָבער מיר קענען שוין אָנפאנגען די מאָרגענס קריאת שמע.

ס״א

לפסח

„רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם וכו׳ ואף אתה הקה את שיניו וכו׳“

וואָס זאָגט דער רשע? וואָס איז דאָס פאר אן ארבייט, וואָס דאַרף מען זאָגען די הגדה? ער פרעגט ניט אויף די פיער כוסות, ער וואָלט ניט גע־

פרעגט אפילו ווען עס וואָלט געדאַרפט געטרונקען ווערען אכט „כוסות“, אויף די קניידלעך פרעגט ער אויך ניט. נאָר די הגדה — דאָס איז איהם ווי א ביין אין האלז. אלזא, ווען ער זאָגט עס צו דיר, „ואף אתה הקהה את שניו“, און דו אויך מאַך הייליג זיינע צייהנער, און זאָג איהם. איך וועל פרעגען, געמליך, ווען דער רשע וואָלט איהם אייליג געמאַכט די צייהנער, נו, דאַן איז שייך צו זאָגען „ואף אתה, און דו טהוע דאָס אויך?...

נאָר, מיינע פריינדע, דער בעל הגדה זאָגט אונז גאָר אן אנדער זאַך. אז דו טאטע האָסט אזא זוהן וואָס קען האָבען די חוצפה צו פרעגען ביי דעם סדר און נאָך דערביי לאכען: „מה העבודה הזאת לכם?“, וואָס איז דאָס פאר אן ארבייט צו אייך. פילאָזאָף מייר נער, קנאַקער גרויסער, עפּעס א קליי־ קלייניגקייט! אזא חכב! קוים טאטע האָט ער שוין ניט אזוי פיעל רעספּעקט פאר דיר ביי דעם סדר, זאָלסטו ווי־ סען, טאטע, "ואף אתה", און דו אויך ביזט שולדיג א ביסעלע אין דעם „ואף אתה“, און דו אויך, טאטע, ביז שול־ דיג. נאָר יאָ, שולדיג, האָטש יעצט „הקהה את שניו“, מאַך איהם אייליג דעם שייגעץ, זיינע צייהן, דאָס הייסט, גיב איהם אז דער רוח זאָל איהם נעה־ מען, און קוק ניט וואָס ער איז ניט פרום, אָבער רעספּעקט פאר דיר, טאַ־ טע, דאַרף ער דאָך האָבען. און אז ער האָט שוין קיין רעספּעקט ביי דיין טיש, ביזטו שולדיג, ווייל מן הסתם האָסטו צוזאַמען מיט איהם געשפּיעלט א פינאַקעל.

איך האָב געהערט ווי א זונעלע האָט געזאָגט צום אנדערען זונעלע, זיין ברו־ דער, ווען זיי ביידע האָבען געשפּיעלט צוזאַמען מיט'ן טאטען, טאטע, דו האָסט טויז פּיק. ניין, זאָגט דער טאַ־ טע... אלזא, זאָגט ער, נו איימע, האָב איך איהם אין דר'ערד... טאַקע דעם טאטען, מיינט עס... אויף אזא טאטען זאָגט דער בעל הגדה: „ואף אתה“, און דו אויך ביזט שולדיג...

ס"ב

יתרו און ישראל

„וישמע יתרו הה"ד רעיך וריע אביך אל תעזוב“ (מדרש)

אויבערפלעכליך, האָט גאָר קיין בע־ דייטונג דער מדרש, יתרו האָט גע־ הערט, וואָס גאָט האָט געטהאָן גוטעס צו זיין פאָלק, און ער איז געקומען און מיטגעבראַכט צפורה'ן מיט זיינע איינקלעך צו זייער פאָטער, משה רבינו. זאָגט דער מדרש, דאָס איז דערמיט רעכט דער פסוק דיין פריינד און דיין פאָטער'ס פריינד זאָלסטו ניט פארלאָזען...

מיר זעהען יעצטיגע צייט, ווי עס איז געווארען א חורבן אויף דעם יר־דענטהום, דאס מען האט אוועקגעווארפען אלע וואס הייליג איז און פון דעם גרויסען וואנדערען אונזערען האבען מיר יעצט אין אמעריקא איבערהויפט ניט מיטגענומען אונזער תורה.

איך האב א מאל פארגעשטעלט, אין א דרוש, זעהר א שעהנעם ביישפיעל, פאסענד פאר דעם אידישען פאלק. איך גלייך דעם אידישען פאלק פון בעפאר צו אן „אשת חיל", א פרוי א בריה, א „חכמנית", און דעם איצטי־גען אידען צו א פרוי א שלים־מזל־ניצע.

א פרוי אן „אשת חיל", אז זי מופט, איז מיט צוויי טעג בעפאר פאקט זי שוין איין איהרע דיימאנטענע רינגען און נאכהער איהרע קלענערע „חפצים", און נאכהער אלע זאכען. און ווען זי מופט אריבער, זי פאקט זיך שוין אויס און צושטעלט אלעס, דערמאהנט זי זיך אז זי האט פערגעסען אן אלטען האנ־טוך מיט וואס זי פלעגט אויסווישען דעם טריפה'ן טאפ.

א שלימאזעלניצע, אז זי מופט, מיט צוויי טעג בעפאר פאקט זי איין צו־ערשט די סמאטעס, נאכהער בגדים, און נאכהער חפצים. אז זי האט שוין אריבערגעמופט און פאקט זיך אויס, דאן דערמאהנט זיך אז זי האט פערגעסען די זילבערנע לייכטערס, אין וועלכע זי דארף ליכט בענשען...

דער איד מופט אימער. איך וויל יעצט ניט מאכען דעם אידישען מופ־צעטעל, וויפיעל מאל ער האט שוין געמופט און וואו ער האט געמופט. עס איז צו שווער, די הוצאות פון דרוק, דאס דארף פארנעהמען א גאנ־צען ספר...

דער פארצייטיגער איד, אז מען האט איהם געמאכט צו מופען פון א לאנד, האט געטהאן ווי די „אשת חיל". בע־פאר האט ער איינגעפאקט זיין ציער־רונג, דאס איז דעם „חומש", מיטן „ש"ס", דעם „שלחן ערוך". „הנחמדים מזהב ומפז רב", זאגט דוד מלך ישראל, אז ער האט שוין איבערגעמופט האט ער זיך ארומגעזעהן ער האט עפעס פערגעסען נארישקייטען, זעהר ווייניג אלס ביישפיעל, פון יעקב אבינו ביז רבן יוחנן בן זכאי — דער ערסטער מופענדיג פון כנען נאך מצרים האט געשיקט יהודה'ן בעפאר צו מאכען א ישיבה אין גושן. אזוי זאגען די חכמים אויף דעם פסוק ואת יהודא שלח לפניהם גושנה להורות וגו', רבן יוחנן בן זכאי אז ער האט געזעהן מען מוז ארויסמופען פון כנען, האט ער געבעטען פון רוים די ערלויבעניש פון יבנה.

דער היינטיגער איד, א רעגעלע שלימעזאלניצע, מופט ער וואו איבער, אונגעפעהר, פון רוסלאנד קיין אמערי־קא, פאקט ער איין זיין טאי אפילו, נאר איין זאך פערגעסט ער. מיר רייר־דען שוין ניט פונ'ם „שס— נאר אפילו דעם טלית ותפילין האט ער אויך פער־געסען צו נעהמען מיט זיך...

און גראדע דיעזע זיינען די גאנצע קנאקער אין היינטיגען דור. נאר דאס איז כמנהג העולם. די פערד געהען פריי־הער פאר די בעלי בתים, דער בעל הבית זיצט אין וואגען, דער פערד פאר־

אויס, א כלב נאָך פריהער פאר דעם פערד...

א מוסר השכל קענען מיר האָבען פון דעם גר צדק, יתרו. ער האָט אנערקענט דעם אידישען גלויבען אלס גלויבען, אין אמת, די אידישע תורה, אלעם די ריכטיגע לעהרע פון דער גאנצער מענשהייט, איז ער אראָפּגעקומען אין דעם מדבר ,איבערלאָזענדיג אלע תענוגי העולם הזה און געקומען איינקויפען דיימאָנדס, די תורה...

דער צווייטער, אונקלוס הגר, איבערגעלאָזען אלע רייכקייט, אלע פערגעניגענס, זייענדיג א פּלימעניק פון רוימישען מאָנארך...

דער דריטער „גראף פּאָטאָצקי“, אויף קידוש השם זיך געלאָזט פערברענען, אין ווילנא. איך האָב געבראכט די דריי, עס זיינען אָבער דאָ הונדערטע, נאָר די זיינען די הייליגסטע... זיי זיינען פון אלע זייערע פערגעניגענס אנטלאָפען, און געקומען נעהמען די ריכטיגע דיימאָנדס פון דער תורה הקדושה... חאָטש זיי זיינען געווען פרעמדע און זייערע עלטערן זיינען ביים בארג סיני ניט געשטאנען. אַלזאָ, וואס פאר א מוסר לערענט אונז, אז זיי זיינען פרעמדע געווען, דאָך זיינען זיי געקומען זיך בעהעפטען צו גאָט און אונזער תורה, היינט אז מיר אליין זיינען אלע די קינדער פון אברהם, געשטאנען אויף דעם בארג סיני, און גאָט ווערט גערופען „רועי“, „זה דודי וזה רועי“, — כּאָ ווי דארפען מיר שוין כאַפּען די דיימאָנדס פון דער תורה הקדושה...

„וישמע יתרו“, יתרו האָט געהערט, מעהר ניט און ניט געזעהן, און אלעס ווי איך האָב געשריבען, דאָך איז ער געוואָרען דער צדיק, און קויפט איין אזא טהייערע סחורה, היינט פערשטעה דו, איד, הה"ד דארף דאָך רעכט זיין וואָס עס איז געשריבען קוקענדיג אויף יתרו דארפסטו דאָך, ישראל, לערנען א קל וחומר, „רעך“, דיין פריינד, איז דאָך גאָט, און וריע אביך“, דיין פאָטער’ס פריינד, „אל תעזוב“, דארפסטו דאָך געווים איהם ניט פערלאָזען...

ס"ג

פּרעזידענטען

„והגבלת את העם וגו׳ השמרו לכם עלות בהר וגו׳ —
לא תגע בו יד וגו׳ במשוך היובל המה יעלו בהר“

אין אמעריקא איז א מיש־מאַש, עס קומט יוחנן הסנדלר (ניט ר׳ יוחנן). געווען אין דער הייטם א לאטוטניק פון שיך, געהאט א צורה ווי אן אָבגעריבענע, גלאטע מטבע, וואָס קיינער האָט איהר ניט גענומען, נאָר זיצענדיג

ביים ווארשטאט, און מאכענדיג די דראטווע, האט אמער זער גראבער קערעל געזונגען שטקלעך „ימים נוראים'דיגע" נגונים. דא ווערט ער א חזן. און מען שריבט אויף איהם „לשמוע אל הרנה ואל התפילה", פון דעם בעריהמטען אדעסער חזן...

דא קומט א היימעשער בעל-עגלה אדער א זאמד-פיהרער, און ער איז א שייגעץ איבער אלע שקצים, ווערט ער א גבאי און שטעהט אויף דער בימה, און מען מאכט איהם „מי שברך", און ער טייטעלט מיט'ן „יד" אין דער ספר תורה. דער בעל קורא האלט שוין „אשר לו אלקים קרובים אליו", ער טייטעלט נאך „כי מי גוי גדול". וואו געפינט איהר נאך אזא גוי, אן עם הארץ וואי איך גבאי בין?...

עס קומט אשוחט וועלכער איז געווען געאסר'ט פון רוסישע גאונים, נאר ער האט אן עזות מחוצפה'דיגע מויל, און קען נאך צו-זינגען אויך, ווערט ער דא א דרשן, און די ווייבער זאגען אז אויף איהם רוהט די שכינה...

עס קומט א רב, טאקע א ריכטיגער רב, און קען ניט ריידען, און רעדט דאך, נו, מילא, ווער קען איהם הערען? ער קען דאך ניט. אזא פנים האט ער נעביך מיט זיין געמיינדע אין איינעם. ביזטו א רב, זיי א רב... וואס קריכסטו אויף דער בימה? אז עס קומט טאקע א דרשן און קען טאקע ריידען, זאגט ער אז ער איז א רב, און טאקע א גאון, און דער עולם-גולם קומט איהם פרעגען שאלות...

אז עס קומט אן איינקעל אן עם-הארץ גמור, זיצט ער און שרייבט קמיעות, ווי להבדיל ר' יוחנן איבשיץ פון פראג, און מען שטעהט אין ליין און ער בעקומט פדיון, און די עגונה מוז נעביך זיצען און ווארטען ביז איהר מאן וועט קומען צוריטען אויפ'ן ברום... זי ווארט נאך היינט!...

אין פיעלע שוהלען שטעהען זיי שבת אלע ניט ריכטיג אויף די פלעצער נור איין מאל א וואך שמעהען זיי ריכטיג, דאס איז צו בואי בשלום, ווען אלע קעהרען זיך אום צום טיהר, דאן ווערט דארט דער אויבען-אן... קורץ, עס איז א מיש-מאש, א מין מיש-מאש, א דור הפלגה...

יא, חאטש די תורה איז געגעבען געווארען פאר אלעמען, ראך האט גאט געוויזען אז ניט אלע זיינען גלייך ביי דער תורה... „והגבלת את העם", גרעצען ארום דעם פראסטען נאראד, לאז זיי ניט געהן און שטעהן וואו דו, מיין טהייערער משה. זאג זיי, די בעלי-עגלות, „השמרו לכם עלות בהר", זייט געהיט ארויפצוטרעטען אויף דעם בארג, אויף דער בימה, און טייטלען אין ספר תורה. זאג זיי „כל הנוגע בהר" וגו', ווער עס וועט אנריהרען אין בארג, ווער עס דארף ניט, „לא תגע בו יד", ריהר ניט אן דיין האנד אויפ'ן בארג, ריהר ניט אן דעם „יד", צו טייטלען, אז א רבי דארף דיר נאך טייטלען צו קענען עברי... ווארט ביז משיח וועט קומען, דאן וועט זיין „ומלאה כל הארץ דעה" די גאנצע וועלט וועט ווערען פול מיט וויסענשאפט, אלע, איבערהויפט מיט דער וויסענשאפט פון דער תורה, „במשוך היובל", אז עס וועט שוין זיין דער

שופר של משיח, דאן „הכּה יעלו בהר דאן קענען זיי ארויף אויף דעם בארג, אָבער ניט יעצט...

רב, זיי א רב; מגיד, זיי א מגיד; אפּיקורס, זיי אן אפּיקורס, א דאגה מיר. אָבער וואָס קריכסטו אויף דעם „הר ד׳“?... מגיד, זיי ניט קיין רב; שוסטער, זיי ניט קיין חזן; בעל־עגלה, זיי ניט קיין גבאי; טריפה׳נער ביין, זיי ניט קיין פּרעזידענט, — דאן וועט די תורה קענען האָבען א קיום, צו־ליעב דעם וואָס איז אָנגעזאָגט געוואָרען „והגבלת את העם“...

ס"ד

בין אדם לחברו

„ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם“

די תורה אונזערע איז מעהר ווי העלפט אָנגעזאָגט געוואָרען אויף „בין אדם לחבירו“, ווי „בין אדם למקום“. פיעל מעהר דארף דער מענש פאַר־זיכטיג זיין, היטען די מצות וואָס אָנ־בעלאַנגט מענש צו מענש, און ווען ער איז עובר אויף די מצות בין אדם לחבירו, איז ערגער תשובה צו טהאָן אויך, ווייל וואָס אָנבעלאַנגט צו גאָט אז ער איז עובר, העלפט תשובה, ווען ער בעט ביי גאָט ער זאָל איהם מוחל זיין. אָבער „בין אדם לחבירו“, העלפט ניט אפילו ער זאָל טהאָן די גרעסטע תשובה, סיידען ער גיט פריהער אוועק יענעם וואָס ער האָט ביי איהם גע־רויבט, אָדער ער האָט איהם מבייש גע־ווען, אָדער אנדערע ע̇הנליכע זאכען, דארף ער בעטען מחילה פון דעם ווע־מען ער האָט געטהאָן די שלעכטעס, און אז ער איז איהם מוחל, דארף ער ערשט תשובה טהאָן צו גאָט אויף דעם וואָס ער האָט עובר געווען אויף זיין פאַרזאָג אויף „בין אדם לחבירו“.

די היינטיגע זאָגען, אז מען דארף זיין א איד בין אדם לחבירו, נאָר ניט בין אדם למקום. קיין תפילין דארף מען ניט, שבת אויך ניט, קיין מצוות אויך ניט ,נאָר בין אדם לחבירו. פריינ־דע, עס איז א בלאָף. זיי טהוען ניט די מצות בין אדם לחבירו אפילו. זאָ־לען מיר זעהן, פריינדע, אויב עס איז געוועזן מעהר גנבים פון פאַקעטס, חברה פערד סס׳ער, אונטערציינדער, אמאָל, ווען עס איז געוועזן הייליג דער בין אדם למקום אויך, אָדער היינט. זיי שרייען אז זיי זיינען געפעהרליך אָב־געהיט בין אדם לחבירו, און צו אלעם ענדע זיינען די פריזאָנס פול מיט זיי, ניט מיט די תפילין־לייגער...

איך ווייס פון אזעלכע א סך, וואָס זאָגען אזוי, אָבער עס איז שקר וכזב. די תורה אליין האָט געזאָגט אז בין אדם לחבירו דארף מען נאָך פריהער זיין אָבגעהיט מעהר ווי אלעס, אָבער

מען דארף נאכהער לערנען בין אדם למקום. „ואלה המשפטים“, אט די משפטים, וואס דאס איז נאר מענש צו מענש, די אלע דינים „אשר תשים“, וועלכע דו זאלסט פאר זיי טהאן, דאס הייסט, זיי אויסלערנען אויף קלאהר, נאך „לפניהם“, בעפאר די מצות בין אדם למקום, וואס אנבעלאנגט צו גאט ב"ה. די מצות בין אדם לחבירו דארפען זיי קענען נאך בעפאר אלעס. ער עסט ברויט, זאל עס ניט זיין קיין גערויבטע, דען אויב עס איז גערויבטע, טאהר ער ניט מקיים זיין די מצוה פון מאכען א ברכה, ווארום „ובוצע בירך נאץ ד'“, דער רויבער בענשט נאך, ער מאכט א ברכה, ערצארענט ער גאט ב"ה. אי, חברה היינטיגע, זייט מקיים דעם בין אדם לחבירו ווי די תורה זאגט, וועט געוויס גוט זיין...

ס"ה

אמעריקאנער בר־מצוה

„כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם“

ווען דו קויפסט א אידישען קנעכט, זעקס יאהר זאל ער ארבייטען און דעם זיעבעטען יאהר זאל ער ארויסגעהן פריי.

טהייערע ברידער, ווי לאנג נאך וועט זיין אונזער פאלק פערנארט מיט אלע נארישע, דומע מנהגים. א מאל א בר־מצוה, אז עס איז געווען, דער קינד, זאלען מיר אננעהמען איז ניט קיין למדן, אבער דאך עברי, חומש, רש"י, טראפ, א ביסעל תנ"ך האט ער יא געלערענט, און געוויס פלעגט ער לייגען תפילין. נו, אזא בר־מצוה קען מען זיך אפילו אויך פרעהען. ווער רעדט נאך אז דער קינד האט געקענט זאגען א גוטען חילוק צו זיין בר־מצוה.

אבער יעצטיגע נארישע, דומע מענשען, דער קינד קען קיין קדיש ניט זאגען, מען האט איהם א פאלשע הפטרה אויסגעלערענט, ווייל ער קען דאך די טראפ ניט. אזא סארט אויסלערנען קען מען אבער אויך. הערט א מעשה, גראף טישקעוויץ, גאר דער אלטער האט געפונען א בערעלע אין וואלד. ער האט איהם געבראכט אין זיין פאלאץ, ער האט דעם בערעלי געוואלט מאכען פאר א לייט, ער זאל קענען טאנצען, און נאך אזעלכע זאכען.

ער האט געלאזט רופען צו זיך זיין שניידער, וועלכער פלעגט פיר איהם אלעס נעהען און דער גראף האט איהם געהאלטען פאר א קלוגען אידען, און האט צו איהם געזאגט: הער זיך איין, מאשקע, איך וויל אז דו זאלסט איהם אויסלערנען שעהנע קונצען, דעם בערעלע.

— גראַף, איך וועל איהם לערנען דאוונען, און אין דריי מאָנאַט צייט וועט דער בערעלע קענען גוט דאורנען.

— נו, מאָשקע, דו קריגסט פון מיר א הונדערטער אויב דו וועסט איהם אויסלערנען דאוונען.

— זעהר שעהן, פריץ’ל, גיב מיר איהם אין מיין האנד, ער וועט שוין קענען.

משה, אונזער שניידער, האָט דעם בערעלע גענומען צו זיך, און האָט איהם אריינגעלאָזען אין א צימער, אין וועלכען עס איז מעהר ניט געווען ווי א פאָליצע. דאָרט האָט איהם דער שניידער אוועקגעלייגט דעם גרויסען קרבן מנחה, זיין אידענע’ס, און דעם בערעל א גאנצען טאָג ניט געגעבען קיין עסען. אויף מאָרגען איז דער משה אריין אין דעם צימער וואו דער בעריל איז.

דער בעריל האָט איהם נאָר דערזעהן, האָט ער איהם געוואָלט איינשלינגען. ער האָט געכאַפּט א שטיקעל ברויט און האָט ארויפגעשליידערט אויפ’ן טאָוועל פון סידור, און עס געוויזען דעם בער. דער בער האָט אָנגעהויבען בורטשען און האָט פון סידור אראָפּגעכאַפּט די ברויט. אויף מאָרגען האָט דער שניידער ווידער אזוי געמאכט. עס זיינען אזוי אוועק אייניגע טעג, אז דער בער פלעגט נאָר דערזעהן דעם סידור, פלעגט ער שוין אָנהויבען ברומען און בורטשען. די צווייטע וואָך האָט שוין דער שניידער גענומען די שטיקלעך ברויט און זיי צוטהיילט אין סידור גופא: ביי אדון עולם א שטיקעל, ביי ברוך שאמר א שטיקעל, ביי יוצר אור א שטיקעל, און אזוי ווייטער. ער האָט דערלאנגט דעם סידור, ער מישט פאר איהם, עס קומט צו אדון עולם — א שטיקעל ברויט. דער בער ברומט און עסט עס אויף, ביי ברוך שאמר — דאָס גלייכען און זאָ ווייטער, אָט אזוי האָט ער פאר איהם געטהאָן אייניגע וואָכען. דער בער האָט זיך אזוי צוגעוואָהנט צום סידור, אז ער פלעגט איהם דערזעהן אויפ’ן פאָליצע, פלעגט ער זיך שטעלען אויף די הינטערשטע פיס און מיט די צוויי פאָדערשטע פיס אראָבנעהמען דעם סידור, לאנגזאם, מיטן מויל, עס עפענען, און בורטשען זוכענדיג אין איהם ברויט.

צו דער צייט, האָט דער שניידער געבראַכט דעם בער צום פריץ. ווי דער פריץ האָט איהם דערזעהן, האָט ער איהם געפרעגט: נו, מאָשקע, דו האָסט איהם אויסגעלערנט דאוונען? —יא, זאָגט דער שניידער.

דער בער האָט א גאנצען טאָג ניט געגעסען. דער שניידער האָט גענומען דעם סידור און עס אוועקגעלעגט אויף א פאָליצע. ווי נאָר דער בער האָט דערזעהן דעם סידור האָט ער אים אראָפּגעכאַפּט און האָט איהם גענומען בלעטערען און בורטשען, בורטשען און ברומען און בלעטערען.

דעם פריץ איז געפעלען געוואָרען דער קונץ. אָבער דער פריץ זאָגט צום שניידער: יא, מאָשקע, שעהן איז דאָס, אָבער ער בורצעט דאָך נאָר, איך הער ניט קיין ווערטער?

פריץ’ל, זאָגט דער שניידער, דו קום

ביי אונז אין שוהל, וועסטו זעהן אז אלע איצטיגע וואס דאווגען, מענשען, ניט קיין בערען, דאווגען אויך אזוי, זיי בורטשען און ווייטער גארנישט.

פריינדע, עס איז אויך אנגעמאסטען פאר יעצטיגע בר־מצוה׳ס. מען נעהמט א קינד, א ווילדען בעריל, וועלכער קען קיין ווארט ניט זאגען, און אז ער דאווענט שוין יא א ביסעל, אט ער בורטשעט, ניט ער ווייסט וואס ער בורטשעט, ניט קיינער ווייס, נאר מען קען דאך ניט מאכען קיין פארטי, נעהמט מען דעם קינד אין א חדר אריין און מען לערענט איהם אויס א הפטרה מיט א ספיטש, און ער זעהט דעם רעבינ׳ס מינע, ווייל דער רבי שטעהט דערביי און ער בורצעט אב די הפטרה. פרעגט איהם אויב ער ווייסט אפילו איין טראפ פון דער הפטרה. אט ער בורטשעט, אבער פאר בורטשען האט דער מלמד געקראגען וואס צו עסען. דער בערעלע אליין, מיט דעם טאטען, דעם גרויסען בער, און די בע־ריכע, מיט נאך א סך בערעלעך, קו־מען זיך צוזאמען זעהן די קונסט פון דעם בערעלע, ווי דער שניידער משה מלמד האט אויסגעלערענט א בערעלע א הפטרה׳לע. מען קומט אין שוהל, מען ברייגגט אום שבת צו בעשיטען דעם בערעלע מיט קענדיס, ניסעלעך, פאר׳ן בורטשען...

ווי לאנג נאך וועט איהר אזוי דום זיין. יא, עס איז א גרויסע שמחה, א בר־מצוה פארטי, אבער אז דער בע־רעלע זאל קענען דאווגען ניט ווי ער קען יעצט.

מיסטיינס געזאגט, פון וואנען זאל ער קענען? אז צו זיעבען יאהר דער־מאהנט זיך דער טאטע איהם אוועק־צוגעבען אין חדר. מילא, א חדר מיט זעכציג קינדער, אין גאנצען א פאאר שטונדע, ווי לאנג געהט ער אין חדר, זעקס יאהר, מיט די פריהערדיגע זיע־בען יאהר ווערט ער דרייצעהן יאהר אלט, און מיט די דרייצעהן יאהר סטאפט מען שוין פון חדר, ווייל ער איז דאך שוין בר־מצוה...

אי ,שרעקליך, טאטע מיט דיין בע־רעלע. „כי תקנה“, אז דו וועסט ווע־לען קויפען „עבד עברי“, א אידישען קנעכט, א קינד ער זאל זיין א עבד ד׳, גאטעס קנעכט, ווי טהוט איהר יעצט? הויבט איהר אן צו זיעבען יאהר, און „שש שנים יעבוד“, און זעקס יאהר געהט ער נאך איבער געוואלד אין חדר, ובשביעית, די זיעבעטע יאהר, ווערט ער דאך בר־מצוה, „יצא לחפשי“, געהט ער שוין ארויס פריי, „חנם“, אומזיסט, „חנם בלא מצות“ זאגען די חז״ל אויף אן אנדער „חנם“, פון „בהעלותך“, חנם אהן תפילין, אהן ציצית. אויף אזא טאטען געהט דער צווייטער פסוק „אם בגפו יבא“, אזוי ווי ער איז געקומען אויף דער וועלט אהן קינדער, נור אליין, אזוי „בגפו יצא“, אזוי וועט ער ארויסגעהן אליין, אהן קינדער...

פריינדע, ווארפט אוועק די נאריש־קייטען. זעהט אז אייער קינד זאל עט־וואס טאקע קענען ביז בר־מצוה. און אז מעגליך, לאזט איהם נאך ווייטער געהן אין חדר א פאאר יאהר. און אז איהר פרעהט זיך, זאל די פרייד זיין אן אמת׳ע, א ריכטיגע.

ס"ו

צדקה

„ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי" (רש"י) לי לשמי.

איהר זאָלט נעהמען צו מיר תרומה פון דעם יעניגען וועלכען עס בעוויליגט זיין הארץ צו געבען פון דעם זאָלט איהר נעהמען. רש"י הקדוש זאָגט „לי", וואָס בעדייט דער וואָרט „לי", צו מיר? זאָגט ער: „לי לשמי", איהר זאָלט פון מיין נאָמען וועגען געבען תרומה. דאכט זיך צדקה איז „אפילו שלא לשמה", ניט פון גאָטעס וועגען אויך.

אז מיר וועלען בעטראכטען, וועלען מיר אויסגעפינען אז די מעהרסטע ישיבות, תלמוד־תורה'ס און בתי־מדרשים, ווערען אויסגעהאלטען פון די ארעמע אפערייטאָרסט, ביגלערס, קאַטערס, קארפענטערס, און אלע ארעמע בעלי מלאכות, ווארום דער גביר געהט דאָך גאָר ניט אין שוהל, דעם גביר קימערט ניט פון די תלמוד־תורה, ביי איהם איז דאָס איבעריג אין גאנצען. קיין משולח קומט ער ניט הערען. ווער געהט אין שוהל? דער ארעמער בעל מלאכה, דער שמש קלאַפּט מיטן באָקס, ווער גיט די פעני? דער ארעמער בעל מלאכה. ביי דעם דאווענען דריי מאָל א טאָג קומען סתם שנאָרער אין שוהל. ווער גיט זיי נדבות? דער בעל מלאכה. וועמען רופט מען אויף צו דער תורה? ווער גיט געלד פאר דער תורה, צו קויפען א נייע, צו מאכען א סיום התורה? לערנען משניות, צאָהלען א רבי'ן? אלעם דער בעל מלאכה, דער ארעמער איד! ווער האלט אויס די רבנים? ווייטער און ווידער די בעלי מלאכות. רעכענט אויס, ווער גיט צדקה, וועט איהר זעהן די ארעמע לייט גיבען!

דער גביר, לויט זיין פערמעגען, גיט אפילו קיין צעהנטעל ניט פון דעם וואָס דער ארעמאַן גיט. קוקט אויף דעם ארעמאַן'ס פארדיענסט, רעכענט ריכטיג, וועט איהר פערשטעהן אז דער ארעמער קלאַסס גיט מעהר

די גבירים גיבען פאר האָספּיטעלער, פאר קריפּעלס. יא, דאָס איז אויך זעהר גוט. אָבער נאָר פאר דיעזע צוועקען, פאר אלטע קעץ פאר הינט! אין גרענד סטריט איז געשטאנען אן אָרעמאַן און האָט געשריען: שענקט א נדבה א בלינדען! א רייכער מאן פארביי געהענדיג האָט איהם דערלאַנגט א פעני. ווי דער מאן האָט עס צוגענומען, האָט דער גביר באמערקט נאָך דעם צונעהמען פון דער פעני אז דער מאַן איז ניט אינגאנצען בלינד. זאָגט דער גביר צו איהם: איהר זייט א בלאָפער, מיסטער, איהר שרייט אז איהר זייט בלינד, און אלעם ענדע זעהט איהר גוט. יא, האָט געענטפערט דער אָרעמאַן: וואָס האָט איהר געוואָלט אז פאר אייער איינציגע פעני זאָל איך אין גאנצען זיין בלינד. ניין, פאר איין

פעני קען איך ניט זיין בלינד!...

גיט צדקה, טהייערע ברידער, מיי־נע חברים ארעמע לייט. איך בין אויך אזוי רייך ווי איהר, איהר זייט מיינע ברידער, לאָמיר געבען. מיר לייגען ניט צו דערצו, ווארום אז מיר גיבען ניט מיט גוטען, מוזען מיר געבען מיט בייזען.

אין ברכות (ס"ג) זאָגען די חז"ל דיעזע ווערטער: „למה נסמכה פרשת סוטה לפי' תרומות ומעשרות, לומר לך כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינן נותנן לכהן סוף נצרך לכהן על ידי אשתו", דאָס הייסט, ווארום איז דער־ביי אינע נאָך דער אנדערער, פרשת סוטה, ווען א פרוי האָט זיך פאר־באָרגען מיט א מאַן, און מען ווייסט ניט אויב זי האָט געזינדיגט אָדער ניט, און זי זאָגט אז ניט, דארף דער מאַן איהר ברייגגען צום כהן, און מען האָט אויפגעשריבען דעם שם המפורש, גאָטעס נאָמען און אָבגעמעקט אויף דעם וואסער, און מען האָט איהר אָנ־געטרונקען דיעזע וואסער. ווארום איז די פרשה סוטה נאָך די פרשה תרומות ומעשרות גלייך? צו זאָגען, דאָס הייסט דו זאָלסט וויסען, מען זאָגט עס דיר אָן, אז אויב דו האָסט תרומה צו גע־בען צום כהן און דו גיסט ניט, וועט די ענדע זיין אז דו וועסט דארפען בריינגען די פלונית'טע צום כהן, אָנצוטרינקען איהר די מים המאררים.

און דאן וועט דאָך צוליעב דיין וויי־בעל און צוליעב דיר, וואָס דו האָסט ניט געוואָלט קומען צום כהן מיט גו־טען, וועט צוליעב דיר אָבגעמעקט ווע־רען מיין נאָמען, אלזאָ זאָגט גאָט צו משה רבנו: זאָג זיי „ויקחו לי תרומה", זיי זאָלען נעהמען אָבשיידען צו מיר תרומה, און געבען וואו מען דארף, אז ניט, וועט דאָך ח"ו דארפען אבגע־מעקט ווערען מיין נאָמען. טאָ גיט טא־קע „לי", „לשמי", צוליעב מיין נאָ־מען וועגען, עס זאָל ניט ח"ו אָבגע־מעקט ווערען דורך דער סוטה...

ס"ז

צדקה

„ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי"

דעם געדאנק פון תרומה און פון אלע צדקות, וואָס השם יתברך שמו האָט געהייסען אונז מענשען געבען, און ווארום רופט מען עס אָן „לי", צו מיר? גיט מען דען איהם? וויל איך ערקלעהרען מיט א קורצען משל. מיר דאכט אז דער משל איז פון הגאון הגדול הדרשן המפורסם רבינו יצחק אליהו לאנדא.

א פאָטער האָט געבראכט זיין קליי־

נעם אינגעלע ניסעלעך, און ער האט איהם אוועקגעגעבען אלע. אלע זיינע פאקעטלעך האט דאס קינד פול געמאכט מיט די ניסעלעך. נאכהער איז צוגעגאנגען דער פאטער צום קינד און האט איהם געבעטען אייניגע ניסעלעך. דאס קינד האט געגעבען מיט קליינעם חשק. האט דער פאטער גענומען אליין פון איהם. דאס קינד האט זיך צואוויינט.

א דערביי־שטעהענדער האט געפרעגט דעם פאטער נעמליך: אז איהר האט געוואלט ניסלעך, האט איהר איהם ניט געדארפט אוועקגעבען אין גאנצען, אדער איהר האט געזאלט קויפען מעהר. ווארום יאדעט איהר דאס קינד?

דער פאטער ענטפערט אזוי: זייט וויסען, אז איך וויל ניט די ניסלעך. איך וויל נור טרייען דעם קינד וואס פאר א הערצעלע ער האט. וועט ער זיין א געבער, אדער ער וועט זיין א נעהמער, און מען דארף איהם לערנען. איך וויל זעהן די מידה פון קינד, און איך דארף און בין מחויב איינצופלאנצען אין איהם גוטע זיטען.

דאסגלייכען גאט ב"ה גיט אונז און זשאלעוועט ניט, וויל ער אונז טרייען וואס פאר הערצער מיר האבען, אויב מיר וועלען געבען, אדער ניט, מיר גיבען דאך זיינע. ער גיט אונז, מיר דארפען געבען די וועלט, די מיטמענשען אונזערע, די וואס גאט האלט זיי אויף דער וועלט אונז נאר מזכה צו זיין מיט אונזער צדקה...

„ויקחו לי תרומה", זיי זאלען נעהמען צו מיר די תרומה, דאס הייסט, מיינע איז דאס מיר געבען צוריק, וואס בעלאנגט צו מיר זא ווי זא. אי ווארום האב איך אזוי געטהאן, פריהער געבען און נעכהער צוריק אבנעהמען? ווייל איך וויל זעהן „מאת כל איש אשר ידבנו לבו", פון דעם מענשען וואס זיין הערצעלע בעווילינט צו געבען, ווי ער גיט, וויפיעל ער גיט, און אויב ער גיט, פאר וועמען גיט ער. דאס אלעס וויל איך וויסען. אויב אבער זיי וועלען ניט געבען אליין, מיט'ן גוטען וועלען, זאג איך איך אן, „תקחו", איהר זאלט נעהמען איבער געוואלד. די חכמים זאגען „כופין על הצדקה", מען צווינגט אויף צדקה...

ס"ח

ה ס פ ד

„ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך, והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה סוככים בכנפיהם וגו' והבריח התיכון מבריח מן הקצה אל הקצה"

איך האב ניט לאנג געזאגט א הספד אויף א גאנץ פרומען און עהרליכען אידען, ניט קיין פראסטער מענט געווען. געשטארבען איז ער אין די מי־

טעל־יאָהרען, אויך קליינע קינדער גע־לאָזען. צווישען אנדערע רייד, האָב איך געזאָגט ווי פאָלגט.

דעם מענשען באגלייט קיינע געלד, קיין רייכקייט. אפילו די פריינד, גאָר נאָהענטע, מעהר ניט ווי ביז'ן קבר. אָבער די מעשים טובים זיינע, דער פרק משניות, דער דאווענען, און אין אלגעמיין, די גאנצע אידישקייט, דאָס געהט מיט איהם און ליעגט לעבען איהם אין ארון. ניט זיין געלד נור דיעזעס „ונתת אל הארון", און דו מענש, זאָלסט זעהן, ווען דו פאָהרסט אָב פון דער וועלט, און מען טהוט דיר אריין אין אָרון, זאָלסטו אויך מיטגעבען „את העדות", אָט דיעזע תורה, וואָס דאָס וועט זיין אן עדות, א וויטנעס, פיר דיר, „אשר אתן אליך", וואָס איך גיב דיר, דיעזעס וועט דיר אָבהיטען פון אלע שלעכטעס.

קינדערלאך, זייט וויסען, אייער טאַטע איז אָבגעפאָהרען ניט קיין אָרעמאן. ער האָט מיט זיך מיטגענומען פיעל, זעהר פיעל, מיט איהם אין אָרון. אָבער יעצט ווענדט זיך אָן אייך. הערט ווי אזוי: אויף דעם ארון איז געווען „כרובים". די חז"ל זאָגען אז זייער פנים איז געווען ווי דער פנים פון א קינד. דאָס בעווייזט יעצט פאר אייך אויך, וואָס איהר האָט צו טהאָן פאר אייער פאָטער. איהר „כרובים", איהר קינדער, איהר זאָלט טהאָן וואָס אייער פאָטער האָט אייך געלערענט צום גוטען אלעס, דאמיט וועט איהר פארדעקען דעם אָרון, בעשיצען דעם אָרון, אז איהר קינדער וועט זיך פיהרען אין זיין וועג, ווען ניט וועט איהר צוברעכען זיין אָרון, ער וועט דאָרט האָבען שאנדע פון אייך.

והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה", און די קינדער זאָלען פערשפרייטען די פליגעלעך אויבען אויף דעם ארון, איהר זאָלט בעשיצען זיין אָרון, קיינע מזיקים, קיינע רוחות זאָלען איהם ניט קענען שלעכטעס טהאָן. דאמיט וועט ער הייסען לעבעדיג. „סוככים בכנפיהם", זיי, די קינדער, זאָלען באַדעקען, באשיצען, „על הכפורת", אויף דעם דעק פון אָרון.

ווייעדער זייט וויסען, אז דער פאָטער ווערט גערופען דער ריגעל און קייטעל פון הויז. ער פארשליסט אלעמען צוזאמען, מען זאָל ניט צושפרייט און צוריסען ווערען איינער פון אנדערן. ער איז געווען דער „והבריח התיכון", דער מיטעלסטער ריגעל, „מבריח מן הקצה אל הקצה", וואָס האָט אייך, די גאנצע פאמיליע, צוזאמענגעבונדען פון ברעג צו ברעג. יעצט, קינדערלאך, איז דער צוזאמענשליסער אייך צובראָכען געוואָרען. עס איז ח"ו א געפאהר פאר אייך. אָבער זייט וויסען, אז דער „הבריח התיכון", דער מיטעל־רינג, אייער מאמע, זאָל לעבען, זי בעשטעהט יעצט אין שטעל פון אייער פאָטער אויך. זי איז יעצט פאָטער און מוטער, זי איז יעצט דער „בריח התיכון", איהר זאָלט זיך ח"ו ניט צוטהיילען, לאָזט אייך פיהרען פון אייער מוטער, זעהט אז דער "בריח התיכון", אייער מוטער, זאָל ח"ו ניט ברעכען. בעט ביי גאָט פאר איהר לעבען, שליסט זיך אלע צוזאמען, ביז השי"ת וועט עפענען די קברים, און אייער פאָטער וועט אויפשטעהן תחית המתים, אָמן.

ס"ט

חנוך הבנים

„ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד"

משה, פאַרזאָג די קינדער ישראל, זיי זאָלען ברייננען צו די „שמן זית", קלאָהרע, דין געשטויסען, צום לייכ־טען, אָנצוצינדען דעם נר תמיד.

שלמה המלך זאָגט: „נר ד' נשמת אדם", ער גלייכט די נשמה צו א ליכט, אזוי ווי א ליכט אז זי האלט ביים ענדיגען ברענען, דארף מען אָנצינדען די אנדערע ליכט, ווען ניט בלייבט פינסטער, דאָס זעלבע דער מענש, בע־פאָר ער שטאַרבט אָב, דאַרף ער זעהן לערנען זיינע קינדער דעם „דרך ד'".

„ואתה", דו פאָטער, „תצוה", דו זאָלסט פאַרזאָגען „את בני ישראל", דיינע קינדער, „ויקחו אליך", זיי זאָ־לען נעהמען צו דיר, זי זאָלען עס אי־מער ברייננען צו דיר, צו דיין נשמה, „שמן זית זך", דעם קלאָהרען שמן, דאָס איז די תורה, „להעלות נר תמיד", אָנצוצינדען דיין נשמה, זי זאָל קע־נען „תמיד", שטענדיג, עקזיסטירען, ווען ניט, ווערט דיין נשמה פערלאָשען אויף עוויג...

אין בראָד איז געווען א גרויסער גביר, א קאַרגער. ער האָט אימער גע־זאָגט אז א מענש דארף שפּאָרען און זאַמלען, און ער האָט טאקע געזאַמעלט מיליאָנען. אונטער זיין הויז איז גע־ווען א קעלער מיט אייזערנע דיקע ווענד, אז קיין פייער און וואסער האָט ניט געקענט צוקומען אהין. די טהי־רען שטאַרקע ווי פון דער גרעסטער פעסטונג. די קינדער, האָט ער געזאָגט, דארף מען ניט לערנען ,ווייל אויב זיי וועלען לוסט האָבען צו קענען, וועלען זיי קענען.

אז ער איז אַלט געוואָרען זעבציג יאָהר, האָבען די קינדער געפייערט זיין געבורטסטאָג מיט פראכט און גלאַנץ, און פיעלע מיליאָנערען געסט זיינען דערביי געווען. צוועלף ביי נאכט, ווען מען האָט זיך שוין גוט משמח געווען, דאן האָט זיך בעזאָנען דער גביר און זאָגט צו זיך: וואָס איז דאָס פארגעני־גען? זיי ווייסען גאָרניט פון פערגעני־גען. איך וועל באַלד האָבען פערגע־ניגען .און ער האָט קיינעם ניט גע־זאָגט, און איז אראָב אין קעלער. ער האָט געעפענט די פעסטונג, די איי־זערנע טהירען, און האָט פארגעסען די שליסלען ארויסצונעהמען און די טהירען האָט ער פערמאַכט. ער האָט זיך א וואָרף געטהאָן אויף די גאָלד און דיימאָנדס, און האָט געקוואָלען, ווער איז דאָס אזא עושר ווי איך בין — האָט ער צו זיך געזאָגט.

ער איז אָבגעלעגען א פּאָאר שטונ־דען .ער נעהמט ארויסגעהן, ער געהט צו די טהירען, זיי זיינען פערהאַקט. די שליסלען ניטאָ. „ויהי", א צרה. איהר פערשטעהט ווי איהם איז גע־וואָרען? ער האָט אָנגעפאנגען שרייען,

געשריען איבּער די כחות, אָבּער קיי־נער האָט ניט געהערט. ער האָט אזוי געשריען דאָס עס איז איהם ארויס א שטראָם בּלוט פון האלז, און ער איז געפאלען אויף זיין פערמעגען אין צייט איינינע שטונדען איז ער געבּליבּען טויט... ארומנעהמענדיג זיך מיט די גאָלד...

זיי האָבּען בּעמערקט אז קלונימוס איז ניטאָ. אין אָנפאנג איז דאָס ניט געווען ערענסט. מען האָט איהם גע־זוכט, אָבּער אז עס איז אוועקגעגאנ־גען מעהר צייט, האָט מען איהם שוין געזוכט מיט ליכט אין אלע בּעהעלטע־ניסע ,בּיז אויף מאָרגען זעקס אוהר אין דער פריה איז מען געקומען צום קעלער, פיעלייכט איז ער דאָרט. ווי זיי האָבּען דערזעהן די שליסלען אין די טהירען, האָבּען זי פערשטאַנען וואָס דאָ איז, און זיינען אריין און איהם געפונען טויט...

געוועהנליך, זיי האָבּען איהם ארויפ־גענומען און דעם זעלבּען טאָג בּעגראָ־בּען טיעף אין דער ערד, און זיינע קינדער האָבּען גענומען אויסליידיגען דעם קעלער. איהם בּעהאלטען אין דער ערד, דאָס גאָלד ארויסגעשלעפּט פון דער ערד, „לא יועילו אוצרות ביום עברה“, זאָגט דער חכם מכל האדם. דעם נמשל פערשטעהט אליין.

ע׳

פרשה שקלים

„כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לד׳ בפקוד אותם ולא יהי׳ בהם נגף בפקוד אותם“

מיר זעהען פרומע אידען וואָס לער־נען און דאווענען, „מדקדקים במצוות“, אָבּער נאָר בּיז׳ן פּאַקעט. נאָר עס זאָל קיין געלד ניט קאָסטען, קענען זיי דאווענען אפילו א גאנצען טאָג. זיי שטיצען א רב, אָבּער נאָר מיט דער שטימע. אז עס קומט בּיי דעם מי־טינג, זאָגען זיי מען דארף האָבּען, אָבּער נאָר דער רב זאָל זיי ניט קאָס־טען. קומען אין שוהל, קומען צו מי־טינגס, און זאָגען די גרעסטע דעה, נאָר קיין געלד. אויף דיעזע איז דאָ דער וועלט ווערטעל: ער איז פרום בּיז׳ן פּאַקעט. „אני בצדק אחזה פניך“, אזא איד זאָגט: „אני“, איך ב׳צ׳ד׳ק׳ —„בּיז“ „צו“ „דער“ „קעשענע“ „אחזה פניך“, קום זעהן דיין פּנים, אָבּער ניט מיט דער קעשענע.

דער סאָרט איד איז מן התורה, מן הנביאים ומן הכתובים און פון תורה שבעל פה, ניט פון די געהויבּענע לייַ־טע. איהם האסען אויך אלע זיינע מיט־מענשען, זיי האלטען איהם פאר גאַרניט, איבּערהויפּט האסט מען איהם אין די צדקה־אנשטאַלטען. יאָ, עס איז פאַראן א סך אזעלכע וואָס פאר׳ן

טויט מאכען זיי א צוואָה און צוטהיי־לען א ביסעלע געלד, אָבער אויף דעם איז דאָ א ווערט: „לעבען איז מעהר קונסט ווי שטאַרבען".

און עס טרעפט אויך אז נאכהער קלינגען די צייטונגען און חברות קר־מען זיך צוזאמען און טהיילען איהם צו א ביסעל כבוד. נאָר דאָס איז אויך גאָרניט, ווייל עס איז דאָ א ווערט־ווערטעל: „ביי דעם קלאַנג פון געלד ווערען אפילו טויבע הערעדיג"...

אלזאָ, דעם מענשען גלייבט קיינער ניט, דארום זאָגט גאָט ב"ה צו משה'ן: משה טהייערער, אויב דו ווילסט ווי־סען וואָס א ריכטיגער איד און מענש איז, זאָלסטו ניט קוקען אויף זיין פרומ־קייט אליין, דאָס קען זיין אז עס איז פאַלש. נאָר אויב דו ווילסט וויסען אז דאָס וואָס ער טהוט איז מיט אן אמת, זאָלסטו איהם הייסען געבען געלד, די אידישקייט זאָל איהם עט־וואָס קאָסטען. און אויב ער וועט גע־בען, דאן קענסטו וויסען בעשטימט אז ער איז א פיינער מאן. געוועהנליך, אויב דו זעהסט אזא וואָס לייגט קיין תפילין ניט, און ער גיט געלד, פון איהם וויל איך גאָר ניט וויסען, דער איז א רשע שאינו גמור. דער ערסטער איז א „צדיק שאינו גמור". איך וויל דיר נאָר זאָגען אויף דעם מדקדק במצוות א „סימן מובהק".

„כי תשא", אויב דו ווילסט „ער־הויבען" „את ראש בני ישראל", די גרויסקייט פון א ישראל, און וויסען אין וואָס פאַר א מדרגה ער איז, „לפקודיהם", צו זייער צאָהל, וויסען אויב ער איז געצעהלט צווישען די גרויסע מענשען, אָדער ניט, „ונתנו איש כופר נפשו לד'", זאָלסטו זאָגען אז זי זאָלען געבען געלד... דאן ווע־סטו וויסען ווער ער איז...

ווארום אז מען זאָגט א אידען: דו דארפסט געבען פינף דאָלאר צום בנין בית הכנסת, זאָגט ער באַלד: ווארום האָט מען האצקלען, וואָס ער איז רייכער פון מיר, געשטעלט נור דריי. דאָס זעלבע זאָגט האצקעל, און עס ווערט די גרעסטע מחלוקת צוליעב דעם. אל־זאָ, משה, אז דו וועסט זאָגען זה „יתנו", דאָס זאָלט איהר געבען, און „ולא יהיה בהם נגף", און זיי וועלען זיך ניט פאַטשען איינע די אנדערע, דאן וועסטו וויסען אז „תרום קרנן של ישראל".

ע"א

פרעזידענטען

„ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ד' לעשות אותם"

משה האָט פערזאמעלט אלע אידען און ער האָט צו זיי געזאָגט: דאָס זיי־נען די אלע זאכען וואָס גאָט האָט בע־פויהלען דאָס צו טהאָן. דער מדרש

זאָגט ,אז השי:ת האָט איהם געזאָגט. ער זאָל מאכען קהילות, גרויסע פערזאמלונגען, און דרשן'ען פאר זיי אלע שבת.

אין קיין לאנד אין דער וועלט איז אזוי פיעל דרשנים ניט פאראן ווי אין אמעריקא. די וועלכע האלטען דרשות אלע שבת, און אלע טאָג, נור א גרויסע שוהל האָט א רב, אָדער א דרשן, און מען זאָגט צו קריאת התורה שבת ביי טאָג, מען האַלט נאָר אין איין זאָגען. צו אלעם ענדע איז דער עולם פיעל ערגער ווי אין אלע לענדער, און וואו איז מחלוקת, דווקא צוליעב א רב, אָדער א דרשן. דא אין אמעריקא, וואו איז מחלוקת, אָדער סתם א פאראיבעל צוליעב א שלישי, וואָס איהם דוכט זיך אז שלישי איז די בעסטע עליה, ווארום דאָס איז דאָך די דריטע עליה, און וואו צווי איז ער דאָך אימער א דריטער... דא אין אמעריקא...

און אויב ער איז נאָך א ביסעל רייך, און קיין מענש איז ער דאָך ניט, ליבערסט איז צו זיין א מענש אָהן רייכטהום, איידער רייכטהום אָהן א מענשען... נו, דאן איז שוין אָבגערעדט אין גאנצען, ווען חס ושלום, אז מען האָט איהם ניט אזוי פיעל כבוד געגעבען ווי איהם דוכט זיך אז ער האָט עס געדארפט בעקומען.

ווארום איז דאָס? מען הערט די רבנים, זייערע דרשות, און צום סוף איז דאָ ערגער ווי ערגעץ אנדירסוואו?

דאָס איז, מיינע פריינדע, צוליעב איין אורזאכע, אז דעם רב, אָדער דרשן, האַלט מען אויך ניט צוליעב דעם ווייל מען דארף א דרשן. ניין, טויזענד מאָל ניין! נו צוליעב ביזנעס. די שוהל איז געפּאקט ווען דער דרשן זאָגט, איז דאָס ביזנעס. און איהם פאָלגען דארף מען ניט, מען דארף נאָר איהם הערען. אין געגענטהייל, זאָל דער דרשן פארטשעפּען אין זאָגען דעם פּרעזידענט, דעם שעהנעם מענשען, וואָס איהם ווערט זיך נור דאכטען אז מען האָט עס איהם געמיינט, הויבט ער שוין אָן ביללען אויף דעם רב... נו, וואָס זאָל דער רב טהאָן? ער הערט דעם ביללען, טראכט ער זיך: בילל וויפיעל דו ווילסט, און איך וועל ריידען וואָס איך דארף. ווארום אז דער כלב בילט אויף דער לבנה, הערט דען אויף די לבנה צו שיינען צוליעב איהם?

ווי מיר אליין האָט דאָ אין נויאָרק אין א שוהל א בעגעגניש בעגעגענט. איך האָב אין ריידען, צווישען אנדערס, געשילדערט די קארגע מענשען, און איך האָב איינע פון די געדאנקען פון וועגען קארגע געזאָגט ווי פאָלגט: א קארגער מענש און א פעטע בהמה, זי בריינגען נוצען ערשט נאָכ'ן טויט...

נו, גראדע דער וויס־פּרעזידענט האָט זיך אָנגעחאַפּט אז דאָס מיינט מען איהם ,נאָר ניט פאר א קארגען מענשען, נאָר פאר דער פעטער בהמה... נו, וואָס פרעגט איהר, ער האָט שוין ביי יעדען מיטינג געמאכט פאָרשלעגע אז מען זאָל מיר אָראָבנעהמען ווידזשעס. נור איך האָב זיך ווייניג דערשראָקען און געזאָגט, פון אזעלכע בהמות אלע טאָג, און מענשען האָבעז געהערט און איך האָב דאן בעקומען

מיט גאנצע צוויי דאלאר אויפ'ן וואָך שכירות מעהר...

משה רבינו האָט שבת געמאכט פערזאמלונגען, אום צו לערנען דעם עולם זיטען גוטע, און די תורת ד', אָבער ער האָט זיי געבעטען: קינדער ישראל, השי"ת האָט מיר געהייסען ריידען פאר אייך, אָבער ניט מיט דעם ריידען זאָלט איהר זיך בענוגענען, נור צו טהאָן וואָס מען רעדט צו אייך. אלה הדברים", אָט די רייד וואָס איך רייד צו אייך „אשר צוה ד'", וועלכע גאָט האָט פאָרזאָגט ניט צו הערען אליין, נאָר „לעשות אותם", זיי צו טהאָן, וואָס מען רעדט זאָלט איהר עס טהאָן, ניט מיט'ן הערען אליין דאָס פטר'ן.

דארום, אז אין אלע שוהלען בייט נאָהע הערשט דער שקר, געהען זיי נעבּיך אונטער. גיט א בליק אויף די שוהלען פון דער איסט סייד אין נו־יאָרק, און זעהט, אז די גרעסטע שוה־לען זיינען שוין אונטערגעגאנגען, ווייל כנסיה שהיא שלא לשם שמים אין סופה להתקיים — און דער שקר ברייגנט אויך א מאָל צום אמת... אָבער דאָס איז צום עולם האמת.

ערוואכט, פיהרער פון די שוהלען, ניט צו פערקלענערען די שכירות פון רב, און העכערען די שכירות פון דעם ניגער, וואָס שטעהט בים טהיר... ער־וואכט, ניט אָבצוזאָגען א רב, ווייל ער האָט גערעדט וועגען חילול שבת אין שוהל, וואָס מען פערקויפט טיקעטס אין שוהל... ערוואכט, וועלען די שוה־לען האָבען א קיום, ביז השי"ת וועט בויען דעם גרויסען בית המקדש אין גיכען, אָמן.

ספר ויקרא.

ע"ב

ויקרא

„ויקרא אל משה וידבר ד' אליו באהל מועד לאמר"

גאָט האָט גערופען משה'ן או גע־רעדט צו איהם פון דעם פערזאמלונגס געצעהלט זאָגענדיג. איך האָב געזעהן אין ספרים זעהר פיעל טעמים וואָרום איז דער אלף פון ויקרא א קלײנער אלף? נור אײן זאך וואָס מיר איז גע־פעלען מער פאר אלעם וועל איך דאָ איבערגעבען פאר אייך.

א גרויסער מאַן פון די אומות העולם האָט א מאָל געזאָגט צו א גרוי־סען גאון: איך וועל דיר ווייזען אז משה איז פיעל קלענער געװען פאר בלעם'ן. אומגעפעהר, אז איך בין א גרויסער מענש און איך דארף וועמען האָבען צו מיר, געה איך ניט צו יע־נעם, נור איך לאָז איהם וויסען און ער מוז קומען. דער קלענערער מוז געהן צום גרעסערען.

יעצט זעה, אז גאָט אייערער האָט גערופט משה'ן, „ויקרא אל משה", האָט ער איהם גערופען צו זיך, און אז גאָט דארף האָבען צו בלעם'ן, „ויקר אלהים אל בלעם", האָט גאָט זיך געטראָפען צו בלעם און ניט איהם גערופען צו זיך. איז דאך בלעם גרע־סער פאר משה'ן און אפילו גרעסער פאר אייער גאָט, דען גאָט איז דאך אויך געגאנגען צו איהם...

דער אידישער גדול האָט געענט־פערט מיט אן אמת ריכטיגען פאקט וועלכער איז אמאָל געשעהן. מיט איי־ניגע הונדערט יאָהר צוריק איז אין דייטשלאנד ביים קייזער געווען א מאָ־דע, דאָס ער אליין פערזענליך פלעגט צונעהמען פראשעניעס פון צוויי ביז פיער א זייגער בייטאָג. עס איז געווען אויף דעם אן אפיס, און דער קייזער פלעגט זיצען דאָרט. ווען דער קייזער פלעגט זעהן דורך דער ווינדאָו אז א

גרויסער מאַן וויל איהם דערלאַנגען א לעטער, פלעגט ער באַלד זאָגען זיין מיניסטער: דו נעהם ניט צו פון איהם מיר צו דערלאַנגען, נור זאָל ער אליין אריינקומען, איך וויל מיט איהם ריידען פערזענליך.

א געוויסען טאָג האָט געבראַכט א ביטע־בריעף דער גרעסטער מאַן פון בערלין. דער קייזער האָט איהם ליעב געהאַט, האָט ער א וואונק געטהאָן צום מיניסטער סעקרעטער, אז ער זאָל איהם אריינרופען, און ער האָט מיט איהם פערבראַכט. אין איינינע מינוט שפעטער איז צוגעקומען צום אָפיס א בעטלער מיט די טאָרבעס, מיט זיין שמוציגען גאַנג, זאָגט דער קייזער צום סעקרעטער: געה גיבער ארויס, לאָז איהם ניט אריין, ער זאָל דאָ איינשמור־צען דעם פלאָאַר, נעהם צו פון איהם דעם בריעף און זאָל ער וואַרטען אין סטריט.

דאָס זעלבע איז מיט משה׳ן און בלעם׳ן, להבדיל אלף הבדלות. גאָט ב״ה זעהט משה׳ן, רופט ער איהם צו זיך... גאָט ב״ה דאַרף האָבען אויף דער ווילע דעם בעטלער, דעם שמור־ציגען טמא, לאָזט גאָט ב״ה איהם ווייט ניט געהן, און זאָגט איך וועל בעסער געהן צו איהם...

„ויקרא אל משה", רופט ער איהם צו זיך און „ויקר אלהים אל בלעם", און גאָט טרעפט זיך צו בלעם...

משה אליין, דער עניו פון דער גאַנ־צער מענשהייט, איהם איז אָבער ניט געפעלען געוואָרען אז גאָט מאַכט איהם אזוי גרויס, אז ער הייסט איהם שרייבען אין דער תורה „ויקרא", ער האָט איהם גערופען, האָט ער אויך גע־וואָלט שרייבען „ויקר", געטראָפען צו איהם... אָבער ער קען דאָך ניט שריי־בען אנדערש ווי מען הייסט, האָט ער געשריבען א קליינעם אלף... דאָס איז ווי „ויקרא" און ווי „ויקר"...

ע״ג

צו עלטערין

„אדם כי יקריב מכם קרבן לד׳ מן הבהמה בן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם"

עס איז ניטאָ קיין צרה אויף דער וועלט, וואָס פאַר א צווייטען זאָל עס ניט זיין א טובה .איינער פערליערט געלד — דער צווייטער געפינט עס. אפילו ח״ו קראַנקהייט איז נאָר שלעכט צום קראַנקען, אָבער גוט פאַר׳ן דאָק־טאָר, און פאַר דעם אַפּאָטהעקער. דער ביטערסטער רעצעפּט איז זיס פאַר דעם אַפּאָטהעקער. אפילו דער טויט אליין, די גרעסטע צרה, איז גוט פאַר דעם אָנדערטייקער, פאַר די תכריכים־נעהער, ארון־מאַכער און זאָ ווייטער...

ווי מעגליך דארף דער מענש זעהן דעם צווייטען זאָל קיין רעה ניט ארויסקומען פון זיין טובה. אפילו וואו ניט קיין רעה זאָל ארויסקומען, דארף אויך נאָך מעהר א מענש זעהן א טובה צו טהאָן יענעם. דער גביר דארף וויסען אז גאָט האָט איהם געגעבען צוויי הענד כדי ער זאָל מיט איין האנד צוטהיילען וואָס ער בעקומט מיט דער צווייטער... און ניט יוצא צו זיין פאר מענשען. ווארום דער וואָס וויל באמת גוטעס טהאָן פאר דער מענשהייט, דארף ניט ווע‍לען יוצא זיין פאר מענשען.

אלזא, פרומע אידען, וועלכע האָבען קינדער, מיט אייך האָב איך ווידער צו ריידען עטוואָס. ווארום דווקא אימער מיט אייך? גאנץ איינפאך, ווייל אויף א בוים אויף וועלכען עס וואקסט ניט קיין פרוכט, ווארפט מען ניט קיין שטיינער... אז איהר וועט מיר פערשטעהן, דעם פערעל וועלט־שפריכווארט, וועט איהר צו מיר גאָר ניט האָבען, אז איך וועל א ביסעל מיט אייך זיך וועלען קריגען, נאָר וואָס איך ווינש אייך דאָס זאָל מיר געשעהן.

נאָך א מאָל די זעלבע, עס איז ניטאָ קיין רעה וואָס עס זאָל ניט ארויסקומען קיין טובה דעם אנדערן... אייערע ווערען אָן ביידע וועלטען, די וועלט קינדער׳ס רעה איז נעביך וואָס זיי ניט אלע מאָל, נור די צווייטע וועלט געווים, מיט דעם וואָס איהר כאפט זיי גיך צו פון חדר, אבי זיי זאָלען טאַקע ברייגגען פיידע. עס איז אפילו דאָ א ווערטעל מיט א פראגע: וואָס איז די גרינגסטע זאך אויף דער וועלט? אנטוואָרט: יענעם אן עצה צו געבען...

נאָר דאָך נעהם איך זיך די פרייהייט אייך צו געבען אן עצה טובה. זעהט ווי מעגליך, אויב איהר זייט באמת פרום, ניט צו וועלען האָבען א טובה פאר אייך ,זיך גרינגער מאכען אין לעבנס מיטעל, דערמיט וואָס אייער אייגענער קינד זאָל ניט דאוונען און זאָל מחלל שבת זיין. ער שפירט ניט די רעה זיינע, אבער איהר שפירט, און גלויבט וואָס דאָס איז. די עלטערען וואָס קענען זיך ניט העלפען, פון זיי רעדט מען ניט. איך זעה פרומע עלטערען וואָס געהען דאוונען אלע טאָג, שבת אוודאי, ער דער צדיק, זי די צדקנית, טראָגען קיין הענדקערטשיף אום שבת. נו, דארף מען האָבען בעסער? נו אז מען געהט אין שוהל און מען דארף דאָך דעם טלית טראָגען, גיט מען דזשייקען, און די מאמע גיט דעם קרבן מנחה קיידען.

מען מאכט א קינד בר־מצוה, דאָס הייסט, ער ווערט היינט אליין מחויב צו טהאָן אלע מצוות. מען ברייגגט איהם אין שוהל, מען גיט איהם מפטיר, ברייגגט מען מיט בעגם קענדי, אום שבת קודש, איהם צו בעווארפען דערמיט פון עזרת נשים. ער ווערט היינט מחויב צו היטען שבת, און מען ווארפט איהם מיט חילול שבת. עס וואָלט ניט אזוי פיעל בלוטען דאָס הארץ, וואָלט איך זיך אויסגעלאכט וואָס פאר משוגעים מענשען עס זיינען פאראן.

ניין, טאטע! ניין, מאמע! אויב זיין א איד הייסט נור זיך אליין פיקסען,

ווארום האָט אברהם אבינו אזוי פיעל געליטען, וואנדערענדיג, אום צו בילדען און צו בריינגען „תחת כנפי השכינה" פרעמדע געצענדיענער, ניט קיין אייגענע קינדער אפילו?

אז איך פרעג א מענשען: זאָג זשע מיר, אויף וואָס ביזטו בעשאפען געוואָרען אויף דער וועלט? וואָס איז דער תכלית פון מענשען? אויב ער ענטפערט: צום עסען, זאָג איך איהם: שוטה, איז דאָך דער אָקס מעהר בעל תכלית פון דיר ,ער עסט דאָך מעהר פאר דיר!

אן אנדער אנטוואָרט: מיין תכלית, אז איך ארבייט א גאנצע וואָך און איך פאָהר ארויס אין מיין רוהע־טאָג... אין א פארק, איך שמעק דעם זאנפטיגען ריח פון די בלומען און גרעזלעך, דאָס איז מיין תכלית! שוטה, אויף דעם איז דאָ א גרעסערער בעל תכלית פון דיר, דאָס איז דער כלב. ער שמעקט איינגע טויזענד מאָל מעהר פאר דיר. ער האָט אזא גרויסען חוש הריח, אז ער שמעקט אפילו אויף די שטיינער די טריט וואו זיין בעל הבית איז געגאנגען.

איינער זאָגט מיר, אז איך האָב קינדער און פאר זיי ארבייט איך אום איך זאָל זיי איבערגעבען מיין פערמעגען! שוטה, דאָס קען עדאָך דער גרויסער העלפאנד אויך, און ער ליעבט זיינע קינדער נאָך פיעלייכט מעהר ווי דו.

ניין, מיין פריינד, אויב דו לעבסט אויף אזא ארט, ביזטו אין דעם זעלבען תכלית פון די בהמה און אויב דו לערענסט דיינע קינדער נאָר צו דעם תכלית, זיינען זיי אויך בהמות.

נאָר דער אונטערשיעד איז, דו ביזט גערופען א בהמה גסה, און זיי זיינען בהמות דקות...

ניט גענוג, טאַטע מאַמע, וואָס איהר זייט פרום. אויב איהר ווילט צו גאָטהייט זיך נעהנטערען, אויב אלעס פאר זיך אליין, ניין, דאָס טויג ניט. „אדם כי יקריב מכם קרבן לד'", א מענש ווען ער וויל זיך גענעהנען פון אייך א נאָהענטקייט צו גאָט, דאָס הייסט, איהר זייט פרום, איהר ווייסט אייער תכלית איז ניט פון א בהמה... און איהר ווילט מיט אייערע מעשים זיך דערנעהנטערען צו גאָט, זאָלט איהר אויך זעהן אז די בהמה'לעך אייערע, די קינדערלעך, זאָלט איהר אויך בריינגען צו אזא מדרגה. „מן הבהמה", פון די בהמה, די גרויסע קינדער אייערע, „ומן הצאן", פון די שעפסעלעך, די בהמות דקות, די קליינע קינדערלעך. „תקריבו את קרבנכם", זאָלט איה מאַכען גענעהנען אייער קרבן... זיי ווי מעגליך אייך לערנען די זעלבע זאך... מיט'ן מיטעל וועג, ניט מיט כעס, ניט מיט זיין צו זיי צו־גוט... נאָר מיטעל וועג .טאַטע, זיי ניט צו ביטער, פיעלייכט וועלען זיי דיר אין גאנצען אויסשפייען.. זיי ניט צו זיס, זיי זאָלען דיר ניט אויפעסען...

ע"ד

נחש הקדמוני

„ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה ד' ביד משה."
רש"י: להגיד שבחן שלא הטו מין ושמאל.

אהרן מיט זיינע קינדער האָבען געטהאָן אַלעס וואָס גאָט האָט פערזאָגט דורך משה. זאָגט רש"י צו זאָגען צו אהראָן און זיינע קינדער א לויב, זיי האָבען ניט אראָבגענומען אדער אויפגעטהאָן מעהר, דאָס הייסט „ימין ושמאל". איך פערשטעה ניט וואָס איז דאָס פאר א שבח פאר זיי. זיי האָבען געטהאָן ווי גאָט האָט פערזאָגט? נו, ווי דען ,ניט טהאָן וואָס גאָט פערזאָגט? איך האָב מיר אימער געוואונדערט אויף דעם פסוק, און נאָך מעהר אויף רש"י, וואָס ער טהוט אויף אז דאָס איז א שבח פאר זיי, ביז איך האָב געפונען די פראגע מיט דעם תירוץ אין משל ומליצה מהגאון ר' יצחק אלחנן לנדא זצוק"ל.

עס טרעפט, אז איינער מאכט דעם צווייטען פאר א שליח אויף עפּעס איהם צו פערריכטען, דארף דער שליח טהאָן נאָר די שליחות, ניט מעהר און ניט וועניגער. אָבער אָפטמאָל קען זיין, אז דער שליח פערשטעהט אז מען דארף עטוואָס מוסיף זיין, אום עס זאָל זיין פאר די טובה פון בעל הבית זיינעם, דארף ער עס געוויס טהאָן.

אָבער ווען א דאָקטאָר גיט א רעצעפּט, און מען געהט אין דראָג-סטאָר דאָס מאכען, טאָהר דער שליח און ניט דער דראָגיסט, וועניגער מאכען אָדער צולייגען. זיי קענען דערמיט טויטען דעם קראנקען אנשטאָדט איהם געזונד צו מאכען.

די תורה מיט די מצות צו טהאָן אַלעס ווי עס איז פארזאָגט געוואָרען אין דער תורה, האָט אונז גאָט ב"ה ניט געמאכט פאר שלוחים, אום איהם א טובה צו טהאָן דערמיט, ווארום „אם תצדק מה תתן לו". נור אזוי ווי א פּראָפעסאָר גיט א רעצעפּט צום געזונד און ווען מען וועט עס ניט נעהמען, דאן קען מען שטארבען, טאָהרען מיר ניט מוסיף זיין, ניט אראָפּנעהמען, דארום איז פארזאָגט „לא תוסיפו ולא תגרעו", ניט מעהרען און ניט אראָבנעהמען...

אהרן ווייסט דעם רעכענונג, ווארום גאָט האָט אונז געראטהען מקיים צו זיין די תורה, ווייל מיר זאָלען געזונד זיין און קענען לעבען — "כי היא חייך ואורך ימיך", איז דאָס א רעצעפּט פון דעם גרעסטען פּראָפעסאָר, איז אפילו וואו איהם קומט אוים עטוואָס אנדערש האָט געדארפט זיין, טאָהר ער עס דאָך ניט ענדערען, ווייל א רעצעפּט טאָהר מען ניט משנה זיין...

הייינטיגע חברה, די חברה פון „נחש הקדמוני", דער שלאנג וואָס רעדט צו צו עסען וואָס מען טאָהר ניט, „נחש הקדמוני", דאָס איז

, דער שלאנג וואס קוילעט
אב „אדם וחוה"... די גאנצע מענש־
הייט. אי, השי"ת זאל שוין דעם מסית,
דעם נחש אונטערהאקען די פיס, און
זאל בלייבען „על
גחונך תלך", דער וואס זאגט אז די
תורה איז ניט קיין רעצעפט, אפילו
ניט געגעבען פון גרעסטען פראפעסאר,
גאט אליין... און זיין טענה איז אויך
די זעלבע, אז מיר זיינען פינסטער־
לינגע, מיט פערמאכטע אויגען, און אז
מיר זאלען ניט אויספאלגען די תורה,
וועט זיך עפענען די אויגען אונזערע.
ווי יענער ערשטער נחש האט גע־
רעדט „כי יודע אלהים כי ביום אכלכם
ממנו ונפקחו עיניכם", דען גאט ווייסט
אז ווען איהר וועט עסען דעם עץ
הדעת, וועט אויפגעעפענט ווערען איי־
ערע אויגען. נו, געווים האט ער זיי
דאך ערקלעהרט, אז זיי זיינען יעצט
מיט פערמאכטע אויגען, פינסטערלינ־
גע.

און די אנ־ ,
דערע חכמים, וואס ווילען מתיר מא־
כען אלע איסורים פון דער תורה; אי,
א מין עפענען די אויגען, האט איהר
אויפגעעפענט אייערע תלמידים, אהן
א תורה, אהן מוסר, אי, וואס פאר א
פנים זיי האבען. אי, זעהען זיי טאקע
אין דער פינסטער... זיי האבען טאקע
ליכטיגע אויגען... ווען האבען מיר גע־
האט אזוי פיעל גאנמען, פערד'סמ'ער,
אונטערצינדער, פיסטעל קנאקער,
עגונות. זאגט אליין, האבען מיר זיי
געהאט מעהר מיט דער תורה, אדער
יעצט אהן דער תורה? נו, אויב איהר
ווילט מיר ניט גלויבען, זאלען מיר
פאהרען אין סינג־סינג, אין סטייט־
פריזאן, און אין נאך אזעלכע טהייערע
מקומות, און געהן זעהן און בודק זיין
ביי זיי אויב זיי טראגען ציצית אדער
ניט, אויב זיי לייגען תפילין אדער
ניט. לאמיר געפינען ביי זיי דעם
תהלים אונזערען אדער א בלעטעל איי־
ערען... אי, האט איהר געעפענט די
אויגען, טאקע אזוי געעפענט אז זיי
זעהען אין דער פינסטערניש אויך און
מיר מיט א תורה, מיט א לעהרע פון
גאט, זעהען ני טאפילו אין דער ליכ־
טיגקייט יענעמס... ווייל מיר האלטען
פון „לא תגנוב", „לא תרצח", איך
ווייס אז איהר האט שוין אוועקגע־
שיקט די תורה צוריק אויף דעם בארג
סיני, נאר איך וועל אייך אן עצה גע־
בען וואו איהר וועט דארט קרעגען
שכר פאר'ן אוועקטראגען די תורה
אויף דעם בארג סיני. איהר דארפט
דארט טאקע האבען, איך ווייס...
דארט דערביי איז דער ארט, און דארט
געפינט איהר אייער שכר און דאס
הייסט „קברות התאוה" — דעם צוויי־
טען ווארט ווילט איהר, דער ערשטער
אבער געהט איהם נאך...

ע"ה

וואס די צייט וועט מאכען

„ואת החזיר. למה נקרא שמו חזיר, שחוזר להתירו לעתיד לבא."
(מדרש מובא בספר תורת משה ח"ם)

איך האָב דעם מדרש אין ערגעץ ניט געפונען, נאָר מיר דארפען גאָר ניט זוכען, ווייל דאָס ברייננט דער „חתם סופר", און אָט איז וואָרט אין וואָרט,אין מאַמע־לשון, דער מדרש. דער „מפרים פרשה", די צושפּאָלטענע פיסלעך, און ער איז ניט „מעלה גרה", פארוואָס רופט מען איהם חזיר? — ווייל אז די גאולה וועט קומען, דאן וועט מען איהם מתיר מאכען צו עסען. דאכט זיך דאָס איז פון די דרייצעהן עקרים אונזערע, אז די תורה וועט ניט אומגעביטען ווערען, ווארום זאָל מען מתיר מאכען דעם חזיר, און ווער דארף איהם האָבען אזוי נויטהיג, אז מען זאָל דארפען איהם מתיר מאכען?...

מיר זעהען יעצט אן איבערקעהרעניש אין אונזער יודענטהום, אין אזא קורצע צייט, וואָס מיטעל־יעהריגע לייטע געדיינקען, איז אזא ענדערונג געוואָרען. זאָלען מיר זעהן וואָס מיט פינף און צוואנציג יאָהר צוריק איז פאָרגעקומען אין אונזער יודענטהום און ווי יעצט איז נאָך א שניידער זיינען נאָכגעגאנגען הינטער דעם ארון דריי זיהן, א רב, א שוחט, און סתם א מופלג גדול. היינט נאָך א רב געהען נאָך זיין ארון דריי זיהן, אן אנארכיסט, א סאָציאַליסט, און סתם אן אוממענש, וואָס גלויבט ניט אין גאָט און אין זיין תורה און אין קיין זאך. דער טאטע, ביים לעבען, לייגט ער צוויי פּאָאר תפילין, דער זוהן — אפילו איין פּאָאר אויך ניט. דער טאַטע טראָגט ניט אום שבת, דער זוהן סמוקט אפילו אום שבת. דער טאטע פאסט מאָנטאג און דאנערשטאג, דער זוהן — אפילו יום כפור ניט.

נאָר עפּעס מוז ער דאך טהאָן, זאָגט ער נאָר, אבער טהאָן טהוט ער ניט דער איצטיגער. ער זאָגט אז מען דארף די אלע מצות ניט טאָהן וואָס אנבעלאנגט צו גאָט, נור א מענש דארף האָבען צושפּאָלטענע הענדטעלעך, ניט קיין פערמאכטע. מען דארף געלד געבען, א מפרים פרסה דארף מען זיין, נאָר ח"ו ניט קיין „מעלה גרה", דאוונען — דאָס ניט. מען דארף עס ניט. זאָגט דאך טאקע די תורה: „ואת החזיר", אָט דעם דבר אחר, „כי מפריש פרסה הוא", דען מיט צושפּאָלטענע פיסעלעך איז ער, ער גיט געלד, אזוי זאָגט ער... אָבער „ומעלה גרה לא יגר", ער ברייננט ניט אויף דעם עסען, דאָס הייסט, ער דאווענט ניט... „טמא הוא לכם", ער איז טמא צו אייך.

דארום דער חזיר, אז ער לייגט זיך אין א בלאָטע, פּאקט ער אליין די מויל אין בלאָטע, און די פיסעלעך ארויף—

דאָס וויזט ער חזיר־פיסעל־כשר, אָבער זיין שנוק, ער איז דאָך ניט „מעלה גרה“, איז דאָך טריפה, פּאַסט ער איהם אין בלאָטע אריין...

פריינדע, מיר וועלען אָבער דער־ווארטען די צייט, מיר מוזען קענען איבערווארטען, אז מען קען ניט אי־בערוואַרטען דאָס שלעכטע, קען מען דאָס גוטע ניט דערלעבען. ער הייסט דאָך, דער חברה מאַן, חזיר... איהר ווייסט ווארום... ווייל אין גיכען, אָט אין דיעזע צייטען, וועלען מיר נאָך „אם ירצה השם“ דערלעבען, אז ער וועט זיך אומקעהרען צום גוטען, ווא־רום א „מפריס פרסה“ איז ער, פעהלט איהם דאָך נאָר צו זיין א „מעלה גרה“, אָנצוהויבען דאווגען, „שחוזר ומתירו לעתיד לבא“, די קינפטיגע צייט וועט ער כשר ווערען... אז ער וועט נאָר א מעלה גרה ווערען, אויב ניט מיט גו־טען, וועט ער מיט בייזען דארפען זיין א איד.

פריינדע, לאָמיר האָפען אז די „נדחי ישראל“ וועלען קומען צו אונז אין גיכען, זיי וועלען זיך ארומזעהן אז זיי זיינען געווען פערבלאָנדזשעט, און געגאַנגען אין שלעכטען וועג. זיי מיינען אז זי זיינען קלוג און גוט, און זיי זיינען הויכע, אויפגעקלעהרטע מענשען, מיט הויכע, גרויסע קעפּ, אָבער ליידער, די הויכע מענשען זיינען געגליכען צו א הויכע טענעמענט הויז וואו דער טאָפּ פלאָאר איז אימער פוסט... אָבער זיי וועלען זיך ארומ־זעהן.

רייניגט שוין אָב אייערע פעלדער פון די שלעכטע גראָזען, און די זאַנפ־טיגע בלומען זאָלען אָנהויבען וואַק־סען. ווארט ניט, ווארום דער גרעס־טער פערלוסט פונ׳ם מענשען איז דער פערלוסט פון דער צייט. איהר דיינקט אז איהר פערברייננגט די צייט — ניין, די צייט פערברייננגט אונז אלעמען! בעזיעגט אייך, זיך זעלבסט בעזיעגען איז דער שיהנסטער זיעג.

ע״ו

דער לוקסוס

„נגעי בגדים.“

זאָגאר איך האָב שוין געשריבען וועגען דעם, און געגעבען בעדייטונגען, מיינונגען, איבער די נגעי בגדים, אָבער דאָך וועל איך יעצט נאָך א מאָל, אין זשארגאָן, עס זעהר קורץ איבערגעבען.

שעקספּיער זאָגט, דאָס די גאַנצע וועלט איז א סצענע, און מיר אלע זיינען די שוישפּיעלער... ער האָט גע־זאָגט א טהייערען וואָרט, און ער האָט ניט געמיינט וואָס איך וויל אויף דעם זאָגען. נו, עס וועט אויסקומען

פונקט די זעלבע.

מיין לאנדסמאן, אנשיל לאטוטניק, האט געוואוינט אין באד־געסעל, ביי דעם קהל'שען בית... די אנדער הויז פון הקדש... פרייטאג פלעגט ער אין באד רופען. די איבעריגע פער־שטעהט אליין. געקומען איז ער דא, ער איז געווארען א ביגלער. אוועק די צייט, ניט שלעכט, ארויפגעארבייט זיך א ביסעל, געבראכט די פאמיליע, א גרויסע מויד מיט'ן נאמען עלקע האט ער אויך. עלקע האט זיך א נאמען גע־געבען „עלים", אהן א שמש, ניט אין שוהל, עלקע האט אנגעפאנגען ארביי־טען, און געוויס שבת אויך. איך נעה פארטראכט מיט איינינע מאנאטען צוריק, אין גרענד סטריט, אנטקעגען מיר געהט א מאן א דיקער מיט א מויד א גרויסע, א הויבע, א פארפארב־טע פון די פארב וואס דייטשלאנד האט געבראכט שווימענדיג אונטער'ן וואסער, און ער שטעלט מיר אב און זאגט „האלא", „האלא", וואס מאכט איהר? קורץ ער האט מיר אויסגע־זאגט ווער ער איז. איך האב שוין געוואלט מאכען פליטה, ווייל ניט־ווילענדיג האב איך זיך דערמאהנט אן דעם קהל'שען ארט... נור ער לאזט ניט, און ער האט מיר דערצעהלט פון אלע זיינע גליקען. אט די מיידעל מיי־נע, זאגט ער, עלים, הייסט זי, זי האט זיך יעצט געקויפט די העט, אט וואס זי טראגט, קאסט פינף און צוואנציג דאלאר. וואס ווייסט איהר וויפיעל זי פארשפענדעט. ניט לאנג האט זי זיך געמאכט א דרעס פאר פערציג דאלאר. שיך טראגט זי אב צוויי וואכען און עס קאסט 6 דאלאר א פאאר. זי פארדיענט אכצעהן דאלאר א וואך און דאס פארשפענדט זי. זאל זי עס טראַ־גען געזונד, זאגט ער ווייטער, זי אר־בייט שווער, גאנצע זעקס טעג, נור זונ־טאג ניט... א מיידעל דארף דאך הא־בען א סך.

אז איך האב אויסגעהערט די ערשטע רייד, זאג איך צו זיך: אט דאס איז „נגעי בגדים". אי, א נגע! די נגע האט געמאכט דעם שבת קראנק, די תורה צוריסען. אז אנשעל'ס טאכטער דארף האבען אכצעהן דאלאר אויף בגדים. אוי, „נגעי בגדים", אוי, נגעי בגדים".

„נגעי בגדים", איהר האט דאך גע־מאכט די פאגראמען אין דער גאנצער וועלט אויף אונז. עשו קען דאך דאס ניט פארטראגען. „נגעי בגדים", איהר האט דאך אנגעמאכט טראבעל אין פא־מיליען־לעבען, אז דער מאן האט די־נגע ניט געקענט קריגען, איז דאך די ווייבעל אנטלאפען. „נגעי בגדים", איהר מאכט דאך אז די נגע ווערט אויף'ן קאפ, אז דער מאן ווערט מיט „שער לבן", ווייסע האאר...

נאר די גאנצע וועלט איז א סצענע און מיר זיינען די שוישפיעלער. שעקס־פיר איז גערעכט מיט דעם. וואס גע־רעכט איז גערעכט. אן אנטיסעמיט ביזטו געווען, נאר מיט דעם ביזטו גערעכט, אז אנשעל'ס טאכטער קען טראגען אזא העט איז פונקט ווי איך בין א קינד געווען, פופצעהן יאהר אלט, ארעם, מיט צוריסענע שיך, גע־לאטעטע בגדים, האבען מיר געמאכט א פורים־טהעאטער און איך בין אויף

דעם אבענד געווען אחשורש, און פיעלייכט דאן אויך אזא טיפוש ווי ער. און אז איך בין דאס געזעסען מיט'ן קרוין און מען האט זיך צו מיר געבוקט, פרעגט גאר ניט מיין גדולה דאן... צוועלף ביי נאכט, געענדיגט דער שפיעל, אנגעטהאן מיינע שיך מיט מיין ראק, אוי א חורבן... א א סצענע! אנשעל לאטוטניק מיט'ן גאלדענעם וואטש און טשיין, מיטן דיימאנד רינג זעהט מיר יעצט אוים ווי דער וואהרער אחשורוש, עלים, די טאכטער, „ושתי המלכה״. וואס אמעריקאנער טהעא־טער־וועלט קען מאכען פון באד־געסיל ווארנער... — דאס איז „נגעי בגדים״. „נגעי בתים״ און נגעי אדם״ — אן אנדער מאל.

ע״ז

קערפער אינשורינג

„ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשרים וגו׳, ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש, ויאמר תן וגו׳, כי כה אמר ד׳ אכול והותר.״

מען האט געבראכט צו דעם געטלי־כען אלישע הנביא צוואנציג ברויט־לעך, און גחזי זאגט וואס זאל איך דיע־זעם געבען צו די לייטע וואס צעהלען זיך הונדערט, עס קען אויסקומען ווי איינער זאגט א כזית פאר יעדען. זאגט אלישע צו איהם: גיב, ווייל גאט האט געזאגט אז עס וועט נאך איבערבליי־בען. גלייך נאכדעם איז די געשיכ־טע פון נעמן, ווי אלישע האט איהם קורירט פון זיין צרעת מיט'ן הייסען זיך באדען אין ירדן, מיט זיעבען מאל זיך ארומוואשען אין די וואסער פון ירדן. און נעמן גיט א רייכען פרע־זענט צו אלישע, און ער נעהמט ניט. און גחזי יאגט איהם נאך און נעהמט צו א פרעזענט, און דער נביא פאר־שילט גחזי'ן.

איך וועל אויף דער הפטרה קיין דרוש מאכען, נור פארטייטשען דעם המשך פון דער געשיכטע מיט די צוואנציג ברויטלעך צו דער געשיכטע פון נעמן, אלישע, גחזי.

קין האט טויט געשלאגען זיין ברו־דער הבל, און מיינט אבער ניט אז הבל איז מעהר ניטא, הבל איז גע־בליבען — „אך הבל יהמיון״, מען לויפט, מע הבל'ט, מען איז ביזי טאג ווי נאכט. רעדט מיט דעם ביזי מאן אליין, וועט ער אייך זאגען אז עס איז הבל, און עס איז טאקע הבל, א מין הבל!

ער בעלאנגט צו דריי לאדזשען, צו פערשיעדענע ארדענס, און אייני־גע סאסייעטים. עס קאסט איהם אב אוצרות. פרעגט איהם ווארום טהוט

ער דאָס? אה, זאָגט ער, נאָכ׳ן טויט א בענעפיט פאר דער פרוי, אָדער פערקעהרט.

ער מאטערט זיך שוין, ער זעהט אז ער שטאַרבט, די הארץ צופּט, עס פּלאַטערן די אברים, ער ווייסט דאָך אז ער האָט עובר געווען אויף די גאנצע תורה. איך קום איהם געוואָהר ווערען, זאָגט ער צו מיר: רבי, עס איז מיין לעבען געווען ביז יעצט הבל. איך לאָז איבער איינינגע טויזענד דאלאר פאר ווערמען?... פאר מיין פרוי זי זאָל האָבען אויף נדן... אוי, הבל!...

דער מאַן איז געשטאָרבען. די ווייבעל קלאָגט, שרייט ביז׳ן הימעל, מען האָט איהר גאָר ניט געקענט איינהאלטען. זי רייסט פון זיך שטיקער. זי לויפט צו צום בר־מינן און שרייעט: חאצקעלע, וואו לאָזטו מיר? איך וועל שוין מעהר ניט הייראטהען, זאָגט זי איהם צו מיט גרויסע הבטחות.

א חברה קדישא מאַן איינער, א קלוגער איד, זאָגט צו די איבעריגע זיינע חברים: פריינדע, איך וועל אייך באלד ווייזען אז וואָס זי זאָגט און וויפיעל זי קלאָגט איז אלעס פאַלש.

— אה, געה, דו ביזט דאָך אימער א חכם, דו גלויבסט קיינעם ניט — האָבען זיי איהם געענטפערט.

— נו, פריינדע, איך האָב שוין אַן איינפאַל, וועט איהר זיך דורך איהם איבערצייגען אז איך בין גערעכט און ניט איהר!

הערט נור, ווייבעל, שווייגט א ביסעל, מיר מוזען יעצט וויסען עטוואָס פון אייך, אז ניט איז אייער לעבען אין סכנה. נור דעם אמת, ווען ניט זייט איהר אומגליקליך. די זאַך איז אזוי, מיר האָבען יעצט געהערט ווי איהר זאָגט אז איהר וועט שוין ניט הייראטהען. נו, דאָס מעגט איהר טהאָן. נאָר מיר מוזען עס יעצט וויסען אויב איהר מיינט קיין מאָל ניט צו הייראטהען, מוזען מיר איהם אָנטהאָן די תכריכים מיט דעם זוים ארויף, און אז יא, מיט דעם זוים אראָפּ. נאָר דאַן וועט זיין פערפאַלען אויף עוויג, איהר וועט מעהר ניט קענען הייראטהען. איהר הערט? גיט איין אנטוואָרט. מיר האָבען קיין צייט... בליפּענדיג האָט זי געענטפערט, גאָר אָהן גרויסען ישוב הדעת: נעהמט שוין בעסער דעם זוים אראָפּ...

נו, וואָס זאָגט איהר, פריינדע, האָב איך אייך געזאָגט אז וואָס זי זאָגט איז כזב. אויב דער בר־מינן האָט דאָס געהערט, זאָגט ער צו זיך: „אך הבל“...

אין איינינגע מאָנהייט ארום אָבגענומען די פּאָאר גראָשען ,זי זיצט און שפּיעלט שוין א פינאָקעל מיט דעם צווייטען. אוי, אויב דער בר־מנן וואָלט געקענט לעבעדיג ווערען ,און נאָר צוגעהן צום ווינדאָו און א בליק טהאָן, וואָלט ער נאָך געקענט אויסשרייען הבל און וואָלט גלייך די אַפּאָפּלעקציע געקראָגען...

חיים דוד, דער גרויסער קאָסטימער פעדלער, לויפט ארום טאָג ווי נאַכט און ארבייט צו אָוער־טיים ביי זיך אליין. א ביסעל, ניט פיעל, פערבלאָפט ער דעם פרייטאָג אבענד, לויפט קאָלעקטען, פאַרדיענט אין סטאָק צו פער־

גרעסערען אויף הונדערט דאלאר א וואָך. אלט געוואָרען פופציג יאָהר, אָבגענומען ביידע פיס, ניט פּאראַליזירט, נאָר ער קען ניט געהן. ער ברייגנגט שוין ניט די ווייבעל די מזומנים. זי שרייעט שוין „חיים שלומיאל“, ביי יעדען אָבעסען, מיט קללות . דאָס זעלבע די בנים ובנות. אך „הבל“, „הבל“, אין פינף יאָהר שפּעטער — חיים דוד איז שוין אין האָואָם. דער האום איז זיין גאולה... אַבי פּטור געוואָרען פון הויז. חיים דוד שטאַרבט, די לויה פון האום, ווע־ניג טרעהרען פון זיין ווייבעל און קינ־דער. איינער פון די זיהן אפילו אויך א מחלל שבת, וועט פיעלייכט זאָגען קדיש (נאָך מיין מיינונג, הלואי בע־סער ניט), ער מורמעלט אין קבר . „אך הבל יצברון ולא ידע מי אוספם“, נאַריש דער קלייבען, אז ער ווייסט ניט ווער וועט עס איינזאמלען, צונעהמען, הייסט עס...

דער ערשטער הבל'ניק איז אונזער גחזי... דער ניעדיגער אָבגרונד העלד. גחזי. שטייטש, גחזי, דו אליין זעהסט דאָך, אז פון די איינינגע ברויטלעך, וואס דו אליין האָסט געזאָגט אז עס איז גאָרניט, האָט השי"ת געגעבען א ברכה אז הונדערט לייטע, און געוויס הונגעריגע, האָבען געגעסען און זאַט געוואָרען, און נאָך איבערגעלאָזען, ניט גע'הבל'ט דארויף, אָהן געפּילדער, און אלעם ענדע, דו גחזי, שמוציגער הבל'־ניק, זעהסט נאָך דעם וואונדער פון נביא וואָס ער האָט געטהאָן מיט נעמן'ן; דו אליין זעהסט אז דער נביא נעהמט ניט קיין סענט, און דו לויפסט נאָך נעמן'ן און נעהמסט צו. פאר דיר איז וועניג די וועלט, כשר, טריף, אַבי געלד. גחזי, דו ביזט אליין שול־דיג, גחזי, דו ביזט „מצורע“, גחזי, דיינע קינדער זיינען מצורע, ווייל „תזריע“ און „מצורע“ געהען אין איי־נעם אין ניט קיין עבור יאָהר... אל־זאָ, אז דו פאָלגסט נאָך „תזריע“, דאָס הייסט, „כי מי נדת דותה תטמא“, זי האלט „נדה“ דאַן זיינען די סדרות בעזונדער. וואָס האָט „תזריע“ צו „מצורע“? אָבער אז ניט, אז דו האלסט ניט פון „תזריע“, דאַן וועד־סטו „מצורע“, תזריע ומצורע אין איי־נעם...

גאָט זאָל רחמנות האָבען און אונז שוין בעפרייען פון דעם פינסטערען גלות הגוף פון רוסלאנד, רומענין, מאַ־ראקא און פון גלות הנפש, פון פראנק־רייך, ענגלאנד, דייטשלאנד, האָלאנד, איטאליע, אפריקא, אמעריקא, אָמן.

ע"ח

נאך כל נדרי

„והשעיר אשר עלה עליו הגורל."

צוויי ציעגעלעך האט גענומען דער כהן גדול, אוועקגעשטעלט איינע ביי זיין רעכטער האנד, די צווייטע ביי דער לינקער האנד. צוויי צעטעלעך האט ער אויפגעשריבען, איינע „לד'". צו גאט, און איינע „לעזעזל", אריינ־געטהאן ביידע צעטעלעך אין א יאר־מולקע, אויסגעמישט, און געצויגען דעם גורל. דעם צעטעלע וואס די רעכטע האנד האט ארויסגעצויגען, אוועקגעלייגט אויף דער ציעגעלע פון דער רעכטער האנד, דעם צעטעלע וואס די לינקע האנד ציהט ארויס — אויף דער ציעגעלע וואס שטעהט לינקס, און אויף וועלכע עס איז „לד'", געהט לד', און אויף וועלכע לעזעזל געהט לעזעזל.

איך האב אימער ניט פערשטאנען וואס האט מען געדארפט פראוען די צרעמאניע מיט דעם גורל. זאל ער נעהמען א ציעגעלע „לד'" און א ציע־געלע „לעזעזל" און גענוג!

טהייערע ברידער, ווען איך בין יעצט ארויפגעגאנגען אויף דעם פלאט־פארם צו ריידען פאר אייך, בין איך זעהר שטארק צושראקען געווארען. ווארום? דאכט זיך אז איך בין איינ־געוואהנט צו שטעהען פאר א פאב־ליק א גרויסען נאך מעהר ווי היינט? נאר מיין שרעק איז איינפאך: אלע מאל אפילו אז איך זאג א ביסעל תוכחה, זאג איך עס מיט א וויץ, א שעהנעם משל, און עס זעהט אויס ווי עס וואלט גאר קיין תוכחה ניט גע־ווען. אבער יעצט, קיין וויץ, קיין פאנטאזיעס, נור תוכחה. האב איך מיר געטראכט: ווער בין איך, אז איך זאל תוכחה זאגען פאר אייך!

נאר מיין שרעק איז פאראיבער, פריינדע, מיט דעם משל וואס איך וועל אייך גלייך זאגען, וועט איהר פערשטעהען אז איך קען, איך דארף זאגען.

אין א שטאדט האט אויסגעבראכען א פייער ביי זעהר א שעהנעם בעל הבית, אין מיטען דער נאכט. אין דער צווייטער הויז האט געוואהנט אויך זעהר אן אנשטענדיגער בעל הבית, א פריינד פון דעם בעל הבית. האט דער בעל הבית געשיקט זיין משרת: לויף שנעלער און וועק אויף דעם פריינד מיינעם מיט זיין הויזגעזינד. ווארום עס ברענט דא, קען זיך אנצינדען אויך זיין הויז.

רופט זיך אב דער משרת: בעל הבית לעבען, ווי קום איך איהם צו וועקען פון שלאף, אזא שעהנעם אי־דען, און צווייטענס, וועט ער דען מיר פאלגען, מיר, משרת? ווי קום איך איהם צו געבען עצות?

— שוטה איינער, וואס רעדסטו? — זאגט צו איהם דער בעל הבית. ווען

איך וואָלט דיר געשיקט איהם געבען אַן עצה, איז וואָס אנדערס, איך שיק דאָך דיר אַנזאָגען וועגען פייער. געה, קלאַפּ אָן שטארק און שריי אוים: עס ברענט! ער האָט דאָך א פערמעגען און קליינע קינדערלעך אויך, ווי דו וועסט איהם נאָר אָנזאָגען, וועט ער גלייך שנעל אויפשטעהען...

פריינדע, דאָס זעלבע האָב איך מיר בעזאָגען. איך האָב מיר בעפאָר דער־שראָקען אומזיסט, ווי קום איך אייך היינט צו זאָגען מוסר, תוכחה, אייך געבען עצות ווי זיך צו פיהרען. מיין שרעק איז אומזיסט. איך בין יעצט געקומען אייך נאָר זאָגען אז עס ברענט א פייער, איך בין אייער משרת, איך דאַרף שרייען: „עס ברענט!“

עס ברענט אזא פייער, וואָס פון פאַר א יאָהרען יום כפור ביז היינט, איז צוגעקומען צעהנדליגע טויזענדע אלמנות, און הונדערטע טויזענדע יתומים, פון דעם גרויסען פייער וואָס ברענט די גאנצע וועלט. א האלבען מיליאָן אידען זיינען געווים געבליבען אָהן זייערע היימען, פון זייערע היי־זער איז געוואָרען בערגלעך אַש, פון גרויסע שטעדט — א גרויסער באַרג. היינט איז דער יום הדין הגדול והנורא, היינט איז א פייער! נאָר שטעהט אויף פון פינסטערען שלאָף, איהר שלאָפט, איהר זעהט ניט וואָס עס טהוט זיך יעצט. בעט ביי גאָט ער זאָל דעם וועלט פייער שוין סטאָפּען, שטעהט אויף, עס וועקט אייך א משרת איי־ערער, קוקט ניט ווער דער וועקער איז, אָבער הערט ווי ער וועקט אייך, ראַ־טעוועט אייערע קליינינקע קינדערלאך פון פייער, פון יוםהדין, זיי זאָלען קיין יתומים ניט בלייבען. שטעהט אליין אויף, איהר זאָלט ניט פאַר־ברענט ווערען.

עס איז א פייער אויף אונזער תורה, דא אין אמעריקא, א העלישער פייער ברענט אין יעדע אידישע הויז כמעט, דער שבת איז שוין באלד פערברענט, די תפילין — דאָס זעלבע, די כשרות איז אין האלבען ברענען, די טהרת המשפחה ברענט שוין אויך... איך, אייער משרת, וועק אייך, אנטלויפט פון פייער!... ראטעוועט זיך!...

מיר זיינען דאָך יעצט גלייך צום „שעיר המשתלח“, די ציעגעלע וואָס איז געשיקט געוואָרען לעזעזל אין דעם מדבר. ארויפגעטראָגען האָט ער איהר אויף דעם שפּיץ פון גרויסען מדבר־באַרג, און האָט איהר ארונטערגע־שליידערט פון דער אנדער זייט באַרג. אז זי איז געקומען צום האלבען באַרג איז זי שוין געווען צוריסען אויף גליע־דער...

פריינדע, מיר זיינען דאָך דאָס יעצט אליין! אמאָל, אז מיר זיינען ארויפ־געקומען אויף דעם באַרג פון לעבען, צו פופציג יאָהר, האָט דאָך יעצט יע־דער פאָטער און מוטער אָנגעהויבען האָבען נחת, אראָב צער גדול בנים, חתונה געמאכט די קינדער, מען זעהט זיך שוין מיט זייערע פרוכט, איין איי־דעם אפילו א בעל מלאכה, אבער א גרויסער עהרליכער איד, איין איידעם איז יעצט ארוים פון קעסט, א תלמיד חכם, האָט געמאכט א בשמים סטאָר... ביידע זיהן זיינען שעהנע מענשען, איינער א שוחט, דער צווייטער אזוי

א מופלג גדול, א פלאַקס סוחר. ער קויפט אויך וואלד... אוי, א נחת! גוטע איידעמס, טהייערע זיהן, ליעבע פרומע טעכטער, כשר'ע אייניקלעך...

היינט אז מען קומט אויף דעם בארג, קיידי האָט טאקע חתונה געהאט, אָבער די מאמע קען ביי איהר ניט קומען. עס איז ניט כשר. ער איז גאָר א סאָ־ציאליסט, דער איידעם, הייסט עס. בע־סי האָט שוין קינדערלעך, אָבער... דזשייק האָט שוין אויך געהייראטה, אָבער נאָר אין קאָורט... מייק געהט שוין ארום מיט א מיידעל זעקס יאָהר, דער אלטער קען שוין ניט פערדיענען קיין סך, ביי קינדער קען מען ניט זיין... אין מיטען באַרג אז מען האלט, ווערט מען שוין צוריסען גליעדער־וויז... א ריכטיגער שעיר לעזאזל...

איינגערע מענשען, הויבט אָן א ביי־סעלע אויפוואכען פון אייער שלאָף, גיט א קוק, אז אפילו א בהמה וויל אויך ניט אז זי זאָל געבראַכט ווערען פאר א קרבן צו עבודה זרה, דער אָקס פון אליהו הנביא געהט ניט צו די נביאי הבעל, צו אליהו הנביא געהט ער אפילו געקוילעט צו ווערען פאר גאָט. ער לויפט צו איהם, דער כהן גדול דארף מקריב זיין צוויי ציע־געלעך, איינע צו גאָט און איינע לעזאזל, ער האָט ניט קיין רעכט צו נעהמען זיי וועלכע ער וויל, וויל די ציעגעלע לעזאזל קען דאָך א טענה האָבען וואָס עפּעס ניט מיר לד' נאָר לעזאזל? אלזא, דערום האָט ער גע־דארפט מאכען מיט א גורל. איך דענק אז איהר וועט פערשטעהן געגוג דער־פון. און אלעם ענדע, יונגע קינדער, אנטלויפט איהר פון גאָט, און איהר זיים אוועק ווייט, ווייט, לעזאזל, פון די עלטערען האָט איהר געמאכט א שעיר לעזאזל...

עלטערע מענשען, טאַטעס, מאַמעס, באָבעס, זיידעס, דאָך שטעהט אויף, און ראטעוועט זיי פון דעם יום הדין הגדול, וואָס ברענט ווי א פייער, זיי זאָלען ניט אָבגעריסען ווערען ח"ו פון אייך . איך האָף אז זיי וועלען זיך בעסערען און השי"ת וועט אונז גע־בען א שנת חיים ופרנסה, אָמן.

ע"ט

כבוד אב ואם

„אב ואם הקלו בך" וגו'.

איך וויל מעהרניט ארומריידען די יעצטיגע לאגע וואָס עס הערשט ביי אונז אידען, וועגען עלטערען, וואָס זיי־נען אזוי גרינג געוואָרען, ניעדריג זיי־נען זיי נעביך ביי די קינדער. איך וויל אייך ערצעהלען פון וואָס איך ווייס פון מיין ערפאהרונג, און איהר וועט זעהן אז איך ווייס וואָס עס טהוט זיך

בײ איך אין הויז.

אונזערע עלטערען האָבען די קינדער ניט געלאָזט בילדען, אין פילע פּלע־צער איז גאָר די געלעגענהייט ניט גע־געבען געוואָרען פון די רעגיערונגען צו לאָזען בילדען אידישע קינדער, ווי פיעלע פון אונז אין מיינע יאָהרען, נאָהענט פון פופציג פּראָצענט קענען זייערע נעמען ניט אונטערשרייבען... אָבער היינט זיינען דאָך די קינדער גע־באָלדעט. חיים יענקעלס טאָכטער איז א בוך־קיפּערין, די בוך־קיפּערין שלעפּט זיך ארום שפּעט אין דער נאַכט מיט... און אז די קראַנקע אלטע מאמע דאַרף אויפשטעהען איינס אוהר ביינאַכט איהר עפענען די טיהר און ניט־ווע־לענדיג מיט א דינע שטימע: קיידעלע, וואו געהסטו ארום אזוי שפּעט, איך בין קוים וואָס איך לעב און איך האָב געוואַרט ביז צוועלף, און נאכהער זיך צוגעשפּאַרט. וואו געהט מען דאָס ארום אזוי שפּעט?

מאמע, הער זיך איין, באַדער מיר ניט מיט דיינע נאַרישע פראגעס, איך דאַרף דיר קיין חשבון ניט אָבגעבען וואו איך געה, און שא! איך וויל ניט אז דו זאָלסט מיר גאָר פרעגען, איך בין זעלבסטשטענדיג, דו ווייסט גאָר ניט און פערשטעהסט גאָר ניט, און איך פרעג בײ דיר ניט, שאַ! איהר הערט וואָס א געבּאָלדעטע דאַמע איז יעצט? איך פלעג דארפען קומען פון בית המדרש, און די מאַמע פלעגט ווע־לען וואַרטען אויף מיר, פלעג איך ניט לאָזען, און טאָמער פלעג איך קומען שפּעט פון דער ישיבה, פלעג איך אליין עפענען די טיהר, און גלייך בײ דער טיהר אויסטהאָן די שטיוועל, אום עס זאָל ניט קלאַפּען, מיין מאמע זאָל ח"ו ניט אויפכאַפּען זיך פון שלאָף. א מאָר־נע זאך, איך בין ניט געבילדעטער, אומוויסענדער, נאָך היינטיגען חשבון... ווי איך בין זיך בעגאַנגען מיט מיין מאַמען, ווי די בוך־קיפּערין היינטי־גע...

יקותיאל'ס טודרוס'עס טאָכטער, א טיטשערקע... א קליינינקייט, זי טיטשט אז מען דאַרף אפילו רחמנות האָבען אויף אן אלטע קאַץ און אלטען הונד. געהט ארום שוין פיער יאָהר מיט א באָי, די מאַמען געפעהלט עס ניט, זעהר ניט קיין גלייכע זאך, קרום וואָס קרום הייסט. געהט אוועק און הייראַטה אין קאורט, און קומט צוגעהן און זאָגט אפילו ניט דער מאַמען. אין איינינע וואָכען שפּעטער זאָגט זי עפּעס אונטערן נאָז: מאמע, דו ווייסט, איך האָב דאָך געהייראַטה. ווי א דונער וואָלט איהר ,נעביך, די אלטע, קראַנ־קע מאַמען דערלאַנגט אין קאָפּ. א שטונדע ווי א פּאַראַליזירטע געבּליבען זיצען אויף דעם טשער, הויבט זיך אויף און געהט אריין אין בעד־רום, א וואָרף געטהאָן דעם קאָפּ אויפ'ן קישען און האָט זיך צוואויינט ווי א קינד, גע־מורמעלט דיעזע ווערטער: צוליעב ווע־מען בין איך אין מיינע איצטיגע יאָה־רען, ערשט צוויי און פופציג יאָהר, אזוי קראַנק? איז עס דען ניט צוליעב איהר? איך האָב דאָך געליטען פון יעדען צעהנדעלע, פון יעדע מין קליי־ניגקייט תעניתים געפּראַוועט. וויפיעל נעכט ניט געשלאָפען, וויפיעל טעג ניט געגעסען, און אלעם ענדע מיר

ניט גערופען צו דער חתונה... אוי, איך האלט ניט אויס, אוי, איך שטארב, און זי בלייבט ליגען די גאל געפלאצט. אויף מארגען פאר־נאכט, די טיטשערקע זיצט שוין שבעה...

איך האב געלערענט אין ישיבות, איך האב פון מיין מאמען ניט געהאט קיין רובעל א יאהר שטיצע, לעבען סלאנט, קאוונער גובערניע, פון אן אייגענע וואסער־מילל, א פארמער א רייכער האט זעהר א שעהנע געבילדעטע טאכטער. מען רעדט מיר דעם שידוך, צעהן יאהר קעסט, זעקס טויזענד רובעל נדן. און יעצט וועל איך זיך ניט שעהמען אייך אויסצוזאגען אז איך האב איהר געליעבט אויך. א קלוגע, א גראטענע, א שעהנהייט, א פראכט. מען בעט מיין ווארט. איך זאג: אהן מיין מאמען ניטא קיין ווארט, וואס זי וועט זאגען וועט זיין. געשיקט מיין מאמען אויף הוצאות. געקומען צופאהרען, אין שטעדטעל סלאנט איז זי געקומען, מיר גאר ניט געשריבען אז זי פאהרט, ווייל זי האט אין שטעדטעל געוואלט זיך נאכפרעגען אויף דעם מילנער. מען זאגט איהר אז ער איז אן עהרליכער איד, נאר א פראסטער, דאס הייסט, ער קען ניט לערנען. זי שיקט מיר זאגען אז זי איז דא. מען נעהמט איהר אב פון שטעדטעל אין א קעריעדזש, געשפאנט מיט דריי פערד, פונקט ווי א גענעראל, זי קומט שוין אין מיל, נעכטיגט איבער, און אין דער פריה זאגט זי מיר דיעזע ווערטער: מיין קינד, איך זעה אז דו ווילסט איהר, און זי איז טאקע א שעהנע מיידעל, אמת א קלוגע, א סך נדן, צעהן יאהר קעסט. מיין קינד, איך וויל דיר זאגען מיין מיינונג, מיר געפעהלט ניט דער מחותן, א פראסטער איד, ניט שעהן פאר דיין טאטען. נור אויב דו ווילסט, טהוע דעם שידוך. נור איך וויל ניט. איך בין ארויף מיין מאמען אויפ'ן האלז, צוקוסט איהר פנים: מאמינקע, וואס הייסט איך זאל מסכים זיין, אז דו ווילסט ניט? ניין, איך בין ניט מסכים אהן דיין הסכמה. מיין הארץ האט מיר געבלוטעט, אבער מיין מאמע וויל ניט...

קום אהער, דו פארפלוכטע טיטשערקע, דו ביזט געבאלדעט, איך גארניט, ווער איז מעהר מענש, איך צו דו? דו האסט רחמנות אויף די אלטע קאץ, און אויף דיין מאמען אזוי פיעל ביז די אפאפלעקציע כאפט איהר צו, איך ארעמער, נארישער, ניט געבילדעטער מענש, פון אלטען אומוויסענדען דור, זאג איך אז אן אלטע מאמע שטעהט א ביסעל, און נאך א ביסעל, און נאך און נאך א ביסעל העכער פאר דער אלטער קאץ... אויף דיר, בוך־קיפערקע, אויף דיר, טיטשערקע, איז געזאגט: „אב ואם הקלו בך“, נאר וואס איז דער וואונדער, וואס דארפען מיר גאר קלעהרען פארוואס דאס איז, ווייל די צווייטע פרשה פאנגט זיך אן קדושים. דריי פארטנער אין מענשען — גאט, טאטע און מאמע, אז מען האט פאר'ן גרויסען פארטנער געהאט מורא, האט מען אויך פאר די צוויי פארטנער מורא געהאט. אבער אז פאר דעם גרויסען פארטנער האבען זיי אויך ניט קיין מורא, נו, וואס איז די צוויי פארטנער... „איש אמו ואביו תראו“, יע־

דער זאָל מורא האָבען פאר פאָטער און מוטער. אָבער ווען וועט דאָס זיין, אז „ואת שבתותי תשמרו", אז איהר וועט מיינע שבתים היטען...

פ'

הספד

„ואהבת לרעך כמוך."

דו זאָלסט ליעבען דעם צווייטען ווי זיך אליין. עס איז שווער צו פערשטעהען, דאָס איז דאָך אונמעגליך. און צווייטענס, איז דאָס געגען דין, ווארום באמת איז דאָך „חייך קודמין לחיי חברך", און זיי לערנען דאָס פון פסוק „וחי אחיך עמך".

מען האָט מיר אָנגעזאָגט, דאָס ר' שלמה יצחק, דער מופלג בתורה, דער ירא שמים, דער עהרליכער איד, איז פלוצלונג געשטאָרבען. די ברכה „דיין האמת", וואס איך האָב געמאכט, איז געוועזן פון טיעפסטען הארצען, און מיינע אויגען האָבען ארויסגעלאָזען א גרויסען טרעהר, און דער טרעהר איז אוועק אין דעם ים אידישע טרעהרען פון דער פערגאנגענהייט, איבערהויפט פון צוויי ימים אידישע טרעהרען פון יעצטיגער צייט, וואס די גרויזאמע מלחמה האָט פערארזאכט מעהר א סך פון א ים טרעהרען... דער טרעהר מיינער אין דער ברכה ברוך דיין האמת אויף דעם ר' שלמה יצחק, איז אויך אריינגעפאלען דאָרט, אָט דאָרט מיט אלע אידישע טרעהרען...

מען האָט מיר געשיקט רופען איך זאָל מספיד זיין דעם ווירדיגען הויכען אידען. וואס זאָל איך בייַ אייער ארון זאָגען? איך זאָל ר' שלמה יצחק'ן שילדערען פאר די אלע דערביי־שטע־הענדע, דעם פערלוסט, וואס איהר גע־זעגענט זיך יעצט מיט אונז אויף עוויג, דארף איך שילדערען א פערלוסט פאר אייער פאמיליע. זיי שפירען עס מעהר פאר מיר. פון דער פרוי איז אָבגעשטאָרבען איהר ליעבער גוטער פריינד, פון די קינדער — זייער פאָ־טער, פון די אינגערע קינדער — זייער חופה פיהרער, פון זיין שול — זייער מעמבער, מען קען באלד זאָגען — דער בעסטער, פון בימה — דער גבאי, פון יעדען טאָג — זייער דאוונער, פון שבת — זיין וואהרער היטער, פון פיע־לע תלמוד־תורות — זייער מיטאר־בייטער, פון פיעלע צדקות — זייער בעל צדקה, פון גאנצען יורענטהום, דער גרויסער אָרדען ברית אברהם, די אידען אין כלל — זייער וויכטיגער ברודער, דער למדן, דער קלוגער, דער בעל מעשים טובים. נו, וואָס זאָל איך שילדערען?

יא, ר' שלמה זלמן, איך וועל פאר אייך טייטשען דעם פסוק „ואהבת לרעך כמוך", דו זאָלסט ליעבען דעם

צווייטענע ווי זיך. ווי קען דאָס זיין? איז עס ניט כנגד הדין?

דער מענש ליעבּט זיך געוויס, „אדם קרוב לעצמו“, וויפיעל ער זאָל ליעבּען דעם צווייטען, דאָך ליעבּט ער זיך מעהר. עס מוז אזוי זיין, און אין אמת'ן דארף אזוי זיין. ווייל אפילו וואָס ער ליעבּט זיך אליין, וואָס הייסט זיך אליין? ער ליעבּט זיין לעבּען, ווייל ער וויל לעבּען, ער ליעבּט זיין קאָפּ, זיינע אויגען, זיין הארץ, זיינע הענד, זיינע פיס, און זאָ ווייטער. דאָך ליעבּט ער ניט אלע זיינע אייגענע אברים גלייך. ער ליעבּט דעם קאָפּ מעהר פאר אלעם, ווייל אהן דעם קען ער א מינוט ניט לעבּען. ער ליעבּט די הארץ, די צווייטע ליעבּע, וועניגער די הענד, ווייל ח"ו אָהן א האנד קען מען לעבּען, נאָך וועניגער די פיס.

אָט טאַקע אזוי ווי דו ליעבּסט זיך, איז דאָך אין דיין אייגען ליעבּע צו זיך, דאָס הייסט צו דיינע אברים, דאָס הייסט צו דיין קערפּער, איז דאָך פערשיעדען, אזוי זאָלסטו דעם צווייטען ליעבּען פּונקט ווי זיך...

דאָס הייסט, מעהר צו פערשטעהן, עס זיינען דאָ מענשען ,גאָר גרויסע גאונים, דאָס איז אונזער קאָפּ, דארפסטו זיי ליעבּען ווי דו ליעבּסט דיין קאָפּ. מענשען מיטעלע, בעלי מדות, דאָס זיינען הערצער; זיי ליעבּ ווי דיין הארץ. פּראָסטע מענשען, נאָר זיי זיינען צו דיין קערפּער צוגעצויגען, דאָס הייסט זיי זיינען אידען, מיט אלעמען אין איין קערפּערשאַפט, ליעבּ זיי ווי דיינע הענד. יאָ, עס איז דאָ גאָר ניעדעריגע ברואים, אָבּער זיי זיינען נאָך צוגעטשעפּעט צו דיר... ליעבּ זיי ווי דיינע פיס...

ר' שלמה יצחק, דעם פּסוק זאָג איך יעצט צו אייך, „ואָהבת לרעך כמוך“, ליעבּ דיין חבר ווי זיך, טאַקע ווי דיינע אברים. זייט וויסען, איך האַלט אייך פון די צווייטע קלאַס. איהר זייט פון די אידישע הערצער, דארום דארף איך אייך מספיד זיין פון מיין טיעפסטען הארצען. מיין הארץ פיהלט די יסורים, די אידישע הארץ אין כלל איז שוין ניט זעהר שטאַרק... דאָס הייסט, עס פעהלט שוין אזעלכע מענשען בּיי אונז... הערצער... אזעלכע ווי דער נפטר, וואַקסען שוין בּיי אונז ניט אָבּ... „ואָהבת לרעך כמוך“, קלאָגען מיר אויף אונזער אידישע הארץ וואָס זי שטאַרבּט אָבּ מיט דעם פערלוסט פון אזא פערזאָן.

בּלע המות לנצח, ומחה ד' דמעה מעל כל פּנים, אָמן.

פ"א

תחיית המתים

„שור או כשב או עז כי יולד." — מכאן לתחיית המתים מן התורה. (מדרש)

ספרים קלעהרען, פון וואנען איז דאָס דאָ פון דעם פסוק א בעוויז אויף תחיית המתים? און פאר ווענען איז דאָס א בעוויז? פאר די וואָס לייקענען אין כל התורה, העלפט דאָך ניט אז מען ווייזט זיי וכוחים, לוינט עס זיך אָפּ מעהרסטען ניט, און אין כלל וויל איך מיט זיי קיין וכוחים ניט האָבען וועגען תחיית המתים. אז איינער פער־טשעפעט מיר שטארק, זאָג איך צו איהם: דו גלויבסט ניט, טאָ שטעה ניט אויף, ווער צווינגט דיר אויפצו־שטעהען?! ווייטער, גליין איך ניט סתם מיט זיין ויכוחים צו האָבען.

ווי עס ווערט דערצעהלט פון דעם ראש של הדרשנים, הגאון ר' יעקב מדובנא. ער איז געפאָהרען מיט א בעל עגלה. דער פערדעל זיינער איז אימער מקיים „יהרג ואל יעבור". עס איז גע־קומען צו א באַרג, דער בעל עגלה איז אראָפּגעגאנגען, און ער האָט נאָך צו־געשטופּט דעם וואָגען א ביסעל. דער דובנער איז אויך אראָפּ. רבי, איהר קענט זיצען, איהר צאָהלט דאָך, איך קען דער פערד פיהרען. אמת, רופט זיך אָב דער דובנער, ווען איך זאָל שפּעטער געהאָפען ווערען פון פערד צום משפט, וועל איך געווינען, נ״ר געה האָב א דין־תורה מיט א פערד... נאָר פאר איך, פרומע, גיט מען א

בעוויז, אייער האָפענונג צו פער־שטאַרקען, און אייער אמונה, ווי ריכ־טיג זי איז, אָט דאָמיט טאקע, פון דעם מדרש אליין. קען דען זיין אז א גרוי־סער חכם און א גרויסער מעכאניק זאָל ארבייטען אויף א זאַך פיעל יאָהרען אומזיסט, אָהן א תכלית? אפילו ווען מיר וועלען אריין ביי א קאַרפּענטער און זעהן ווי ער צושניידט ברעטלעך אויף שטיקלעך, ווען איהר וועט איהם פרעגען צו וואָס ער טהוט דאָס אזא נאַרישע זאַך, וועט ער אייך ענטפערען איהר זאָלט דערוויילע געהן געזונדער־הייד און קומען אין א וואָך ארום, וועט איהר זעהן וואָס פאר א טיש עס וועט ארויס פון די ברעטער.

יעצט לאָמיר בעטראַכטען דעם גרוי־סען מעכאניק, דעם בעשעפער אליין, פון דער גאנצער וועלט. ער האָט בע־שאפען א וועלט, דער תכלית פון דער וועלט איז דער מענש. אלעם ענדע קוקט זיך גוט איין צו דעם תכלית, דעם מענשען אליין, אָט טאקע פון איהם וועט איהר ארויסזעהן אז עס איז ניטאָ קיין תכלית. די יסורים פון מענשען, די צרות פון מענשען, די ליי־דען א סך, פריידען זעהר ווענינ, נו, וואו איז דער תכלית? קוים וואָס מען דערלעבט פון די קינדער צו מאכען לייט, מען ערציהט זיי שוין, ווי מען

זאָגט ביי אונז, עס קומט שוין צו פריי־דען, קומט דער וואָס איז פול מיט אויגען, מיט זיין שווערד, און נעהמט איהם גאָר אוועק פון זיין תכלית. טאָ וואו איז דער תכלית פון בעשעפער׳ס ארבייט?

נאָך מעהר, די בהמה ווי זי ווערט געבאָרען, געהט זי גלייך ארום. מען דארף איהר ניט וויקלען אָדער באָדען. זי ליידעט ניט אויף קיין צייהנער, טרינקט אליין, רעדט שוין איהר שפראך. דארום זאָגען די חז״ל אז „שור בן יומו קרוי שור“, אן אָקס פון איין טאָג אלט ווערט גערופען אָקס. אז א קינד ווערט געבאָרען, ווער רעדט פון דעם ערשטען טאָג אפילו אין א יאָהר ארום, נו, אז שוין פינף יאָהר, און אז שוין צעהן יאָהר, איז עס נאָך אלץ א ווילדע זאך, דארף האָבען א טאַטען מיט א מאַמען צו זיך, און אָפטמאָל נאָך א דיענסט אויך. נו, וואו איז דער תכלית?

אָבער אז גאָט האָט בעשאפען דעם מענשען אלס תכלית הבריאה, איז דאָך געוויס דער מענש דער תכלית. אי מיר זעהען עס ניט, אמת מיר זעהן עס ניט יעצט, ווייל ניט יעצט, און ניט דאָ, איז דער תכלית פון מענשען, מוּ־זען מיר צוגעבען אז עס איז דאָ א צווייטער לעבען, וואָס דאָרט וועט זיין דער תכלית...

פון וואנען זעהען מיר עס? אָט טאַ־קע פון דעם אָקס. „שור או כשב או עז כי יולד“, אן אָקס, אָדער א שעפס, אָדער א ציעג, איז שוין גערופען „שור“, „כשב“, „עז“, פון דעם טאָג וואָס ער איז געבאָרען. איז שוין דאָ א תכלית, און דער מענש, וואָס ער איז דער תכלית הבריאה, פון איהם זעהט מען ניט דעם תכלית, נאָר יסורים, צרות, ליידען, פיין, מוזען מיר צוגע־בען, אז „מכאן“, פון דעם פסוק אליין, פון „שור או כשב או עז כי יולד“, אז עס איז פאראן א תחיית המתים, וואָס דאָרט וועט זיין דער תכלית...

דאָס איז פאר אייך, פרומע, א טרייסט א ריכטיגער, ווייל איהר גלויבט אין פסוק, קען מען פאר אייך טייטשען א פסוק, א מדרש, אָבער ניט פאר זיי. פאר זיי דארף מען האָבען צום פסוק א שטעקען...

אויף דעם זאָגען די חז״ל אז זיי וועלען אויך אָנהויבען גלויבען אין פסוק. מעמיד עליהם מלך קשה כהמן... אָט דעם שטעקען, ומחזירם למוטב. זאָלען מיר גלויבען אָהן דעם שטעקען, און מיר וועלען דערלעבען כל טוב. אָמן.

פ"ב

הספד

„ובא השמש וטהר, ואחר יאכל מן הקדשים, כי לחמו הוא."

איך האָב מספיד געווען אן אדם כשר, א „נהנה מיגיע כפו", א גרויסער עהרליכער און פרומער איד, וועלכער האָט אָבגעהיט דעם דאַווגען, זיין תהלים זאָגען, פערדיענט זעהן וועניג, ווייל דער שבת ויו"ט איז איהם גע־שטאַנען פאר די אויגען אימער. ניט פערגעסען אז דאָס איז די הייליגסטע ביי אונז. א גאַנצען טאָג שבת געזאָגט תהלים. וואויל איז צו איהם, וואויל איז צו זיין נשמה.

די זונן איז אונטערגעגאַנגען, „ובא השמש", דער „שמש" פון זיין לעבען איז אונטערגעגאַנגען, „וטהר", און מען האָט איהם שוין מטהר געווען און ער איז טהור. געוויס קומט ער טהור אויף זיין צווייטער וועלט. דאָרט וועט איהם שוין גאָרניט פעהלען. ער האָט דאָ פאַרדיענט וועניג, צוליעב שבת, אָבער דאמיט האָט ער פאַרדיענט גאָר א סך, אזוי פיעל וואָס מען קען דאָס ניט בעקומען פאר דעם פערמעגען פון דער גאַנצער וועלט. יעצט איז ער נהנה פון דעם גרויסען הייליגען פער־דיענסט, „ואחר", נאָך זיין לעבען, „יאכל מן הקדשים", וועט ער עסען פון די הייליגקייט, א הייליגען עסען, א רוחניות־עסען, „כי לחמו הוא", דען די קדשים איז יעצט זיין ברויט.

פריינדע, איהר וועט פרעגען, וואַ־רום מאַך איך א הספד אויף אן איינ־פאַכען אידען, קיין מופלג בתורה איז ער דאָך ניט געווען? מוז איך אייך ענטפערען, פריינדע, גאַנץ איינפאַך מיט א משל.

מען האָט מיר גערופען זאָ־גען א הספד, א גביר איז געשטאָר־בען, איבערגעלאָזט פאר די אלמנה מיט יתומים א האַלבען מיליאָן דאָ־לאַר. די אלמנה וויינט, אָבער עס איז ניט זעהר שרעקליך איהר צו בעעדווי־ערען, דער צווייטער דאַרף ניט שטאַרק וויינען. געוועהנליך, איהר פעהלט איהר טרייער לעבענס־בעגלייטער, אָבער קיין ברויט וועט איהר ח"ו ניט פעהלען, זי איז גענוג רייך, זי וועט אין גיכען פערגעסען.

אויפ'ן צווייטען טאָג האָט מען מיר גערופען מספיד צו זיין א אידען, וועל־כער איז געווען א גרויסער עהרליכער מאַן, אן ארעמאַן אן אביון. אכט קליי־נע קינדערלעך איבערגעלאָזען, די אלמנה מיט די יתומים וויינען, און די דערביי־שטעהענדע גיסען טרעהרען. וואָרום? וואָס אַרט די פרעמדע? ווייל קיינער קען ניט צוזעהן דעם וויגען עוויגען אונגליק פון דער אלמנה מיט די יתומים.

פריינדע, אמאָל אז מיר זיינען גע־ווען רייך, און מיר זיינען אויך געווען גרויסע מענשען, האָבען מיר טאַקע אויף אזא קליינעם מענשען ניט גע־

וויינט. היינט זיינען מיר אזא ארעם פאָלק געוואָרען, אז ווען עס שטארבט אזא ארעמאן, און ניט קיין למדן, אָבער א פרומער איד, זיינען מיר יתומים און די אלמנה ישראל „היתה כאלמנה“. ניט קריגען אן אנדער אידען אזעלכען! וועלכער זאָל אויפוואקסען אויף זיין פלאַץ.

השי"ת זאָל שוין געבען, אז מיר זאָלען עטוואס רייכער ווערען אין גייסטליכען הינזיכט, ומחה ד׳ דמעה מעל כל פנים, אָמן.

פ"ג

קדושת יום טוב

„דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ד׳ אשר תקראו אותם מקראי קודש, אלה הם מועדי.“

עס קומט מיר אויס צו זאָגען א שעהנעם וויץ. אָבער דער נמשל דערפון איז צו פיעל טרויעריג, געפעהרליך טרויעריג.

א גרויסער ארעמאן, וואס זיין פערדיענסט איז אין גאנצען געוועזן פינף דאָלאר א וואָך, מיט זעקס קליינע קינדערלעך, פערשטעהט מען גאנץ גוט אז ער האָט אפילו ניט געהאַט אויף ברויט מיט זאַלץ גענוג.

איין מאָל האָט ער געדארפט זיין ביים גביר פון שטעדטעל, האָט ער געזעהן ווי דעם גביר׳ס קעכין קאָכט אזא סאָרט מאכל וואס איז איהם אנגענעהם און דער מאכל האָט איהם שטארק פארשמעקט. פרעגט ער די דיענסט ווי רופט מען דאס? זאָגט זי טריף קניידלעך. ווי מאכט מען דאס? זאָגט זי: מען צוקלאַפּט אייניגע אייגס, מען גיסט אריין א ביסעל מילך, מען שיט א ביסעל זאַלץ, א ביסעלע פעפער, מען צומישט עס שיטער, מען גיסט מיט׳ן לעפעל אין קאָכיגען טאָפּ און עס קאָכט א ווײַלע, און גענוג.

ער קומט אהיים, ער דערצעהלט זיין פרוי ווי דעם מאכל צו מאכען, טריף קניידלעך, רופט מען עס, געה מאַך דאס, מיין טהייערע, זאָלען מיר אויך עסען א גביר׳ס מאכל! זי געהט עס מאכען. חאצקעל, זאָגט זי, איך האָב קיין אייגס ניט! — זאָל זיין אָהן אייגס. — חאצקעל, איך האָב קיין מילך ניט! — זאָל זיין, זאָגט ער, אָהן מילך. — חאצקעל, דו ווייסט, איך האָב קיין מעהל ניט! — אוי, זעה לאָז מיר צופריערען, זאָל זיין אָהן מעהל. נעהם סקראָבע אויס דעם מולטער און קראַץ ארום דעם וואלגערהאָלץ. זי האָט אזוי געטהאָן. גענומען און ארומגעקראצט דעם וואלגערהאָלץ, אויסגעסקראָבעט דעם מולטער, אן אפערײשאָן געמאכט דעם לאָקשענברעט, צוזאמענגעקראצט א ביסעל מעהל מיט שטיקלעך האָלץ, עס צו־

מישט מיט וואסער, אָהן מילך און אָהן אייער, אָהן מעהל. איך האָב פער־געסען אייך צו דערצעהלען אז אָהן זאַלץ אויך.

אויסגעקאָכט. ער נעהמט עסען, א חורבן א גרויסער! געוואלד געשריען, זאָגט ער צו איהר, מען קען דאָך אין מויל ניט נעהמען! אוי, זאָגט ער, א בראָך צו די גבירים, צו זייערע קעפּ זאָל עס אויסגעהן וואָס פאר מאכלים זיי עסען!...

דער נמשל איז לענגער פאר'ן משל דעם מאָל. עס קומט ערב יום־טוב, איך הער פון גאנץ פריה מען קלאפּט אין ברעטעל די פיש, מען באַקט חלה, מען וואשט פלאָארס, מען מאכט לאָקשען, מען קויפט פרוכט, מען פילט העלזלעך, מען קלייבט שצאוו, מען בראָט בראָטען, מען קאָכט קאָמפּאָט, מען מאכט זיך וואנעס. קורץ — צו־פיעל אייך לערנען אין קאָכען און באַ־קען....

הא, דאכט זיך זעהר שעהן אזוי, ווי ביי די פארצייטיגע עלטערען אונזערע, מען מאכט טריף־קנײדלעך, דאָס הייסט מען מאכט זיי נאָך. איך דיינק אז זיי זיינען רייך, זעהר רייך. זיי עסען אמת'ע טריף־קנײדלעך... פיינע גבירים, איך קוק זיך צו צום טיש זיי־ערען, אז קיינעם שמעקט ניט די טריף־קנײדלעך, ווייל קיינער פון די זיהן איז ניטאָ ביים סאַפּער, מן הסתם זיי־נען דאָך די טריף־קנײדלעך ניט שמע־קעדיג. אין דער פריה, ער אליין, דער בעל הבית איז אויך ניטאָ. ער איז גאָר אין שאַפּ.

טאָ זאָלען מיר טאקע זעהן וואָס פעהלט דאָ אין די טריף־קנײדלעך. גע־מאכט טאקע ניט גוט, מן הסתם. אָט הערט, איך דיינק אז צוליעב דעם איז דאָס אזוי, ווייל עס פעהלט די מילך, דאָס איז דער קבלת שבת און מעריב... זאָל אייך ניט שווער זיין, מיינע פריינ־דע, וואָס האָט „קבלת שבת און „מעריב" צו מילך? איך זאָג אז יאָ! ווייל שלמה זאָגט „דבש וחלב", האָניג און מילך, איז ביי דיר „תחת לשונך", אונטער דיין צונג... דאָס איז תפילה. נו, ווי קען שמעקען די טריף־קנייד־לעך אָהן מילך?

עס פעהלט אייגס — דאָס איז דער קידוש. מען מאכט קיין קדוש ניט. נו, מאכט מען טריף־קנײדלעך יעצט ביי די שלעפּער אין אמעריקא, שלע־פּער אָהן גייסט, אָהן אייגס, אָהן קידוש. אי עס האָט קיין טעם ניט דער עסען יום טוב, איהר ווייסט גאָר פאר וואָס? עס פעהלט די גאנצע מעהל אויך, דאָס הייסט, דער גאנצער ענין, דער גאנצער „ושמרו בני ישראל את השבת", זיי זאָלען היטען דעם שבת. מען איז דאָך גאָר אין שאַפּ. אי, וועה איז מיר, מען מאכט טריף־קנײדלעך שוין אהן מעהל אויך, מען קאָכט, מען באַקט, אָהן „ושמרו"! אי, וועה איז צו אונז, ווי ארעם מיר זיינען!... מיר עסען שוין טריף־קנײדלעך אָהן מעהל אויך. אז מיר זיינען רייך געווען, ווי דאָס האָט אונז געשמעקט די מאכלים של שבת! איך געדענק דעם ריח פון די אמאָליגע שטינקעס. אי, ווי זיס עס איז געווען! איך געדענק אָבער מיין טאטענ'ס קידוש... איך גע־דענק דעם צימעס, איך געדענק אָבער

מיין מאמע'ס ליכט בענשען מיט די תחינות איהרע. איך געדענק איהרע טרעהרען ביי די תחינות, אז זי פלעגט דערמאהנען „מיין קינד'ס אויגעלעך זאלען אין דער תורה לייכטען". איך געדענק מיין טאטענ'ס פרעהליכקייט ביים בענשען. איך געדענק אלעס, איך געדענק און איהר געדינקט אויך. טא פרעגט אבער ניט קיין קשיות, וואס שמעקען עפעס איצטער ניט די מאכלים של שבת ויו"ט. איך מוז פערקירצען, ווייל ריידען קען איך א סך, עס קאסט מיר נאר געזונד און ניט קיין געלד, שרייבען קאסט מיר געלד — דער דרו־קען — און דאס האב איך ניט.

דאס זאגט גאט: משה, רייד צו די קינדער ישראל, און זאג זיי: ווען הייסט עס יום טוב, אז דער יום טוב זאל שמעקען, אז דאס זאל הייסען גא־טעס יום טוב, גאטעס שבת, הייליג דער טאג, הייליג די רוהע, „מועדי ד", די אלע ימים טובים גאטעס. ווען הייסט עס יום טוב, „אשר תקראו אותם מקראי קודש", אז איהר זאלט זיי רופען א הייליגע רופונג, דאס הייסט, אז ביי אייך זאלען זיי זיין הייליג, דאן הייסט עס „אלה הם מועדי", הייסט עס מיינע ימים טובים, אבער אז איהר האלט עס ניט פאר הייליג, נאר פרעסען, זויפען, איז דאך דאס אייערע ימים טובים, ניט מיינע. אט אזא פנים האט עס טאקע.

רבש"ע, גיב אונז שוין אונזער לאנד, דאן וועלען מיר געוויס אונזערע שבתים וימים טובים פייערען מיט גלאנץ און פראכט ווי אין דער תורה איז געבא־טען, אמן.

פ"ד

געגען שטראם

„והכהנים הלוים בני צדוק, אשר שמרו משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי, המה יקרבו אליו לשרתני."

די תורה זאגט „כי האדם עץ השדה" — דער מענש איז גלייך צו א בוים. און מען פערשטעהט דאס, אין אייניגע פעלע, אז זיי זיינען ביידע עהנליך דעם בוים און דער מענש. א בוים איז דא א גרויסער, א גראבער, א שטאר־קער, איז אויך דא אזעלכע מענשען. א בוים איז דא מיט פרוכט שעהנע, גוטע, זיסע, א מענש אז ער האט שעה־נע, ליעבע, גוטע קינדערלעך. א בוים אהן פרוכט, נאר דאנגען שטעכעדי־גע בלעטלעך — דער מענש האט אזעל־כע קינדערלעך...

נאך איין זאך איז גלייך דער מענש צו א בוים. עס איז דא בוימער, וואס אין רוסלאנד וואקסען זיי, אבער ניט אין אמעריקא. דער מענש, אין רוס־לאנד איז ער געווען אן ארענטליכער

און פרומער איד, און דאָ, דאגעגען, דאַרט האָט ער געוואקסען, די וואָרצ־לען פייכט און שטארק, דאָ נימ. די אַטמאָספערע איז ניט גוט פאר איהם. הכלל: „כי האדם עץ השדה“ — גלייך צום בוים איז דער מענש.

נאָר מיט איין מעלה איז דער מענש אנדערס פון דעם בוים. דער בוים קען זיך אנדערס ניט מאכען, קוים איז דער אָרט וואו מען פלאנצט איהם אי־בער ניט גוט פאר איהם, קען ער זיך ניט מאכען אז ער זאָל וואקסען. אָבער דאגעגען דער מענש, ער קען זיך פיהד־רען ווי ער וויל. אמת, טאקע, די אַט־מאָספערע איז שעדליך פאר אידיש־קייט, אָבער דו ביזט דאָך אַ מענש, די בחירה איז ביי דיר, און מיר גיבען דיר צו אז דו קענסט פונקט ווי דאָרט ניט געבען דיין פרוכט, אָבער דאָך שטארב ניט אָב אין גאנצען, עס ווענדט זיך אָן דיר.

דאָס איז מיינע ווערטער אימער אין מיינע דרשות. עס איז קיין קונץ פון א ירושלים׳ער אידען וואָס ער דאַ־ווענט דריי מאָל א טאָג, אין געגענ־טהייל, זאָל ער ניט וועלען דאווענען, און אויספיהרען טאַקע ניט צו דאוו־נען, דאָס וואָלט זיין א גרעסערער קונץ.

עס איז אָבער א קונץ אין אמערי־קא צו דאווענען דריי מאָל א טאָג, און אז ער דאַווענט יא אין אמעריקא, וועט ער קריגען מעהר שכר ווי דער ירושלים׳ער וואָס זיצט און לערענט א גאנצען טאָג, ווייל דאָ געהט ער געגען דעם שטראָם, און דאָרט שטויסט איהם דער שטראָם צו געהן דאווענען.

דאָס איז דער געדאנק פון דער היינ־טיגער הפטרה. באלד דעם ערשטען פסוק, „והכהנים הלויים בני צדוק“, און די כהנים, לויים, צדוק׳ס קינדער, „אשר שמרו“, די וועלכע האָבען גע־היט, „משמרת מקדשי“, די הייליגע הי־טונג, ווען האָבען זיי דאָס געהיט? אין דער צייט וואָס „בתעות בני ישראל מעלי“, ווען די אידען האָבען פער־בלאָנדזשעט, אראָב פון אידישען וועג, און דאַן איז געווען שווער צו זיין א איד, און זיי האָבען עס אָבער יא גע־היט, גיב איך זיי דערפאר מיין שכר, ווי ווייטער שטעהט אין דער הפטרה.

פ"ה

ליום כפור

„ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו ימים תהיה גאולתו, ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה וקם הבית אשר בעיר אשר לא (לו קרי) חומה לצמיתות לקונה אותו" וגו'.

חוץ פשט, חוץ דעם דין, געהט דער ענין אין גאנצען אויך אויף דעם יצר הרע, און דאס איז דער ענין, אז א מענש וועט פארקויפען זיך זיין הייז־קעלע, דאס איז זיין קערפער, מיט זיין נשמה, איז פאראן פאר איהם נאך א תרופה, תשובה צו טהאן. אויב ער טהוט ניט קיין תשובה, חס ושלום, א גאנץ יאהר, לייזט ער זיך ניט אויס פון דעם יצר הרע, וואס ער געוועל־טיגט איבער איהם און פיהרט איהם וואו ער וויל, האט ער צייט נאך יום כפור תשובה צו טהאן, אבער „ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה", אז ער האט זיך שוין יום כפור אויך ניט אויסגעלייזט, דאן איז שלעכט, „וקם הבית אשר בעיר אשר לא חומה", דאן בלייבט שטעהען די הויז, זיין קער־פער, וואס לא חומה", זי האט ניט קיין „מויער", זי איז שוין אן איינ־גענומענע אין גאנצען פון יצר הרע. „לא", מיט אן אלף, „חומה", דער מוי־ער, דעם מענשען דאכט זיך „לו חומה", צו איהם איז דער מויער, אז ער איז בעל הבית אויף זיך, אין אמת'ן איז „אשר לא חומה", ניט זיין מויער, ער איז שוין ביי איהם אין די הענד אויף עוויג, און דער מויער, זיין פיהרונג, זיין לעבען, זיין גאנצער איך, בלייבט שוין שטעהען „לצמיתות לקונה אותו", אויף עוויג צו דעם יצר הרע וואס האט איהם אבגעקויפט. איהם קען מען שוין ניט העלפען.

דער יצה"ר רעדט איהם איין ער וועט האבען הייזער, בריוזער, אייגע־נע, ער וועט זיין רייך, ווען ער וועט ניט נאכפאלגען דעם יצר טוב. אין אמת'ן קען א מאל זיין אז ער האט שוין א פאאר הייזער, אבער ווער ווייסט אויב עס איז גאר זיינע („לו" קרי), צו איהם רופט מען דאס, ער איז דער בעל הבית אויף זיי. מען זאגט אז דאס הויז געהערט צו יענקל טריפה'נעם ביין, אבער אין די בייגק שטעהט פארשריבען „לא", מיט אן אלף... עס איז ניט דיינע, מיין טהייערער...

(צוצוגעבען צו דיעזען דרוש, זעה ביים סוף פון ספר, וואו עס ווערט גע־רעדט פון ימים נוראים.)

פ"ו

כבוד אב ואם

„עושה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם."

איך האָב געזעהן א טרויעריגען וויץ. עס איז צום לאכען, אָבער אויך צום וויינען.

א צוואנציג יעהריגער בחור האָט זיך צוקריעגט מיט זיין טאטען, און אזוי שטארק זיך צוקריעגט, ביז עס איז געקומען אזוי וויט, דאָס דער זוהן האָט גענומען דעם טאטען ארויסוואַרפען פון הויז. דער טאטע האָט זיך געלאָזען, און ער האָט איהם געשלעפּט איבער'ן פּלאָאר. דער זוהנעלע האָט איהם דורכגעשלעפּט ביז צום טיהר. מיט אלע כחות האָט ער זיך יעצט אויפגעהויבען, און ער האָט געזאָגט: מעהר ניט, ביז דאנען האָב איך זיך געלאָזען שלעפּען, מעהר לאָז איך זיך ניט שלעפּען.

די דערביי־שטעהענדע איז דאָס געוועזען א מין רעטעניש, און זיי פרעגען איהם: זאָגט אונז, וואָס איז דאָס, ביז דאנען האָט איהר זיך געלאָזט שלעפּען, זיך אזוי פיעל מבזה זיין, יעצט זייט איהר אויפגעשטאנען און זאָגט „מעהר ניט!"?

פריינדע, — האָט ער געענטפערט, — זייט וויסען אז גאָט צאָהלט מדה כנגד מדה, איבערהויבט וואָס מען טהוט געגען עלטערען, ווי מען האַנדעלט מיט זיי, אזוי בעצאָהלען נאָכהער זיינע קינדער צו איהם. זייט וויסען ווארום איך האָב זיך ביז דער טיהר געלאָזט שלעפּען, ווייל ביז דער טיהר האָב איך געשלעפּט מיין פאָטער. קומט מיר, דעריבער, אז מיין זוהן זאָל מיר שלעפּען, אָבער פון דער טיהר האָב איך שוין מיין פאָטער ווייטער ניט געשלעפּט, טאָ וי קומט דיעזער טרעמפּ מיר ווייטער צו שלעפּען? איך וועל איהם די צעהנען אויסהאַקען.

א שעהנער וויץ, א זעלטענעם משל קענען מיר לערנען דערפון. היינטיגער דור, איהר גלויבט ניט פיעלייכט אין יענער וועלט, נו, מן הסתם זייט איהר קליגער, אפילו ווען מיר וועלען דערמאָהנען גאַר די לעצטעע, דעם רמב"ם, אבן עזרא, ר' יהודה הלוי — אוועקגעהן גאָר וויט פון זיי און קומען גאָר צו היינטיגע צייטען, צו היינטיגע גדולים, רעכענען קע מען ניט, עס קען פארנעהמען צוואנציג דרוק־בויגען, נו. זייט איהר קליגער, חכמים, בעלי ה„פּאַרווערטס", אז ער זאָגט אז עס איז גאָרנישט, מן הסתם איז דאָך גאָרנישט, נאָך אייער קלוגע קעפּעלע, פּוסטע מוחות'לעך, אָנגעשטאָפּטע מיט תאוה'לעך. נו זאָל זיין ווי איהר זאָגט (ניט איך בין צו אייך מסכים ח"ו), אז קיין יענער וועלט איז ניטא פאר אייך... אָבער פאר די וועלט, זאָלט איהר וויסען זיין אז איהר וועט געשטראָפט ווערען, ווי איהר האַנדעלט, יעצטיגער קלוגער, גוטער, טהייערער,

ליעבער דור. און אזוי ווי איהר פיהרט זיך פארקעהרט, מוז איך אייך דעם מאָל טייטשען א פסוק פערקעהרט: „עושה חסד לאלפים“, גאָט טהוט גו־טעס צו טויזענדע דורות, ער שווייגט אויף אלעס, ער ווארט צו צאָהלען אויף אלעם און טהוט נור גוטעס. נאָר איין עבירה וואָס איהר טהוט מוזט איהר אָט אויף דער וועלט בעקומען „מדה כנגד מדה“, „ומשלם עון אבות“, און אָבער ער בעצאָהלט די זינד וואָס איהר טהוט צו די עלטערען, באלד „אל חיק בניהם“, צו דעם שוים פון זייערע קינ־דער, באלד, ביים לעבען. היט מעהר א ביסעל אייערע עלטערנ׳ס כבוד, בעטראכט מעהר זייער ווערדע, ווי איהר דענקט, האלט זיי מעהר פאר מענשען, ווי איהר דענקט פון זייער מענשליכקייט, רעכענט זיך גוט דורך, שטעלט דעם כאראקטער פון דעם אל־טען דור פאר אייערע אויגען, מיט דעם היינטיגען, קוקט נור מיט א ריכ־טיגען בליק, וועט איהר געפינען אין דעם אלטען דור דעם וואָהרען אידען און מענשען, רחמנות און אלעס.

פ"ז

די מלחמה און דער איד

„ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם“...

דער מדרש גלייכט צו דאָס אידישע פאָלק צו א לימענעעם טאָפּ: פאַלט דער טאָפּ אויף א שטיין, איז אָך און וועה איז דאן צום טאָפּ; פאַלט דער שטיין אויפ׳ן טאָפּ — אז אָך און וועה איז אויך דאן צום טאָפּ.

די ווערטער דארפען קיין ביאור ניט האָבען. יעדער פון אייך וועט פערשטעהען היינטיגע בלוט־באָד וואָס די וועלט מאכט פון זיך אליין. נאָר מעהר פאר אלעמען ווער לייזעט? ישראל! זאָל געווינען דער, וואָס וועט אונז ארויסקומען? זאָל פארשפיעלען דער, וואָס וועט אונז בעסער זיין? נאָר דערוויילע — אז אָך און וועה צום טאָפּ...

די אידישע שטעדט, די גרעסטע גע־מיינדעס, חרוב געוואָרען, דיאידישע יונגע־לייט אויסגעשלאכטעט ווי שעפּ־סען, ליעגען וואו עס איז אונטער א צלם, די אידישע יונגע טעכטער רו־אינירט, די אידישע מאמעס משוגע פאר עגמת נפש, די אידישע ביזנעס צורויבט. אין שלום לערענט מען מיט איהם „לך לך“, אין מלחמה לערענט מען מיט איהם „אתם נצבים היום“, היינט דארפט איהר דא שטעהען, מען דארף אייך האָבען, צו שטעלען אייך

די ערשטע אין פייער...

א מאָדנעער אונגליק האָט אונז געטראָפען, „היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח", זיצט זי די כנסת ישראל וואו אין א לאנד, ווי רוסלאנד, געפינט זי קיין רוהע, מען טרייבט, מען יאָגט, מען מאכט פּאָגראָמען. וויל זי אנטלויפען, כאפּט מען איהר, די „כנסת ישראל", ביי דעם גרענעץ, „כל רודפיה השיגוה בין המצרים", איהרע נאָכיאָגער גרייכען איהר ביים גרענעץ.

דאכט זיך עס איז „אָחראַנאַ", אזוי רופט מען עס, אז דער קייסער דארף וואו דורכפאָהרען טרויט מען דעם אידען ניט אז ער זאָל זיין דער שומר פון טראָהן אויפ'ן וועג. אז ער דיענט אוים זיינע פיער יאָהר, רופט מען איהם אריין און מען זאָגט איהם: הער צו, איד, דו האָסט געדיענט דאָ אין קיעוו, דו געהסט יעצט ארוים פריי, אָבער דו טאָהרסט זיך דאָ ניט אָבשטעלען וואָהנען.

דאכט זיך אזוי ניעדעריג, אָבער צום בלוט־פערגיסונג ביזטו ישראל דער ערשטער, דו מוזט געהן פאר דיין פאָטערלאנד... ווייל עס קען זיין אז דאָס איז די תוכחה פון היינטיגער סדרה. נאָר קיינער האָט ניט גערעכענט אז דער פסוק, וואָס איך האָב אין אָנפאנג אויבען געשטעלט, איז א קללה. אלע האָבען גערעכנעט דעם פסוק פאר א ברכה. אָבער וואָס זאָלען מיר טהאָן, אז אפילו די ברכות פון דער תוכחה זיינען אויך געוואָרען קללות... „ואף גם זאת", און אויך דאָס וועל איך זיי טהאָן, „בהיותם בארץ אויביהם", אין זייער זיין אין די לענדער פון זייערע פערפאָלגער, „אויביהם", זייערע פיינד, האסען וועט מען זיי, טרייבען אויך, פּאָגראָמען געוויס, שענדען די טעכטער פאר די עלטערנ'ס אויגען, אָהן דעם קען דער קאָזאק ניט אויסקומען... נאָר אויף איין זאך „לא מאסתים", האָב איך זיי ניט פאר'מיאוס'ט, אויף דעם דארף מען זיי. אויף וואָס? טאַקע ווען עס וועט האלטען ביי אזא מלחמה — „לכלותם", זיי צו פארלענדען.

אך, גאָט אין הימעל! דער טאָפּ איז דאָך שוין באַלד צובראָכען, דער טאָפּ איז דאָך שוין צושמעטערט. גיב א בליק די שטאָדט בריסק, בעטראכט די שטאָדט סלאבאָדקא, און די איבעריגע שטעדט און שטעדטלעך. בעטראכט די יתומים. אוי, דו דיין אלמנות, אבי יתומים, מיר האָפען אויף גוטעס, ווייל פון דיר געהט ניט ארוים קיין שלעכטעס, פון אלעם וואָס דו טהוסט אונז איז פאר די אויגען שלעכט דער טהאָט, לאָזט זיך אוים גוט. יעדער וואָס האָט אין יוסף הצדיק'ס צייט געזעהן דעם אונגליקליכען יוסף, האָט געדענקט צו פרעגען ביי דיר קשיות, אָבער ווען ער האָט דערלעבט די גדולה פון יוסף'ן, איז איהם פארענטפערט געוואָרען אלע פראגעס. רבש"ע, פון דער מלחמה וואָס מיר הערעען און וואָס מיר זעהען די אונגליקען ,ווייסען מיר גאנץ גוט אז עס וועט זיין א גרויסע טובה. אָבער דו גיב אונז יאָהרען אז מיר זאָלען עס זעהן, ווייל נאָך די צרות נאָך וועט די טובה דארפען זיין גדולת יוסף... אָמן.

פ"ח

א שוהל דארף א רב

„ואיש כי יקדיש את ביתו קודש לד׳ והעריכו הכהן בין טוב לרע כאשר יערוך אותו הכהן כן יקום."

דא ניט לאנג האב איך אנגעטראָפען א פרעזידענט פון א נייער שוהל, וואס האט זיך אויסגעבויט אין דער שטאדט נויארק. — העלאו, רבי, וואס מאכט איהר. — העלאו, העלאו, ווי געהט עס אייך? וואס הערט זיך? א שוהל האט איהר א שעהנע, האט איהר שוין גענומען א שעהנעם רב פאר אייער שוהל?

ניין, קיין רב האבען מיר ניט, מיר דענקען גאר ניט וועגען דעם, מיר האָבען גענוג מארטגיידש צו צאהלען, און וואס דארפען מיר א רב? אט אזא אידען ווי איהר זייט וואלטען מיר גענומען. איהר ציהט א קרויה, וואלטען מיר אייך געגעבען צוואנציג דאלער א מאנאט פאר דער צייט פון א יאהר, וואלטען מיר זעהן אויב עס לוינט זיך.

פרעג איך איהם: מר. פרעזידענט, א שייגעץ האט איהר אין שוהל? (דאס ווייסט איהר דאך ,שבת אז מען געהט אין שוהל, שטעהט א שייגעץ ביים ארייגאנג מיט א יוניפארם, מיט מעשענע קנעפ...) — יא, מיר האבען! — וואס צאהלט איהר איהם א מאנאט?

— אכצעהן דאלאר, ליעבער רבי, צאהלען מיר דעם שייגעץ.

איך האב מיך דערפרעהט אז איך קריג שוין מיט צוויי דאלאר א מאנאט מעהר. — נו, פרעג איך איהם, איז איהם גענוג אכצעהן דאלאר א מאנאט?

— עס מאכט איהם א ביסעל.

האב איך ווייטער געפרעגט:

— וואס הייסט עס מאכט איהם? מען שנדר'ט פאר איהם?... (א קשיא אויף א מעשה, אין אמעריקא פאר וויפיעל שקצים שנדר'ט מען...)

— ניין, זאגט ער, ווי קומט? נאר מען גיט איהם אזוי. אט האב איך היינט איהם א דאלאר געגעבען. איך זעה אז ער ארבייט מעהר פאר'ן שמש, און איך האב געהאט אן עליה דעם שבת האב איך פאר דעם שמש ניט שנדר'ט, און איך האב דעם דאלאר בעסער אוועקגענעבען דעם שייגעץ.

— נו, זאג איך צו איהם, מעהר גיט איהר איהם ניט ווי אכצעהן דאלאר און וואס א מאל מאכט איהם נאך א דאלאר? נאך אלץ ווייניג.

— אה, זאגט ער, צוויי מאל א יאהר קויפען מיר איהם סוטס.

— אזוי, זאג איך, איהר וועט מיר געבען צוואנציג דאלער א מאנאט און צווי מאל א יאהר סוטס און אפטמאל אויך א זייטיגען דאלאר, וועל איך געהן צו אייך.

— איך ווייס? איך וועל איבעררייידען ביים מיטינג. מיר וועלען אייך שיקען זאגען.

פריינדע, איהר ווילט וויסען וואס זיי האבען מיר געשיקט זאגען דורך א קאמיטע? איך שעהם זיך אפילו אייך אויסצוזאגען. נאר בעסער א חרפה אויף דער וועלט, עהדער א בושה אויף יענער וועלט... מען האט מיר געזאגט מיט דיעזע ווערטער: רבי, מיר ווילען אייך האבען ביי אונז, ווייל איהר ציהט א קרויד... נאר איין זאך האבען מיר מורא פאר אייך: איהר זאגט צופיעל דעם אמת. רופט זיך דערביי אב דער פרעזידענט: וואס דארפט איהר ריידען פערשטעלט, גאר פשוט הייסט עס, איהר זאלט ניט ריידען וועגען חילול שבת... טיקעטס שבת... ארבייטען שבת... טיקעטס אום שבת מוז מען פערקויפען, מיר צאהלען אונזער חזן צוויי טויזענד דאלאר, מוז מען דאך עפעס ארויסנעהמען דורכ'ן יאהר...

— האט איהר ספרי תורות ביי אייך אין שוהל? — פרעג איך זיי.

— געוויס! צעהן האבען מיר!

— לייענט מען אין דער תורה שבת? — פרעג איך זיי

—געוויס, ווי דען? ווי לייענט מען דאס ניט שבת?

— וויסט איהר וועלכע סדרה מען האט דעם שבת געלייענט? — פרעג איך זיי.

— געוויס, — רופט זיך אב איינער פון דער קאמיטע, א כהן איז ער,— מיר האט מען אויפגערופען כהן, און דער ערשטער ווארט, דוכט מיר, הויבט זיך אן מיט „קיא" (כי). יא, נאך עפעס ווייס איך, „מחצית השקל" איז דארט דא (ער מיינט א טיקעט שבת דארף קאסטען דאס). נו, איך פערשטעה שוין די סדרה.

— הערט, זאג איך, די סדרה ווייס איך, און איך ווייס אז דארט איז אויך דא „ושמרו בני ישראל את השבת"... און אז איהר וועט די יריעה ארויסנעהמען פון ספר תורה וועט זיין אויס שבת ביי אייך אין ספר תורה, און נאך עלף יריעות קומט אויס ארויסצונעהמען, וועל איך ביי אייך געהן און ניט ריידען פון שבת. און נאך א קליינע בעדינגונג, אז מיין שטאוו־פייפ מיט מיין סוט זאלט איהר אנטהאן דעם שייגעץ, און זיין סוט זאלט איהר מיר געבען...

יעצט, דעם געשפרעך גיב איך איבער צו אייך. קלעהרט און דענקט אין וואס פאר א צושטאנד מיר זיינען מיט אונזערע שוהלען און בעאמטע האלטען. איהר פערשטעהט אז מיר האט מען ניט גענומען... ווארום איהר זעהט דאך און הערט דאך, אז מען זאגט אב פון א שטעלע צוליעב דעם וואס מען דערמאהנט שבת אז מען זאל ניט פארקויפען קיין טיקעטס, און מען גיט טויזענד דאלאר, אזוי דוכט מיר, אבי פטור צו ווערען פון א „ושמרו בני ישראל את השבת"...

פריינדע, אזוי ווי אידען דארפען האבען א שוהל, אזוי נאך מעהר, א סך מעהר, דארף מען האבען א רב... וואס טויג די שוהל, אז זי האט ניט איהר גייסטיגען פיהרער? האט איהר געהערט, אין רוסלאנד זאל זיין א שטעדטעל פון אייניגע מנינים אידען, און זיי זאלען קיין רב ניט האבען? דא איז דאך א שוהל, א שטאדט, לאנדסלייט אלע, ווי האט מען דאס ניט קיין רב?

נאָר די שוהל וואָס האָט א רב, זעהט מען אז זיי מיינען ערנסט מיט זייער שוהל און מיינען ריכטיג.

„ואיש כי יקריב את ביתו קודש לד׳“, און אז יעדער מענש פון אייך, אלע מעמעבערס, ווען ער וויל הייליגען זיין הויז, דאָס הייסט גאָטעס הויז, די חז״ל זאָגען אז יעקב האָט גערופען די שוהל בית. ווען איהר ווילט אז אייער גאָטעס הויז זאָל זיין הייליג, ריכטיג הייליג, הייליג צו גאָט, זאָלט איהר נעהמען א „כהן“, דאָס איז דער פיהרער. פאַרצייטען איז דער מנהיג געווען א כהן, אין גייסטליכען לעבען, היינט איז עס דער רב. „והעריכו הכהן“, און דער כהן זאָל עס אימער אָבשאַצען, דאָס הייסט וואָס מען מעג טהאָן און וואָס ניט, עס זאָל זיך פיהרען דורך דעם רב אלעס וואָס אנבעלאַנגט צום יודענטהום, „בין טוב לרע“, סי אין גוטס, סי אין שלעכטס, סי איהר שטעהט גוט מיט אייער שוהל, סיי עס האַלט ניט אמבעסטען, פאַרשוולדיגט, הייסט עס, אימער דאַרף מען האָבען א רב.

טהייערע געמיינדע, איהר האָט ערוועהלט אין אייער הייליגע שוהל, רוף איך עס, ווארום די שוהל איז געוואָרען קודם לד׳, מיט דעם וואָס איהר האָט ערוועהלט דעם ווירדיגען רב מיינט איהר דאָך מיט אן אמת אייער שוהל זאָל זיין הייליג, וועט איהר דערפאַר זוכה זיין אז איהר וועט אלע מיט אייער הייליגער שוהל, מיט אייער קאָמיטע, מיט אייער רב, זיין מנהיגים, אז משיח צדקנו וועט קומען, במהרה בימינו, אמן.

פ״ט

תקות ישראל

„ארור הגבר אשר יבטח באדם וגו׳, ברוך הגבר אשר יבטח בד׳.“

איהר געדענקט, רבותי, אין רוסלאנד, חנוכה צייט, פלעגט מען זעצען גענז אָבצוקאָרמענען, דאָס הייסט פעט מאכען זיי. פיעלע פלעגען סטאָפּען די גענז מיט אָלקעס אזעלכע, אום די גענז זאָלען פעט ווערען און האָבען מעהר שמאַלץ. פיעלע פלעגט מען געבען אז זיי זאָלען אליין עסען און טרינקען. מען פלעגט פאר זיי אויך צוקקלאָפּען געברענטע קוילען, דאָס מאכט זיי אַפּעטיט צום עסען.

די ווילדע גאנז איז זיך ארומגעפלויגען אין וואלד, ווינטער איז עס, אלעס איז פערשנעהט, ניטאָ קיין שלאַנגען, ניטאָ קיין גראָז, זי איז זעהר הונגעריג. אָך, גאָט, זאָגט זי, ווארום האָסטו מיר בעשאַפען, ווילדע גאנז, אויף דער וועלט? איך מוז אימער הונגערען. אז איך געפין שוין יא וואָס צו עסען, וואָס איז דאן מיין עסען?

עקדישען מיט שלאנגען. אך גאָט, אך גאָט, וואָרום האָסטו בעשאַפען מיר, ווילדע גאנז, אויף דער וועלט, איך זאָל זיך אזוי פיעל פּלאָגען.

זי האָט זיך בעדאכט, מען דארף וואו צופליהען אין א שטאָדט, אָדער אין א דאָרף, זעהן פיעלייכט קען מען דאָרט וואָס קריגען. געטראכט און געטהאָן. געקומען צופליהען אין א דאָרף, צוגעפליגען נעבען א שטעלכעלע, וואָס דאָרטאָ אינסייד זיצען צעהן גענז, און דורך די שפּאלטען האָט זי געזעהן ווי עס זיצען די גענז רוהיג, לעבען יעדער גאנז א מולטער מיט האָבער, א שיסעלע וואסער, און זיי עסען און טרינקען. קיילען געברענטע לעבען זיי ,אום זיי זאָלען א גוטען אפּעטיט האָבען...

אך, גאָט אין הימעל, ווער קען פערשטעהען דיינע מעשים. דאָ איז אויך א גאנז ,זי לעבט פון מענשענ׳ס האנד, מען גיט איהר גאָר אפּעטיט טראָפּענס צו קענען עסען. אך, גאָט, ווען מען גיט מיר די איבערגעבליבענע פון זיי, וואָלט איך דאָך אָהן אפּעטיט טראָפּענס געגעסען...

זי איז אוועקגעפלויגען, קוואָקצענדיג, ריידענדיג איהר שפּראך. געקומען אין וואלד, אָבגעוועזען צוויי וואָכען, הונגעריג זייענדיג, בעדאכט זי זיך: איך וועל ווייטער צו דעם זעלבען שטעלכעל צופליהען, מען מוז בעטראכטען פון זייער גוטס, פיעלייכט וועל איך געניסען עטוואָס, די שטוב־גאנז מוז שוין זיין אין הויז, מען מוז שוין גאָר עסען מיט איהר פון איין שיסעל.

געקומען צום שטעלכעל, זי גיט א בליק פעדערען זיינען פארשפּרייט אויף דעם הויף. אָה, — זאָגט זי — פון פעטקייט איז אויסגעקראָכען זייערע פעדערען, גיט א קוק אין שפּאלט פון שטעלכעל, זי זעהט איבערגעקעהרטע מולטערס ,ניטאָ קיין איין גאנז.

אהאָ, איך האָב געטראָפען, שרייט זי אויס, זי איז שוין אין הויז. איך מוז איהר זעהן ווי זעהט זי יעצט אויס. זי פליהט ביים ווינדע, גיט א קוק אז אויפ׳ן טיש ליגט א גאנז אויפ׳ן טעלער, מיט די פיסלעך ארויף, און די בעל־הבית׳טע נעהמט דעם מעסער און שניידט שטיקער און גיט צו דאָס געזינד צום עסען. און הערט זיך איין ווי זי זאָגט: דאָס די גאנז האָט גוט געגעסען, און זי האָט פון איהר גענומען אכט פונט שמאלץ...

אָה! אזוי איז דאָס... פערשטעה איך שוין פארוואָס מען האָט איהר אפּעטיט־טראָפּענס געגעבען... אהאָ! איך וויס שוין. אה, דו אונגליקליכע גענזעלע, שטוב־גענזעלע, אונגליקליכע בעשעפעניש, דו האָסט ניט פערשטאַנען אז די אפּעטיט־טראָפּענס און דיין וואוילטאָג איז א טויט פאר דיר, ווי מען האָט דיר אין שטעלכעלע פערזעצט, ביזטו שוין פאראורטהיילט צום טויט געוואָרען...

„ארור הגבר אשר יבטח באדם“, יעצט זעה איך דאָס, רבש“ע, פארגיב מיר וואָס איך האָב פריהער גערעדט געגען דיר. יעצט וועל איך שוין אימער זאָגען: „ברוך הגבר אשר יבטח בד׳ “.

איך גיב איבער צו אייך צו פאר־

ברייטערען. נור זייט וויסען, אז דאָ ליגט דער גאנצער אידישער גלות, און די גאנצע אידישע ישועה וואָס עס וועט זיין, פון אונזערע אלע צרות... מיר ריידען אפילו געגען די השגחה, אָבער, גענזעלע ווילדע, דו האָסט קיין ריכטיגע חיונה אין רוסלאנד, רומענ־יען, דו וועסט אָבער געבען א בליק שפּעטער, וועסטו אויסשרייען: „ברוך הגבר אשר יבטח בד'!“

ספר במדבר.

צ׳
רבנים

„אלה קרואי העדה, נשיאי מטות אבותם, ראשי אלפי ישראל המה.״

פריינדע, איך וועל ווידער דא, אין דעם דרוש, פאר אייך א ביסעל רייי־דען פון דעם מצב הרבנים דא אין אמעריקא. אין פיעלע קאנטרים האַ־בען זי גאר ניט קיין פרנסה, זייער פרנסה איז א טרויעריגע. עס געפינט זיך אן אלטער, אבגעלעבטער איד, וואס האט רחמנות אויף דעם רב, און ער געהט ארום אלע וואך אין שטעדטעל און קאלעקטעט פאר איהם ניקעלס.

געוועהנליך, דער רב זאגט דאך אי־מער דרשות, און דורכ׳ן זאגען קען ניט זיין אז איינער זאל פון יעדען דרוש ניט ברוגז ווערען אויף דעם רב. נו, פעהלט איהם שוין דער ניקעל...

אין פיעלע פעלע, פאסירט אויך אז דער קאלעקטאר ווערט ברוגז, אדער דער מלאך המות קריגט איהם ליעב, ווייל זיין צייט קומט צו שטארבען, בלייבט דער רב אין גאנצען אהן תמיכה...

די רבנים וואס רופען זיך דאקטוי־רים, וואס קענען און פערשטעהען א קריינק לערנען, און די קלענסטע גע־מיינדע זייערע בעקומען זיי געהאלט צוויי טויזענד דאלאר, וואס איז זיין ארבייט, נעביך? ער דארף ריידען בע־פאר קריאת התורה א האלבע שטונ־דע! בייטאג, שבת, האט ער ניט פאר וועמען... און ער אליין האט אויך קיין צייט ניט, ער איז פערנומען מיט א פינאקעל, אדער אין דער אויסטערס אבילה... ווידער קען ער ניט ווער־טען מיט זיין דרוש ביז פאר נאכט,

ווייל די גמרא זאָגט, „זקני עם הארץ כל זמן שמזקינים דעתם מטורפת עליהם", און עם־הארץ וואָס מעהר ער ווערט עלטער, ווערט ער מעהר פּראָסט, און פון פּראָסטקייט איז ער אזוי ווי משוגע ווילד, היינט אז ער, דער „עם־הארץ", וועט האלטען זיין דרוש אויף שפּעטער, וועט דאָך גאָרניט טויגען...

דאָך קריגט ער א גוט געהאלט. אונזערע אידען, וואָס פרימער די קאָנגרעגגיישאָן זיינע זאָל ניט זיין, בעקומט ער אליץ מעהר שונאים, און האָט ניט פון וואנען צו לעבען. ארבייט האָט דער רב אימער צו זיצען און לערנען, וויסען יעדערן זיין שאלה צו ענטפערען ,און יעדע אידינע איז מיט איהם א מחותנת'טע. ער מוז דאָך וויסען וואָס עס טהוט זיך ביי יעדערן, ווי מען ערצעהלט ,א אידינע איז געקומען פרעגען א שאלה דעם רב, א טעפּעל א פליישיגער האָט זיך געקאָכט האָט זי עס אויסגעמישט מיט א מילכיגע לעפעל . דער רב פרעגט ווי גרוים איז דער טעפעל, מיסעס? רבי, זאָגט צו איהם די אידענע, איך פערשטעה אייך גאָרניט, איהר דארפט שוין וויסען גוט יענטע ציפּע'ס טעפּעל. אָט טאקע, געזונד זאָלען זיין די רעפאָרעם אידען, זיי האלטען א קלוגען רב. איך האָב איהם שוין אייניגע מאָל געפרעגט אזא עהנליכע שאלה, ער האָט מיר גאָר נישט געפרעגט ווי גרוים דער טעפּעל איז, מן הסתם וויים ער דאָך...

חיים צדוק דערצעהלט מיר אז ער קען שוין מעהר ניט הערען דעם רב'ס דרשות .ער געהט הערען דעם ראַבאַי. וואָרום? — פרעג איך איהם. ווייל — זאָגט ער — ער מוסר'ט צו פיעל, ער שרייעט, ער זידעלט, מען קען דאָס גאָר ניט בעווייזען צו טהאָן וואָס ער זאָגט, אָבער ווער פאָלגט איהם דען? דער ראַבאַי רעדט שוין העפליך, זאָגט קיין מוסר. נו, זאָגט אליין, — זאָגט ער צו מיר, — דאַרף מען אזוי פיעל מוסר ריידען אין אמעריקא?

מיין פריינד, זאָג איך צו איהם, איהר ווייסט מן הסתם אז עס איז דאָ סטאָרס וואָס דאָרט טאָהר מען זיך ניט דינגען. עס איז דאָרט איין פּרייז. עס זיינען אָבער דאָ סטאָרס אין וועלכע מען בעט ביי אייך נאָך א מאָל אזוי פיעל, אָבער איהר שרעקט זיך ניט, איהר דינגט אראָב און קויפט ביליגגער. דאָס זעלבע ביים ראַבאַי איז שוין איין פּרייז. ער האָט שוין ארונטערגעלאָזען, צוטראָמפּעלט אונטער די פיס אלעס וואָס הייליג איז, איהר קענט שוין ביי איהם ניט אָבדינגען.

אָבער ביי אייער רב, ער בעט אויס א סך, אָבער איהר דינגט אראָב. מיר ווייסען דאָך אז איהר וועט ניט צאָהלען וויפיעל מיר בעטען. היינט אז איהר דינגט אראָב, מוז מען אייך בעטען דעם הויכען פּרייז. ווען ניט, וועט דאָך גאָרנישט בלייבען קיין פּראָפיט ווען איהר וועט אראָבדינגען...

מילא, וואָס דאַרפען מיר פיעל מאריך זיין פאר אייך, אראָבדינגגער, איהר האָט שוין אזוי פיעל זיך איינגעוואָהנט אראָבצודינגען, אז איהר דינגט שוין אראָב אלע יאָהר דעם רב'ס פרנסה אויך. גענומען האָט ער אכט דאָלאר א וואָך, קוקט איהר זיך ארום אז עס איז צו פיעל. קומט צו בעניי־

ען דעם אַגרימענט, דינגט איהר פון איהם אַראָב צוויי דאָלאַר, ביז עס קומט צו גאָרניט. און, פריינדע, גלויבט מיר, ביי מיין עהרען וואָרט, וואָס איך גיב אייך דאָ איבער, אז איך וויים פון א שוהל אין נויאָרק וואָס פון צוועלף דאָלאַר שכירות וואָס דער רב האָט גענומען אלע וואָך האָט מען שוין געמאַכט אויף הונדערט דאלאר א יאָהר, דאָס הייסט אלע יאָהר צום אגרימענט בענייען האָט מען צוויי דאָלאר אראָבגענומען פון דער וואָך. האָב איך געפרעגט ניט לאנג דעם פּרעזידענט זייערען: מילא דעם יאָהר וואָס עס וועט קומען האָט איהר נאָך וואָס אראָבצונעהמען, ריכטיג צוויי דאלאר פאר יעדע וואָך, ווייל הונדערט נעהמט ער פאר א יאָהר... אָבער שפּעטער, אויפ׳ן צווייטען יאָהר וואָס וועט איהר אראָבנעהמען?... ער האָט מיר געלאָסען געענטפערט, אז יעדען יאָהר וועלען זיי מאַכען אז דער רב זאָל זיי צוצאָהלען צוויי דאָלאר יעדע וואָך, ביז עס וועט ארויף אויף צוועלף דאָלאר, די ווייד־זשעם וואָס ער האָט גענומען. דער גליק איז אז דאָס וועט שוין ניט זיין, ווי עס ווייזט מיר אוים, ווייל דער רב זוכט א שטעלע, און דעם פּרעזידענט זוכט שוין דער מלאך המות. ער וויל זיך אפילו אויסקויפען פון איהם, נאָר ער זאָגט, אלע וואָך דארף דיר קאָסטען צוויי דאָלאר מעהר אויף דאָקטוירים.

פריינדע, מיינט ניט אז איהר גיט דעם רב, דער רב גיט אייך. איך בין ניט געקומען יעצט צו אייך מיט מאמרי חז״ל, ווייל דער ספר איז פערפאַסט אין זשאַרגאָן, און עס קען ניט זיין קיין מאמרים ארומצוריידען אין זשאַרגאָן. נאָר איך וויל אייך פּשוט זאָגען אז דער רב גיט אייך, דער כהן איז אימער געווען דער מקבל. ווער האָט גענדאַרפט בענשען דעם פאָלק, אראָבציהען די שפע ברכה, דער כהן. נאָר דער כהן, אז ער בענשט דעם עולם דארף ער אויפהויבען די הענד, צו ווייזען אייך בעלי בתים, אז איהר דארפט איהם קוקען אין האנד, ניט ער אייך.

איהר מיינט ניט אז ער, דער רב, איז נאָר זיין נאָמען „רב״, ווי איהר רופט איהם, אָדער ער איז דער נשיא אייערער. ניין, מיינע פריינדע, אז איהר רופט איהם נשיא, נו, קענט איהר אויסקומען אין א שוהל אָהן א נשיא, איהר האָט דאָך א פּרעזידענט א נשיא, אז איהר רופט איהם „רב״, נו, קענט איהר אויסקומען אָהן א רב, דארפט איהר ניט קיין רב. די אידענע זאָגט, מאַך איך אליין טריף דעם טעלער. זי מיינט אז אויף טריף מאַכען איז זי א רב... ווען איהר זייט ניט קיין פּראָסטע מענשען, און איהר פארשטעהט א ביסעלע מעהר, זאָלט איהר רופען דעם רב, דאָס איז אייער קאָפּ, אָהן א קאָפּ קען מען גאָר ניט לעבען. א מענש איז אַן „עולם קטן״. דער מענש האָט א קאָפּ, דאָס איז אונזערע קעפּ־מענשען, די רבנים... פון דער וועלט; בעלי מלאכות, דאס איז די הענד; גוטע בעלי בתים — די הארץ. מענשען וואָס נאָר עסען, זויפען איז זייער תכלית, דאָס איז בייכער. געפעהרליכע בעלי עבירות — דאָס איז ערוה. דער רב איז

דער קאָפּ. אָהן אַ קאָפּ קען מען ניט לעבען, אָהן אַ רב קען מען ניט אויס־קומען.

נאָר וואָס טהוט מען אז דער המון רופט דאָך אַ רב „נשיא“, אַ הויכער מענש. „אלה קרואי העדה“, דאס איז דער נאָמען וואָס די עדה, די געמיינ־דע, רופט די רבנים, „נשיאי מטות אבותם“, נשיאים רופען זיי די רבנים. ניין, אין אמת'ן ווייסט איהר אז מען דאַרף זיי רופען „ראשי אלפי ישראל“, די קעפּ זיינען זיי, רופט זיי קעפּ. דאָס רופען זיי די דייטשע אידען צו זייערע רבנים, „אלפי ישראל“, די אידישע מיליאָנערען, די אידישע הארען, די רייכע לייט רופען טאַקע אזוי די רבנים. ליידדער ,ליידער, די עדה, די אָרטהאָדאָקסישע, דאַרפען די איין זאַך נאָכטהאָן די דייטשען...

צ"א

מספר ישראל

„והי' מספר בני ישראל כחול הים, אשר לא ימד ולא יספר מרוב. והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי.“

דער צאָהל פון די בני ישראל וועט זיין אזוי ווי די זאַמד פון ים. די חכמים פרעגען אז עס איז געזאָגט „והיה מספר“, איז דאָך דאָ אַ צאָהל, ווארום זאָגט ער גלייך „אשר לא ימד ולא יספר“, וועלכע עס וועט ניט קע־נען געמאָסטען ווערען אָדער ניט געוואוי־גען ווערען? ענטפערען זיי, אין דער צייט ווען אידען טהוען ניט גאָטעס ווילען, דאַן איז „והיה מספר“, האָבען זיי אַ צאָהל, און דאָס וואָס עס איז געזאָגט „אשר לא ימד ולא יספר“, ווען זיי טהוען גאָטעס ווילען קען מען זיי ניט צעהלען.

איך וויל קיין פראַגען מאַכען, ווייל אַלע ספרים האָבען שוין גענוג גע־פרעגט, איך וויל נור די איין פראַגע פרעגען: ווי קען דאָס זיין, אז אין איין ווייַלע ווען זיי ווערען פרום, זאָלען זיי שוין קיין צאָהל האָבען? אויף דעם איז אויך דאָ די טויזענדע תירוצים. נאָר איין זאַך וועל איך אייך דאָ אוי־בערגעבען, אז עס מוז אנדערש געלע־רענט ווערען דער פשט דאָ.

אַ גרינער, ווען ער איז יעצט ניט לאַנג געקומען פון רוסלאַנד, אָדער גאַ־ליציען, און ער געהט אריין אין שוהל שבת, ער זעהט אַ פולע שוהל אידען דאַווענען, דעם זעלבען נוסח ווי דאָרט אין די אָלד קאַנטרי, אַ רב זאָגט אַ דרוש, די שוהל איז געפּאַקט, פרעגט ער אַ פראַגע מיר, זייט אזוי גוט, רבי, זאָגט מיר, ווארום זאָגט מען אין רוס־לאַנד אז אמעריקא איז ניט פרום, איך

זעה דאָ די זעלבע זאַך ווי אין דער היים, דאַכט זיך?

ענטפער איך איהם: אז איהר וועט זיך בעקענען א ביסעל מיט אמעריקא וועט איהר שוין די פראגע ניט פרעגען, דאן וועט איהר ויסען אז אין נויארק איז דאָ א מיליאָן אידען, און אז איהר וועט זעהן און אויסצעהלען פון דעם מיליאָן אידען וואָס זיינען דאָ אין די שוהלען, וועט איהר געפינען א קליינעם פראָצענט דאווענער, א קינד קען זיי אויסצעהלען. און פון די זעלבע דאווענער וועט איהר געפינען א קליינעם פראָצענט ריכטיגע אידען, שומרי שבת, די איבעריגע געהען פון שוהל נאָך „ישמח משה במתנת חלקו" אין סטאָר אריין. און אז איהר וועט אויסגעפינען וויפיעל עס געפינען זיך שבת אין שאָפּ, אין די סטאָרס, אין די פעקטאָרים, אין די מואווים, אין טהעאטער, אין היפּאָדראָם, אין פּארקס, אין בילינגע פליי־טהעאטערן, ביי דעם בלאָהען טישעל, אין די סאַלונס, אין קוני איילענד, אין טאַנץ־זאַלען, און סתם אין שמוציגע פלעצער, וועט איהר זעהן אז די דאווענער און רבנים־הערער זיינען א גאנץ קליינע צאָהל, און א קינד קען זיי צעהלען, און די אנדערע קענט איהר ניט איבערצעהלען.

דאָס זאָגט דער נביא „והי' מספר בני ישראל", און די וועלען זיין מיט'ן צאָהל, זיי וועט מען קענען צעהלען, ווען? „בשעה שעושין רצונו של מקום", ווען זיי טהוען גאָטעס ווילען, די אידעלאַך וואָס געהען אין שוהל טהוען גאָטעס ווילען, איז „מספר" — דאָ א צאָהל.

און די וועלכע „אשר לא ימד ולא יספר מרוב", די וועלכע מען וועט גאָר ניט קענען אויסצעהלען, די יעניגע זיינען „כשאין עושין רצונו של מקום", אז זיי טהוען ניט גאָטעס ווילען, די זיינען „אשר לא ימד", אָהן א צאָהל...

פרעגט מיר דער איד: פארוואָס איז דאָס טאַקע אזוי? אין אזא לאַנד וואו מען לאָזט אונז אלעם פריי און מען לאָזט זיין אידען, איז דער איד אזוי פרעמד פון זיין רעליגיאָן און טראַדיציאָן...

זאָג איך איהם: אט דאָס זאָגט גלייך דער נביא טאַקע ווייטער, אין דעם זעלבען פסוק, אין די פלעצער וואו דער איד האָט צרות פון אידישקייט, מען לאָזט איהם דאָרט קיין איד זיין, און מען צווינגט איהם זיך צו טויפען, ווייל זיי זאָגען צו איהם: ווארף אוועק צו זיין א איד, ווייל גאָט זאָגט צו אייך איהר זייט ניט זיין פאָלק, „והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם", אָט דאָרט איז דער איד דווקא זיך מוסר נפש פאר אידישקייט, דאָרט איז „יאמר להם בני אל חי", איהר זייט קינדער פון דעם לעבעדיגען גאָט, ווערט געזאָגט אויף זיי. אָבער דא, אין אמעריקא, לאָזט מען דעם אידען פריי, איז זיין טבע אלעם אליין אוועקצוואַרפען. „והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם, יאמר להם בני אל חי".

צ"ב

החזקת התורה

„יברכך ד' וישמרך."

די חכמים זאָגען „יברכך ד' בממון וישמרך מן המזיקין" — גאָט זאָל דיר בענשען מיט געלד, „וישמרך מן המזיקין", ער זאָל דיר היטען פון מזיקים. אין פשט איז דאָס אויך זעהר גוט. אן ארעמאן איז זיכער פון גנבים, פון רויבער. דאָך, אויב דאָס איז נאָר די מיינונג פון די חז"ל אז ווי־באַלד דו וועסט ווערען רייך בממון זאָל דיר גאָט איינהיטען פון גנבים, טאָ ווארום האָבען זיי ניט געזאָגט, „וישמרך מן הגנבים"?

דער אדון הנביאים, משה רבינו, האָט געזאָגט: „שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך", פרעה זיך, זבולון, אין דיין ארויסגעהן צו ביזנעס, ווען יששכר, דער תלמיד־חכם, זיצט אין בית המדרש און ער לעבט פון דיר, וואָס דו שטיצט איהם. דאן קענסטו זיך פרעהען, זבולון, ווייל ער לערענט שוין פאר דיר אויך, ווייל דו קריגסט א טהייל פון זיין תורה.

צוויי מענשען האָבען זיך געטראָ־פען אין דער מדבר. איינער האָט שוין דריי טעג ניט געגעסען און ניט גע־טרונקען, קוים וואָס ער לעבט. ער האָט שוין געפיהלט דאָס די כחות גע־העז איהם אויס, אָבער ער האָט מיט זיך געטראָגען פאר מיליאָנען דימענ־טען, פון אן אוצר, וועלכען ער האָט געפונען, און דער מענש, נעביך, האָט זיך שוין גענומען זעגענען פון זיינע דיימאָנדס, ווייל איהם איז שוין ניט געווען מעגליך זיי צו טראָגען.

פלוצלינג דערזעהט ער א מאן געהט איהם נאָך. פון הונגער און דורשט און שרעק איז ער געבליבען אין אהנ־מאַכט. דער מאן האָט איהם אָבגע־מינטערט, געגעבען א ביסעלע וואסער, ער האָט זיך דערקוויקט. ער, דער צווייטער מאן איז געלאָדען מיט וואַ־סער און ברויט.

זאָגט ער צו איהם: ברודער לעבען, עס איז נאָך דאָ זעקס טעג רייזע. דו וועסט דאָ שטארבען ,דו טראָגסט מיט זיך דיימאָנדס אין ווערטה פון מיל־יאָנען. וואָס טויגען דיר דיינע דייר־מאָנדס, וואָס טויג דיר דיין פערמעגען, איך האָב מיט זיך ברויט און וואסער גענוג נאָר פאר מיר .אלזאָ, ברודער, איך טאָהר דיר ניט אוועקגעבען פון מיין ברויט, פיעלייכט וועט נעהמען די רייזע לענגער. וואָס קען מען ווי־סען? נאָר איך וויל אז אויפ'ן וואָג וועל איך דיר געבען ברויט, וויפיעל ברויט דו וועסט נעהמען און וויפיעל וואסער, אזוי פיעל דיימאָנדס זאָל־סטו מיר געבען אנטקעגען.

געוועהנליך, ווער וויל דאָס געבען דיימאָנדס אין ווערדע פון א מיליאָן דאלאר פאר א פונט ברויט? נאָר וואָס קען מען זיך העלפען? ער טרייעט דינ־

גען זיך מיט איהם. זאָגט דער צוויי־טער: ברודער לעבען, דאָ אין דעם מדבר איז ברויט טהייערער ווי דיימאָנדס. ער האָט איהם געגעבען העלפט דיי־מאָנדס, און דערביי געוויינט מיט ביי־טערע טרעהרען.

הער זיך איין, זאָגט צו איהם דער צווייטער, איך וויל אן אויפשריפט פון דיר אז דו האָסט מיר געגעבען די דיימאָנדס אין דעם מדבר, וואו ברויט איז טהייערער ווי דיימאָנדס. ווען ניט איך מיט מיין ברויט וואָלסטו דאָ גע־בליבען, ווארום דאָרט אין ישוב קענ־סטו חרטה האָבען, פיעלייכט, זאָג איך דיר, איך וויל א כתב. ער האָט איהם געגעבען.

פריינדע, איהר זאָלט אזוי גוט זיין און בעטראַכטען דעם משל מעהר און מעהר. איך וועל קורץ מאַכען דעם נמשל. די וועלטעלע איז א מדבר. ראובן געהט מיט דיימאנדס, די תורה און מצוות, וואָס דוד זאָגט „הנחמדים מזהב", זי איז גלוסטיגער פאר גאָלד, „ומפז רב", פאר טהייערע פיעל פער־לעל. ראובן, דער תלמיד־חכם, געהט דערמיט זעהר פיעל אנגעלאָדען, נאָר עס פעהלט איהם ברויט, ער האָט ניט פון וואנען צו לעבען. שמעון אָבער געהט אָנגעלאָדען אין דעם מדבר מיט ברויט און אלערליי זיסע גוטע שפייז. מיט דעם זאָגט ראובן צו שמעון'ן גיב מיר ברויט. זאָגט שמעון, דער ביזנעס מאַן, גיב מיר דיינע דיימאַטדס, ווע־לען מיר ביידע קענען דורכגעהן דעם מדבר. ווען ראובן גיט די דיימאנדס אין דעם וויסטען מדבר פאר ברויט, וואָס קען ער העלפען?

ווי איהר פערשטעהט יעצט, קויפט דער מחזיק לומדי תורה דיימאָנדס, אָבער, ליידער, ליידער, ווער שטיצען די תלמידי חכמים, ווען ניט די ארעמע לייט, נעביך, זיי גיבען אוועק דעם לעצטען סענט צו קויפען ברויט דעם תלמיד חכם. אָבער דער גביר, אפילו ווען ער איז בעפאָר געוועזען אן ארע־מאַן, און יעצט איז ער א גביר, דער גיט שוין ניט קיין שטיצע צום תלמיד חכם. דער וויל שוין ניט וויסען פון ישיבות .אין געגענטהייל, ער איז נאָך דאגעגען די ישיבות, און אלע תלמידי חכמים. היינט אז קיין מחזיק איז ער ניט, נור מזיק איז ער יא, טאָ ווי רופט מען איהם יעצט? ניט מחזיק, נאָר מזיק. עס איז ביינאַהע ביידע ווער־טער גלייך, נור אין מחזיק איז פאַר־ראַן א „ח", היינט אז ער איז ניט מחזיק, ווארפט ער דעם „ח" ארויס, ווערט ער במילא מזיק.

„יברכך ד'". זאָגען די חז"ל דאָס מיינט מען מיט געלד .איז אָבער א צרה, אז ווי באלד שמעון קריגט געלד ווערט ער אוים מחזיק, נאָר מזיק ווערט ער גערופען. זאָגען די כהנים: „וישמרך", ער זאָל דיר היטען. זאָגען די חז"ל דאָס מיינט מען „מן המזיקין", דו זאָלסט פון מחזיק ניט ווערען א מזיק...

השי"ת זאָל געבען טאקע „יברכך" בממון, „וישמרך" מן המזיקין, אָמן.

צ"ג

לשבועות

(שמות) „ותרא אותו כי טוב הוא" — כשנולד משה נתמלא כל הבית אורה. (מגילה י"ד)

אלע נאציאָנען האָבען זייערע געזעצען, זיערע חוקים, אָבער אז מען וועט גוט בעטראכטען, וועט מען זעהען אז זייערע חוקים איז נאָר אין צייט ווען זיי קלייבען זיך צוזאמען אין זייערע געבעט-הייזער, אָבער אין הויז, ביי דעם זיצען, ביי דעם שטעהען, ביי דעם לייגען זיך שלאָפען, ביי דעם אויפשטעהן, — איז קיינע געזעצע ניטאָ, איבערהויפט אין קיך. דער ריינער כשר עסען, די טהרת המשפחה, אין איין וואָרט, אז משה, דער אדון הנביאים, ווערט געבאָרען, און ער איז פאר אונז דער מקבל התורה, און מיט דער תורה איז ניט אין שוהל אליין פארלייכט זי אונז, אפילו אין הויז איז זי אימער א ליכט. דורך משה'ן, „ותרא אותו כי טוב הוא", און זי האָט געזעהן ער איז גוט. זאָגט די גמרא „כשנולד משה", ווי משה איז געבאָרען געוואָרען, דער מקבל התורה איז ניט אין שוהל די ליכט פון דער תורה פול, „נתמלא כל הבית אורה", די גאנצע הויז איז פול געוואָרען מיט ליכט ,די גאנצע הויז איז קודש לד'. הכלל: מיט משה'ס געבורט „נתמלא כל הבית אורה".

צ"ד

לשבועות

„אנכי ד' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים"

צו פערשטעהען ווארום האָט השם יתברך שמו געזאָגט בלשון יחיד, „אלקיך" ,איך בין דיין גאָט. ווארום האָט ער ניט געזאָגט בלשון רבים?

די טבע איז פון א אידען, ווען ער טהוט שלעכטעס, חס ושלום, ער איז עובר אויף דער תורה הקדושה, אז מען מאכט איהם אויפמערקזאם אויף דעם אנטווארטעט ער: יענער יהודי טהוט אויך אזוי. אלזא, מען קוקט אלץ אויף יענעם. מיין ליעבער ישראל, זאָגט גאָט צו אונז, קוק ניט אויף יענעם. אז איך וואָלט דיר אנגעזאָגט „אנכי ד' אלקיכם", בלשון רבים, וואָלסטו דאָס אויך ניט געקענט אזוי זאָגען, נאָר זיי וויסען אז דו קענסט גאָר קיין

שום תירוץ ניט האָבען דאמיט וואָס דו ווערסט זאָגען יענער טהוט אויך אזוי. „אנכי", איך בין „ד' אלקיך", דיין גאָט, פאר דיר, קוק ניט אויף יענעם. דו טהוע ניט קיין שלעכטס. דארום האָט השי"ת אָנגעזאָגט בלשון יחיד צו יעדען איינצעלנעם אידען: איך בין דיין גאָט, דו מוזט מיר פאָלגען, ניט קוקען אויף יענעם וואָס יענער טהוט...

צ"ה

לשבועות

אין יעדען פּאַרטיי, ווען עס ווערט געשלאָסען א שידוך, איז דאָ א סיבה, ווארום דער שידוך איז פון די מחותנים איינגעוויליגט געוואָרען. עס איז פאַ־ראַן א מחותן וואָס איז מסכים צום שידוך צוליעב געלד, וואָס יענער גיט, און עס זיינען אויך פאראן אזעלכע וואָס קוקען אויף משפחה, א יחוס שידוך, און נאָך אנדערע פעלע.

זאָגט די כנסת ישראל צו גאָט: דו האָסט אונז פאר'קנס'ט צו דיר, ווייל דיר איז געפעלען אונזער משפחה, זעהר א שעהנע משפחה האָבען מיר, חאָטש מיר האָבען קיין מעשים טובים גע־האט ווען דו האָסט אונז ארויסגענו־מען פון מצרים. אָבער זכות אבות האָבען מיר געהאט, מיר זיינען דאָך אברהם, יצחק ויעקב'ס קינדער, אָבער מיר האָבען דיר אויך אנגענומען מיט אונזער גוטען ווילען פאר עוויג אלס אונזער מחותן, ניט צוליעב משפחה, צו דיר, רבש"ע, איז דאָך ניט שייך קיין משפחה, נאָר ווייל דו ביזט דער גרויסער גביר, וואָס דו זאָגסט „לי הכסף והזהב" ,און אזוי האָסטו דאָך געזאָגט פאר מתן תורה, „כי לי כל הארץ", דען צו מיר איז די גאַנצע וועלט. אלזאָ, האָפען מיר אז דו ווערסט משפיע זיין אויף אונז פיעל גוטעס.

ענטפערט גאָט ב"ה: אמת, דו ביזט גערעכט, מיין ישראל, אָבער ווייסטו ווארום מען קלייבט אויס אין א שידוך א גוטע שעהנע משפחה, ווייל דער מחותן וויל האָבען אז די פירות זאָלען זיין ווי די בוימער, געזונטע, שעהנע ,די צווייגעלאך זאָלען זיין ווי די בוימער, דיינע קינדער זאָלען זיין שעהנע, גוטע, פרומע, ליעבע, אין דעם פיהרונג פון אייער משפחה, און אז איך וועל האָבען געטראָפען מיט מיין אויס־קלייבען די שעהנע משפחה, וועל איך אויך פון מיינער זייטע צופריעדען שטעלען, די נדן אימער געבען, ווייל איך בין טאקע א רייכער, „לי הכסף ולי הזהב, נאם ד' צבאות".

צ"ו

חנוך הבנים

„הנה נא את עקרה ולא ילדת. והרית וילדת בן. ועתה השמרי ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא וגו' כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן וגו'. ויעתר מנוח אל ד' וגו. איש האלהים אשר שלחת יבא נא עוד אלינו ויורינו מה נעשה לנער היולד וגו'. ותמהר וגו' ותגיד לאשה: הנה נראה אלי האיש וגו', עתה יבא דברך וגו' מה נעשה לנער היולד וגו' מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר וגו'."

מען וויל אז דער קינד זאל זיין א איד, און ערצויגען על פי דת היהדות, מוז די מוטער דאס וועלען. אויב זי וויל דאס ניט, איז אלעס פערפאלען, וואס מען זאל צום קינד ניט לערנען. אפילו ווען די מוטער איז ניט אבגע־היט מיט'ן עסען, זי עסט וואס איז ניט כשר אין איהר שוואנגערען, דאן איז דעם קינד'ס העצעלע פער־שטאפט מיט'ן מוח זיינעם, עס וועט שוין אין זיין קאפ ניט קריכען קיין דברי תורה, ווייל דאס איז איהם מטמטם את הלב.

א גביר האט גענומען אן אם, א זוי־גערין, פאר זיין קליינעם קינד. דער קינד איז געפעהרליך קראנק געווארען. דאן האט דער דאקטאר פארשריבען א מעדיצין פיר דער אם. די אם האט דאס מעדיצין ניט געוואלט נעהמען, ווייל עס איז ביטער, און זי האט גע־זאגט אז דער דאקטאר איז פון זינען אראב, אז דער קינד איז קראנק גיט מען איהר די מעדיצין. דער דאקטאר האט ערקלעהרט צו דער אם: זייט ווי־סען אז דער קינד איז גאר ניט קראנק אויף קיין קראנקהייט, נור וואס איי־ערע מילך איז שלעכטע איז איהם זיין מעגעלע ענטצונדען מיט א שרעקליכען בראנד, און ווען איהר וועט די מעדי־צין נעהמען, דאן וועט דער קינד גע־זונד ווערען.

דאס זעלבע, אפילו אין שוואנגע־רען, אז דער קינד עסט וואס די מו־טער האט געגעסען, נאכהער ווען ער זויגט וואס די מוטער האט געגעסען, ווערט דערפון מילך, און דאס שאדעט דעם קינד, ווען די מוטער איז ניט אב־געהיט פון גניבה, אין צייט פון שוואנ־גערען, דאן מוז דער קינד א גנב זיין. דאס האב איך געזעהן אין א קבלה ספר.

אלזא, דער מלאך זאגט איהר: זיי וויסען אז דו וועסט שוואנגערען און געבאארען א זוהן, „והרית וילדת בן", נאר זי וויסען, דו זאלסט געהיט זיין, ניט טרינקען קיין וויין, ניט עסען קיין טמא זאכען. „ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא", דען א נזיר וועט זיין דער קינד פון דיין בויך אן, דאס הייסט פון שוואנ־

גערען אַן, „כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן“.

אָבער מנוח, דער עם־הארץ, מנוח דער פּראָסטער מענש, פערשטעהט אזא זאַך ניט. וואָס הייסט מיין פרוי דער־צעהלט מיר פון א געטליכען מאַן, אז ער האָט פאַרזאָגט ניט עסען קיין טמא זאַכען, ניט טרינקען קיין וויין. פאַר־וואָס? ווייל ער וועט זיין א נזיר. נו, זאָגט ער, ווער ווייסט וואָס פאר א בלאָפער דאָס איז? גאָט אין הימעל זאָל אונז אָבהיטען פון אזעלכע מענ־שען. געהערט א געשיכטע, אז מיין קינד, וואָס דאַרף ערשט געבאָרען ווע־רען, זאָגט מען אַן דער פרוי, וואָס זי זאָל עסען, ווייל ער דאַרף א נזיר זיין, און מען זאָגט ניט אַן וואָס זאָל מען דעם קינד אליין געבען עסען. וואָס זאָל מען דעם קינד לערנען, ווי מען זאָל איהם ערציהען, ווי מען זאָל זיך מיט איהם בעגעהן. אלזאָ, שטעלט ער זיך מתפלל זיין צו גאָט און זאָגט: רבש"ע, „איש האלהים אשר שלחת“, דעם געטליכען מאַן וואָס דו האָסט געשיקט צו מיין פרוי איהר אָנזאָגען די בשורה, אָבער ער האָט ניט ער־קלעהרט גוט. ער האָט נאַר געזאָגט וואָס זי זאָל עסען און טרינקען, אָבער ניט וועגען קינד, אלזאָ, בעט איך דיר, רבוש"ע, „יבא נא עוד אלינו“, ער זאָל נאָך א מאָל קומען צו אונז ביידען, זי פאַרשטעהט ניט אָבער אז איך וועל אויך זיין דערביי, וועל איך איהם בעֿ־טען „ויורנו“, ער זאָל אונז ביידען לער־נען “מה נעשה לנער היולד“, וואָס זאָלען מיר טהאָן צו דעם קינד וואָס וועט געבאָרען ווערען, „מה נעשה לנער היולד“.

גאָט הערט זיין תפילה, און שיקט דעם מלאך צו זיין פרוי, און זי לויפט רופען דעם מאן איהרען, „הנה נראה אלי האיש“, דער מאן האָט זיך צו מיר בעוויזען. זי זאָגט שוין ניט „איש האלהים“, א געטליכער מאַן, דען מנוח האָט שוין גענוג געשריען אויף איהר אלע זיינען ביי דיר געטליכע לייט, ווי קומט א אידענע וויסען, זאָגט דער עם הארץ צו איהר, ער מוז געוויים זיין א בעטריגער. מנוח קומט צו איהם, און אז ער ערקונדיגט זיך שוין ביי איהם אויב ער איז דער מאַן וואָס האָט זיך צו דער פרוי בעוויזען, דאַן זאָגט ער צו איהם „עתה יבאו דבריך“, לאָמיר שוין אָננעהמען אז יעצט איז שוין דיינע רייד מקוים געוואָרען, אָבער זאָג דאַך מיר, „מה נעשה לנער היולד“, וואָס זאָלען מיר טהאָן צו דעם קינד וואָס דאַרף געבאָרען ווערען?

הער זיך איין ,מנוח, עם הארץ, דו ביזט א גראָבער יונג, אַן עזעל־קאָפּ האָסטו ,דו פערשטעהסט גאָר ניט „מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר“, פון אלעם וואָס איך האָב אָנגעזאָגט צו דער פרוי, דאָס זאָל זי היטען, און „דהאָט'ס אָלל“ — ווי מען זאָגט פאר אייך, אין אמעריקאָ. דאָס איז דער עיקר, מעהר גאָרנישט. אז די מאַמע וועט עסען טריפה, וועט שוין ניט העלפען קיין ערציהונג, וועלכע די מאַ־מע וועט געבען דעם קינד, חוץ וואָס דער געבאָרען אליין טויג ניט, אז דו, מאַמע, און דו, טאַטע, איהר וועט מחלל שבת זיין, וועט ער זיין א גרע־סערער מחלל שבת... איך דענק אז פאַרברייטערען וועט איהר שוין אליין.

נאָר איין קורצען משל, אזוי ווי א וויץ, וועל איך נאָך זיך ניט פוילען אייך דאָ צו געבען, און פיעלייכט האָט איהר עס שוין געהערט, איז אויך ניט מיין דאגה.

א קליינער קינד, צעהן יאָהר אַלט, איז אריינגעקומען צו א גביר און גע־בעטען א נדבה, מיט א חוצפה ווי אן אַלטער שלעפּער. דער גביר פרעגט איהם: ווי אַלט ביזטו, מיין קיינד? איך בין צעהן יאָהר. ווי לאַנג געהסטו שוין אין די הייזער, מיין קינד? אָה, שוין באַלד עלף יאָהר! דער גביר פרעגט איהם פארוואונדערט: ווי קען דאָס זיין? וואָס פערשטעהט איהר ניט, מיין גביר, אז די ניין מאָנאַטען וואָס מיין מאמע האָט מיט מיר געשוויינ־גערט איז זי דאָך שוין אויך געגאַנגען אין די הייזער, נו, איז שוין ניט קרוב צו עלף יאָהר ווי איך געה אין די היי־זער, חאָטש איך בין אַלט ניט מעהר ווי צעהן יאָהר?

פריינדע, ווי קען זיין אונזערע א קינד א שומר שבת, אָדער עסען כשר, אז אַלט איז ער דרייצעהן יאָהר, און עסט שוין טריפה און איז שוין מחלל שבת קרוב פערצעהן יאָהר... דהאָט'ס אָלל — אויף ענגליש.

צ"ז

אין די שוהלען

„ממרים הייתם עם ד'."

א גאַנץ קליינעם אַנפאַנג, בלויז פיער קליינע ווערטער, וואָס דאָס בעדייר־טעט, איהר האָט ווידערגעשפעניגט גאָט, וואָס שטעהט אָבער „עם ד'", מיט גאָט, דאָס איז ניט אזוי לייכט, אפילו אין די פיער קליינע ווערטער.

נאָר אַלטע רייד, מיט אן אַלטען גע־דאנק וויל איך דאָ שרייבען, אויף די פיער ווערטער, וואָס דאָס איז אָבער אימער ניי. אַלט און ניי? ווי איז דאָס? אָט הערט, אנשי באַלבירעשאָק האָבען ב"ה אויפגעבויט א שוהל, א שעהנע אפילו, עלעקטריק לייטס, זעהר שעהן, זיך אויסגעזוכט אויף ימים נוראים א גרויסען חזן, מיט גרויסע, שטאַרקע, שטימע, הייסט עס, אָבער מיט א קליי־נע אידישקייט, מיט גאָר קיין בערדעל ניט, אפילו גאָר ניט, און, אָבער, א גרויסער גוי, נור א גרויסער זינגער אין טהעאַטער, ער קלעפּט זיך אפשר צו די שפּיציגע בערדעל, ווי אַלע עקְ־טערס אין טהעאַטער, ער האָט א גו־טען אַפּעטיט צו א סטייק, פיעלייכט יום כפור אויך... נו, איהר טהוט דאָך דאָס פאר גאָט ב"ה, זאָלט איהר ווי־סען, אז דאָס הייסט מיט די גאָטעס־דיענסט זייט איהר די גרעסטע וויע־דערשפּעניגער, און דאָס הייסט טאקע

„ממרים הייתם עם ד׳״, ווידערשפעניגער זייט איהר געווען טאקע מיט גאָט, דאָס הייסט, מיט די ארבייט, וואָס איהר טהוט פאר גאָט.

איך גיב נאָך אייך אן עצה, אנשי באַלבּירעשאַק, אָדער אנשי באַלטרעמאנץ, איהר זעהט נאָר דער בּערדעל זאָל זיך האַלטען בּיז נאָך יו״כ, ווייל דאָס טאָהר ניט נאָס ווערען, ווייל עס האָט שוין פּאסירט אז א חזן איז געפאַלען „כורעים״ צו דער „עבודה״ און ער איז געפאלען מיט א בּערדעל, אָבּער ער איז אויפגעשטאַנען אָהן א בּערדעל, ווייל ער האָט זיך פארשוויצט און עס איז אראָפּגעפאלען... מילא, דאָס פארשטעהט איהר אליין, אז עס זיינען דאָ חזנים, מופלגים, גדולי תורה, עהרליכע אידען און פרומע אידען מעהר ווי אזעלכע, נאָר עס איז דאָך דא אָבּער וואָס איך שרייב אייך דאָ! אַלזאָ, גיב איך אייך נאָך אן עצה, אזוי ווי עס געפינט זיך אין תנ״ך, אז מען האָט געוואָלט טרייען די אידען אויב זיי זיינען ניט קיין געצען־דיענער, האָט מען זיי געפיהרט צום וואסער.

די פראַבּע האָט גדעון געמאכט, די וועלכע זיינען געפאלען כורעים אויף די קניע און מורא געהאט צו טרינקען מיט׳ן מויל אליין פון טייך (א קשיא עס קען זיין אָנגעקלעפּטע בּערדלעך טאָהר מען ניט נאַס מאכען), זיינען געשיקט געוואָרען אהיים, איהר טויגט ניט איינצונעהמען די גרויסע מלחמה פון דעם „הרת עולם״... די יעניגע וואָס האָבּען מיט׳ן מויל געטרונקען, אזעלכע, זאָגט גאָט, זיינען גוט... טרייעט זיי בּעפאָר איהר הערט זייער שטימע מיט א פליסיגע זאַך, זאָל גאָר זיין מיט יי״ש.

„ממרים הייתם עם ד׳״. פארקויפען אין שוהל שבּת טיקעטס צו הערען א חזן, וואו ער וועט פאר אייך געבּען א חים ארוכים, דערפאר וואָס איהר גיט איהם, אום שבּת, חיים של פּרנסה... הייסט עס „ממרים הייתם עם ד׳״...

נעהמען א רב און אָבּזאָגען איהם פון זיין שטעלע, דערפאר וואָס ער בּייזערט זיך; ניט ער בּייזערט זיך, נאָר ער זאָגט וואָס גאָט האָט געזאָגט, אז מען טאָהר ניט מחלל שבּת זיין, זאָגט ער איבּער גאָטעס רייד, היינט אז איהר טרייבּט איהם דערפאר ארויס, הייסט דאָך אז איהר האָט גאָר גאָט אליין ארויסגעטריבען פון שוהל, ווייל איהר האַלט דאָך אז דאָס וואָס דער רב זאָגט האָט ער דאמיט פערדיענט אן עבירה, און די עבירה האָט דאָך גאָט איהם געהייסען טהאָן, און איך, מחבר, האלט מיט דעם מאן דאמר אין שליח לדבר עבירה. היינט נאָך דער סברא נאָך, האָט איהר דאָך גאָט מן הסתם אויך ארויסגעטריבען. אלזא, וועט יעצט דער פּסוק מוזען קומען צוליעב אייך גאָר אויף א פּראָסטען פּשט, טאַקע „ממרים הייתים עם ד׳״, מיט גאָט אליין האָט איהר ווידערגעשפעניגט, וואָס איהר האָט איהם ארויסגעטריבּען פון שוהל. מילא דעם רב גיט מען שוחד, און שא... וואָס וועט איהר טהאָן מיט גאָט?... בּלייבּט עס טאקע „ממרים הייתם עם ד׳״.

יאָסעל בּעל עגלה זעהט ווי מען גיט שלישי צו חאַצקעל לאַטוטניק, און

איהם אליין גיט מען רביעי, גראדע דעם זעלבען שבת, נאך אן אונגליק גע־טראפען, ששי געגעבען צו בעריל אקס, און שביעי צו קלמן פערד, נו, „ויהי בימי", א ריכטיגע צרה, דער גבאי האט בעקומען נאכ'ן דאווענען פון פערד א בריק, פון אקס א שטאך, פון לא־טוטניק א לאטע אויפ'ן באק, און פון בעל געלה פארפאהרען אין נאז. ביים גבאי, להבדיל, איז געווארען „כחוט השני שפתותיך"... געוועהנליך, פאר־בלוטעגט. די ענדע — אז אויף מאר־גען איז אין לודלאו סטריט, אויף א סאלון, צוגעקומען א שוהל... אי, ברוי־דער, „ממרים הייתם", איהר זייט וויע־דערשפעניגער דווקא אין די זאכען וואס איהר טהוט פאר גאט, און אז דערביי זייט איהר וויערערשפעניגער, הייסט עס „ממרים הייתם עם ד'".

מאכען א מחלוקה'לע צוליעב דעם רב, די גאנצע צרה איז דאך אין אנדע־רע שוהלען, נעביך, דער רב. דער זאגט אז דער רב איז ניט פרום, „ממרים הייתים עם ד'".

מאכען א מחלוקה'לע צוליעב דעם חזן, מקפח זיין, נעביך, איהם זיין חיונה. „ממרים הייתם עם ד'".

איך האב נאך עטליכע, און גאר די וויכטיגסטע, נאר אין זשארגאן גראדע וויל איך ניט שרייבען ,איך וויל קיין פתחון פה ניט מאכען צו דעם זשארגאן לעזער...

צ"ח

הספד אויף א יונגען מאן

„ויהי בנסוע הארון."

צווישען אנדערע רייד, וואס איך האב געזאגט אין הספד, אויף א יונגען מאן, וואס זיינען נאכגעגאנגען נאך זיין ארון פינף קליינע קינדערלאך, דער עלטסטער פערצעהן יאהר אלט, מיט א יונגע אלמנה און אן אלטע מו־טער.

איהר האט געזעהן, פריינדע, ביי „ויהי בנסוע הארון" אן איבערגע־קעהרטען נו"ן, זאגט די גמרא אין (שבת קט"ז ע"א) „לומר שאין זה מקומה", צו זאגען אז די פרשה איז ניט אויף איהר ארט, דער „ויהי בנסוע הארון" איז ניט אויף זיין ארט.

פריינדע, אט זעהט איהר גלייך א „ויהי", א שרעקליכען אונגליק, „בנסוע הארון", ווי דער ארון המת וועט זיך גלייך ריהרען פון ארט... און פיהרען דעם יונגען מאן צו זיין פינסטערען קבר. א נו"ן מאכט „נפילה", פאלען, א נו"ן מאכט „נפטר", געשטארבען, אבער דא איז נאך אן איבערגעקעהר־טער נו"ן, „נו"ן הפוכה", צו וויזען, אז דאס איז נאך ניט געוועזען זיין ארט, איהם אהין אריינצולייגען, ער האט נאך געדארפט ערשט אנהויבען לעבען,

ער האָט געדאַרפט פיהרען זיינע קינדער צו דער חופּה, ער איז נפטר, „נפל“, געפאַלען. נו"ן הפוכה, אז איינער לעבּט אוים די יאָהרען, און עס איז א „ויהי בנסוע הארון“, איז ניט קיין נו"ן הפוכה. ווייל ער איז געשטאָרבען אין דער צייט ,מען מוז דאָך שטאַרבען. אט וועט איהר גלייך זעהן, „ויהי בנסוע הארון מיט א נו"ן הפוכה.

נאָר מיר ווייסען, מיר קענען אלע עדות זאָגען אז ער איז געוועזן אן ערליכער, פרומער איד, און דער שטייגער איז אז איינער פאַהרט אָבּ אין א ווייטע מדינה, און ווער ווייסט אויב מען וועט זיך שוין בּיים גאנצען לעבען זעהן, איז די פריינד, אלע בענוגען זיך ניט מיט'ן געזעגענען, נאָך א בּיסעל פערהאַלטען איהם, ריידען מיט איהם, ווייל עס איז שווער דער אבשיעד.

פריינדדע, ער איז געוועזן בּיי אונז בּעליעבּט ,און ער פאָהרט גלייך אָבּ פון אונז אויף עוויג, האָבּ איך פערהאַלטען דעם ארון בּים שוהל, א פּאָאר ווערטער צו ריידען, נאָך א פּאָאר ווערטער, עס איז אונז שווער זיך צו געזעגענען פון איהם, נור מיר מוזען דאָך זיך געזעגענען, זאָלען מיר איהם אלע ווינשען "לך בשלום דרכך עד יקיצו שוכני עפר", במהרה בימינו, אָמן.

צ"ט

חנוך הבנים

„כה אמר ד' צבאות: אם בדרכי תלך ואת משמרתי תשמור וגם אתה תדין את ביתי וגו' ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה.״

דער מענש איז העכער פאר א מלאך מיט דעם וואָס דער מלאך ווערט גערופען „עומד“, דער מענש „הולך“, דאָס הייסט, דער מלאך ווי ער איז בּעשאַפען, אין דער מדרגה וואָס ער איז, אזוי בּלייבּט ער אימער. דער מלאך רע קען ניט ווערען א מלאך טוב, דער יצר הרע קען ינט ווערען קיין יצר טוב, און אזוי פערקעהרט ,ווייל זיי האָבּען קיין אייגענע בּחירה ניט, דארום קען א מלאך ניט טהאָן צוויי שליחות, אומגעפעהר דער מלאך רפאל, ער איז צו היילען קראַנקע, קען ניט איבּערקעהרען סדום, ווייל ער איז נאָר געשטעלט צו רפואה, ער קען היילען אברהם'ן און זאָ ווייטער.

דער מענש אָבּער, איז א „הולך“, ער געהט אימער העכער און העכער, וויל ער האָט א בּחירה, דער יצר הרע רעדט איהם אָן צו טהאָן אן עבירה, און ער טהוט גראדע א מצוה, געוועהנליך, קומט איהם אָן שווער, אָבּער דארום האָט ער דעם נאָמען „הולך“.

מיר האָט איינער געפרעגט, אפילו

א לץ, נאָר איך וויל אייך איבערגע־בען די פראגע זיינע אום דער תירוץ מיינער וועט זיין גוט פאר אייך.

— הערט, רבי, אז איך וועל טהאָן דורך שלעכטעס, און קיין גוטעס, גאָר־ניט, וועל איך דאָך זיין ווי א מלאך?...

— שוטה! — זאָג איך צו איהם — דער מלאך איז אזוי בעשאפען, ער קען ניט אנדערש זיין ווי ער איז בעשאפען נור צו די שליחות. דו מענש, האָסט דאָך א בחירה, מען רעדט אָן צו גו־טעס, דאגעגען צו שלעכטעס, דארפסטו זיך אויסארבייטען אז דו זאָלסט זיין א מענש, א „הולך", זעהסטו צו וועד מען דו ביזט גלייך, אז דו שטעהסט אויף איין שטאַנד, ווייל דו טהוסט קיין גוטעס ניט? צו דעם אָקס, ער איז אויך א „עומד", א אָקס ווי ער ווערט געבאָרען ווערט ער גערופען אָקס, ביז דעם טאָג וואס מען קוילעט איהם אלס אָקס.

פרעגט ער מיר ווידער:

— רבי, טאָ ווארום רופט מען א גרויסען צדיק מלאך? „אברהם המלאך" דער גרויסער גאון, צדיק און חסיד. און נאָך אזעלכע. דער עולם זאָגט אויף א גרויסען צדיק, ער איז גאָר ווי א „מלאך אלקים"?

איך וועל דיר געבען צו פערשטעהען וואס דאָס בעדייטעט, דוד האָט געזאָגט „ולבי חלל בקרבי", מיין הארץ איז שוין פוסט פון יצר הרע, ער האָט שוין גאָר קיין מורא ניט פאר'ן יצר הרע, ווייל ער האָט זיך שוין אזוי אויסגע־בילדעט, אז דער יצר הרע וועט איהם שוין גאָרנישט טהאָן צום שלעכטען, ווייל ער האָט שוין אויף איהם קיין שליטה ניט. אלזא, טאָ ווי באלד ער איז שוין אזא צדיק, וואס ער קען שוין קיין שלעכטעס ניט טהאָן, הייסט ער שוין א מלאך, דער גוטער מלאך קען אויך קיין שלעכטעס טהאָן.

אלזאָ, דער מענש איז א „הולך", ער דארף אימער געהן ממדריגה למדריגה, העכער און העכער, מיט דעם וואס ער איז געגען דעם יצר הרע, וואס ער פייט מיט איהם.

אָבער ביז ווי לאנג איז דאָס אזוי? ביז דער מענש שטאַרבט, דאָרטען ווערט ער אן „עומד", דאָרטען קען ער זיך שוין ניט אויפטהאָן, נאָר וואס ער האָט זיך אויפגעטהאָן דערפאר בע־קומט ער זיין שכר... דאָרטען איז ער א עומד ווי א מלאך.

נאָר דער מענש קען נאָך זיין פטירה אויך זיין א „הולך", ווען ער לערענט גוט זיינע קינדער, אָדער ער לערענט מיט תלמידים ,און די קינדער, אָדער די תלמידים, פיהרען זיך אויף גוט, טהוען זיי גוטעס פאר זיין נשמה, אז ער געהט דאָרט אויך העכער און הע־כער אימער אין א העכערע מדריגה.

„כה אמר ד'", אזוי האָט גאָט גע־זאָגט: „אם בדרכי תלך", אויב דו וועסט געהן אין מיינע וועגען, געוועהנ־ליך וועסטו זיין א „הולך", אָבער נאָר אזוי פיעל ביז דו לעבסט, אָבער ניט שפעטער, נאָר איך האָב נאָך פאר דיר א מיטעל א טהייערען אז דו זאָלסט דאָרט אויך הייסען „הולך". אָט זעה ווי אזוי „אך וגם את משמרתי תשמור וגם אתה תדין את ביתי", אז דו וועסט היטען מיין היטונג, אז דו וועסט אויך מיין הויז, די קינדערלאך דיינע גוט

משפט'ן, גוט לערנען, אדער „וגם תשמור את חצרי", דו וועסט היטען מיינע הויפען, די בתי מדרשים הייסען „חצרות ד'", דאן „ונתתי לך מהלכים", וועל איך דיר געבען אז דו וועסט זיין אימער א מהלך, ניט קיין „עומד", ווען ד וועסט זיין געשטארבען און דארטען הייסען דאך אלע עומדים, וועסטו זיין א מהלך „בין העומדים האלה", צוויי־שען די אלע שטעהענדע מלאכים.

זאלען מיר חאטש זעהן אז דורך אונ־זערע קינדער זאלען מיר ניט הייסען „יורדים" דארט, אראבגעהן אלץ ניע־דעריגער, ניעדעריגער, און מיר זאלען נאך אונזער פטירה הייסען מהלכים בין העומדים האלה.

ק'

ציצית

„ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם ונתנו על ציצית, הכנף פתיל תכלת והי' להם לציצית."

זיי זאלען מאכען צו זיי ציצית, נאכ־הער זאגט ער „והי' לכם", און עס זאל זיין צו אייך. געוויס בעווייזט עס אויף עפעס. איך האב אפילו עטוואס שוין געשריבען וועגען דעם אין מיין ספר „דברי יהודא", נאר דאך וועל איך יעצט נאך א מאל עראינערען שטאר־קער וועגען איינע פון די מצות וואס זי איז פון די גרעסטע.

די חכמים זאגען „שקולה מצות ציצית כנגד כל המצוות שבתורה (נדרים כ"ה) עס איז אבגעוואויגען די מצות ציצית אנטקעגען אלע מצות פון דער תורה .נו. דארף מען שוין זוכען צו שילדערען ווי גרויס עס איז מצות ציצית?

פארצייטען, ווי דאס קינד האט נאר געקענט ריידען, האט מען איהם אנ־געטהאן מיט ציצית, געמאכט א ברכה אויף די ציצית. איך געדענק, אז מיין מאמע פלעגט ערצעהלען ווי איך פלעג מאכען די ברכה אויף ציצית ווען איך בין אלט געווען צוויי יאהר. אט הערט, וועט איהר זיך טאקע עראי־נערען, ווייל איהר האט דאך אויך גע־הערט, אט נעמליך פלעג איך נאכזא־גען מיין מאמען ווארט אין ווארט, „ברוך" (באלע) „אתה" (טא) „ד'" (נא) „אלהינו" (טיינע), „מלך" (מעך), „העולם" (היילעם), א„שר„ (אטער), „קדשנו" (טיטאנו), „במצותיו" (וויי־סאוו), „וצונו" (וואני), „על" (על) „מצות" (מיקעם) „ציצית" (קיקעם). נו. ווי געפעהלט אייך מיין זעלטענער שפראך, און דאך האב איך שוין דאן געטראגען ציצית.

היינט, אז ער איז אלט שוין צוואנ־ציג יאהר, ער קען שוין פיער אריגי־נעלע שפראכען, געוועהנליך, מיט די פינפטע, וואס זי הייסט „לשון הרע",

וואס אויף דעם האט ער שוין א ריכ־טיגען דיפלאם, און ער טראגט קיין ציצית ניט... נאר איין זאך טהוען די אמעריקאנער, דערפאר וואס זיי טראַ־גען ניט קיין ציצית לעבעדיגערהייד, קלייבען זיי אויס א גוטען טלית אויף צו בעגראבען דעם „בר־מנן“, מיט תרפ“ט אלפים ציצית, מען וויקעלט איהם איין טויטערהייד אין א טלית, אין גאנצען, ווי גרויס ער איז, דאס איז א סימן אז ער איז טויט... זאנסט וואלט ער דאס אראבגעווארפען.

איהר געדענקט, אז אונזערע עלטע־רען פלעגען א מאל דארפען דערמאה־נען א טויטען, זיצענדיג בים טיש, פלעגען זיי אנקלאפען אין וואנד, ניט זיי מין איך דאס, נאר דעם וואנד מיין איך דאס“, מן הסתם האבען זיי גע־האט א טעם דארויף, ווייל א טויטען זונדערט מען אב פון די לעבעדיגע, מען זאגט איהם אב פון חברה, ניט זיי מיין איך דאס...

דארום זאגט אונז גאט ב“ה, איך ווים זייער נארישקייט, אז „ועשו להם“ זיי וועלען מאכען גאר פאר די טויטע „ציצית“, „להם“, צו זיי... און אז מען טהוט אן א טויטען איז דאך „לדורותם“ אויף „דורי דורות“, אויף עוויג. איך וויל אבער אז „והי׳ לכם לציצית“, עס זאל זיין פאר אייך צו ציצית, לעבע־דיגערהייד, ניט טויטערהייד...

פרומע עלטערען, טהוט אן אייערע קינדערלאך ציצית. באלד ווי זיי קע־נען ריידען מאכט מיט זיי א ברכה אויף די ציצית, פארשטערט ניט די גרויסע מצוה, וואס זי איז אבגעוואוי־גען אנטקעגען אלע מצות פון דער תורה...

ק“א

מצב הרבנים

„לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם.“

דער זינקען פון יודענטהום איז גע־פעהרליך ,די אידישקייט ווי זי בליקט יעצט אויסזייט און אינסייד אין אמע־ריקא, ד. ה. אין סטריט און אין הויז, קען מען זאגען ח“ו אז עס איז שוין מקוים געווארען וואס די חז“ל האבען געזאגט „עתידה תורה שתשתכח מישראל“ (שבת קל“ח), עס וועט קו־מען אזא צייט אז די תורה וועט פער־געסען ווערען פון אידען, אינסייד, אין די שוהלען ,איז אויך הפקר, אין סטריט א הפקר לעבען, אין הויז א הפקר, ני־טא אין תלמוד תורה, דער קלאנג „תנו רבנן“, דער „מתניתין דלא כסומכום“.

אויב עס איז נאך וואו דא א קינד, איינער פון צעהן טויזענד קינדער, וואס זיצט וואו אין א חדר און לע־רענט א שטיקעל גמרא, אז אך און וועה איז צו דער תורה, וואס ער ווייסט און וואס ער קען.

איך האָב ניט לאַנג בעזוכט אַ חדר, אויף מיין גרויסער איבערראַשונג האָב איך געטראָפען אַ באַי פון פערצעהן יאָהר לערענט אַ שטיקעל גמרא. אַז איך האָב געזעהן דעם באַי, זיין חשק צום לערנען, בין איך ווידער אויפגע־ציטערט געוואָרען. אַנגעשפּאַרט זיין קאָפּ מיט'ן האנד, מיט איין אויג האָט ער געקוקט אין ווינדע, און דער רבי גיט איהם דאַרט צו ערקלעהרען „מני מתניתין לאו ר' מאיר", אונזער משנה וועט אויסקומען ניט ווי רבי מאיר. דער רבי פרעגט איהם אַלץ: ווארום וועט די משנה ניט קענען אויסקומען ווי רבי מאיר? און דער באַי פער־שטעהט עס ניט פאַר קיין פאַל.

דער רבי איז אין כעס געוואָרען און האָט איהם אַ קלאַפּ געגעבען. עס האָט טאַקע דעם שטאַרקסטען מענש געקענט די אַפּאָפּלעקסיע טרעפען. דער באַי הויבט זיך אויף און זאָגט: נאָו מאָר, איך לערען, אַז משנה ניט זיין ווי רבי מאיר, מיין ביזנעס איז דאָס, יאָ רבי מאיר אָדער ניט רבי מאיר...

פריינדע, ענטשולדיגט מיר נאָר, ווער האָט דאָס געמאַכט אַזאַ פּנים אונזער יודענטהום? אויב איהר ווילט ניט זאָגען, וועל איך עס טהאָן, און אייך אין פּנים זאָגען אַז איהר אַליין, רבותי, געוועהנליך, אין אַ דרוש וואָלט איך אייך ערקלעהרט אייניגע זאַכען, איך צו איבערצייגען אַז איהר האָט דאָס געמאַכט, נאָר יעצט אַז מען מוז קורץ שרייבען, וועל איך אייך זאָגען מיט איין וואָרט.

מיט דעם, רבותי, וואָס דער מצב הרבנים איז דאָ אין אַמעריקאַ זעהר נידעריג, געפעהרליך נידעריג, אַ רב איז, להבדיל, נויטיג פאַר אייך, פּונקט ווי דער פינפטער ראָד צום וואָגען, און וואו מען האַלט יאָ אַ רב, האָט ער אַ צורה... וויל איך שוין ניט ריידען. דער קינד זעהט עס און הערט עס, אַז ביי די גרויסע האָט די תורה קיין צורה ניט, יעדער לומפּ רעדט אויפ'ן רב, זאָגט אַ דעה וועגען רב, וואָס פאַר אַ צורה זאָל האָבען ביי איהם רבי מאיר, אויך אַ רב, און אַ געשטאָרבענער רב? ער ווייסט ניט די גרויסקייט פון רבי מאיר, היינט מה דאַך אַז פאַר אַ לעבעדיגען רב האָט זיין טאַטע קיין רעספּעקט, טאָ וואָס זאָל ער האַלטען פון טויטען רבי מאיר?

פאַר אַ טיטשער אין סקוהל האָבען אַלע קינדער רעספּעקט. פאַרוואָס? זיי ווייסען אַז ער קריגט אַ גוטען געה־האַלט, ער געהט שעהן געקליידעט, אַלע גיבען איהם כבוד, שטייטש, אַ טיטשער! נו, אַ רבי וואָס לערענט מיט קינדער, געהאַלט קריגט ער פיער וואָכען אויפ'ן חודש קאַלעקטען דעם דאָלאַר צוויי מאָנאַט, אַז ער געהט אַכט שטונדען אַ טאָג אויף לעססאָנס, די איבעריגע צייט אין חדר זיינעם, מאַכט ער קוים זיבּען דאָלאַר אַ וואָך, אַזאַ גאַנג מוז ער געהן נעביך, אַזאַ לע־בען לעבט ער נעביך, און אַז דער טאַ־טע צוקריעגט זיך מיט אַ אידען, זי־דעלט ער איהם: געה, דו ביזט גאָר אַ מלמד. נו, ווי געפעהלט אייך אַזאַ לעבען, אַזאַ שאַנדע לעבען, מען זי־דעלט זיך גאָר מיט איהם. נו, קען אָדער דאַרף דער קינד האָבען רעס־פּעקט פאַר'ן רבי'ן?

א טיטשער אין סקוהל, קוים האט ער זיין שטעלע, קריגט ער אלע ווייל:לע א רייז, מען העכערט איהם וויידזשעס, וועקיישאן צייט קריגט ער זיינע וויידזשעס, א רבי, וועקיישאן צייט, פאהרען די קינדער אוועק אין קאנטרי און דעם רבי'ן איז ערלויבט צו געהן אין די הייזער. וואכט אויף, שלאפעדיגע פון אייער שלאף, דען אייערע קינדער שלאפען איין דעם עווינגען שלאף, זיי וואקסען אוים דאס וואס איהר זעהט, און איהר זייט שולדיג, ווען איך וואל געקענט ספענדען איינינע טויזענד דאלאר צו דרוקען א ספר, וואלט איך מעהר געשריבען, נאר איך זאג קורץ: וואכט אויף, וואכט אויף, עס וועט ווערען צו שפעט.

צו היילען דעם קראנקען, זוכט דער דאקטאר בעפאר די סיבה פון וואנען ער איז קראנק געווארען, צו היילען די קינדער־קראנקהייט אין גייסט, וועט איהר דאן קענען, ווען איהר וועט וויסען די סיבה פון וואנען זייער קראנקהייט קומט.

און איינע פון די גרעסטע סיבות איז דער מצב הרבנים אין אמעריקא, אז דעם קינד מאכט אבשטויסענד פון דיידישקייט, ווי איך האב שוין אויבען געשריבען, מיינט נים אז דאס איז א נייעס, עס איז שוין אן אלטע זאך, אז מען דארף ווען א קריעג מאכען אויף דעם רב, דאן איז אפילו דער צד וואס האט צום רב גאר נים, איז אויך אויפגעקאכט אויף איהם. אלט איז דאס, אבער ביי ווענמען געפינט מען עס אין דער היסטאריע, אלץ ביי אזעלכע מענשען ווי דתן ואבירם זיינען. זעהט א מאדנע פאסירונג, איבער דער טבע, „ויהי ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים, ויאמר לרשע למה תכה רעך“, ער איז ארויסגעגאנגען דעם צווייטען טאג און געזעהן א נייעס, דאס צוויי אידען קריעגען זיך, אין אזא צייט, ווען דער איד איז הפקר, ווען דער איד איז ערגער פאר א חיה פאררעכענט ביי דעם מצרי, „ויאמר לרשע למה תכה רעך“, און משה זאגט צו איינעם פון זיי, רשע, וואס שלאגסטו דיין חבר, דעם צווייטען אידען? רש"י זאגט פון די חז"ל, אז דאס איז דתן ואבירם געווען.

יעצט האט א קלאהרען חשבון, משה האט אויף איינעם געשריען, אויף דעם וועלכער האט געוואלט שלאגען דעם צווייטען, און פאר דעם צווייטען האט ער זיך אנגענומען, דארף דאך דער צווייטער זיין איהם דער בעסטער גוטער פריינד, און דתן, דער ערשטער, אומגעפעהר, דארף איהם זיין א שונא. אלעם ענדע, אז עס קומט צו קריעגען אויף משה'ן, דאן ווערט אבירם אויך א שונא צו משה'ן, און צוליעב דעם ווערען דיביידע רשעים פריינד אום מחלוקת צו מאכען אויף זייער רב...

דאס זאגט משה: גאט אין הימעל, אמת טאקע אז איינער קען זיין ברוגז אויף מיר, א צדיק וואלט נים זיין ברוגז אז מען זאגט איהם א גלייכע זאך, אבער דתן איז דאך א רשע, נו, איז ער ברוגז און זוכט אויף מיר, אבער וואס האט צו מיר אבירם?...

אמת טאקע „לא חמור אחד מהם נשאתי“, איין עזעל פון זיי ביידען האב איך טאקע נים פארטראגען זיין

סקאנדאל און איך האב איהם גוט אויס־געזידעלט, אבער „ולא הרעותי את אחד מהם", איינעם פון זיי האב איך דאך קיין שלעכטס געטהאן, אין געגענ־טהייל, איך האב זיך דאך פאר איהם אנגענומען, נו, וואס האט ער צו מיר?

וויפיעל אבירם'ס האבען מיר! מילא דתן זאגט דער רב האט איהם פאר־טשעפעט, האטש דאס איז קיין טענה פון אן עהרליכען פרומען אידען. נו, איז ער דתן... אבער אבירם?... אבירם, וואס האסטו צו איהם?...

סטאפט, ברידער, אבירם'ס אויפ־פיהונג, דען אונזערע קינדער וועלען זיין חתן'ס ח"ו.

ק"ב

אמעריקאנער חברות

„ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל"

א איד האט זיך בעריהמט פאר מיר אז שוין דרייסיג יאהר ווי ער האט קיין תפילין געלעגט און איז מחלל שבת. ער עסט אפילו „מפרים פרסה" אויך... הערען געהט ער מיר אלע זונטאג, און זאגט מיר אז ער וועט ניט פרימער ווערען, נאר ער גלייכט צו הערען, ער האט הנאה.

איין מאהל געהט ער צו צו מיר און זאגט מיר: איהר ווייסט ,רבי, איך האב שוין געקויפט קרקע! איך שווייג. זאגט ער מיר נאך א מאל: איהר הערט, איך האב געקויפט קרקע!. איך שווייג. איך האב שוין געקויפט קרקע אויף א סעמעטערי!

מיר האט שוין צו פיעל פערדרא־סען וואס ער בארערט מיך, זאג איך צו איהם: נו, זאל זיין מיט מזל, ווען מופט איהר שוין אהין?

קרקע, און קרקע, ער דארף קיין חברה צו דאוונען, לערנען, נאר קרקע, ווייטער ניט, נור אינשורען דעם גוף און מעהר דארף מען ניט. קרקע און ענדאומענט, אבגעצאהלט דעם גאנצען לעבען, זיין ווייבעלע האט שוין אויף נדן, זיין זונעלע צו געמבלען, זיין טאכ־טערעל צום טאנצען, און ער ווערט פארגעסען פון חברה, פון זיין ווייבעל, פון זוהן, פון טאכטערעל. מען האט איהם אין דער ערד, און זיי טאנצען אויף דער ערד. קיין קדיש, קיין לער־נען, קיין מנין, געצאהלט פאר קרקע, אין לאדזש פאר ענדאומענט, צוגע־דעקט מיט די ערד, פארלארען פון זיין חברה, דאס הייסט פון קהל... דאס טהוען נאר אבער קרח מיט זיין סווי־טע, דתן ואבירם מיט זייערע חברות, און אלע זייערע אנהייגער. „ותכס עליהם הארץ", ווען עס האט צוגע־דעקט אויף זיי די ערד, איז באלד „ויאבדו מתוך הקהל", זיינען זיי פאר־לארען געגאנגען פון קהל, דאס איז

זייער חברה. אראבגעהענדיג הער איך אימער ווי די לעבעדיגע זאגען איינער צום צווייטען: מילא, ער ליגט שוין אין קבר, און מיר לעבען דאך, לחיים, לחיים! האסטו א שטיקעל וואורסט?... גיב אהער. געמאכט א „כורך“, צוויי שטיקלעך ברויט און אין מיטען א וואורשטעל, ווי, להבדיל, הלל פלעגט טהאן, מצה מיט מרור צוזאמען. קיין מרור דארפען זיי ניט, מרור איז דעם טויטען וואס ליעגט דארט אויף זייער סעמעטערי...

אינשורט א ביסעל אייערע נשמות אויך. זוכט אזעלכע חברות אז די נשמה זאל האבען ענדאומענט, מען זאל איהר אויסצאהלען פון חברה בעד נעפיט.

ק"ג

מלחמת ישראל

„הלא קציר חטיא-היום, אקרא אל ד' ויתן קולות ומטר ודעו וראו כי רעתכם רבה וגו' לשאול לבם מלך“

זעהט היינט איז שניט צייט, דארף מען קיין רעגען ניט ,נאר דאך, ווען איך וועל נאר בעטען גאט, וועט ער געבען דונער און רעגען. ווייסט און זעהט אז אייער שלעכטעס איז גרויס מיט דעם וואס איהר האט פערלאנגט א מלך. עס איז פשוט ניט צו פערשטעהען ווארום זיי האבען געזינדיגט מיט דעם בעטען א מלך, און וואס שמואל זאגט אז איך וועל יעצט בעטען אויף רעגען און עס וועט זיין, איז א סימן אז מיט'ן בעטען א מלך האבען זיי געזינדיגט?

אידען האבען קיין מאל ניט געזיעגט מיט'ן שווערד. זייערע כלי זין איז פינף געווען, אימער מיט די פינף כלי זין האבען זיי אלע מלחמות געזיעגט, און ביז היינטיגען טאג, וואס איז די נעהמען פון די פינף כלי זין? „חמשה מוצאי הדבור“, פינף פלעצער פון וואנען די רייד געהען ארויס: פון מויל, און דאס זיינען זיי: „הגרון“, די האלז, „החיך“, דער גומען, „הלשון“, דער צונג, „השניים“, די צייהנער, „והשפתים“, און די ליפען. אט דאס איז די אידישע כלי זין. אז זיי האבען מתפלל געווען מיט די פינף כלי זין און גוט מתפלל געווען, האט גאט ב"ה געהאלפען אימער אין דער מלחמה. ישראל קען ניט לעבען מיט דער נאטור, ער קען אויך זיך ניט פייטען מיט נאטור-שווערדען, ווייל דער שונא זיינער איז שטארקער פאר איהם. „אברהם אבינו“ געהט געגען פינף מלאכים מיט מיליאנען מענשען, נעהמט ער א ביסעל ערד אוןווארפט, און דאס ווערט שווערדען. דאס איז גאר פשוט, ער זאגט אימער „רבש"ע איך בין דאך

גאָרניט, איך קען זיך ניט העלפען, איך בין ערד, „ואנכי עפר ואפר“, איך בין ערד און אשעס“, אָט דאָס הייסט אברהם נעהמט „ערד“, וואָס ער זאָגט אימער „ואנכי עפר“, און דו, גאָט, העלף מיר...

אז א קעניג פיהרט א גרויסע אר־מעע געגען שונא, און ווען עס זאָל זיך ענדיגען די שפּייז פון זיינע סאָל־דאטען און ער קען ניט צוקריגען, וואָס זאָל ער טהאָן? קען ער דען מאכען אז איהם זאָל על פי נס שפּייז בעשאפען ווערען? שטארבט ער מיט זיינע סאָל־דאטען אָדער דער שונא נעהמט איהם אריין מיט די מענשען אין פלען.

אבער אידישע מלחמות, ניט מיט גבורה, ניט מיט שווערדען, קיינע האר־מאטען, נאָר וואָס דען? די מויל. דאָס קען אלעס מאכען, אפילו שפּייז אויך... זעהט, זאָגט שמואל, איך בין א נביא, ניט קיין מלך, איך בין ניט קיין גבור, זעהט וואָס איך וועל אייך ווייזען. דארף מען א מלך? זעהט ווי ניט גוט איהר טהוט. א מלך געהט אין מלחמה, קען ער דאָך מיט זיינע מענשען פאר־הונגערט ווערען. אבער איך וועל היינט אין מיטען שניט־צייט, וואָס מען דארף קיין רעגען ניט, וועל איך נאָר בעטען גאָט ער זאָל מאכען דונער און בליץ און רעגען, נו, קען דאָס א מלך בעווייזען? נו, דארפט איהר א מלך?...

„הלא קציר חטים היום אקרא אל ד׳ ויתן קולות ומטר“, דען היינט איז ווייץ־שניט, דאָך אז איך וועל רופען צו גאָט, בעטען איהם ער זאָל געבען רעגען, וועט ער געבען. נו, ווען א נביא געהט מיט אייך אין מלחמה, און איהר אליין טהוט תפילה, דאָס איז אייער כלי זין. דארף מען האָבען בעסער? קען דאָס א מלך טהאָן פאר אייך?... דארום זייט וויסען, „ודעו וראו“, ווייסט און זעהט, „כי רעתכם רבה לשאול לכם מלך“... פריינדע, ווען מיר וואָלטען די פינף כלי זין געברויכען היינט, וואָלטען מיר ניט געהערט וואָס מיר הערען היינט פון אונזערע ברידער, און דער גאנצער אידישער פאָלק וואָלט ניט געוועזען אין אזא לאַגע. לאָמיר זיך נעהמען צו די אלע כלי זין אונזערע, און מיר קענען מיט זיי שיסען גאנץ ווייט, אזוי ווייט, אז די תפילה געהט אוועק צו הקב״ה, און ער קען אונז גע־בען אפילו נסים ונפלאות אלע ווייליע, אָמן.

ק"ד

הספד

"זאת התורה אדם כי ימות באהל"

דער מענש איז געגליכען צו דער זונן. די גמרא זאגט אין (יומא ל"ח) "עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל", בעפאר עס איז אונטערגעגאנגען די זונן פון עלי (דער לעבען פון עלי), האט שוין אויפגע־שיינט די זונן פון שמואל הנביא. בע־פאר עלי שטארבט, קומט שוין דער צדיק שמואל הנביא. רופען די חז"ל אין מליצה דעם מענשענ'ס לעבען "זונן". די זונן־אויפגאנג איז דער גע־בארען פון מענשען, די זון־אונטער־גאנג — איז די ענדע פון מענשענ'ס לעבען...

און, ווירקליך, איז ער געגליכען צו דער זונן. דער מענש וואס פיהרט זיך גוט אויף דער וועלט, איז ער פונקט ווי די זונן. די זונן הערט קיין סע־קונדע ניט אויף צו שיינען. פארנאכט ביי אונז געהט זי אונטער, אזוי דאכט זיך אונז, אבער דאן הויבט זי אן צו שיינען אין אפריקא, אין נאך געגענ־דען. פונקט צום אונטערגאנג דא שיינט זי שוין דארט. דער מענש דאסגלייכען. פונקט פון זיין אונטערגאנג, פון זיין שטארבען, הייסט עס, דא אויף דער וועלט, שיינט שוין זיין נשמה דארט, אויף יענער וועלט.

און דער מענש וואס ער שטארבט דא אב און ער איז געוועזען א מענש, איז נאר דא אונטערגעגאנגען זיין זונן, אבער דארט שטארבט ער ניט, און דארט, אין געגענטהייל, האט ער אנגעהויבען שיינען.

"זאת התורה", אט דאס טהוט אויף די תורה דעם מענשען, אז דער מענש פיהרט זיך על פי התורה, "אדם כי ימות", אז דער מענש ווען ער שטארבט אב, איז נאר "באוהל", אין דעם געצעהלט איז ער געשטאר־בען, אין זיין הויז פעהלט ער אזוי ווי די זונן געהט אונטער, אבער מיר האפען צו תחיית המתים, אחוץ וואס זי שיינט יעצט זיין נשמה דארט, וועט זי אבער מיט'ן קערפער קומען צוריך אין גיכען דא — במהרה בימינו אמן.

ק"ח

הספד

„אל תבט אחריך ההרה המלט"

פערנארט איז דער מענש אין דער צייט פון זיין לעבען, ער וואלט נאר אימער וועלען אבשטעלען א פערמעגען נאך זיך. „ריש לקיש" האט איבער־געלאזען א טאפ זאפראן, האט ער פאר'ן טויט געלייענט אויף זיך דעם פסוק „ועזבו לאחרים חילם", און זיי לאזען פאר פרעמדע זייער פערמעגען. דער מענש דארף זעהן א פערמעגען צו מאכען אין צייט פון זיין לעבען, אזא פערמעגען וואס ער קען מיטנעה־מען מיט זיך, תורה און מצוות, און מעשים טובים, אז ער זאל אין קבר זיינעם האבען רוהע. „אל תבט אחריך", קוק ניט אויף דעם וואס עס זאל זיך דיר אבשטעלען היטנער דיר, נאך דיין לעבען. זעה בעסער זיך אנצוגרייטען אז „ההרה", ווען דו ליגסט אויף דעם בערגעלע, אויף דעם בית הקברות, „המלט", דו זאלסט דאן זיין גערעטעט. פריינדע, דער בן־מנן, אויף וועלכען מיר זאגען דא א הספד, ער האט דאס מקיים געווען. ער האט אימער גע־שטרעבט זיך אנצוגרייטען מעשים טובים

ק"ו

הספד

„ואלה שמותם בחצריהם ובטירותם"

גליקליך איז דער מענש וואס האט פערשטאנד ביי זיין לעבען, די אייניגע יאהר, זיך אנצוגרייטען מיטצונעהמען מיט זיך עטוואס פון זיין גאנצער הא־רעוואניע פון דער פינסטערער וועלט, און לאזען אן אנדענקען א גוטען נאך זיך, צדקה און אויך אנדערע גוטע מעשים, וואס זיין נאמען זאל ניט שטארבען פון דער וועלט. איינער לאזט איבער געלד, מיט דעם איז ער ניט זי־כער, אז זיין נאמען שטארבט ניט אב באלד, ווייל ווער קען איהם פערזיכע־רען ווי זיינע קינדער וועלען זיך פיה־רען מיט זיין געלד. עס קען זיין אז מען וועט איהם גאר שילטען אין קבר ליגענדיג. די הויז ווערט צוואוארפען, די געלד ווערט פערלארען, די רשעים לאזען נאר איבער צו זייער נאמען צו פערעוויגען, גרויסע, הויכע הייזער, טור־רעמס, „ואלה שמותם בחצריהם

ובטירותם", ישמעאל מיט זיינע חברים זאָגען אז דאָס איז זייערע נעמען אויף די פּאלאצען און טורעמס, ניין, א טעות...

פריינדע, איהר האָט אלע געקענט דעם נפטר, איהר ווייסט גאנץ גוט זיין טהייערען היילינען אויפפיהרונג אויף דער וועלט, זיין נאָמען וועט זיין לדור דורים, אָמן.

ק"ז

הספד

„ויצא יעקב". היינט, פריינדע, האָבען מיר די סדרה „ויצא", און גראדע אין היינטיגע וואָך האָבען מיר מספיד צו זיין ר' יעקב פעלדמאַן, און לייענען אויף איהם „ויצא יעקב", יעקב געהט איצט אוועק פון זיין פאמיליע, פרוי און קינדער, פון זיינע אלע חברים, „מבאר שבע", פון זיין היים. מיר ווייסען אבער גאנץ גוט אלע אז ער האָט גוטעס אויפגעטהאָן אויף דער וועלט, און עס וועלען איהם יעצט אנטקעגען קומען די מלאכים, וועלכע ער האָט בעשאַפען מיט זיינע מעשים טובים. „ויפגע במקום", ער וועט געוויס האָבען בעגעגענט אין דעם מקום טהור, אויף דעם ריינעם אָרט, אלע זיינע גוטע טהאטען. יעצט וועט ער זעהן אז „ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו", אז דאָס וואָס ער האָט זיך אויפגעטהאָן אויף דער וועלט גוטעס און עס איז איהם געווען שווער געווען זיך אויפצוטהאָן גוטעס, ווייל צו גוטעס טהאָן ליגען שטיינער אין וועג, אָבער יעצט וועט ער וויסען אז „ויקח", ער וועט האָבען גענומען „מאבני המקום", פון מכשולים פון דעם אָרט, די שטערונגען פון מצות, און ער האָט אבער אוועקגעוואָרפען אלע שטערונגען. יעצט האָט ער זיי גופא צו לייגען צוקאָפּענס, און די מלאכי אלקים היטען איהם, זיי געהען ארויף און אראָב איהם צו היטען. „והנה ד' דצב עליו", און גאָט אליין שטעהט איהם צו היטען וכו'.

ק"ח

הספד

„ויכל יעקב לצוות את בניו ויגוע ויאסף אל עמיו"

מיר אלע וואָס זיינען דאָ בעדויערען די פטירה פון ר' יעקב חיים, א

גרויסער עהרליכער און פרומער איד געווען. ער האָט אימער געהיט די אידישע תורה, וויפיעל ער האָט געקענט. איבערהויפט פלעגט ער אימער לערנען זיינע קינדער געהן אויף דעם דרך הישר. גליקליך איז ער דאָמיט. איהר קינדער, זייט ויסען אז אייער פאָטער איז גאָר ניט געשטאָרבען יעצט, נאָר אויב איהר ווילט ח"ו, דאן איז אייער פאָטער א געשטאָרבענער, עס וועט זיך נאָר אָן אייך, ניט מעהר.

די רייד וואָס אייער פאָטער האָט אימער גערעדט צו אייך און איהר וועט דאָס היטען, האָט זיך נאָך ניט געאויף אזא אָרט לעבט אייער פאָטער, ענדיגט די צוואה פון אייער פאָטער, ער לעבט אין גן עדן, ער לעבט בעולם העליון. אבער אויב ח"ו עס וועט ניט הילכען אין אייערע אויערען אייער פאָטער'ס רייד, דאן זייט וויסען אז ער איז געשטאָרבען.

„ויכל יעקב לצות את בניו", ווען ר' יעקב האָט געענדיגט, ח"ו, אָנצוזאָגען זיינע קינדער ,דאָס הייסט, עס הערט זיך שוין ניט די שטימע פון אייער פאָטער, ווען ח"ו דאָס וועט פאָסירען, זייט דאן וויסען אז „ויגוע ויאסף אל עמיו", דאן וועט ער זיין געשטאָרבען. אָבער ווי לאַנג איהר וועט האָבען די רייד פון אייער פאָטער וואָס ער האָט אייך ביז יעצט פארזאָגט, הייסט עס אז זיין שטימע הערט זיך יעצט, זי ווערט אויסגעפאָלגט, דאן איז „יעקב לא מת"...

ק"ט

הספד

„וראיתם את הארץ מה היא'

איהר זעהט, פריינדע, א מוסר השכל יעצט: געלעבט, געשוועבט, געשטרעבט ,און וואָס איז די ענדע? „וראיתם את הארץ מה היא", איהר בעטראַכט וואָס פון די ארציות איז די ענדע. „החזק היא, הרפה", אויב דער מענש איז א שטאַרקער געוועו, אָדער א שוואַכער, אלעם צו ענדע, צום פינסטערען קבר... „המעט הוא אם רב", אויב א סך געלעבט, אָדער ווענינ, דער וואָס ליגט שוין אין קבר איז פאַר איהם אלעם איינס! „הטובה היא אם רעה", אוייי געהאט גוטע יאָהרען אָדער שלעכטע, — אלעם איינס. דער זעלבער בערגעל ערד. „השמנה היא אם רזה", אויב א פעטער מענש, אָדער א שוואַכינקער, א מאָגערער, אלעם די זעלבע ,דער מלאך המות שרעקט זיך ניט אָב פאר'ן שטאַרקסטען!

דער צוועק איז נור אז „והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ", איהר זאָלט אייך שטאַרקען און מיטנעהמען מיט

זיך אין די אייניגע יאָהר וואָס איהר לעבט, „מפרי הארץ“, פון די פרוכט פון דער וועלט, און ווייל מען וויים ניט די צייט, דאַרף מען באלד אין דער יוגענד אָנפאַנגען נעהמען „מפרי הארץ“, פון די פרוכט פון דעם לאַנד, „והימים ימי בכורי ענבים“, און די טעג איז אין דער יוגענד אָנפאַנגען יזך צו גרייטען צו דער ווייטער רייזע...

ק"י

חנוך בית הכנסת

„מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל“

ספרים פרעגען וואָרום איז ער משנה אין איין פסוק „יעקב“ און „ישראל“ און ער רופט דעם בית המקדש „אוהל“ און „משכן“? איך וועל א נייעם באור פאר אייך שרייבען, וואָס איך האָב ניט לאַנג געזאָגט אויף א חנוך בית הכנסת צווישען אנדערע רייד, נאָך אייניגע מאמרים און משלים, האָב איך ער־קלעהרט וואָס איז די שמחה אזוי גרויס מיט דעם וואָס איהר בויט אויף אזא שעהנע שוהל, א טהייערע שוהל. אונ־זערע עלטערען האָבען אזעלכע שעהנע שוהלען אפילו ניט אנגעזעהן. געדענקט איהר ניט, פריינדע, אז אין אונזער אל־טער היים איז דער בית המדרש געווען ניט אזוי שעהן, ניט אזוי פערפוצט, קיין עלעקטרי געווים ניט. נו, אויף אזא ארט ווייזט דאָך אוים אז מיר זיינען א סך פרימער ווי אין רוסלאַנד?

אסתר האָט געשיקט דורך א שליח ויסען וואָרום איז די גזירה געוואָרען, דורך המן'ן, צו א כליה פון אלע אי־דען אין איהר לאַנד, „מה זה ועל מה זה“, וואָס איז דאָס, און וואָרום איז דאָס. זאָגען די חז"ל אזוי: „אולי עברו על זה אלי ואנוהו“, פיעלייכט האָבען זיי עובר געווען אויף „זה אלי ואנוהו“, דאָס הייסט אז מען טהוט א מצוה דאַרף מען בעשיינען די מצוה א דריטעל מעהר ספּענדען אז די מצוה זאָל זיין שעהנער. דאָס פרעגט אסתר, פיעלייכט זיינען זיי עובר געווען דעם „זה אלי ואנוהו“. פריינדע, אז מען איז ניט מקיים התנאה לפניו במצות קומט טויט? אויב עס איז אזוי, קענט איהר פיעלייכט ווער אויפווייזען וואו איז דא מדה כנגד מדה? און אויב אזוי, זיינען דאָך אמעריקאנער אידען דאָס מקיים מיט'ן בויען שוהלען שעהנע, זיינען זיי דאָך צדיקים גמורים? ניין, טויזענד מאָל ניין! איך פרעג ווייטער: וואָס איז די שמחה מיט דעם בויען שוהלען, און גראָדע אין אמעריקא, וואָס איז די שמחה?

דעם רוסישען ניט־שעהנעם בית המדרש טאָהר מען ניט פערגלייכען מיט דעם שעהנעם בית המדרש פון אמעריקא. איהר געדענקט וואָס דאָר־

מען איז געווען, איהר געדענקט גע־ווים זעכציג ישיבה־בחורים, חברה מקרא, „חברה משניות", „חברה מנורת המאור", „חברה חיי אדם", „חברה ש"ס" ,חברה תפארת בחורים", „חברה פועלים", אנדערע בתי מדרשים האָבען נאָך געהאט א „חברה משמורים", אז א גאנצע נאכט זאָל מען אין דריי טהייל זיצען א מנין און לערנען: פון ניין ביז צוועלף, פון צוועלף ביז דריי, און פון דריי ביז זעקס. פרעג איך אייך, האָט דער בית המדרש געקענט זיין קלין? אז עס איז געווען אזא ביי־זי. קענען נויאָרקער סטריטען זיין קלין? פון אזוי פיעל מענשען, אומבע־שריען? אָט אזוי האָט געקענט זיין קלין דער בית המדרש אין רוסלאנד!

דאָ אין אמעריקא איז די שוהל קלין, קיין זעכציג ישיבה־בחורים איז ניטאָ, אפילו זעכציג דאווגער אויך ניט, נאָר ניין אבלים מיט א יאָהרצייט, ווערט א מנין, קיין קליינע קינדער אויך ני־טאָ, קיין חברות צום לערנען געווים ניטאָ, נאָר א גרויסער ניגער איז דאָ טאָג און נאכט, און קלינד די פלישע־נע קישעלעך און קלינט און קלינט, און וויפיעל מאָל אז מען בעט דעם צדיק, דעם פיהרער פון שוהל ,די קאָפּ „די קראנקע", אדער שיכור'ע קאָפּ, דער פרעזידענט, ער זאָל ערלויבען א פער־זאמלונג אין שוהל, זאָגט ער: שאָדע, א שעהנע שוהל, מען וועט אנשמוצען, דער ניגער בייזערט זיך.

אי, פריינדע, מען האָט שוין צו פיעל אין אמעריקא מקיים געווען „זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות", דאָס איז מיין גאָט און איך וועל איהם בעשעה־נען מיט מצוות שעהנע, שוהלען מאָ־כען, טהייערע טליתים קויפען, גאָלד־שניט סדורים מיט ביינערנע טאָוולען, און ווייל דער סידור איז טהייער, שעהן פארפּוצט, פערשליסט מען איהם אין סייף. דער טלית ליגט מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא, די שוהל איז פאַרפּוצט, זאָל זי שטעהן פערמאכט פון שבת צו שבת, ווייל עס איז צו שעהן.

אסתר פערשטעהט ניט פארוואָס זאָל אזא גרויסע גזירה זיין, שעהנע געפּוצטע שוהלען, רייך געבויט. ביז זי האָט זיך בעזאָגען, מען דארף א קוק טהאָן אין די שוהלען . זי בעטראַכט: א חורבן א גרויסער, זיי האָבען צו פיעל פארפּוצט די שוהלען ,אז זיי איז א שאָד צו קומען אין שוהל, איהר שמור־ציג צו מאַכען... האָט זי געזאָגט : „אולי עברו על זה אלי ואנוהו", מיט דעם בעשעהנען מיט מצות האָבען זיי פיעלייכט גאָר צוליעב דעם עובר גע־ווען „על כל התורה".

פריינדע ,איך זעה אז אייער שוהל איז זעהר שעהן פערפּוצט, איך זעה אז מיט אייער שוהל האָט איהר מקיים געווען „זה אלי ואנוהו", נאָך איך ווייס נאָך ניט אויב איהר האָט מקיים געווען אָדער איהר האָט מיט דעם עובר געווען...

מען בויט א שוהל, איז דאָך מן הסתם צום דאווגען. נאָר דאווגער איז פערשיעדענע פאַראַן. עס איז דאַ דאַווגער, אלע דריי מאָל, אלע טאָג איין מאָל, אלע שבת איין מאָל, און דאַווגער נאָר שלש רגלים, וואָס בעזו־כען די שוהל. עס איז דאָ בעזוכער ימים נוראים אליין.

געוועהנליך, איז גוט אפילו די לעצ־טע אויך, ווארום וואס טהוט מען שוין מיט די וואס קומען שוין ימים נוראים אויך ניט? נאר די ווילען גראדע אז די שוהל זאל זיין שעהן... מיינט איהר דאך אז ער איז א גאנצער קנאקער פאר דעם רבש"ע, ער גלייבט פערפור־צען א מצוה. אפילו בלעם הרשע האט דאס אויך נעגליבען און ער רופט איהם „יעקב", פראסטער מענש, ער פער־שטעהט ניט אז דאווענען איז טהייערער ווי די ווענט פון בית הכנסת. עס איז ציגעל ווי אנדערע ציגעל, נאר אז מען דאווענט אין זיי זייגען זיי הייליג. שרייט אויס בלעם: „מה טובו אוהליך יעקב!", ווי שעהן איז „אוהליך, די נעצעהלטען דיינע, די שוהלען, אוי ווי שעהן דו האסט זיי געבויט! אז איך רוף דיר „יעקב", פראסטער מענש, „יעקב" בעטרינער, „ויעקבני זה פעמים" ,דו מאכסט א שוהל שעהן און געהסט ניט דאווענען. „מה טובו" איז א סימן אז דו ביזט „יעקב", משכנותיך, אז דיין רוהוג איז דארטען דריי מאל א טאג, און „שבת", און „יום טוב", דאן הייסטו „ישראל", די איבעריגע לאז איך איבער פאר אייך, פאר יעדען צו פערברייטערען אין דעם היגזיכט . די רייד איז גענוג טהייער פאר מבינים.

קי"א

בין אדם לחבירו

„הגיד לך אדם מה טוב ומה ד' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך"

פיעלע פרעגען ווארום איז געשריבען אין דער תורה די אלע מצות, וואס דער שכל איז מחייב אליין צו טהאן, אומגעפעהר: גמילת חסדים, צדקה, כבוד אב ואם?

נאר עס איז א גרויסער חילוק דער וואס טהוט די מצות ווען דער שכל בעוועגט איהם דאס צו טהאן, אהן א פערזאג פון דער תורה הקדושה, צו די מצות וואס מען טהוט עס, ווייל די תורה האט עס געהייסען טהאן.

ווען ער טהוט עס מצד השכל, קלייבט ער ניט אויס ווי צו טהאן די צדקה. מיטאיין האנד גיט ער, מיט דער צווייטער נעהמט ער, דאס הייסט, גזל'ט ער און גנב'עט, און רויבט, און אז ער דארף געבען, גיט ער ווי דוד זאגט „אשר בידיהם זימה וימינם מלאה שוחד", מיט דער לינקער האנד איז „זימה", שענדליכע טהאטען, און מיט דער רעכטער האנד קויפט ער אונטער, נאך זיין מיינונג, דעם רבש"ע, מיט זיין צדקה וואס ער גיט, אזוי דענקט ער אז גאט נעהמט שוחד.

צווייטענס, ווער עס גיט ווייל זיין שכל דיקטירט איהם, וויל אז ער זאל

אדווערטייזט ווערען אין אלע צייטונ־גען, עס זאָל שטעהן די צדקה, פון „צדקה" נעהמען זיי ארוים דעם דלי"ת (דאלעד) און שטעלען אריין אויף זיין אָרט אן עי"ן, מאכט עס „צעקה", א געשרעה.

אָבער דער וואָס גיט צדקה, ווייל גאָט האָט אזוי געהייסען, דער גיט רו־היג און שטיל, קיינער ווייסט אפילו נים, דער ארעמאן ווערט נים פאר־שעהמט. אלזא, דער נביא פרעגט אליין די קשיא וואָס איך האָב דא אויבען געפרעגט: „הגיד לך אדם", די מענש־הייט זאָגט דיר דאָך „מה טוב", וואָס עס איז גוטעס צו טהאָן. אלזא, איז דאָך א קשיא „מה ד' אלקיך דורש ממך", ווארום פאָדערט די מצות פון דיר גאָט, אז דו זאָלסט עס טהאָן, אָהן דעם פארזאָג אין דער תורה, וועסטו דאָך עס אויך פערשטעהן?

דארום אנטוואָרט דער נביא: ער־שטענס, „כי אם עשות משפט", אז דו זאָלסט פארדיענען ריכטיגע געלד, נים קיין גזילה וגנבה, נור משפט, נים בע'גזל'ן קיינעם, דאָס הייסט משפט, פריהער „משפטים" געהט נאכהער „תרומה", געבען צדקה נאָך משפט, קענסטו מקיים זיין „ואהבת חסד".

צווייטענס, אויב אָהן א תורה וויל־סטו זיך אדווערטייזען, בלייבט דער ארעמאן פארשעהמט, און דו ווילסט זיך אדווערטייזען, אָבער אז דו וועסט עס טהאָן ווייל השי"ת הייסט דיר עס טהאָן, וועסטו געבען שטילערהייד, והצנע לכת עם עלהיך", בעהאלטען געהן מיט דיין גאָט, נים קלינגען, נים בעריהמען זיך.

גיב, מיין פריינד, וואָס דו קענסט, זשאלעווע נים, ווייל דו ווייסט אליין מיין טהייערער, אז עס וועט קומען די צייט און דו וועסט עפענען דיין הענ־טעלע... דער לעבען פון מענשען איז נאָר א שמונה עשרה ברכות, תפילת י"ח — איינער שטעהט לאנג, איינער א קורצע שמונה עשרה. דער געהט אוים פריהער און דער שפעטער, אָבער אויסגעהן מוז מען, און קומען צום „עושה שלום במרומיו"...

קי"ב

בין המצרים

„פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן"

די פרשה פנחס ווערט געלייענט על פי רוב אין די דריי וואָכען. ווען מיר בעמערקען, זעהען מיר א מאָדנע זאך, גראדע וואו עס פאנגט זיך אָן אונזער טרויער פון ביידע בתי מקדשים, אין דער וואָך וואָס געהט פרשה פנחס, אלעם ענדע זעהען מיר אין פנחס אלע ימים טובים דאָרט. ווארום איז דאָס אזוי?

די פראגע האָט מיר אימער נים גע־

לאָזט רוהען, ביז איך האָב עס גענומען זוכען אין פיעלע ספרים, און געפונען פיעלע טעמים דארויף. נאָר דער בעס־טער טעם איז דאָס וואָס איך גיב אייך דאָ איבער.

מיר האָבען אין גלות יום טוב טעג צווי און צוואנציג, „ראשה השנה"— צווי טעג, „יום כפור"—איין טאָג, „סוכות"—ניין טעג, „פסח" — אכט טעג, „שבועות" — צווי טעג.

פון זיעבעצעהן טעג אין תמוז, אונ־זער פאסט־טאָג, ביז אויף מאָרגען נאָך „תשעה באָב" איז אויך צווי און צוואנציג טעג. דאָס בעווייזט אונז אז ווי גאָט ב"ה האָט צוגעזאָגט דורך דעם נביא „והפכתי אבלם לששון" (ירמיה ל"א), און איך וועל זייערע טרויער־טעג אומקעהרען אויף פרעהליכקייט, אלזאָ, דאס איז שוין אָנגעוואונקען גע־נוג, דאמיט וואָס אָנפאנגען פאנגט זיך אָן די צווי און צוואנציג טרויער־טעג אין פנחס, און אין פנחס איז פאראן די אלע ימים טובים, וואָס זייער צאָהל איז אין גלות צווי און צוואנציג טעג.

השי"ת זאָל געבען עס זאָל שוין אָבער אין גיכען מקוים ווערען אויף אונז „והפכתי אבלם לששון".

קי"ג

בין המצרים

„גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה"

יהודה איז פערטריבען געוואָרען. ביי יהודה איז אימער „גלתה", איז יהודה ארעם, זאָגט מען אז יהודה פאראָרעמט די מדינה, מען מוז פון איהם פטור ווערען. איז יהודה רייך, זאָגט מען אז די גאנצע ביזנעס ליגט ביי זיי אין די הענט, אלעס פערכאַפּען זיי. אזוי אָדער אזוי איז אימער „גלתה", „גלתה יהודי מעוני" — ווען יהודה איז ארעם איז „גלתה", „גלתה יהודה מרוב עבודה"; און ווען יהודה ווערט רייך איז ווידער „גלתה", ווייל ער ארבייט צו פיעל, דארף מען פון איהם פטור ווערען, אלע ביזנעס איז ביי איהם. לײדער, לײדער, מוז איך צוגעבען איין זאך ,אז א האלבער אמת ליגט אין די לעצטע ווערטער פון די אנטיסעמיטען: ער ארבייט צו פיעל... איך בין געווים נים קיין אנטיסעמיט, דאָס מוזט איהר צוגעבען (האָטש עס איז דאָ אנטיסעמיטען אידען אויך...) מוז איך אייך זאָגען „ומרוב עבודה" איז אמת א ביסעל. געהט אריין אין גרענד סטריט, נויאָרק, וועט איהר גע־פינען אידען האלטען זייערע ביזנעס אָפען ביז צוועלף ביינאכט.

איהר וועט זעהן אז שבת איז אָפען, ווייל ער ווייזט פאר אלעמען: איך לאָך פון שבת מיט די תורה צוזאמען, איך בין נים קיין איד. נאָר וואָס עס איז

אויפגעשריבען אויפ׳ן סיין לעווין, אדער ראזענבערג. און דאס גלייכען, דאס ווייזט אז ער איז יא א איד. דאס קומט אוים ביי מיר ווי איך האב איינ־מאל געהערט ווי א טריפה׳נער ביין האט געשווארען זאגענדיג „גלויבט מיר, ווי איך בין א איד" — אז איך נים קיין איד...

נו, זונטאג וויעדער אפען. הלואי וואלט איך בעסער שטום ווערען עהד־דער מיינע נביאות זאל מקוים ווער־רען. איך דענק אז דער אנטיסעמי־טיזמוס וועט גרעסער ווערען אין אמע־ריקא, האטש מען דארף שוין נים קיין מיקראסקאפ אום צו דערזעהן די באַ־ציליען פון אנטיסעמיטיזמוס אין אמע־ריקא אפילו יעצט... נאר עס וועט ח"ו גרעסער ווערען פון „מרוב עבודה"... רייד פון היינט ביז מארגען, רייד און רייד ,עס ווערט נים געהערט, ווייל דאס איז אויך א כלל גדול בעניני העולם האמעריקאי. וואו גאלד רעדט דארט שווייגט דער אמת. דאס וועט אפילו עדות זאגען וואל סטריט...

קי"ד

ביז המצרים

„גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה"

אן אפיקורוס צו ווערען פארצייטען איז זעהר גרינג געוועז. דאגעגען א צדיק צו זיין איז זעהר שווער געוועזן. האט ער געטראגען א הענטשקע אום שבת ברשות הרבים, האט מען איהם שוין געהאלטען פאר אן אפיקורוס, א רשע... דאגעגען א צדיק צו זיין איז געוועזן שווער. אז ער האט אפילו קיין שיחת חולין נים גערעדט אין שוהל, און ביז צוועלף א זייגער גע־זעסען אין טלית און תפילין, געהאנ־דעלט ראיעל ,געוועזן א דובר אמת, דאן האט מען איהם גערופען „צדיק".

היינט, דאגעגען, גראדע פערקעהרט. רעדט מיט איינעם וואס סמוקט אום שבת בפרהסיא, זאגט ער אז ער איז פרימער פאר׳ן רב. ער טהוט אב אלע עבירות און ער איז גאר קיין רשע...

דאגעגען, ווען ער היט נאר שבת, עסט כשר, דער איז שוין א צדיק. איך האב געטראפען א לאנדסמאן מיינעם, ר׳ דוד וואס מאכט איהר, ווי געהט עס אייך דא אין נויארק?

—ווי זאל עס געהן? אט מען מאכט א געמאטערטען לעבען. איך ארבייט שווער, זעהר שווער. מיין פרוי האלט פיער בארדערס, „אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול". מיינע קינדער ארבייטען אלע, אפילו מיין אינגסטען באי האב איך צוגענו־מען פון חדר... נו, וואס זאל איך טהאן?

— ר׳ דוד, ווי פיהרט איהר זיך אין אידישקייט? — האב איך איהם

נעפרעגט — איך קען דאך אייך פון דער היים פאר א גרויסען פרומאק.

— נו, צו דאנקען גאט, ניט צו פער־זינדיגען. גאנץ גוט. איך דאווען אלע טאג .נור מנחה טרעפט אז ניט. מעריב דאווען איך אויך ניט אלע מאל. שבת ארבייט איך ניט. פרייטאג צו נאכט נור א שטונדע. ציצית, דעם אמת זא־גענדיג, טראג איך ניט. איך ווייס אליין ניט פארוואס, נאר אזוי איז עס. סוכות עס איך ניט אין סוכה, תשעה באב פאסט איך ניט, בענשען האב איך קיין צייט ניט. נאר צו דאנקען גאט אנ־דערע זאכען היט איך א סך. עס פעהלט מיר ניט פיעל צו אידישקייט...

איהר הערט שוין א צדיק... ארביי־טען איז איהם צו פיעל, שווער שווער צו מאכען א לעבען, מען דארף א סך ארבייטען און דען האט ער ניט, און אידישקייט טהוט ער גאר ניט, און פרייטאג צו נאכט ארבייט ער אויך, און אלעם ענדע איז ער אין עבודת השי"ת בענוגענט. אדרבה, עס איז נאך צופיעל. דיענען גאט הייסט „עבודה", איבערהויבט דאווענען הייסט „עבודה".

„גלתה יהודי", יהודה מוז אויסוואנ־דערען. ווארום, פרעגט מען דעם נביא, דארף דאס יהודא גלות האבען און אי־מער וואנדערען? ווארום איז דאס „גלתה"? ענטפערט דער נביא: אט, אדרבה, זעה אין וואס פאר א מדרגה ער איז. „יהודה" פרעג איהם וועגען ביזנעס, ענטפערט ער „מעוני", זעהר פעראָרעמט. פרעגט איהם וועגען אי־דישקייט, ענטפערט ער „ומרוב עבודה" — צופיעל עבודת השי"ת האט ער. דארום איז „גלתה", ווייל „מעוני"... גלתה „מרוב עבודה" אין אידישקייט, אין די ערשטע בעגנוגענט ער זיך גאר ניט, אין די אנדערע איז צופיעל. דא־רום איז „גלתה"...

קי"ח

בין המצרים

„גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה"

יהודה ליידעט און ליידעט, און אי־מער גלות און גלות. ווארום איז דאס אזוי? קיין ענדע צו אונזערע צרות. אומעדום איז יהודה א שטיף קינד, אור־מעדום איז ער א גר, מען שרייעט צו איהם: דו ביזט א פרעמדער. ווארום איז דאס?

וועל איך אייך ערקלעהרען דאס וואס איהר זעהט אליין, מיר זיינען אזוי פארביזעט ,אז מיר האבען קיין צייט ניט זיך ארומצוזעהן. הלואי וואלט ווירקען מיינע רייד און מיין שרייבען פאר אייך!

איך זעה פיעלע וואס ארבייטען שבת, איך זעה פיעלע וואס זיינען מחלל שבת בפרהסיא, און אהנע נוצען. איך זעה

מען לייגט קיין תפילין ניט, מען טראָגט קיין ציצית ניט, מען בראַקירט נים מיט א טריפה'ן דיננער. הכלל: עס איז א סאָרט איד וואָס טראַמפּעלט אויף אלע היילינקייטען!

דעם זעלבען אידען זעה איך לויפען פאַרשוויצט צו מיר: רבי, איהר ווייסט אז איך געה צו אייך, מיר האַלטען אין טהאָן א גרויסע מצוה, און דעם קינפטיגען זונטאג וועט עס געענדיגט ווערען, און דאָס איז א חינוך הגדר אויף אונזער סעמעטערי. אלזא, מיר ווילען אייך האָבען צו דער מצוה, איהר זאָלט אונז ערקלעהרען ווי גרויס די מצוה איז. איך בלייב זיצען פערוואונדערט. רבש"ע, זאָג איך צו זיך, וואו שטעהט אין דער תורה די מצוה? און ווער טהוט די מצוה, א רשע גמור... איך בלייב ביי דער קשיא...

אין א וואָך ארום, דער זעלבער איז דאָ: רבי, איך בין אייך געקומען פרעגען א שאלה, איינע פון די גרעסטע שאלות. מיין מיידעל געהט ארום מיט א באָי שוין זעקס יאָהר. געסטערען איז געוועען די תנאים. האָט מען איהם געפרעגט ווי ער הייסט, ביז יעצט האָב איך דאָס ניט געוואוסט, ווייל מען האָט איהם גערופען מייק, יעצט ווייס איך אז ער הייסט מיכל, און איך הייס אויך מיכל. רבי'נקע, וואָס זאָלען מיר יעצט טהאָן?...

פרעג איך איהם: זאָגט מיר, מיסטער, האַלט אייער חתן שבת? לייגט ער תפילין? טראָגט ער ציצית?

— אי, רבי, איהר זאָלט פרעגען. איהר זייט דאָך ניט קיין גרינער. וואָס הייסט? מיין מיידעל וואָלט אויף איהם א שפיי געגעבען, ווען ער זאָל עס טהאָן!

איך בלייב זיצען. רבש"ע, וואו שטעהט אין שלחן ערוך די עבירה? איך בלייב ביי א קשיא.

ר' יהודה החסיד האָט א צוואה געלאָזען זיין פאמיליע, ניט קיין אנדערען, אז דריי נעהמען אין איין הויז זאָל ניט זיין. מיר זיינען אויף דעם אויך ניט מצווה.

זיין זוהן קומט ניט לאנג צו מיר און פרעגט: רבי, טאטע שטאַרבען, שוין פיער וואָכען, איך דארף טראָגען שווארצע אויף מיין האנד. איך ניט ווייס רעכטע האנד אָדער לינקע האנד. רבי, דו קענסט מיר זאָגען שאלה די?" איך פרעג איהם: אויף וועלכער האנד לייגסטו תפילין? —„רבי, איך ניט לייג תפילין. מיין טאטע אויך ניט לייגט די סטראַפּס." רבש"ע, איך ווייס ווייטער ניט וואו דאָס געפינט זיך אין דער תורה, איך ווייס אז דאָס שטאַמט פון די אומות העולם, אבער אין דער תורה וואו איז דאָס — ווייס איך ניט. איך בלייב ביי א קשיא!

זיין אלמנה קומט צו מיר פרעגען: „רבי, איך מוז מופען, מיין מאן איז געשטאָרבען, און איך וויל איבערבייטען די רומס. איך וויל מופען פון צווייטען פלאָאר אויף דעם ערשטען. איך האָב מורא צו מופען, ווייל מען זאָגט אז ניעדעריגער טאָהר מען ניט מופען."

רבש"ע, פון וואנען נעהמט זיך די עבירה? איך ווייס ניט, און בלייב ביי א קשיא.

דער זעלבער באָי קומט צו מיר און

פרעגט א שאלה. דאָס איז געווען אין ספירה: רבי, איך אלע שבת מאַך מיר ביי א באבער א שייוו. אבער א לע שבת. יעצט מאמע זאָגט שאַפּירא (ספירה) ניט טאָר נעהמען דעם שבת א שייוו. רבי, איך מעג דעם שבת נעהמען א שייוו?"

דאָס פרעג איך שוין ניט „רבש"ע, פון וואנען האָט זיך די זאַך גענומען". איך ווים אז שבת טאָהר מען זיך ניט גאָלען. איך ווייס אז א טויזענטער, טויזענטער קלענערער איסור איז מאָנ־טאג זיך שעהרען אין ספירה, א פּראָס־טען טאָג. איך ווייס אויך אז גאָלען טאָהר מען זיך ניט אפילו מאָנטאג און דינסטאָג ,און קיין מאָל ניט. אבער, רבש"ע, איך מוז דאָך פרעגען דערביי איין פראגע: פון וואנען נעהמט זיך אז אויף שבת פרעגט ער שוין גאָר ניט, אויף גאָלען זיך — געוויס ניט, נור שבת אין ספירה, ספירה טאָהר מען ניט. איך בלייב ביי א קשיא...

צו „יזכור" זאָגען, אפילו אויף א בייסיקעל אום יום טוב קומען, פאַר־שליסען ביזנעס און אריינכאַפּען „יזכור". דעם שבועות קומט צו מיר נאָך „יזכור" א מאן און זאָגט: רבי, איך וועל אייך פרעגען ווען זאָגט מען דעם נעקסטען מאָל „יזכור"? „איך דאָס פארשרייבען נאָך דעם דייט נאָך."

ווידער א קשיא!...

איך קען א מאן וואָס איז קיין גלוי־בער אפילו אין גאָט אליין. ער האָט געדאַרפט מאַכען א נייע ביזנעס איז ער געקומען צו א קאָרטענוואָרפערקע, און זי זאָל איהם זאָגען אויב ער וועט מצליח זיין אין דער נייער ביזנעס. געוואַלד געשריען! ווי קען דאָס זיין אז אין גאָט גלויבען — ניט, און אין אזא נארישקייט גלויבט ער?

בלייבט א קשיא!

איך האָב געזעהן דעם זעלבען מאן אין קוני איילענד, איז ער צוגעגאַנ־גען צו א וואַרהזאָגערין און זי האָט געקוקט אויף זיין האנד און איהם גע־זאָגט גליקען. און חכמת היד קען זי טאַקע ,צונעהמען די פופציג סענט... געוואַלד געשריען, וואָס איז מיט דיר, יהודה? די עקרי הדת טראַמפּעלסטו אונטער די פיס, און אזעלכע גאָר־נישט זאַכען איז ביי דיר פארגעטערט. דאָס האָט דער נביא ירמיה געקלאָגט און געשריען: איך ווייס ווארום איז „גלתה יהודה", ווארום איז יהודה פערטרי־בען, ווארום ליידעט יהודה אזוי פיעל — „מעוני", פון ארעמקייט. זאָגען די חז"ל: „מעוני של מצות, מעוני של תורה". נו, מילא, זיינען זיי ניט פרום, אבער ווי קומט עס אז זיי טהו־ען נאָך צו פיעל מצוות, נארישע מצוות צופיעל, „ומרוב עבודה", און פון צו פיעל עבודה, פון צו פיעל מצוות, טאַ־קע „גלתה יהודה מעוני של תורה", פאר וואָס לערענסטו ניט, און איבער־הויבט גלתה יהודה מרוב עבודה.

די אלע פראַגען זאָל גאָט שיקען אליהו הנביא, דעם מבשר טוב, און מיט זיין קומען אליין וועט שוין פער־ענטפערט ווערען, ווייל ומלאה כל הארץ דעה.

קט״ז

בין המצרים

„כל עמה נאנחים מבקשים לחם נתנו מחמדיהם באוכל להשיב נפש ראה ד׳ והביטה כי הייתי זוללה"

דאָס גאַנצע פאָלק זיפצט, זוכען און בעטען ברויט. זיי האָבען אוועקגעגעבען זייערע גלוסטיגע זאַכען, אבי צו האָבען מיט וואָס צו דערקוויקען די זעעלע. זעה גאָט, און בליק, דען איך בין געוואָרען א פרעסערין. איך פערשטעה אויבען־אויף ניט אז מען זוכט ברויט און מען מוז פאַרפּיינען פאַר ברויט דיימאָנדס, ווערט מען גערופען פרעסערין, זויפערין?

אין אָנפאַנג, אז איינער הויבט אָן ארבייטען שבת, ווייל, זאָגט ער, ער האָט ניט קיין ברויט, און די וועלט זאָגט „נויט ברעכט אייזען", דאָס הייסט מען ווערט אפילו א גנב, א רוייבער, צוליעב ברויט, עס איז שלעכט עפּעס זאָגען זיי, ווארום אז יענער איז נעביך אין אזא לאַגע קען מען יענעם ניט זאָגען.

אבער ער געוואָהנט זיך איין נאָר צו ארבייטען שבת. נאכהער קען ער שוין האָבען חיונה אָהן שבת אויך, נאָר מיט שבת ארבייטען וועט ער האָבען בעסער, אלער האַנד מאכלים, לוקסוס ביי דעם עסען, לוקסוס אין קליידען זיך, לוקסוס, קאָנטרים, לוקסוס טהעאטערים, — דאַן ארבייט ער שבת פאַר סתם פרעסען און זויפען.

„מחמדיהם", דאָס געהט אויף שבת, ווייל שבת הייסט „יום מחמדים", זאָגט דער נביא בעפאַר איז טאַקע „כל עמה נאנחים", דאָס גאַנצע פאָלק זיפצען, עס איז ניט גוט, מען מוז ארבייטען שבת. זאָג זיי עפּעס, איז שלעכט! ווייל „מבקשים לחם", וואָס זוכט מען? נאָר ברויט. נאכהער איז אזוי „נתנו מחמדיהם", האָבען זיי שוין אליין אוועקגעגעבען דעם „יום מחמדים", שבת. פאַרוואָס? סתם „באוכל", פאַר אלער האַנד עסען, לוקסוס עסען, אויף וואָס איז אמאָל געווען דער שבת? א גאַנצע וואָך האָט ער געארביים, האָט ער דאָך קיין צייט געהאַט זיך ארומצוקוקען וואו ער האַלט מיט דער נשמה. אבער שבת קודש, דעם גאַנצען טאָג האָט ער פערבראַכט פאַר דער נשמה, „נתנו מחמדיהם", זיי האָבען אוועקגעגעבען דעם שבת „באוכל", פאַר לוקסוס עסען, וואָס דער שבת איז געווען אמאָל „להשיב נפש", צו ערקוויקען די זעעלע פאַר א גאַנצע וואָך.

היינט שטעלט אייך פאַר, ווען ניקאָליי אליין וואָלט געגעבען א בעפעהל, וועלכער איד עס וועט מחלל שבת זיין, יענער וועט א גענעראַל ווערען. איז דער זעלבער איד וואָלט געזאָגט „לא מעוקצך ולא מדובשך", דו, בין, איך וויל ניט דיין בים און ניט דיין האָניג. און דאָ גיט ער אזא טהייערע זאַך אוועק פאַר לוקסוס, פאַר

פרעסען און זויפען. ראה ד׳ והביטה, זעה גאט און קוק „כי", דען, „הייתי זוללה", איך בין געווארען א פרעסער־רין...

קי"ז

הספד

„על אלה אני בוכית עיני עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים וגו׳"

איך האב מספיד געווען א גאון עולם. צווישען אנדערע רייד און משלים האב איך געזאגט אויף דעם משל אום צו ערוועקען טרעהרען ביי די צוהערער.

אן ערעלע פרוי, א גרויסע מיוחסת, א בת גדולים, איז פערהייראטה גע־ווארען צו א יחסן, אן עדעלען יונ־גען־מאן, א מופלג בתורה, און נאך דער חתונה זייערער האט ער אנגעפאנ־גען צו פיהרען ביזנעס אין איהר פא־טער'ס ביזנעס. זי איז געווען אן אשת חיל, און זי האט מיטגעהאלפען אין די ביזנעס זעהר פיעל. זיי האבען גע־האט פיער זיהן, און אז זיי זיינען גרויס געווארען, ליידער, צו זייערע שמערצען איז קיין ברעג געווען, ווייל די קינדער האבען זיך ניט געפיהרט אין דרך הישר, נור דאגעגען, זיי זיינען גאר אין שלעכטען וועג געגאנגען, קארטען שפיעלען, הולטאיען, און זא ווייטער. ווען די עלטערען וואלטען זיי ניט אב־געהאלטען אין פיעלע היגזיכטען, וואל־טען זיי רואינירט אפילו די ביזנעס אויך.

„ויהי" — א צרה, דען איהר מאן איז אבגעשטארבען אין זיינע מיטעלע יאהרען, די לייבע ליעגט אויף דער ערד, די אלמנה קלאגט ביטערליך, די זיהן שטעהען אויך דערביי. ווי זי האט א קוק געטהאן אויף איהרע זיהן, האט זי זיך גאר שטארקער און שטארקער צוואויינט, און געזאגט צו זיי אין יא־מערליכען געשרעה: ווען איהר, מיינע קינדער, וואלט זיך געפיהרט בדרך הישר, איהר וואלט זיך פריהער געלע־רענט ביזנעס, וואלט איך גארניט גע־קלאגט אזוי פיעל. אייער טאטע איז געשטארבען, נו, וואס קען מען זיך העלפען? וואס דער טויט רויבט אוועק איז פארפאלען, מיט דער צייט וואלט איך זיך געטרייסט, ווייל איהר וואלט מיר פערשאפט נחת לעבעדיגערהייד, איהר וואלט געפיהרט די ביזנעס. אייער טאטע אין קבר, וואלט אויך גע־ווים געקוועלען. אבער יעצט, אוי וועה איז מיר, און וועה איז צו אייער טא־טען. איהר געהט אין קרומען וועג, אין ערגסטען וועג, וואס עס קען ער־גער ניט זיין, און זיין ביזנעס פיהרען קענט איהר ניט. און ווען איהר וואלט געקענט וואלט מען איך ניט געטאהרט

צולאַזען דערצו, ווייל איהר קענט אין איין פערטעל יאָהר פיהרען צו באַנקראָט.

אוי, וועה איז מיר! איך וויים נאָך מעהר, איהר האָט אייער טאַטען געבראַכט צום פריהצייטיגען קבר. ער פלעגט אימער זאָגען אז איהר וועט איהם טויטען, צוליעב אייער אויפפיהרונג. מיט וואָס קען איך מיך טרייסטען יעצט? אוי, ביטער! און זי איז געבליבען אין אָהנמאַכט.

דער נמשל, די תורה הקדושה, איז אין גרוים טרויער, זי וויינט אויף איהר מאַן, הגאון הגדול, צדיק יסוד עולם, וואָס ער האָט זיין גאַנצען לעבען געפיהרט זיין ביזנעס נאָר מיט דער תורה, דער מסחר פון איהר פאָטער שבשמים, און ווען אונזערע קליינע קינדערלעך וואָלטען זיך געפיהרט אין ריכטיגען וועג, ווען אונזערע קינדער די קינדער פון דער תורה, וואָלטען די ביזנעס געקענט יעצט אָנהאַלטען, וואָלט זי זיך געקענט טרייסטען. אבער יעצט, חוץ וואָס זיי קענען די ביזנעס ניט אָנהאַלטען, צוברעכען זיי נאָך דעם עסק התורה. און, אָה וועה, די חז"ל זאָגען: „מפני הרעה רעת הדור", נעהמט מען צו א כפרה פאַר'ן דור ווען זיי זיינען זינדיג, דעם פאָטער דעם גאון, ווי אלישע הנביא האָט מספיד געווען אליהו הנביא, און געזאָגט: „אבי, אבי, רכב ישראל". אוי ווען מיר גיבען א בליק אויף די הייניגע קינדער, זעהען מיר אז דער עסק התורה איז אונטערגעגאַנגען, און עס קען דאָך זיין נאָך אז ער איז נאָך א קרבן געבראַכט געוואָרען פאַר אונזערע קינדער'ס זינד.

ברידער, מיר זיינען דאָ אלע פערזאַמעלט, זאָלען מיר מיט א ביטערען געוויין אלע וויינען אויף דעם בראָך פון דעם גאון, אויף דעם וואָס אונזער תורה הקדושה איז ביינאהע שוין אין חלשות. מונטערט איהר אָב, זעהט זי זאָל ניט שטאַרבען.

„על אלה אני בוכיה", נאָר דער גאַנצער געוויין איז ווען איך גיב א בליק אויף די קליינע קינדער. „עיני עיני יורדה מים", מיין רוחניות אויג וויינט וואָס ביי זיי איז געשטאָרבען די גאַנצע רוחניות. מיין גשמיות אויג וויינט ווען איך זעה זייער פיהרונג, דאַן מוז איך אויסשרייען: „כי רחק ממני מנחם", עס איז ווייט א טרויסט פון מיר אז פאַר דעם פערלוסט זאָל אָבוואַקסען פון די יונגע ,אַזעלכער מענש פאַר דער תורה, אויף וועמען איז דער קלאָג גרוים, ניט אויף דעם צדיק אליין, נאָר אויף דעם וואָס „היו בנ שוממים".

ד' ירחם על שארית ישראל, ויגאלנו במהרה, אָמן.

קי"ח

בין המצרים

„ויקרא לה נבח בשמו אלה מסעי בני ישראל"

דאָקטוירים זאָגען, אז מען וויל היי־לען דעם קראנקען, מוז מען בעפאָר אויסגעפינען די סיבה פון דער מחלה. אז מיר ,רבנים, דרשנים, ווילען היי־לען דעם קראנקען ישראל, מוזען מיר אויסגעפינען פון וואנען קומט די קראנקהייט. ישראל איז שוין נעביך אויפ'ן קראנקען בעט. נאָהענט פון ניינצעהן הונדערט יאָהר אין פינסטע־רען גלות, די קראנקהייט ווייסען מיר, מיר ווייסען אז ישראל האָט שוין גע־בראכט מיליאָנען קרבנות אין פייער און וואסער, פאָגראָמען און אלע אינ־סטרומענטען פון דער אינקוויזיציאָן, ביז היינטיגען טאָג, האָבען מיר די זעלבע קראנקהייט, נאָר עס בייט זיך אימער אין אן אנדער פאָרמאט. פון נבוכדנצר ביז ניקאָליי דעם צווייטען— די זעלבע קראנקהייט אויף דעם אידי־שען פאָלק.

פון דעם אָנפאנג ,איז ארויסגעקומען די מחלה, דער חורבן פון בית שני, צוליעב „שנאת חנם", איינער האָסט דעם צווייטען פאר גאָרנישט, איינער וויל הערשען אויף דעם צווייטען. אָט פערשטעהט וואָס פאר א חורבן עס איז אין די שוהלען, וואָס פאר א גרוי־סע שנאת חנם עס הערשט צוליעב ער־וועהלען א פרעזידענט. עס קומט א לומפ, א ניעדעריגע בריאה, אָהן א מארך, א פוסטע קאָפּ, נאָר ער האָט איינינגע אלפים און וויל ווערען פרעזי־דענט. דער עולם, זיינע לאנדסלייט, זאָגען אָבער לא מיט אן אל"ף, ווייל מיר קענען דיר פון צו הויזען. ווערט ער דאָך ניט, ווייל זיי זאָגען עס איז דאָ א קלוגער וואָרט פון א פילאָזאָף: „וועןדו ווילסט ניט ווערען קליין, דאן ווייז ניט דיין גרויסקייט". נו, ער בלייבט יעצט קליין. און פאר א קליי־נעם מענשעלע פאַסט דאָך שוין אלעס. נו, הויבט ער אָן בילען אויף אלעמען, און עס ווערען מחלוקת, און צוליעב דעם ווערט א מאָל צובראָכען זייער בית מקדש מעט. צוליעב וואָס? צו־ליעב זיין בילען. „ויקרא לה נובח בשמו", ער שרייעט און בילט, און אלע רופען עס אין נאָמען טאקע „נובח", בילען. אבער דארום איז „אלה מסעי בני ישראל", די אלע אידישע רייזעס, וואָס זיי האָבען ביז היינט געוואנדערט נעביך צוליעב די „כלבים הנובחים", די בילענדע הינט ,וואָס איינער בילט אויף דעם צווייטען.

די אומות העולם, ווידער, אז זיי דערזעהען אז מיר זיינען אזוי, אין קאָורט ווערט שוין ב"ה געבראכט „ספרי תורות" ביי די טרייעלס, קרי־גען זיי א האס אויף אונז. ביסלעכ־ווייז, לאנגזאם, ווערט „אלה מסעי בני ישראל" דעריבער...

אמעריקא, ווידער, ווער קען זיי

זאָגען? דער רב מוז נעביך שווייגען, אז ניט... ווייסט איהר דאָך וואָס מען טהוט צום רב... ווייל אמעריקא זאָגט אז זי איז דאָך א פרייע לאַנד, און איך גיב טאקע צו אז זי איז א פרייע לאַנד, ווייל איך ווייס זי איז פריי. אומגעד פעהר, קויפט איהר פלייש, בעקומט איהר ביינער פריי. קויפט איהר ברויט, בעקומט איהר אינסייד שטריקלעך פריי. בעצאָהלט איהר פאר אייער, בעד קומט איהר אינסייד הינדעלאך פריי. קויפט איהר מילך, קריגט איהר איני סייד וואסער פריי. אין היילינע אר־ טיקלען איז אויך אזוי... דארף א שוהל א רב, אָדער א דרשן, בעקומען זיי פּראָבעם א יאָהר נאָכ'אַנאַנד פריי. א חזן, נעביך, זאָל זיך רייסען די האלז פריי. א קינד וואָס קויפט שוין אָב דעם טאַטען מיט געלד, זאָגט שוין דער טאַטע: פון יעצט ביזטו שוין פריי פון תפילין, פון שבת, און פיעלייכט פון כבוד אב ואם אויך פריי. א לענד־ לאָרד פעררינגט דיר רומס, האָסטו פריי צו האלטען צוועלף באָרדערס. אז איינער הייראטה און ער זאָגט „הרי את מקודשת לי" צו זיין פלונית'טע, זיי ווייסען אז דו ביזט אסור פאר דער גאַנצער וועלט... אבער נים צו באָר־ דערס... אפילו פאר א פּאָליסמאַן איז דא אויך פריי צו האקען מיט'ן קלאָב קעפּ וויפיעל ער וויל. אפילו פאר א רב איז דאָ אויך פריי, יעדער שוהל מאכט איהם פריי. ווען ער וויל נור אליין אוועקגעהן איז ער פריי. נאָך א פרייהייט האָבעאָ רבנים: זיי דארפען דרשות זאָגען אלע טאָג, און דאפיר בעקומען זיי פון דריי ביז צעהן דאָלאר א וואָך שכירות. אי, עס איז דאָך ניט גענוג, גיבען זיי יעדען רב די גאַנצע פרייהייט, אפילו צו געהן אין די הויי זער... קורץ ,עס איז א פרייע לאַנד, קוק און שווייג, און שטער נים די פריי־ הייט פון דער גאָלדענער מדינה.

צוריק צו די פריהערדיגע. אייך זאָ־ גען שנאת חנם האָט פערורזאכט אונזער פריהערדיגען חורבן און יעצ־ טיגען, וואָס איינער בילט אויף דעם צווייטען און יעדער איז א גאַנצער קנאַקער און חכם אין דער פרייער אמעריקא, מעג מען דאָך טהאָן אלעס, ווער קען שטערען? ווער קען וועהרען?

איך האָב די טעג געהאַט די עהרע בעזוכט צו ווערען אין מיין הויז פון א געוויסען חכם וואָס איז געוועזן אין הימעל און געזעהן אז עס איז גאָר ניטא. א סך ריידענדיג מיט איהם, האָט זיך איהם פארגלוסט א ביסעל שפּאַס מאכען פון מיין פרומקייט, און נאָך אזעלכע זאכען.

הער, זאָג איך צו איהם, איך וועל דיר דערצעהלען א וואהרע מעשה. קורץ און שארף. א גרויסען פילאָזאָף פון די גרעסטע אין דער וועלט, האָט איינער געפרעגט :זאָג מיר, דו גרויד סער פילאָזאָף, דו ביזט שוין אלט זעכ־ ציג יאָהר, וואו האלסטו שוין מיט דיין פילאָזאָפיע?

—איך האלט ביים ערשטען פּראשק!

— וואָס הייסט? — פרעגט איהם יענער.

— דאָס הייסט גאַנץ איינפאך, מיין פריינד, — זאָגט צו איהם דער פילאָ־ זאָף, — איך האלט ביי דעם ערשטען

פּראשק. ווען איך האָב חומש געלע־
רענט אנפאנגענדיג „בראשית“ זאָגט
צו מיר מיין רבי: „בראשית“, אין אָנ־
פאנג, „ברא“, האָט בעשאַפען, אלהים,
גאָט, „את השמים“, די הימלען, „ואת
הארץ“. פרעג איך דעם רבי׳ן: זאָגט
מיר ,רבי, ווער האָט גאָט בעשאַפען?
אלס אנטוואָרט האָב איך בעקומען א
גרויסען פּראשק, און איך האַלט נאָך
דאביי.

אלזאָ, דו גראָבער יונג, דומער עזעל,
יענער פילאָזאָף, דער גרויסער דענ־
קער, האָט ניט געזאָגט אז עס איז קיין
גאָט ניטאָ, נאָר ער האַלט נאָך יעצט
ביי דעם קלעהרען וואָס ער האָט נאָך
אָנגעפאנגען אלס קינד, און ער האַלט
נאָך יעצט דאביי ,און ער לייקענט
ניט, ווען איך וואָלט געקענט, וואָלט
איך די געגעבען א פּראשק אז דו
וואָלסט פערדרעהט געוואָרען, און דאַן
וואָלסטו דערזעהן גאָט. נאָר איך קען
עס ניט. אלזאָ, היט זיך אז ער אליין
זאָל דיר ניט דערלאַנגען קיין פּראשק,
און דאַן וועסטו דערזעהן איהם... וואָ־
רום על פי רוב אז דער אידעלע וויל
אראָב פון וועג, דאַן גיט מען איהם
אייניגע קלעפּ, ווערט ער גוט. מען
הייסט איהם נאָר וואַנדרען, ווען ער
זאָל האָבען פרייהייט ווייסט וואָס ער
וואָלט געבולען. „ויקרא לה נובח
בשמו“, און ער האָט גערופען אז מיט
דעם נאָמען קען מען עס רופען ביללען.
אָט וואָס דו רעדסט, און צוליעב דיר
אזעלכע עזעל־קעפּ, צוליעב אייער בי־
לען, איז „אלה מסעי בני ישראל“,
דאַרפען אידען ארומוואַנדרען אלע
מסעות, וואָס זיי האָבען ביז יעצט גע־
מאַכט.

השי״ת זאָל אונז בריינגען אין ציון
וירושלים, אמן.

ק״ט

ראַדיקאַלע

„אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים
לצבאותם ביד משה ואהרן ויכתב משה את
מוצאיהם למסעיהם על פי ד׳ וגו׳“

דאָס איז די אידישע רייזע־פּלעצער
פון דער מדבר, די וועלכע וואָס זיי־
נען ארויסגעגאנגען פון מצרים, דורך
משה און אהרן, און משה פאַר־
שרייבט זייערע רייזעס דורך גאָט (וואָ־
רום האָט באלד די תורה ניט געזאָגט
דורך גאָט גלייך דעם ערשטען מאָל?)

איבערהויבט אין אמעריקא האָבען
מיר ב״ה א סך אומגלויביגע, וועלכע
עס האָבען ניט דערגרייכט די שטופע
אז מען זאָל זיי קענען רופען
אפּיקורסים ח״ו. ווייל אן אפּיקורוס
דאַרף קענען, און דער וואָס קען און
ער לייקענט רופט מען איהם אפּיקורוס.

די היינטיגע רופט מען סתם בהמות. ניט איין בהמה, נור צוויי. פאַרוואָס? ווייל דוד זאָגט „ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך", ווען ער איז אַ פוסטע כלי, אַ גראָבער יונג, און ער ווייסט האָטש אז ער איז דאָס, דאַן איז נאָך ניט אזוי שלעכט מיט איהם, קען ער גערופען ווערען אַ בהמה, אָבער ווען ער ווייסט ניט אז ער איז אזא בור, און ער דענקט אז ער איז אַ חכם גאָרט, דאַן באַשטעהט דער חברה מאַן פאַר אַ סך בהמות ,דאָס הייסט געגליכען צו אַ סך, „ואני בער", ווען איך בין אַ „בער", איז איין חסרון, און „ולא אדע", איך ווייס נאָך ניט אז איך בין אַ „בער", איך דענק נאָך אז איך בין אַ חכם, דאַן „בהמות הייתי", דאַן בין איך גערעכענט ווי אַ סך בהמות.

היינטיגע בורים, מעהר ווי דעם ראַדיקאַלען פייפער קענען זיי ניט לעזען, אויך מיט גענוג גרייזען, און זיי זיינען ריכטיגע גראָבע יונגען, און דאַצו רעכענען זיי נאָך אז זיי זיינען די היינטיגע חכמים, און זיי ווייסען ניט אז זיי זיינען עמי־ הארצים, בורים, אויף מאַמע לשון — גראָבע יונגען, באַד־יונגען. ווייל זיי זיינען אויסגעטהאָן פון אַלע הייליגע מדות, וואָס דאָס ווערט גערופען מלבושים. נו, רוף זיי אפיקורסים, וואָלט דאָס אַן גרויסע עהרע זיין פאַר זיי, נור „חמורים", ולא כחמורו של פנחס בן יאיר".

זיי ווילען זיין די פיהרער פון דעם איצטיגען דור, און זיי, די גראָבע יונגען, די בורים ועמי הארצים, עזות פנים׳ער, אָט זיי ,די גראָבע יונגען, זאָגען אז אַלעם טהוט זיך אָהן גאָט. פילאָזאָפען מיינע, אַ נייעס, זאָגען זיי, דערצעהלט די תורה, אז גאָט האָט בעפרייט די אידען פון מצרים. גאָר אַ נייעס! ווי דען? משה האָט זיי בעפרייט. עס איז אזא געשיכטע ווי אייבערעהעם לינקאָלען׳ס בעפרייאונג פון די ניגערס, אָבער מעהר ניט.

„אלה מסעי בני ישראל", דאָס איז די אידישע רייזע, און אפילו דאָס „אשר יצאו מארץ מצרים", וואָס זיי זיינען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, איז דאָס ניט דורך גאָט ,נור ביד משה ואהרן ,דורך משה און אהרן, אָבער ניט דורך גאָט. איז אין יענע צייט אויך געווען אַ קאָמפּאַניע אזעלכע. נעהמט משה דער אדון הנביאים און פאַרשרייבט: ניין, גראָבע יונגען, דאָס איז על פי ד׳, דורך גאָט, אָבער ניט דורך מיר.

איך האָב געהערט אַ שעהנעם וויטץ. אַ לעהרער האָט געפרעגט זיינע שילער: הערט וואָס איך פרעג אייך: דריי קינדער האָבען פינף און זיעבעציג עפעל ,און זיי האָבען זיך ריכטיג צורטהיילט, נו טאַ וואָס האָט יעדער פון זיי בעקומען? איין באָי האָט ניט געוואוסט אין גאַנצען, איינער האָט געענטפערט: צו פינף און צוואַנציג עפעל יעדער, איינער, אַ קלוגער באָי, זאָגט איך ווייס וואָס זיי האָבען בעקומען— און דאָס איז שטאַרקע בויך־וועהטאָג.

פריינדע, דאָס זעלבע מיט די גראָבע יונגען .דאָ האָבען זיי בעקומען אַ פרייע לאַנד, און בעקומען וואָס צו פערדיענען אויך, נו, וואָס האָבען זיי דאָדורך בעקומען? איך וועל עס רופען ניט ווי יענער איינגעלע, „בויך־

וועהטאָג", איך וועל זאָגען, אז זיי האָ־בען בעקומען קאָפּ־וועהטאָג, א שווינ־דעל אין מוח, און זיי ריידען פון וועג, און ריידען זאכען וועלכע עס איז ניט כדאי צו שרייבען.

א סך איז נאָך דאָ פון די אלע חברה וואָס זיי מישען זיך אין קהל'שע אנ־געלעגענהייטען, ווילען זיין מאכער אין שוהלען, פּרעזידענטען, אזוי בעאמטע, האָב איך זיי שוין די חברה א סך מאָל געזאָגט: חברה, וואו קריכט איהר, אז איהר גלויבט ניט אין די אלע זאכען, טאָ וואָס טויג פאר אייך זיך מישען אין די ביזנעס, שוהלען־ביזנעס, אָדער תלמוד־תורות און דאָס גלייכען? און הערט מיר אוים מיין משל, וואָס איך וועל אייך געבען דארויף, און טאקע א משל פון מדרש.

איינער האָט געהאָט זעהר א שעה־נעם וויינגאָרטען, ער האָט איהם גע־מאכט א שעהנעם פּארקען פון שטיי־נער, און דער בעל הבית האָט געזעצט וועכטער אינסייד צו היטען פון גנבים. איין מאָל האָט א וועכטער געכאַפּט א גנב, ער איז שוין אריבער דעם פּאר־קען אין מיטען נאכט. ער האָט איהם געבראכט צום בעל הבית. דער בעל הבית פרעגט דעם גנב: וואָס האָסטו געוואָלט טהאָן אין וויינגאָרטען? דער גנב זאָגט: איך האָב געוואָלט פיקסען די בוימער, אונטערגראָבען די בוימער און פארפערטיגען די ערד, און אין כלל: פיקסען אלע בוימער אז דיין וויינגאָרטען זאָל שעהן אויסזעהן.

— חא, חא, חא! צולאכט זיך דער בעל הבית: אז דו האָט געוואָלט פיקסען, ווארום ביזטו געקראָכען אי־בער דעם פּארקען? דו האָסט געדארפט קומען צו מיר, איך וואָלט דיר געגע־בען די שליסלען צו עפענען דעם גאָר־טען, איך וואָלט דיר כלים געגעבען צו קענען גראָבען, איך וואָלט דיר נאָך דערפאר בעצאָהלאָט. נור יעצט ביזטו א גנב, און איך וועל דיר צאָהלען ווי מען צאָהלט א גנב.

קומט אהער, היינטיגע חברה, פּרע־זידענטען און בעאמטע פון שוהלען, בורים, עמי הארצים, מחללי שבת, קרקפתא דלא מנח תפילין: ווי אזוי קומט איהר אין גאָטעס גאָרטען, אין די הייליגע פּלעצער? הא, וואָס ענט־פערט איהר? וואָס הער איך, איהר זאָגט איהר ווילט פיקסען דעם גאָר־טען, די תלמוד־תורה זאָל בעסער וואַק־סען? גנבים, טא וואָס זייט איהר ארי־בער דעם פּארקען? איהר האָט דאָך צובראָכען דעם גדר פון דער תורה אין גאנצען, ווי קומט איהר, גנבים, צו פיקסען מיין גאָרטען? וואָס האָט איהר זיך צו מישען אין הייליגע ענינים? איך וויל מעהר ניט ריידען מיט אייך, איך פון מיינער זייטע, בין אייך מוחל, נאָר בעט גאָט, ביי דעם בעל הכרם, אז ער זאָל אייך ניט בעצאָהלען...

ק״ב

ראדיקאלע

„ועמי המיר כבודי בלא יועיל שומו שמים על זאת״ וגו׳

אז איך הער ווען איינער פרעגט דעם אנדערען אין סטריט: ווי געהט דיר, מיין פריינד, דא אין אמעריקא? ער אנטוואָרטעט: גאָט צו דאנקען, פערשטעה איך שוין, נאָך זיין אנטוואָרט, אז ער איז נאָך ניט גוט אָפּ. קוים זאָגט ער „גאָט צו דאנקען״, ווייל די אָלרייטניקעס דאנקען ניט גאָט. זיי גלויבען אין נארישקייט מעהר ווי אין גאָט. אויף דעם מענטעלפּיעס שטעהען איינינגע געצען, קיין ספר אין הויז טאָהר ניט געדאכט ווערען, אויף דעם אָרט פון דער מזוזה הענגט א פערדישע פּאָדקאווע, זיי זאָגען אז דאָס איז מזל׳דיל ,נו, הערט זיך גוט איין: די מזוזה טויג ניט ,נאָר די פּאדקאָווע להבדיל, טויג. און דער פערד אליין קען העלפען?

די כיתה זיינען חאָטש רייך, ווען זיינען זיי אזעלכע חכמים, ווען זיי זיינען רייך. ער שטעלט זיך ניט פאָר אז ער קען ווערען ווי געוועז, און נאָך ערגער. אָבער עס איז יעצט אויך דאָ א כיתה, שלעפּערס, וועלכע פערדיענען קוים פאר זיך אויף א לעבען, אכט דאָלאר א וואָך, מעהר אָדער ווענינגער א ביסעל, און זיי ווילען ניט אנדערס מאכען גאָט א לונגען פעהלער... דווקא סמוקען דעם סיגארעטעל ביי דער שוהל, וואו מען זאָגט „ישמח משה במתנת חלקו״, געהן עסען יום כפּור דווקא אין א אידישען געגענד, און זאָגט נאָך אָפּטמאָל צו די אנדערע קאָמעראדען זיינע: לאכט זיך אוים פון אלעם. אָט עס איך יום כפּור, זאָל ער מיט טהאָן וואָס ער וויל.

שוטה, כסיל, פּתי, אויל, חסר דעה, רשע, אז דו טהוסט שלעכטעס זאָל גאָט מיט דיר זיך גלייך רעכענען? זיין עסק איז דאָס, ער וועט ניט קריגען קיין לונגען פעהלער ,דו וועסט גיכער עס קריגען.

איך האָב אין א ספר געזעהן זעהר א שעהנעם משל. לעזט ווי פאָלגט:

ביי דער קאָראָנאציע פון דעספּאָט ניקאָלאַיי דעם צווייטען, שטעלט איך דאָס פאָר, ווייל פאר איהם ציטערען וועלטען, איבערהויבט זיינע אייגענע חילות, זיינע אפיצירען, פון קלענסטען ביז׳ן גרעסטען ,אין דער צייט וואָס ער זיצט אויף זיין גאָלדענעם שטוהל, וואו ער ווערט געקרוינט, גענעראלען מיט בלויזע שווערדען, מלכים ושרים מיט עהרען־פורכט, אין דער צייט ווען איינער זאָל זיך א קרים טהאָן — איז דאָך „אחת דתו להמית״. געוויס, יעדער קוקט אויף איהם און די אויפפּאַסער שטעהען אין שרעק, עס ציטערען קליין און גרויס, אין דיעזער צייט קומט א פליג און שטעלט זיך אויפ׳ן נאָז פון ניקאָליי און שטעכט איהם. ניט ווילענדיג הויבט ער אויף זיין האנד, און יאָגט אראָב די פליג. די פליג אבער, די עזות פנים, פליהט

ארויף אויף זיין שטערען און בייסט ווייטער. ער טרייבט ווידער, זי פליהט ארויף אויף דער באק. ווען ניקאליי וואלט געגעבען א געשרעה: רעביאטא! נעהמט זיך צו דער מלחמה אויף דעם פליג, ציהט אייערע שווערדען, שטעלט אן די קאנאנען, מאכט א מלחמה מיט די חוצפה'דיגע פליג! א חוצפה, זי האט קיין רעספעקט פאר צאר ניקאליי אליין! נו, שטעלט זיך פאר וואס פאר א געלעכטער עס וואלט געווארען. מען וואלט געזאגט אויף איהם וואס ער איז ווערט מען זאל זאגען. ער שווייגט, נעביך, ווארום עס איז א שאנדע מלחמה צו האלטען מיט א פליג.

אזוי דו שייגעץ, פליגעלע נידעריגער, שמוציגע בריאה'לע, פארפוילטע נשמה'לע, פערדישע קעפעלע, דער „ממליך מלכים", דער בעשעפער פון דער וועלט, וועט מיט דיר געהן האבען א ביזנעס, און ער איז דאך ניט קיין בשר ודם. ניקאליי'ען בייסט דאך די פליג אמוועניגסטען, אבער איהם טהורסטו גארנישט. די איבעריגע פערשטעהט אליין.

די גמרא זאגט (ע"ז דף נ"ד) „אם אין רצונו בע"ז למה אינו מבטלה? יאבד עולמו מפני השוטים", אויב ער וויל ניט אז מען זאל דיענען עבודה זרה, ווארום איז ער די עבודה זרה ניט מבטל, ווארום מאכט ער איהר ניט חרוב און די וואס דיענען צו איהר? ענטפערט די גמרא: זאל ער איבערפיהרען אזא שעהנע וועלט צוליב נארען? אז איינער דיענט די זונן, זאל ער די זונן מבטל זיין? „ועמי המיר כבודו בלא יועיל", איז דאך די זעלבע קשיא: רבש"ע, אז דו בייזערסט זיך דארויף, וואס דיין פאלק ישראל האבען גע־דיענט עבודה זרה, זיי האבען דיר פארביטען אויף גארנישט, טא קענסטו דאך מבטל זיין אלע „עבודות זרות" און די דיענער זייערע דערצו. זאגט ווייטער גאט: שוטים, צוליעב אייך זאל איך מאכען „שומו שמים על זאת", זאל איך די הימלען פארוויסטען צוליעב דעם? ניין, נאר „שוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין", די נארען וואס זיינען מקלקל זייער ריכטיגען וועג, און פארבלאנדזשען, זיי וועלען געבען חשבון דארויף. עס וועט קומען די צייט.

ווארום דעם מענשענ'ס לעבען איז גלייך צו א קינדער־שפיעל. א גאנצען טאג שפיעלט זיך דאס קינד, עס מאכט אלערליי שפיעלכעלאך, אבער ווען עס קומט דער אבענד ווערט עס מיעד, לאזט ער עס איבער, אליין געהט ער שלאפען.

ספר דברים.

קכ"א

שבת חזון

„כל ראש לחלי וכל לבב דוי"

איך האַלט ביי דאָס מיינינגע און זאָג ווייטער די זעלבע, און וועל עס אימער זאָגען, פיעלייכט זייט איהר ניט צופריעדען, פרעג איך ביי אייך ניט, דאָס איז ווייל איהר ווילט ניט צוגעבען, און דאָס איז וואָס איך זאָג, אז וואָס דאָס יודענטהום איז אזוי געפאַלען אז מען קען זאָגען אז ניעדריגען קען עס שוין ניט פאַלען, איז נאָר שולדיג אין דעם די פיהרער פון ישראל, די רבנים, דרשנים, מטיפים, מגידים, פרעזידענטען, און אלע בעאמטע און פיהרער פון אידישען פאָלק.

אז מען מאכט א פרעזידענט א בעל עגלה, פיעלייכט ווייל ער ווייסט ווי צו פיהרען, יא, דאָס איז אמת, פיהרען קען ער, אָבער נאָר אן עקספרעס, א טרפה'נער ביין, א מחלל שבת, אן אוכל טריפות, השקץ והעכבר, דער איז דער בעל הבית אויף א רב, א תלמיד חכם, א צדיק און א בעל הבית אויף אלעם וואָס הייליג איז. די פרעזידענטען קענען ברוגז ווערען אויף מיר, ווארום רייד איך פון זיי .זייט וויסען, אז טריפה'נע ביינער זייט איהר (געוועהנליך, ניט אלע) אבער פילאָזאָפען זייט איהר דאָך אויך, ווייסט איהר דאָך וואָס א פילאָזאָף זאָגט: האָסטו ליעב רעדען וועגען אנדערע, הייַנט ווארום ווערסטו בייז אז אנדערע רע־

דען וועגען דיר? דו, פרעזידענט, ליעבסט צו רעדען וועגען רבנים, און מאכסט נאך פון זיי וואס דו ווילסט, וואס אפילו אין דיין טויזענדסטען גלגול וועסטו ניט פערשטעהן וואס א תלמיד חכם איז, דאך רעדסטו אויף זיי. ווארום זאל איך וועגען דיר ניט רעדען? איך זאג דו ביזט א מחלל שבת, טאהרסטו ניט שטעהען אויף דער בימה און טהיילען כבודים, און אפילו ניט דאס, טאהרסטו קיין פרעזידענט ניט זיין. זייט וויסען, פרעזידענטען, וואס זיינען מחלל שבת, אז איהר קוילעט אב די אידישקייט.

און די צווייטע איז שולדיג אין אונזער יודענטהום די יעצטיגע „רעבנים" סעמינאריום. ווארום ווער זיינען דאס די אידען וואס נעהמען זיי פאר רבנים? דאס זיינען דאך אונזערע ליטווישע, פוילישע, מאלאראסישע און דאסגלייבען. היינט אז דער רב גאלט דעם בארד, דער רב שפיעלט א פינאקעל, דער רב גיט א ליידי די האנד (מעהר וויל איך ניט זאגען) אלזא, וואס דארף שוין טהאן „יקותיאל ברוך" דער לאטוטניק פון פילווישאק, וואס יעצט איז ער א גרויסער אלרייטניק?...

קורץ זאגט ישעיה הנביא אין א פאאר פערעלדיגע ווערטער: איהר רבנים, דרשנים, מטיפים, חזנים, פרעזידעטען, איהר ווערט גערופען „קעפ", די קעפ פון דער עדה, ראשי העדה... די בעלי בתים ווערען גערופען די הערצער, די הארץ פון דער געמיינדע. ווי קען די הארץ קלאפען אז די קאפ איז אן אבגעשניטענע, אדער איז אזוי קראנק, אז עס איז גאר ביינאהע קיין רפואה ניט פאראן. אז אח און וועה צו דער הארץ... „כל ראש לחלי", אלע אידישע קעפ... זיינען צוקריינקט, די פיהרער, די קעפ, זיינען קראנק, איז במילא „וכל לבב דוי", איז די גאנצע אידישע הארץ, די בעלי בתים, וועה, וועה געשריען, וואס פאר א פנים זיי האבען...

קכ"ב

לחינוך הבנים

„והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך ושננתם לבניך ודברת בם" וגו'

„אבוב לחרי זמר לגרדאי לא מקבלוהי מיניה" (יומא כ', ע"ב) די מיוזיק אינסטרומענטען וואס שפיעלען מיט דעם די גרויסע לייט, געפעהלט ניט די וועבער. וועבער אין צייט פון תלמוד זיינען געווען אין א ניעדעריגע שטופע, ווי עס ווערט גערעדט אין סוטה (מ"ג א') און אין עבודה זרה (ט"ז כ"ו), מגילה (י"ב ב') דארום האבען זיי אנגענומען פאר א משל די

כונה דער פון איז אז די ארעמע און ניעדעריגע מענשען ווילען מעהר לוקסוס, מעהר פלעזשור, מעהר פערגעניגען ווי די רייכע.

יעצט ווילען מיר זעהן און גוט בעטראכטען ווארום איז דאס אזוי געפאלען דער חינוך הבנים, פשוט ווייל מען האט גאר קיין צייט נים צו בעטראכטען וואו מען האלט אליין. נו, ווי אזוי וועט מען אבגעבען זיך וועגען קינד, אז ער האט קיין צייט אליין צו לייגען תפילין ,ווארום מען דארף דאך מאכען א לעבען ,און וואס הייסט יעצט מאכען א לעבען? פאר טהעאטער־טיקעטס, היפאדראם, סתם ביליגע אמיוזמענטס ,און דאס גלייכען. היינט קאנטרי — דאס איז גאר א חרפה, ווער עס פאהרט נים אין די קעטסקילס. איך ווייס פון א פאאר שלעפערס וואס צוליעב א סטרייק איז מען דעם זומער נים געפאהרען, האט מען זיך בעהאלטען אין הויז א פאאר וואכען, און א צוויי טעג אוועק אין בעיאנער וואלד. דארט איז דא גענוג מאסקיטאס און מען האט זיך גלאזט גוט צובייסען פ ן די בלוט־זויגער און געקומען. דאן האָבען אלע געפרעגט די מיסעס ביגלעריין: אה, איהר קומט פון קאנטרי? ווי האט איהר פערבראכט? און די ביגלעריין האט געקוואלען און מיט שמחה דערצעהלט אז עס איז איהר צוגעקומען אכט פונט (טריפה פלייש)...

נו, האט מען שוין צייט צו געבען אכטונג אויף דעם אינגעלע? און ווער עס גיט שוין יא דעם אינגעלע אין חדר, זוכט ביליג, בעקומט ער א רבי'ן וואס האט זעכציג קינדער. אז אח און ועה נעביך צום רבי'ן, אז מען מוז מיט זעכציג אמעריקאנער אפילו צו האלבע מינוט לערנען צווי מאל. די וועלט זאגט דאך אז קנעלען איז שווערער פון האלץ האקען . פון וואנען נעהמט זיך דאס די וועלט צו זאגען? מוז מען א קניטש טהאן דעם שטערען און זאגען א פשט'ל: האלץ האקען איז וואס מעהר א גוי איז אלץ גרינגער, און קנעלען, וואס מעהר מיט א גוי איז אלץ שווערער. נו, ווארום האלט ער נעביך זעכציג? ווייל מען צאהלט נים קיין פרייז. וואס זאל ער טהאן?

אויף לוקסוס איז דא, נאר ווי עס קומט צום רבי'ן — איז ניטא. איך האב אמאל אין מיינעם א דרוש געזאגט א וויטץ וי אזוי מען צאהלט די שכר לימוד יעצט. ער ברייננט פרייטאג די פיידע, זאגט ער צו זיין פרוי: קיידי ,אין גראסערי גיב אב דריי דאלאר, דעם בוטשער ,דעם לענדלארד, און זא ווייטער. אין אבענד, פאר'ן שלאפען גהען : אוי, א בראך! א קלאג! דעם רבי'ן האב איך פערגעסען, עס קומט איהם שוין פאר צוויי מאנאט. איהר זעהט: אלעמען האט ער געצאהלט קעש, נור דעם רבי'ן צאהלט ער מיט א „קלאג“ און מיט א „בראך“! פאר אלעמען איז דא, פארן רבי'ן — א בראך און א קלאג.

ווייל דעם בוטשער מוז ער צאהלען, ווען נים ,וועט ער נים האבען וואס צו עסען; און עסען אין קאלאמבוס'עס מדינה איז נים קיין ברויט מיט קרופניק... א פיקניק איז א מוז... נאר דעם קינד א גוטען רבי'ן — איז א פינפ־

טער ראַד צום וואָגען. וואָס איז דער וואונדער ,אז דער טאַטע זעהט דאָך אליין אויף זיך א קל וחומר: מה דאָך מיין מאַמע אין שוקיאַן האָט מיר גע־לערענט גוט, און נעקענט אויך, און דאָך בין איך וואָס איך בין יעצט... היינט א פשיטא שוין מיין קינד, וועט דאָך געוויס ניט קענען... און אז ער זאָל אפילו קענען, וועט ער דאָך שוין געוויס ניט פרום זיין. נו, ווארום זאָל ער אין גאַנצען לערנען?...

מיינע טהייערע, זייט וויסען ווי לאַנג איהר אליין וועט זיך ניט בע־סערען, וועט אייער קינד אין גאַנצען אָבשטאַרבען מיט זיין נשמה'לע. די תורה זאָגט אין היינטיגער סדרה, און מיר זאָגען עס אלע טאָג אין קריאת שמע: „אויב דו ווילסט, טאַטע, אז דיין זוהנעלע זאָל האָטש עטוואָס זיין א איד, איז בעפאָר דו געהסט איהם לערנען, „והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך", זאָל זיין די רייד פון דער תורה, וועלכע איך זאָג דיר אָן היינט, אויף דיין הארצען, בעפאָר דו אליין זאָלסט עס אָנקני־פען אויף דיין הארץ, דו אליין זאָלסט עס טהאָן וואָס איך האָב בעפאָר דיר אָנגעזאָגט, די מצות עשה פון „וקשרתם". און אז דו וועסט מקיים זיין די מצות תפילין, קען נאָך זיין א האָפענונג אז דיין קינד זאָל אויך מקיים זיין, אז דו וועסט דאָס אנבינדען „על לבבך", אויף דיין הארץ, דאַן „ושננתם לבניך", זאָלסטו עס לערנען צו דיינע קינדער, „ודברת בם", דו זאָלסט ריי־דען מיט זיי, אלע טאָג, „בשבתך בביתך", ווען דו זעצט זיך אין הויז ביי דיין טיש, א ברכה מאַך מיט זיי. דו געהסט שלאָפען, מעריב דאַווענען מיט זיי; געהסט אין וועג, „ודברת בם" און זאָ ווייטער. אָבער דאָס איז אלע גערעדט אז דו אליין דאַווענסט „מעריב", דאַן „ודברת בם"... „בשכבך", ווען דו דאַרפסט זיך באלד לייגען, אז דו לייגסט אליין תפילין, דאַן „ודברת בם", „ובקומך", אין דיין אויפשטעהן, טאַטע זיסער. א מינוט איז דיין לעבען, טאָ וויים ווי איהם צו בענוצען. ווארום זאָל דיין קער־פער פלאָגען דעם גייסט? ווארום מיר קענען ניט פאָדערען קיין פרוכט פון א בוים וועמעס ווארצלען מיר האָבען אליין איבערגעהאַקט... פיעלייכט וועסטו מיר ניט פאָלגען און דו וועסט בעסער איינקויפען זיך בריליאַנטען, פערעל, וועל איך דיר זאָגען אז בריל־יאַנטען זיינען די לעצטע זאַכען וואָס מען שאַפט זיך איין, און די ערשטע וואָס מען פערפיינט, אָבער די מצוות און תורה, וואָס דו לערענסט דיין קינד, דאַרף זיין ביי דיר די ערשטע זאַך, דאַן וועט עס דיר ביישטעהען אויף עוויג און עוויג. פערטונקעל ניט די ריינע נשמה'לע פון דיין קינד, פון הי־מעל איז זי אראָב זעהר ריין, און זעה אז דאָ זאָל עס ניט ווערען פארשמוצט, ווארום דו זעהסט דאָך ווי קלאָהר עס איז דער פרישער שנעע פון דער הויך... דאָך, ווי שמוציג ווערט עס אויף דער ערד!... ווי ריין די יונגע נשמה'לע פון הימעל געהט אראָב — נור עס ווענדט זיך וואו זי פאַלט אריין... מאַך ניט דיין קינד'ס נשמה'לע ווי דער שנעע פון דער ערד...

מיין פריינד, וואך אויף פון דיין שלאף. ניט אומזיסט האבען מיר אזעלכע צרות יעצט... אמאל פלעגט גאט צושיקען די רפואה בעפאר דער מכה, אבער היינט שיקט ער א מכה נאך א מכה... קעשענאוו... האמעל... מאהילעוו... אדעס... קיעו... ביאליס־טאק... זשיטאמיר... און זא ווייטער. די יעצטיגע גרעסטע אידישע צרה פון דער מלחמה, די גרעסטע פון דער היס־טאריע, און דער גרעסטער אונגליק פאר אונזערע ברידער אפילו פארן חורבן בית המקדש... וואכט אויף פון שלאף, טאטעס, מאמעס, קוקט זיך ארום וואס איז מיט אייך...

„אדחלא אכרעך זבינן זבין" (פסחים קי"ג ע"א) אז די זאמד איז נאך אויף דיינע פיס, דאס הייסט, דו קומסט יעצט פון וועג, וואו דו האסט גע־קויפט די סחורה, און די זאמד איז נאך ניט אבגעווישט פון דיינע פיס, געה גלייך און פערקויף, פיעלייכט שפעטער וועט שוין קיין קונים ניט זיין.

דאס זעלבע קענען מיר לערנען אז דיין קינד איז נאך גאנץ יונג, און דו קומסט צוגעהן פון ביזנעס, ביזט מיעד, לערען דיין קינד די מדות וואס דו האסט געלערענט פון דיינע עלטערען, שפעטער וועט ער שוין פיעלייכט קיין קונה ניט זיין צוצונעהמען דיינע רייד.

דאס האבען אונז געזאגט די הייד־ליגע חז"ל, אונזערע פראפעסארען. און אונזערע רבנים יעצטיגע זיינען אויך גרויסע דאקטוירים פאר'ן גייסט. איך בין ניט קיין גרויסער דאקטאר, אבער רעכענט מיר פאר א פעלדשער... און איהר ווייסט דאך אבער וואס מען זאגט אין רוסלאנד, אז א געפראקטי־צירטער פעלדשער איז בעסער צו יוזען צו א קראנקען ווי א גוטער דאקטאר, און דאס וועל איך אייך זאגען אליין א שבח אויף זיך, אז א געפראקטי־צירטער בין איך... און א פעלדשער אז איך בין רעכענט איהר... זאג איך אייך, נעהמט די רפואות פאר אייערע קליינע קינדערלאך, וואס זיינען גייסטיג קראנק. אונזערע רפואות איז בעסער צו נעהמען ווי די רפואות וואס די דאקטוירים גיבען פאר קערפערליכע קראנקהייט. דעם דאקטאר'ס מעדיצין איז א מאל אויסצונעהמען און א מאל ח"ו איינצונעהמען... אבער אונזערע רפואות איז אלע מאל אויסצונעהמען, און נאך א מאל און אפילו אלע וויילע... מיר גיבען אייך צעהן טראפען... מעדי־צין פון דעם אלמעכטיגען פראפעסאר, די עשרת הדברות... גיט די קינדער אלע שטונדע אין א לעפעל וואסער, וואס זיי שעפען דאס אן אין סקוהל... איהר הערט אונז צו, די צעהן טרא־פען מוזען זיין אין גאנצען, ווען איהר פארפעהלט אין זיי איין טראפען, „זכור את יום השבת", טויג די גאנצע רפואה ביינאהע ניט... ווייל ווען איהר וועט דעם טראפען פערפעהלען וועט זיך אויף אייערע ליפען אבשטעלען נאך דער טראפען פון „כבד את אביך" וגו. ווייל זיי וועלען ריידען אויף אייך ניט ווי צו עלטערען. די ביידע האבען א מאדנע שייכות. קוים פארפעהלען זיי דעם טראפען „שבת", פאלט אויך אראב דער טראפען „כבד את אביך" וגו'.

נאך מעהר פאר אלעם דעם ערשטען טראפען, „אנכי ד׳ אלהיך“, גלויבען אז עס איז דא א גאט אויף דער וועלט. אויב ,חס ושלום, עס פאלט אראב דער טראפען גלויבען, פאלט אראב נאך א טראפען, „לא תרצח“, דו זאלסט ניט מארדען, זיך אדער יענעם. ווי לאנג „אנכי, לא יהיה לך אלהים אחרים“ איז געווען ביי זיי האט מען ניט גע־הערט פון פיסטאל־גבורים, פון געז־פייפס, ווארום מען האט געציטערט פאר דעם „אנכי“... דעם טראפען א„נכי“... היט איינווארצלען אין קינד, ווען ניט, פאלט אראב נאך א דריטער טראפען, „לא תחמוד אשת רעך“, דו זאלסט ניט געלוסטען דיין פריינד׳ס פרוי... וואס ביי די ראדיקאלען, שעהנע מענשען, ווי זיי רופען זיך, איך רוף זיי נאך מיאוס׳ער פאר ניגערס... — ביי זיי איז דאס גארנישט...

אלזא, איך פעלדשער געפראקטיציר־טער, גיב אייך די צעהן טראפענס, וועלכע עס האט געגעבען דער רופא עולם פאר אונז אלעמען... אום צו מא־כען פאר׳ן קינד גרינגער צו נעהמען די זיסע טהייערע, ליעבע צעהן טרא־פענס, ווייל דער קינדעד איז גייסטליך קראנק דאכט זיך איהם עס איז ביטע־רע טראפענס, וועל איך אייך געבען צעהן „כללים“, ווי אזוי איהר זאלט מאכען אז דער קינד זאל עס במילא קענען נעהמען און איהם זאלען די טראפענס זיין זיס. איינס, איז דער „אנכי“... איינס, דארף זיין טאטע מא־מע איין דעה, איין געדאנק, איין שטרעבען, איין ווארט, ניט פארביי־טען איינער דעם צווייטען, און אז דער מאן וועט די פרוי פאלגען און די פרוי וועט פאלגען דעם מאן, מוז פון זיי ארויסקומען גוטע פאלגען... און אז איהר וועט זיין איינס, פאראייניגט זיך צו אייך דער איינס, דער אנכי... דאן זייט איהר דריי פארטנער צום קינד, וואס די דריי פארטנערס זיינען איינס און האבען יעדער זיין טהייל אין קינד, און יעדער דארף זעהן גוטעס טהאן פאר׳ן קינד, דאן מוז אייער קינד אייך געוויס ליעבען, און אז ער ליעבט אייך, מוז ער נעהמען דעם טראפען „אנכי“, געוויס... געדענקט ווי איינצוגעבען דעם ערשטען טראפען... געדענקט! אויב איהר רייסט זיך ווי קעץ און שילט זיך ווי בלעם מיט א העסטער סטריט אידיענע, דאן האסט אייך איי־ער קינד, און איהר קענט איהם דעם טראפען ניט געבען, דעם אנכי, ווייל ער זאגט: ווי קומט איהר מיר געבען „אנכי“, אז איהר אליין האט איהם ניט. וואו עס איז ניטא קיין שלום בית רוהט ניט די שכינה אין הויז ביי אייך. נו, וואס זאגט איהר? איך האב פראקטיקע ווי צו געבען מעדיצין?...

„לא יהיה לך אלהים אחרים על פני“, עס זאל ניט זיין צו דיר קיין פרעמדע געטער פאר מיר, ווי לאנג די וועלט וועט שטעהען הייסט עס ,ניט פאר׳ן דור המדבר אליין האב איך עס אנגע־זאגט. אבער, מיינע טהייערע, איך וועל אייך לערנען ווי אזוי איהר זאלט דעם טראפען קענען איינגעבען, וועט זיין דער טייטש „על פני“ בעפאר מיר... איהר פערשטעהט נאך ניט טא הערט זיך טאקע איין... בעפאר דער קינד הויבט אן אין סקוהל געהן דארפט

איהר איהם ניט לאָזען געהן אין קינדער גאָרטען. אויב דער קינד ווייסט נאָך גאָרנישט פון א אידעש וואָרט, נאָר איהר זאָלט איהם לערנען א ברכה מאכען, א ביסעל עברי, פיעלייכט איין אנפאנג חומש, און לויפט ניט וואָס שנעלער אריינגעבען איהם אין סקוהל, נאָך די זעקס יאָהר וועט צייט זיין איהם אריינצוגעבען אין סקוהל. די אידישקייט דאַרף ביי אייך זיין פריהער ווי אנדערע פרעמדע ארבייט... „לא יהי' לך אלהים אחרים“ ,קיין פרעמדע דיענסטע זאָלסטו ניט האָבען, בעפאָר דו לערענסט דיין קינד אידישקייט, „על פני“, בעפאָר מיר... אימער בעפאָר אלע ארבייט פרעמדע, מוז מען טהאָן פאר גאָט.

פאָטער און מוטער, אז איהר רעדט עפּעס איינער צום אנדערן, גלויבט זיך איינער דעם אנדערן, נאָר געברויכט ניט קיינע שבועות, שווערט ניט, וועט דער קינד ניט האָבען קיין נאטור צו שווערען. פון שווערען אויף אמת קומט ארוים דער שווערען אויף פאלש... נאכהער ווערט דער קינד אין גאנצען א ליגנער. ליגען בריינגט צו גנבה'ס, און זאָ ווייטער.

נעהמט פון א פעלדשער מעדיצין, און בעטראכט אז עס איז ריכטיגע מעדיצין... ווארום וואָס איז דער גאנצער לעבען אויף דער וועלט?... איך האָב געלעזען, איך געדענק ניט וואו, ווי איינער שילדערט דעם מענשענ'ס לעבען: וואָס איז דער לעבען? א ביסעל טרעהרען ,א ביסעל שפּאַס, א ביסעל קנאה, א ביסעל האַס, א ביסעל ליעבע, א ביסעל געלעכטער, א ביסעל זיפצען, א ביסעל קלאָג, דער פאָרהאַנג פאַלט— און א גוטען טאָג...

וואָס איז דאָס לעבען ? א ביסעל שרעק, א ביסעל חלום, א ביסעל מזל טוב, א ביסעל עליו השלום, א ביסעל מאכט, א ביסעל טראכט. דער פאָרהאַנג פאלט — און א גוטע נאכט...

דאַן, ווען איהר זאָלט אָבער וויסען ווי צו געבען די מעדיצין אייערע קינדער, דאַן זייט איהר זיכער אז אייער פאָרהאנג פאלט ניט קיין מאָל, דאַן הויבט איהר ערשט אָן לעבען, איהר זייט נאָר אוועק פון דער סצענע, אָבער דאָרטען איז ערשט דער לעבען. ווען? ווען אייערע קינדער וועלען זיין אידען, „ולמדתם את בניכם“, ווען איהר וועט לערנען מיט די קינדערלאך אייערע, דאַן זייט וויסען אז איהר וועט לעבען אימער, „למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה“, וועלען אייערע טעג און אייערע קינדער'ס טעג געמעהרט ווערען ווי לאנג איהר וועט לעבען אויף דער ערד, און אז איהר וועט אָבשטארבען וועט אויך זיין „ירבו ימיכם“, עוויג לעבען, עוויג, עוויג, ווי לאנג די וועלט וועט עקזיסטירען. דאָס הייסט, קיין מאָל ניט אָבשטארבען,, און איהר וועט לעבען עוויג, „כימי השמים על הארץ“, ווי לאנג דער הימעל וועט עקזיסטירען אויף דער ערד, — עוויג.

קכ"ד

ברכה וקללה

„ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשד תשמעו וגו' והקללה אם לא תשמעו“ וגו'

קריך אויף דעם לעבענס־לייטער, פון טרעפ צו טרעפ, וועסטו פיעלייכט דערגרייכען דאס העכסטע. ווען אבער דו וועסט די טרעפ היפען, קענסטו זיך פארפלאנטערען און אראבפאלען — און וועה איז דעם געפאלענעם...

יא, וויפיעל האבען מיר דאס יעצט אזעלכע וואס היפען די שטאפלען, דארום פאלען זיי טאקע באלד אראב. מען וויל ארייכאפען וואס עס בעלאנגט ניט צו איהם. ער וויל נאכטאנצען וואו ער קען ניט, ער דענקט דאמיט צו זיין א געבענשטער. אבער ניין! די גרעסטע קללה איז דאס, הן אויף דער וועלט, הן אויף יענער וועלט.

אויף דער וועלט איז אויך אפטמאל פאלט ער אזוי פיעל אראב נאכטאנצענדיג און נאכשפרינגענדיג די אלע וואס קענען טאנצען. ער פאלט פון לייטער אין טיעפען קעלער, און אפטמאל אונטער אייזערנע שלעסער, מיט אייזערנע גראטעס...

פון יענער וועלט איז ער געוויס געפאלען. באלד ווי ער קריגט די ברכה הערט ער אויף זוכען זיך אנצוגרייטען פאר יענער וועלט. אלזא, דענקט ער אז דאס איז א ברכה. ניין, דאס איז א קללה. א ברכה הייסט, אז דאמיט וואס ער האט עולם הזה זאל ער ניט אנוועהרען די עוויגע וועלט, די וועלט וואו מען לעבט אייביג, אבער אז דאמיט ווערט ער אן יענע וועלט, דאן איז ער דער גרעסטער אונגליקליכער. „ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה“, זעהט דאך דאס איך גיב פאר אייך א ברכה היינט, אבער חס ושלום, די ברכה קען הייסען וקללה, אויך א קללה. „את הברכה“, אט די ברכה איז פאר אייך ווען „אשר תשמעו“, אז איהר וועט צוהערען צו די מצות... „והקללה“, ווען איז דאס א קללה די ברכה וואס איהר האט „אם לא תשמעו“, ווען איהר וועט ניט צוהערען. פערשטעהט מען גאנץ גוט אז אפילו וואס אונז דאכט זיך א קללה, ער ברענגט זיין חיונה מיט פיעל מיהע, אבער אז ער איז מקיים מצות ד', איז דאס אליין א גרויסע ברכה.

קכ"ה

לצדקה

„וחי אחיך עמך"

דיין ברודער זאָל לעבען מיט דיר— דער אוהל יעקב זאָגט: עס איז פאַראַן גבירים קמצנים, וואָס זיי גיבען ניט קיין צדקה, נאָר אז זיי ווערען קראַנק דאַן בעזינט ער זיך, אָדער די פאַמיל־יע, און מען הויבט אָן טהיילען צדקה, כדי ער זאָל געזונד ווערען. אזא צדקה גלייכט ניט גאָט, וואָרום גאָט וויל אז דער גביר זאָל אויך זיין געזונד, נאָר אז געזונדערהייייד גיט ער ניט, מוז מען דאָך איהם קראַנק מאַכען, כדי דער אָרעמאַן זאָל געניסען. אלזא, איז דאָך ווען דער אָרעמאַן הויבט אָן לע־בען פון דעם קראַנקען גביר, ליגט דאָך דער גביר אין יסורים, זאָגט די תורה: ניין, גביר, איך וויל ניט אזוי, נאָר איך וויל אז דו גיסט, זאָלסטו אויך גע־זונד זיין, „וחי", און ער זאָל לעבען פון דיין געלד, דער אָרעמאַן, „אחיך עמך", דיין ברודער זאָל לעבען מיט דיר צוזאַמען, אבער ניט אז דוא האלסט ביים שטאַרבען.

איך האָב געהערט א שעהנעם וויץ פאַר די קמצנים .א גרויסער גביר, און נאָך א גרעסערער קמצן איז ער געוועזן, קיין מאָל א פעני ניט געגעבען, ער איז געפעהרליך קראַנק געוועזן, האָט ער אויף זיין קראַנקען בעט ליגענדיג געהייסען אריינשיקען אין שוהל פופ־ציג דאָלאַר פאַר אָרעמע לייט. אז ער איז געזונד געוואָרען האָבען זיייי איהם געוויזען דעם רעכענונג פאַר די גאַנ־צע צייט ,און אויך די פופציג דאלאַר, וועלכע זיי האָבען אין שוהל געגעבען. רופט ער צו זיין פרוי און שרייעט אויף איהר: שטייטש, ווי גיט מען דאָס גאַנצע פופציג דאָלאַר? זי האָט גע־ענטפערט: שטייטש, וואָס פרעגסטו גאָר, דו האָסט דאָך אזוי געהייסען. האָט ער געענטפערט: אָט יעצט זעה איך ווי קראַנק איך בין געוועזן, אז אזוי שטאַרק איז דאַן געוועזן די היץ ביי מיר, אז איך האָב גאַנצע פופציג דאָלאַר אוועקגעגעבען...

קכ"ו

לצדקה

„נתן תתן ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה
יברכך ד' כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי
מצוך לאמר פתח תפתח את ידך לו"

דו זאָלסט דעם אָרעמאַן געבען און

עס זאָל דיר ניט באַנג טהאָן ווען דו

גיסט איהם, דען צוליעב דעם וועט דיר גאָט בענשען, דען עס וועט ניט פערמידען ווערען אן אביון אין לאנד. פיעלע פרעגען דעם שייכות „כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" צו דאנען, ווער וואָלט דען זאָגען אנדערש, אז עס וועט ניט זיין ארעמע לייט?

נאָר דאָס איז איינפאַך, א קארגען רופט מען קמצן .דאָס איז פון דעם וואָרט „קומץ ידיו", ער האלט אימער פערמאכט זיינע הענט, און אז ער גיט שוין יא אמאָל, גיט ער מיט איין פינגער. די איבעריגע פינגער האָט ער מורא צו עפענען. אזא חברה־מאַן — אפילו ווען ער גיט שלום, גיט ער אויך נאָר מיט צוויי פינגער, ווייל ער האָט מורא, פיעלייכט שיט זיך עפּעס אוים פון זיין האנד.

דארום איז זיין צדקה וואָס ער גיט פאר דעם ארעמען נעביך, קיין הילף, ווייל ער פארגינט איהם ניט, ווען ער וואָלט איהם געבען מיט אן אפענער האנד, און אלע וואָס גיבען איהם וואָלטען אזוי טהאָן, וואָלט דער ארעמאַן האָבען מזל ברכה, אין די געלד און מעגליך אז ער זאָל קענען נאָכהער אויפהערען צו נעהמען, אבער אז ער גיט איהם מיט הארץ־וועהטאָג און מיט א פערמאכטע לאַפּע... האָט די געבעכץ קיין מזל ברכה ניט...

דארום זאָגט אָן די תורה: „נתן תתן לו", געבען זאָלסטו איהם געבען, אבער „ולא ירע לבבך בתתך לו", דיין הארץ זאָל ניט וועה טהאָן, ניט שלעכט זיין, ניט מיט פארמאכטע הענט, הייסט עס, „כי בגלל הדבר הזה יברכך ד'", דען צוליעב דעם וואָס דו וועסט איהם געבען מיט אן אפענע האנד, מיט שמחה, ניט מבייש זיין איהם, וועט ער דאָך האָבען ברכה, דער ארעמען, וועט דיר גאָט צאָהלען מדה כנגד מדה, צוליעב דעם, אז דו זאָלסט זיין געבענשט פון גאָט, און נאָך א פעולה וועט זיין מיט דיין ריכטיגען און מוטהיגען געבען, אז דער ארעמאַן וועט אויפהערען זיין אן ארעמאַן, אבער אז דו וועסט איהם געבען מיט א „רע לב", דאַן „לא יחדל אביון מקרב הארץ", וועט אימער זיין ארעמע לייט... „על כן אנכי מצוך", דארום פארזאָג איך דיר, און „לאמר", דו זאָלסט דעם צווייטען אויך אזוי זאָגען: „פתח תפתח את ידך לו", עפענען זאָלסטו דיין האנד צו איהם, מיט אלע פינגער, ניט מיט צוויי, דאַן וועסטו גליקליך זיין פון גאָטעס ברכה.

קכ"ז

לצדקה

איך האָב א סימן מובהק ווער עס איז פון אָרדען ברית אברהם, וואָס אברהם אבינו האָט געגרינדעט, דאָס הייסט אז ער איז א ריכטיגער קינד

פון אברהם אבינו, פון כלל ישראל, און ער איז ניט קיין קראנקער, און אָפט ווייס איך ווי ווייט ער איז קראנק. דעם סימן נעהם איך פון א דאָקטאָר מעדיציין, ווען ער קומט צו דעם קראנקען, נעהמט ער זיין האנד און טאַפּט זיין פולס. דאן ווייסט דער דאָק־טאָר ווי זיין שוואכקייט איז גרויס, און אזוי ווייס איך, דאָקטאָר פאר דער נשמה. איך זעה א איד שטעהט אנ־געטהאָן אין טלית און תפילין און דאַ־ווענט, ווייס איך נאָך ניט אויב ער איז אויף אן אמת געזונד אין גייסט אדער ער איז קראנק. ווען איך בעט איהם א נדבה פאר אן אונגליקליכען, טאַפּ איך אן וואו ער האלט מיט זיין פולס, מיט זיין הענטעלע, מיין איך, ווי די שוואכקייט פון זיין הענטעלע איז, ווי לאנג עס נעהמט ביז ער ברייננגט אריין די הענטעלע אין פאקעט, און נאָך די קרעפּטען נאָך, וואס ער שלעפּט ארויס פון פאקעט. א מאָל איז זיין לאַפּ־קעלע אזוי שוואך, אז ער שלעפּט קוים ארויס איין פעני, און עס נעהמט א האלבע שטונדע ביז ער דערלאנגט עס, — דאן ווייס איך אז זיינע תפילין אפילו, די קאָפּ זיינע, איז טריפה, און די תפילין איז פסול. ווייל אזא הענ־טעלע קען געוויס ניט לאָזען איבערזעהן זיינע תפילין, אפילו ניט איין מאָל אין פופצעהן יאהר.

קכ"ח

לצדקה

עס ווערט דערצעהלט ווי אזוי עס ווערט געכאפּט די מאַנקי. זי גליכבט זעהר קליינע ניסלעך, נעהמט דער מאן אזא באָטעל, וואס א ליידיגע הענטע־לע קען די מאַנקי אריינטהאָן אין באָ־טעל, און ער בינדט אָן די באָטעל אן א בוים, און ער בעהאלט זיך. די מאַנקי דערשמעקט די ניסלעך, לויפט זי צו און טהוט אריין די הענטעל אין באָטעל, נעהמט א פולע הענטעל מיט ניסלעך און קען ניט ארויסשלעפּען די הענטעל צוריק, אבער זי לאָזט די ניס־לעך ניט ארויס פון הענטעל. דער מאן געהט צו און נעהמט איהר אָן. אפילו דאן לאָזט זי ניט איין די ניסלעך. שטייטש, מאַנקי, אז דו זעהסט אז די ניסלעך מאכען דיר אונגליקליך, דו ווערסט געפאנגען, טאָ לאָז עס איין. אָבער ניין, זי האלט עס, און דער מאן נעהמט איהר געפאנגען. און ווען קען ער ערשט בעפרייען איהר הענטעל פון דער באטעל, ערשט דאן, ווען ער גיט איהר א גוטען קלאַפּ אין הענטעל, דאן שיטען זיך אויס די ניסלעך און ער קען צונעהמען די באטעל פון איהר...

ניט אומזיסט זאָגט דארווין, ימח שמו, און די ראדיקאלע צייטונג פ... אז מיר שטאַמען פון מאַנקים... פאר

זיי זאָג איך א וויטץ, וואָס ווערט דער־צעהלט אז א קינד האָט געפרעגט זיין טאַטען: פּאפּא, דער פ. זאָגט אז מיר שטאַמען פון מאַנקים, איז דאָס אמת אָדער ניט...

דער פאָטער זאָגט צו איהם: מיין קינד, איך ניט, איך שטאַם ניט פון מאַנקים, פיעלייכט דו, מיין קינד יא... אלזא, פ. — איך און אלע אנדערע ניט, נור דו יא... און ווער נאָך — די חברה וואָס קלייבען די ניסלעך, קלייבען פור־לע הענטלעך ,און האלטען פערסמאכט און לאָזען זיך ניט עפענען פאר קיין פאל, זיי מעגען אפילו פארכאפּט ווע־רען... און מען גיט ניט... מען עפענט ניט, נור דאן ווען מען גיט א גוטען קלאַפּ... זיי פון הימעל... דאן עפענט מען א ביסעל די האנד... אָט, דארווין און די ראדיקאלע צייטונג, און די אייניגע שטאַמען פון מאַנקים, אבער מיר ניט...

קכ"ט

לצדקה

„ויאמר מנוח אל מלאך ד' נעצרה נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים ויאמר מלאך ד' אם תעצדני לא אוכל בלחמך"

מנוח זאָגט צום מלאך: פיעלייכט האָבען מיר די עהרע מיר זאָלען דיר אויפהאלטען? עס וועט נעהמען אייני־גע שטונדען, מיר וועלען מאכען א דיננער פאר דיר, יונגע ציגען־פלייש. זאָגט דער מלאך: אויב דו וועסט מיר אויפהאלטען, וועל איך דיין ברויט ניט עסען.

פריינדע, וואָס איז דער געדאנק „מיר וועלען דיר אויפהאלטען"? און וואָס איז דער ענטפער „אויב דו וועסט מיר אויפהאלטען וועל איך דיין ברויט ניט עסען"? ווער רעדט פון ברויט? דאָ ווערט דאָך גערעדט פון א גדי עזים?

עס זיינען דא אזעלכע לייטע, וואָס זיי גיבען א מאָל אן אורח עסען, אָדער א נדבה צו אזא אורח וועלכער עס קלינגט מיט איהם א וועלט, א גרוי־סען מאן, א גרויסען רב, א גרויסען דרשן, ווייל עס וועט זיי ארויסקומען כבוד דערפון... א בער א געוועהנלי־כען אידען וועלען זיי קיינמאָל ניט געבען.

מנוח, דער גראָבער יונג, מנוח, וואָס דער תלמוד זאָגט אויף איהם „עם הארץ היה" ,ער איז געווען אן גראָבער יונג, פּראָסט וואָס הייסט פּראָסט, מן הסתם קארג וואָס הייסט קארג, האָט קיין ארעמאן, א פּראָסטען אידען, קיין מאָל גאָרנישט געגעבען, נאָר א גרויסען געטליכען מאן גיט ער יא א מאָל עסען.

דארום זאָגט ער: „נעצרה נא אותך“, מיר וועלען דיר אויפהאלטען, קיין אנדערען גיבען מיר ניט, ווייל זיי זייַנען אזוי און אזוי... און מיר וועלען מאכען פאר דיר א ציִגעלע.

זאָגט דער מלאך: אויב קיין אנדערען גיסטו ניט, נור וואו עס קומט דיר ארויס א כבוד דארט גיסטו, דאַרום ווילסטו פאר מיר מאכען א דיננער, „אם תעצרני“, אויב דו דענקסט נאָר מיר צו פערהאלטען, אבער קיין מאָל טהוסטו עס ניט, וויל איך ניט עסען ביי דיר קיין זאַך. דיין ברויט אויך אפילו ניט. ווייל ביי א קארגען מאַהר מען ניט עסען, ניט אזוי פלייש, אפילו ניט קיין ברויט...

ק״ל

לצדקה

„וטוב רש מאת כזב“ (משלי י״ט כ״ב)

עס איז בעסער צו זיין אָרעם, עהדער א ליגנער. איך האָב עס קיין מאָל ניט פערשטאנען, די אייניגע ווערטער „עס איז בעסער ארעמקייט עהדער א ליגנער צו זיין“. וואס איז דאָס פאר א פערגלייך? נור די וועלט לערענט אלעס, אפילו א פסוק צו פערשטעהן אויך.

איין מאָל נאָך א דרוש, ווי איך האָב אבגעזאָגט, געהט צו א מאן צו מיר און זאָגט מיר: רבי, איהר האָט גערעדט פאר דער און דער ישיבה, איך בין יעצט אין ביזנעס, נור עס קען זיין אז די צייט געה איך עפענען א גרויסע סטאָר... און אויב עס וועט מיר מצליח זיין וועל איך געבען פינף־און צוואנציג דאָלאר פאר דער ישיבה יעדען יאָהר. יעצט קען איך ניט געבען. איך וואָלט גערעבען, נור איך האָב ניט.

דער מאן האָט געמאכט די ביזנעס, און איך האָב געהערט אז ער איז אמת מצליח. דאן בין איך צוגעגאנגען צו איהם און ער האָט מיר אפילו שוין ניט דערקענט. נאָר איך האָב איהם דערמאָהנט וועגען זיין פערשפּרעכען. ער האָט אפילו ניט געוואָלט אויסהערען, און געבען אוודאי ניט. דאן האָב איך פערשטאנען און איהם געזאָגט: „טוב רש“, בעסער וואָלט געווען ווען איהר בלייבט אן ארעמאן, דאן זייט איהר דאָך געווען דער שעהנסטער און גרעסטער בעל צדקה, ווייל איהר האָט דאָך געוואָלט געבען פינף און צוואנציג דאָלאר, עהדער יעצט, אז איהר זייט גוט אָב, און איהר זייט א ליגנער... „טוב רש מאיש כזב“.

קל"א

לצדקה

„גדול המעשה יותר מן העושה" (בבא בתרא ט')

דער וואָס געהט צוזאַמענקלייבען פאַר ארעמע לייט, ער איז אין כלל אַן אויפּטהוער פאַר די אונגליקליכע, עלענדע, ארעמע מענשען, איז ער א סך גרעסער פאַר די ביי וועמען ער נעהמט די צדקה, ווייל עס איז זעהר שווער דאָס צו טהאָן... אמת טאַקע פון פיעלע מענשען וועט ער האָבען כבוד דערפאַר, אבער א סך מעהר זיינען איהם מבזה.

איך האָב געהערט דערצעהלען פון דעם צדיק תמים, הרב ר' נחום ז"ל, ער פלעגט טאָג און נאַכט ניט רוהען איין וויילע און אימער געהן קלייבען. ער האָט ישיבות אויסגעהאַלטען, ארעמע פאַמיליעס, און אַלע אונגליקליכע מענשען געהאָלפען. ער איז א מאָל אריין צו א רשע בעטען א נדבה. האָט דער רשע איהרם ארויסגעשטויסען פון הויז און דערלאַנגט א פּראַסק אין באַק און געשריען: ווארום געהסטו אימער צו מיר בעטען נדבות?!

דער צדיק האָט געלאַסען געענטפערט: דער פּראַסק איז א גוטע נדבה פאַר מיר. אלזאָ, מיר האָסטו שוין א נדבה געגעבען, אבער פאַר די ארעמע לייט וואָס געהען נעביך אוים פון הונגער, פאַר זיי וואָס וועסטו געבען? ער האָט איהם געגעבען א שעהנע נדבה, ווייל ער האָט איינגעזעהן די גרויסקייט און דעם אמת פון דעם צדיק תמים. נאָך א מאָל איז ער געקומען צו איהם, האָט דער רשע אויסגעשריען: געה פון דאַנען! איך האָב דיר פיינד ווי חזיר! רופט זיך אָב דער צדיק: איך האָב גרוים פערגעניגען דאָס צו הערען פון דיר, ווייל יעצט זעה איך אז דו האָסט שטאַרק פיינד בשר חזיר, אויב דו האָסט חזיר פיינד ווי מיר, דאַרף מען בעסער ניט האָבען, ביזטו דאָך א פרומער יהודי, טאָ גיב פאַר דיינע ארעמע ברידער עטוואָס.

אלזאָ, דערפון קענען מיר זעהן ווי שלעכט, ווי שווער, ווי בזויה'דיג עס איז צו זיין אַן אויפקלייבער פון צדקה. אבער ווי גליקליך איז ער, ווי גרוים איז ער, ווי גרוים וועט זיין זיין שכר! ווייל עס איז שווער. זאָגען די חז"ל: „גדול המעשה יותר מן העושה."

קל"ב

לצדקה

„חסד וזכח"

צוויי אלטע לייט זיינען צוזאמען געגאנגען אויף סוכות אין ירושלים, צו שעכטען קרבנות, מקיים זיין וואס די תורה האט געזאגט: דריי מאל א יאהר זאל מען אויפגעהן אין ירושלים, פסח, שבועות, סוכות. ווען זיי זיינען שוין אין מיטען וועג גווען, האבען זיי דערזעהן א מענש ליגט אויפ'ן פעלד. זיי זיינען צוגעגאנגען צו איהם, און ער האט זיי דערצעהלט אז ער איז געפעהרליך קראנק ,דען ער איז אויך געגאנגען קיין ירושלים, און ער איז פלוצלונג קראנק געווארען. איינער פון זיי ביידען האט געזאגט: ער קען נאר צוגעהן אין דעם נעקסטען דארף אום אנצוזאגען אז מען זאל דעם קראנקען צונעהמען ,און זיי זאלען פאר איהם טהאן וואס מעגליך איז, אבער איך קען דא ניט בלייבען מיט'ן קראנקען, ווייל איך אייל מיך צו קומען קיין ירושלים, צו בריינגען מיינע קרבנות.

דער צווייטער איז אבער אנדערש געזאנען געווען. ער איז איבערגעבליבען מיט'ן קראנקען ,ער האט איהם אין דעם נעקסטען דארף געבראכט, ער האט ניט אבגעטרעטען פון זיין בעט אויף א סעקונדע, און ווי גרויס איז געווען זיין שמחה אז ער האט געזעהן אז דער קראנקער בעסערט זיך ,נאר איז צייטענווייז טרויעריג געווארען, ווייל ער האט ניט געקענט דעם מאל זיין אין ירושלים. און אז דער קראנקער איז אין גאנצען געזונד געווארען, איז שוין געווען נאך סוכות. דער קראנקער האט זיך געזעגענט און אבגעדאנקט דעם אלטען ,און איז זיך אוועק זיין וועג. דער זקן איז אוועק אהיים אין זיין שטאדט גלעד.

דער ערשטער, זיין פריינד, איז אבער געקומען אין ירושלים צו דער צייט, און אז ער איז דעם ערשטען טאג אריינגעגאנגען אין בית המקדש האט ער זיך זעהר פערוואונדערט, ווייל ער האט דערזעהן זיין פריינד, דעם זקן, וועלכען ער האט איבערגעלאזען מיט'ן קראנקען. ער וויל צוגעהן צו איהם, ער זעהט אז אט, דאכט זיך, שטעהט ער נאהענט נעבען איהם, און וואס מעהר ער געהט צו איהם אלץ ווייטער ווערט זיין פריינד, דער זקן, פון איהם, און ער קען צו איהם ניט צוגעהן.

אזוי איז געווען דעם אנדערען טאג, און אלע טעג פון גאנץ סוכות. דער וואונדער איז איהם געווען זעהר גרויס. דערצעהלט האט ער קיינעם ניט. דעם לעצטען טאג האט ער דערזעהן וויעדער דעם זקן, אבער מיט אזא שעהנעם פנים, אז עס האט געשיינט פונקט ווי די זונן אין הימעל ,און ער האט וויעדער געוואלט צוגעהן צו איהם. ער ווינקט איהם מיט די הענט, און ער דערווייטערט זיך אלץ פון איהם.

און ווי דער זקן וואס איז געווען אין ירושלים איז געקומען אהיים, אין דעם

שטעדטעל וואו זיי ביידע וואָהנען, ער זעהט אז זיין פריינד דער זקן געהט צו איהם צו און גיט איהם די האנד שלום, און ער בעט איהם גלייך: מיין פריינד, דערצעהל מיר אלעס ווי עס איז פאָרגעקומען אין ירושלים, ווי עס איז מיט דיר געגאנגען אין בית המקדש, און וועגען דעם יום טוב סוכות, ווי ער איז געפייערט געוואָרען.

ווארום פרעגסטו מיר, מיין פריינד, און וואו ביזטו געווען? דו ביזט דאָך אויך געווען אין ירושלים און אויך אין בית המקדש ,און ווארום ביזטו טאקע געלאָפען פון מיר, וואס פאר א שלעכטעס האב איך דיר געטהאָן, מיין טהייערער פריינד?

וואָס רעדסטו? ווען איך וואָלט דיר ניט געקענט, וואָלט איך געזאָגט אז דו ביזט א לץ. צו דען ווייסטו ניט אז איך בין געבליבען מיט דעם קראנקען, ועלכען מיר ביידע האָבען געפונען אין פעלד?

מיין פריינד, איך שפּאָט פון דיר גאָר ניט, איך וויל טאקע אז דו זאָלסט מיר אויסהערען. זיי וויסען, אז איך האָב דיר געזעהן אלע טאָג אין בית המקדש, און ער האָט איהם אלעס דערצעהלט, און זיי האָבען זיך ביידע געוואונדערט, וואָס דאָס איז פאר א מין זאַך, און זיי האָבען עס אימער און אימער דערצעהלט זיך איינער פאר דעם אנדערען.

אין א געוויסען טאָג, ווען זיי זייינען געזעסען ביידע אין גאָרטען, דערזעהען זיי עס געהט א מאן צו זיי, און זיי האָבען איהם דערקענט אז דאָס איז געווען דער קראנקער, און ער האָט זיך פאר זיי באלד ארויסגעגעבען און געזאָגט מיט די ווערטער צו ביידען: זייט וויסען אז איך בין דאָס דער קראנקער וועלכען איהר האָט געפונען אין פעלד, און זייט וויסען אז איך בין אליהו הנביא, און גאָט האָט אייך געוואָלט אויספּרובירען ווי אזוי איהר וועט האנדלען. אלזא, דו זקן, וואָס דו האָסט ניט אבגעטראָטען פון מיר און דו ביזט ניט געגאנגען אין בית המקדש, האָט מיר גאָט געהייסען דיר זאָגען אז דו האָסט זעהר גוט געטהאָן און דו ביזט אין בית המקדש אויך געווען. וואויל איז צו דיר, וואויל צו דיין נשמה. און דו, זקן, דו האָסט אויסגעקליבען אין אזא צייט זבח מעהר פאר חסד, און געלאָזען אן עלענדען אויף דער ערד, דיין ארבייט געפעהלט ניט גאָט, און דו ביזט פאררעכענט דעם מאָל ניט פון די וואָס זיינען געווען אין בית המקדש. נאָר זיי וויסען, אז דיין חטא וועט פארגעבען ווערען מיט חסד ,אז דו וועסט פון יעצט טהאָן פיעל צדקה, וועט דיר פארגעבען ווערען. און ער איז פערשוואונדען געוואָרען פון זייערע אויגען.

לערענט, שטודירט פון דיזער געשיכטע ,וויפיעל איהר קענט. גאָט געפעהלט ניט פרומקייט אָהן גוטסקייט, ביידע אין איינעם איז גוט. און אזוי ווי דאָ האָט ניט געקענט זיין ביידע צוזאמען ,איז נאָך דאצו פקוח נפש, איז העכער געשטאַנען ווי געהן אין בית המקדש דעם ראטעווען א מענשען.

קל"ג

מצבה

„כי האדם עץ השדה"

דער מענש איז דער בוים פון פעלד. אין פיעל היגזיכטען איז דער בוים און דער מענש גלייך, ווי איך האָב שוין פון דעם געשריבען אייניגע מאָל. אבער יעצט וויל איך ווייזען זייער גלייכקייט, אנטקעגען דעם וואָס איהר זייט דאָ היינט צוזאמענגעקומען אלע אבצוגעבען דעם לעצטען כבוד אייער פאָטער, מיט דעם וואָס איהר שטעלט פאר איהם זיין אנדענקען, דעם שטיין וואָס מיר זעהען דאָ מיט אונזערע אויגען.

מיר האָט מען געבראכט צו זאָגען אייניגע ווערטער אויף דעם נפטר, פאר וועמען דער שטיין איז געשטעלט געוואָרען. איך האָב איהם ניט געקענט, ווי קען איך זאָגען מעלות אויף איהם? נור ווען איך זאָג „כי האדם עץ השדה", דער מענש איז א בוים, א בוים איז דער מענש, קען איך זאָגען, און קען ווּיסען און מען דארף ניט קוקען אויף די חסרונות, וואָס יעדער מענש מוז האָבען, און איך וועל אייך נאָר זאָגען די מעלות, און מען מעג עס טהאָן, און מען דארף אזוי טהאָן, ווי לאַנג דער מענש לעבט קען מען זיינע מעלות ניט מעסטען, און מען מעסט אימער גאָר חסרונות. די גמרא זאָגט אין עירובין (מ"ג ע"ב) „הרוצה למדוד גבהו של דקל, מודד קומתו וצל קומתו" — דער וואָס וויל מעסטען ווי הויך דעם בוים איז, און ער קען ניט ארויפּקלעטערען, זאָל ער מעסטען זיין הויך און די לענג פון זיין „צל", דאָס איז זיין שאָטען, און נאכהער מעסטען ווי לאַנג עס איז דער שאָטען פון בוים. דאַן וועט ער ווּיסען ווי הויך דער בוים איז. דאָס איז אלעס גערעדט אז דער בוים שטעהט אין זיין וואָרצעל, אבער אז דער בוים פאלט, און ער ליגט לעבען מענשען, דארף ער ניט מעסטען זיך מיט זיין שאָטען און דעם שאָטען פון בוים, נאָר ער דארף מעסטען דעם בוים אליין.

דער בוים איז דער מענש, ווי לאַנג ער לעבט, מעסט מען איהם דורך זיין שאָטען, און פון וואַנען ווייסט ער זיין שאָטען? פון זיין הויך, מיט זיין שאָטען, און זאָ ווייטער, פון זיינע חסרונות. אבער אז דער מענש ליגט שוין, ער איז געשטאָרבען, דאַן פערשווינדעט דער שאָטען, און מען מעסט איהם אָהן שאָטען, דאָס הייסט אהן חסרונות ,נור די מעלות אליין.

זייט ויסען, אונטער דיזען בערגעל ליגט א איד, וואָס האָט אלע טאָג געדאווענט. דאָס איז יעצט א „יקר המציאות". אלע טאָג געלעגט תפילין, דאָס איז שוין גאָר ניט אבצושאצען ווי טהייער עס איז בזמן הזה. ער האָט כשר געגעסען, שבת געהיט, קורץ — א איד, מיט'ן פולען זינען איד...

קל"ד

מ צ ב ה

„עד הגל הזה ועדה המצבה", דער שטיין איז אימער דער עדות, די מצבה זאָגט, ווער אונטער איהר ליגט, א איש צדיק, א בעל מדות, אן עסקן במצות, די גאנצע חברה זאָגען עדות, ווייל זיי ווייסען די מעלות פון דעם מאן וואָס רוהט דאָ, אונטער דעם בערגעל ערד.

נאָר פאר אייך, קינדער און ברידער און שוועסטער, פריינד און בעקאנטע, וועל איך זאָגען ווי יעקב האָט גע־זאָגט אויף דעם שטיין וואָס ער האָט געלעגט צוקאָפּען „והאבן הזאת יהי' בית אלקים", אָט דער שטיין זאָל פאר אייך זיין א בית אלקים, א געטליכער געצעהלט, איהר זאָלט לערנען פון דעם אויפשריפט וואָס איהר אליין האלט יעצט פאר א כבוד, דעם שעהנעם אויפ־שריפט אויף דעם שטיין, זאָל דער שטיין זיין פאר אייך א לעהרע ווי מען דארף זיך פיהרען אויף דער וועלט, און דאמיט וועט הייסען דער שטיין א געטליכע הויז, אזוי ווי אין א געט־ליכע הויז לערענט מען מוסר, אזוי זאָלט איהר מוסר זיך לערנען פון דעם שטיין, אויב ניט, איז א שאַנדע פאר אייער טאַטען אין קבר.

אין בהעלותך זאָגט די תורה: „ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו", איהר זאָלט ריידען צום שטיין, און ער וועט געבען וואסער .איך רייד יעצט צום שטיין, דער שטיין וואָס שטעהט אויף אייער פאָטער'ס קאָפּ, און עס מאכט אז ער גיט פון אייערע אויגען וואסער. איהר גיסט טייכען טרעהרען. משה האָט געשלאָגען דעם שטיין, און געגעבען וואסער. קינדער, פריינדע, בעזוכט אָפט דעם שטיין, קומט גיסט אויס אייערע געפיהלען דאָ ביי דעם שטיין, הערט וואָס איך זאָג אייך אָן, ווארט ניט אז מען זאָל מיט א שטעקען ציהען וואסער. דאָס הייסט ווען דער רבש"ע שטראָפט ח"ו, ווער־מען פון אייך, דאן וועט איהר גיסען וואסער אויף דעם שטיין, אז עס וועט אויסווייזען אזוי ווי דער שטיין וואָלט גיסען וואסער. רעדט בעסער צום שטיין אין פריידען, ניט אין ליידען, ניט דורכ'ן שטעקען, נאָר דורכ'ן רייד־דען.

קל"ה

א סימן אויף פרומקייט

„ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים"

מיר זעהען אז די וואס קומען דאווענען און זיינען ווייזט אוים אויבען אויף פרומע יהודים, און עס איז פאלש. מיר קענען זיי באלד דערקענען, צום ביישפיעל, זאלען מיר א ווייל גיין אין א האלל, וואו מען טאנצט, אנשים ונשים, און זעהן אויב זיי שלאפען איין אין מיטען טאנצען, אויב זיי דארפען שמעקען טאבאק אין מיטען שפיעלען פון כאהר מיוזיק. ווען נים וועלען זיי אנטשלאפען ווערען. איך דענקט אז נים.

יעצט זאלען מיר אריינגעהן אין שוהל אפילו אין מיטען קריאת שמע, מוז ארומגעהן א טראסטי און געבען דעם א שמעק טאבאק, ווייל ער האלט ביי אנשלאפען ווערען, און אנדערען א שנעל אין נאז, וואס ער האט שוין אבגעשלאפען א שטונדע. זאגט די תורה: ישראל, איך האב אויף דיר א גוטען בעוויז אז דו ביזט נים פרום ווי דו דענקסט, און געווים נים ווי אנדערע דענקען וועגען דיר. דער בעסטער סימן אז קוים אין דער צייט פון דאווענען אדער אן אנדער מצוה שלאפסטו, ווארום שלאפסטו נים ווען דו שטעהסט אין שאפ ביי דעם ביגעל-אייזען, אדער מאשין, אדער דער סטאר קיפער אין סטאר? דארט ווערט איהר גאר נים פארמאטערט, דאס איז דער סימן „ואתה עיף", אז ווי נור עס קומט צו א מצוה ביזטו מיעד, „ויגע, און דו פיהלסט זיך פערמאטערט, איז א סימן „ולא ירא אלקים", אז דו ביזט נים קיין ירא אלקים.

קל"ו

צו בר מצוה

„והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ד' בפיך כי ביד חזקה הוציאך ד' ממצרים"

ליעבער קינד! היינט האט מען דיר געגעבען א נייעם נאמען, „בר-מצוה". ווייסטו, מיין קינד, די בעדייטונג פון דעם נייעם נאמען? איך וועל דיר דערצעהלען זיין בעדייטונג, זיינע שולדען, און דער גליק פון מענשען, וועלכער וויים ריכטיג די בעדייטונג פון די צוויי ווערטער „בר מצוה".

דו ביזט מחויב, ווי אלע אידען פון היינט אן אין אלע מצות פון דער

תורה. פון היינט געהסטו ארויס פון נאָמען קינד, מיט אלע קינדערשע שפּיעלזאַכען, און דו ביזט א מאַן ווי אלע גרויסע, צו היטען, צו טהאָן אלע מצות פון אונזער תורה, ווערסט גערע־כענט צום מנין, צום מזומן...

ווען איינער געהט אוועק אין סטריט און ער האָט מורא פּיעלייכט קען ער פערגעסען איינע פון זיינע ביזנעס, מאַכט ער זיך א סימן, א קניפּעל אויף דער הענטשקע ,אום צוליעב דעם זאָל ער זיך דערמאָהנען וואָס ער האָט צו טהאָן.

מיין טהייערער קינד, אויך די תורה האָט אונז געהייסען מאַכען א סימן, א קניפּעל, אום דאמיט צו דערמאָהנען זיך די הייליגע פפליכטען, וואָס פון בר מצוה אן ליגען זיי אויף דעם מענשען, ווייל דער מענש איז דאָך נאָך יונג, האָט די תורה פּאַרזאָגט, „והי' לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך, למען תהי' תורת ד' בפיך" וגו', דאָס איז די בעדייטונג, אָנקניפּען תפילין אויפ'ן קאָפּ, תפילין אויפ'ן ארעם ,אלס צייכען אז ער זאָל ניט פערגעסען אפילו אויף איין רגע, און ווי איך וועל דיר גלייך ווייטער ערקלעהרען.

אויפ'ן קאָפּ, ווארום? ווייל דער קאָפּ איז דער אָרט פון טראַכטען, די האנד איז די פעולה, דער תכלית, פון טראַכ־טען, וואָס די האנד דאַרף ערפילען וואָס דער קאָפּ טראַכט, דאָס הייסט, מעהר דייטליך, אז דער איד מוז אימער טראַכטען גוטעס צו טאָהן, און די האנד דאַרף דאָס גוטעס טהאָן.

דער של יד איז איין בית, און האָט קיין ווענטעלעך, רום, פאר יעדע פרשה בעזונדער, נאָר עס איז אין איין בית די פרשיות. דאַגעגען דער של ראש, האָט פיער ווענטעלעך, יעדע פרשה אין אן אנדער רומקעלע. וואָס בעדייטעט עס? דאָס בעוויזט האָטש די גרענ־קען פון יעדען מענשען, פון יעדען ראש, קאָפּ, קענען זיין פערשיעדען, אָבער אז עס קומט צו מצות ד', דאַרף די האנד טהאָן אזוי ווי אלע טהוען, מצות מעשיות. דער עלטערער מענש האָט אן אנדער געדאַנקען ווי דער יונ־גער, דאָך צו טהאָן מצות של יד, מיט'ן יד זיינען אלע גלייך... און אלע דאַר־פען מקיים זיין .

די פיער פרשיות זיינען געמליך, „שמע", „והיה אם שמוע", „קדש", „והי' כי יביאך" . יעדער פרשה בע־וויזט אונז וויכטיגע און הויכע איי־דעאלען. יעדער אומה פון די פאַרציי־טיגע האָט געזאָגט דאָס יעדער פאָלק האָט אן אנדער גאָט. דער איד אבער האָט אימער געפּראָקלאַמירט אחדות הבורא, ד' אלקינו ד' אחד, איין גאָט אויף דער גאַנצער וועלט, און ביסלעכ־וויז האָט אונזער אומה הישראלית געלונגען אויפצואווייזען דיעזע נאַציאָ־נען די זעלבע פּראָקלאַמאציע, און אי־בער א האלבע וועלט גלויבט אין אחדות הבורא...

די צווייטע פרשה „והי' אם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארצכם" וגו' ועבדתם אלהים אחרים וגו' ועצר את השמים", דאָס לערענט אונז, ליעבער קינד, אז ווי גליקליך איז דער מענש, וואָס פאָלגט נאָך די געזעצע פון דער תורה הקדושה ,דאָס נאַטור פון דער וועלט איז פיר איהם גינסטיג און זי

טהוט איהם גוטעס, ווען דו ווערסט אבער נאָך פאַלגען געצען דיענסט, אָדער צופיעל דעם „אלהי הזהב", דעם דאָלאר, דאן ווערסטו ניט קענען, מענש, עקזיסטירען ,די נאטור וועט דיר ניט געבען וואָס זי דאַרף דיר געבען, די הימלען וועלען פערהאַלטען דעם רעגען...

ווייטער איז געשריבען, „ושמתם את דברי אלה על לבבכם וגו' למען ירבו ימיכם וימי בניכם" וגו', צו ווייזען דאָס אונזער תורה הקדושה איז א טהייערער לעבעדיגער מעדיצין, אז די וואָס היטען איהר אָב, די לעבען דעם עוויגען לעבען. ער וועט קיין מאָל אָבשטאַרבען פון דער היסטאָריע, ער וועט לעבען עוויג.

די דריטע פרשה „קדש לי כל בכור" וגו', לערענט אונז די תורה, דאָס דער מענש מוז וויסען אז די ערשטע, דאָס איז די ערשטע צייט פון טאָג געהערט צו גאָט ,דאווגען, תפילין לייגען, די ערשטע צייט פון דעם אנדער האַלבען טאָג — דאווגען מנחה, די ערשטע צייט פון דער נאכט — מוזטו דאווגען מעריב, די ערשטע בעפאָר דעם עסען — מוזטו מאכען א ברכה, און ווען ניט הייסט עס אז דו ביזט גערופען כאלו גוזל המקום.

די פיערטע פרשה „והי' כי יביאך" וגו' לערענט דיר, מיין קינד, און דעם גאנצען כלל ישראל, צו גלויבען אין די רייד פון אונזערע נביאים, אזוי ווי אין דער צייט וואָס די אידען זיינען נאָך געוועזן אין מדבר, און זיי דאַרפען נאָך וואנדערען גאנצע פערציג יאָהר, האָט ער זיי שוין געלערענט די מצות התלויות בארץ, און ער האָט זיי צוגעזאָגט געבען ארץ ישראל, און ער האָט מקיים געווען זיין צוזאָג.

דאָס זיינען, מיין קינד, די צייכען און סימנים וואָס לערנען אונז די תפילין, וואס דו האָסט אנגעטהאָן זיך צו דיין ווערען דרייצעהן יאָהר, או ביז דיין גרויסען עלטער זאָלסטו דעם צירונג האַלטען אויף זיך, אָמן.

קל"ז

מסחר התורה

(מדרש) „ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך ברוך אתה בבואך בפרקמטיא שלך— וברוך אתה בצאתך בפרקמטיא שלך"

דעם מדרש האָב איך יאָהרען לאַנג ניט פערשטאַנען, אז די תורה זאָל ריידען נאָר פון ביזנעס, אז דו ווערסט זיין געבענשט מיט דיין קומען, מיינט מען מיט דיין סחורה, מיט דיין ביזנעס, און אז דו ווערסט אוועקגעהן פון יאריד זאָלסטו זיין געבענשט. פיעל דיינקענדיג האָב איך זיך בעזאָנען אז

דאָס איז גאָר א ברכה פאַר די לומדים און רבנים, איבערהויבט פאַר דרשנים, און דאָס גנהט טאַקע פאַר דער תורה... די ברכה!

דער האנדעל פון דער תורה איז בע־סער ווי דער האנדעל פון אלע ביזנעס, אפילו פאַר דיימאָנד ביזנעס. ווען מיר וועלען בעטראַכטען פון ביזנעס וועלט, אומגעפעהר אז א שיקאַגאָ׳ער גרויסער ביזנעס־מאַן קומט אין נויאָרק קויפען פאַר צעהן טויזענד דאָלאַר סחורה, איז דאָ א מעלה מיט א חסרון ביי איהם. אז ער קומט אין נויאָרק איז ביי איהם די מעלה, ער האָט צעהן טויזענד דאָ־לאַר, אבער א חסרון — ער האָט קיין סחורה נים. נאכהער אז ער ספענדעט דאָס גאַנצע געלד, ער האָט איינגע־קויפט סחורה, ווייטער א מעלה מיט א חסרון: א מעלה — ער האָט סחורה, א חסרון — ער האָט קיין געלד נים.

דער סוחר קומט אין דער היים, ער נעהמט פאַרקויפען די סחורה, ער קריגט געלד — א מעלה א גרויסע. אלע ווײַלע איז אבער גרעסער דער חסרון — עס פעהלט סחורה...

דער וואָס האָט די בעסטע סחורה, די תורה, ער קומט אין א שטאָדט און זאָגט א דרוש, ער האָט יעצט געלד, און האָט די סחורה ווייטער מיט זיך, ווי ער איז געקומען מיט די סחורה, און אזוי פאָהרט ער אוועק מיט די סחורה, און אמאָל גיט ער די זעלבע סחורה אין דער צווייטער שטאָדט, אויב ער האָט נים פיעל סחורה...

אלזאָ, דאָס גנהט אויף דער תורה, אז ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך, געבענשט זאָלסטו זיין ביי דיין קומען, אָהן א חסרון, און ביים אוועק־געהן, אויך אָהן א חסרון. ווי קען עס זיין? נאָר ביי דער תורה, „בפרקמטיא שלך“, מיט דיין בעוואוסטע סחורה, מיין ליעבער איד.

קל"ח

ימים נוראים

„אתם נצבים היום כלכם לפני ד׳ אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל. טפכם נשיכם וגרך וגו׳ עד שואב מימיך“

ווארום איז די תורה מפסיק מיט די דריי ווערטער „כל איש ישראל“ אין מיטען די רייד נאָך „ושוטריכם“? בעסער וואָלט געווען ווען עס וואָלט געשטאַנען נאָך „שואב מימיך“ „כל איש ישראל“, אז עס איז נאָך נים גע־ענדיגט די רייד. די תורה האָט נאָך גענדארפט דערזאָגען אז טפכם, נשיכם וגו׳ ביז שואב מימיך איז אלע אתם נצבים.

פרומע אידען קענען פיעלייכט זאָ־גען: וואָס דאַרפען מיר אזוי שטארק

מורא האבען פאר'ן יום הדין? מיר האָבען שבת געהיט, תפילין געלייגט, אלע מצות התורה מקיים געווען, און קיין שלעכטעס האָבען מיר נים געטהאָן, טאָ וארום זאָלען מיר יעצט דארפען מורא האָבען? דער רבש"ע ער איז נים „מקפח שכר כל בריה", זאָגען דאָך די חז"ל?

קומט די תורה ערקלעהרען די פרומע אידען ,און אפילו גאָר די רבנים, און די גרויסע צדיקים, אז זיי האָבען נאָך מעהר מורא צו האָבען פאר'ן יום הדין הגדול והנורא. דו רב, מנהיג העדה, דו ביזט פעראנטוואָרטליך פיר די גאַנצע עדה דיינע, פיעלייכט האָסטו זיי נים מדריך געווען ווי מען דארף, און דו, צדיק, ווייסט דאָך וואָס די חז"ל זאָגען, אז דער יעניגער וואָס ביי איהם איז אין האנד צו ווערען יענעם שלעכטעס נים צו טהאָן, און ער שטערט זיי נים, ווערט ער פעראנטוואָרטליך פאר די יעניגע.

„אתם נצבים היום כלכם", איהר שטעהט היינט אלע פאר'ן יום הדין פאר אייער גאָט, אפילו „ראשיכם", די רבנים, „זקניכם", די תלמידי חכמים, אלע צוליעב „כל איש ישראל" וואָס איהר זייט פאר זיי פעראנטוואָרטליך. די פרויען, אפילו גאַנץ פרומע, איהר דארפט מורא האָבען פאר אייערע קינדער, וואָס איהר האָט זיי פיעלייכט נים מדריך געווען אין גוטען וועג. טפכם, נשיכם", ווייל אייערע קינדער שטעהען גלייך מיט די פרויען צום יום הדין. זעהט מאמעס, זעהט איהר קליינע קינדערלאך, נים ח"ו אבגעריסען צו ווערען פון אייערע עלטערען, און די עלטערען נים פון אייך, צוליעב די זינד פון אייך, ווייל די מאַמעס דארפען פאר אייך פעראנטוואָרטליך זיין...

קל"ט

מזוזה

אמעריקאנער גלויבען גאָר נים און אָפט גלויבען זיי צופיעל. זיי גלויבען אין אלע נארישקייטען, גלויבען אין א פערדישע פּאָדקאווע, אַנצוקלאפּען אויפ'ן שוועל, אין מזוזה און אין דעם שדי וואָס דאָס מאכט שומר דלי ישראל, ער היט די ארעמע אידען, דאָס קלאָפּט ער נים אָן, נאָר, להבדיל, די פאָדקאווע יא. נים לאנג בין איך אריין צו איינעם אין א גראָסערי, איך זעה אז די פּאָדקאווע איז אָנגעקלאפּט. זאָג איך איהם: ליעבער פריינד פ., איך האָב יעצט געמיינט אז איך בלאָנדזשע ארום. דאכט זיך דער זעלבער נומבער?

— וואָס רעדט איהם, רבי לאזאַראוו? איהר קומט דאָך אָפט אריין, טאָ וואָס איז געשעהן?

זאָג איך צו איהם: ליעבער פריינד, איך האָב געמיינט אז דאָ איז געוואָרען א סטייבעל פון פערד, ווייל איך האָב אויפ'ן שוועל געזעהן א סיין

אויפ'ן טיהר אז דאַ וואָהנט א פערד.

—שטייטש, וואָס רעדט איהר? איך בין א פערד?

— יא — זאָג איך — א צוויי־פּי־סיגער פערד, האָט מיר קיין פעראיבעל ניט, מיסטער פ'.

— פארוואָס זידעלט איהר זיך?

— ניין, מיסטער פ', איך זידעל איך ניט, איהר זידעלט זיך אליין. אז איהר האָט ארויסגעשטעלט א סיין א פּאָדקאווע אויפ'ן שוועל, נו, האָב איך געמיינט אז דאַ וואָהנט א פערד!

— יא — זאָגט ער צו מיר — מען זאָגט אז דאָס איז א סגולה צו ביז־נעס.

— ווער האָט עס אייך געזאָגט — פרעג איך איהם.

— א פרוי, א קאָסטאָמער מיינע האָט דאָס מיר געזאָגט אז א פערדי־שע פּאָדקאווע איז א סגולה צו ביזנעס.

— גלויבט איהר די נארישע פרוי א זאך וואָס קען ניט זיין?

— פארוואָס — פרעגט ער מיר — קען עס ניט זיין?

פרעג איך איהם: זאָגט מיר, ליעבער פריינד, ווער איז געווען קליגער, דוד מלך ישראל אָדער די פרוי?

— אָה, — זאָגט ער, — ליעבער רבי לאזאראָוו, וואָס איז דאָס פאר א פראגע? געוויס איז דוד המלך געווען קליגער!

— אהא, — זאָג איך צו איהם, — זעהסט איצטער וואָס דוד מלך ישראל זאָגט „שקר הסוס לתשועה", עס איז פאלש דער וואָס דענקט אז דער פערד קען איהם העלפען. אין מלחמה איז פאלש, טאָ ווי איז פאלש און נאריש א פּאָדקאווע? די אמעריקאנער וואָס גלויבען ניט, דאכט זיך, אין תורת משה, און גלויבען אין קיין זאך ניט, ווי איך האָב געשריבען אין דער פּאָ־ריגער רעדע, אבער אמעריקאנער גלוי־בען אז נומער 13 איז ניט מזל'דיג. איך האָב עס ניט געגלויבט קיין מאָל, אז מען פלעגט מיר ערצעהלען אז עס איז פאראן אידען וואָס ווילען ניט מור־פען אין א הויז וואו עס איז א נומער 13, וואָס, דאכט זיך, קען דער נומער ניט זיין מזל'דיג? ביז איך האָב גע־זעהן מיט מיינע אויגען אז אין אמע־ריקא איז טאקע נומער 13 א צרה. ווי דער קינד ווערט 13 יאָהר זאָ הערט ער אויף לייגען תפילין. אוי, א צרה'דיגער נומער דאָס איז רח"ל!

ק"מ

לצדקה

עס ווערט דערצעהלט דאָס דער פּאַ־ריזער ראָטשילד, אָפט אז ער געהט אין סטריט, געהט ער אָפט מיט פּראָס־טע בגדים, אז מען דערקענט איהם ניט. איין מאָל אזוי פּראָסט געהענ־דיג, איז ער אריינגעגאנגען אין א באַרבער שאָפּ זיך שעהרען. דאָרט איז געזעסען איינער א לאָרד מיליאָנער און

אַן עדעלמאַן. ער האָט בעמערקט אויף ראָטשילד'ס אָרעמע קליידער און פון זיין אויסזעהן האָט ער פערשטאַנען אַז דער יונגערמאַן איז אַן אַדעל, אָבער ער מוז זיין יעצט זעהר געדריקט, ווייל ער געהט אַזוי פּראָסט געקליידעט. דענקט דער לאָרד אַז געווים איז ער אַ גביר געוועזן, נאָר יעצט איז ער נעבראָכען. ווען ראָטשילד איז אַרוים פון באַרבער שאָפּ ,איז דער לאָרד איהם נאָכגעגאַנגען, און ער האָט איהם צוגערופען און געזאָגט: זעהט, יונגערמאַן, איך זעה אויף אייך דאָס איהר זייט פון גרויס אַדעל און געווים זייט איהר רייך געוועזן, אַלזאָ, וויל איך ניט איהר זאָלט מיר עפּעס ערצעהלען, ווייל איהר וועט זיך שעהמען, טאָ נאָט אייך אַ טשעק אויף 5 טויזענד פראַנק פיר אייער בעדערפעניש. מיט דעם קען איך אייך בעהילפיג זיין.

פון דעם אונטערשריפט פון דעם טשעק האָט ראָטשילד געוואוסט ווער דער געבער איז. אין צעהן יאָהר אַרום האָט דער באַראָן ראָטשילד געלעזען אין צייטונג דאָס דער און דער לאָרד איז זעהר געפאַלען אין ביזנעס און ער האַלט ביי באַנקראָט. דער לאָרד ערהאַלט אַ לעטער פון באַראָן ראָטשילד דאָס ער פערלאַנגט זיך מיט איהם צו זעהן. ער האָט זיך פיעל געוואונדערט, וואָס דאַרף איהם דער באַראָן האָבען, דאָך איז ער געגאַנגען. צווישען אַנדערע רייד, פרעגט איהם דער באַראָן: געדענקט איהר, הער לאָרד, מיט צעהן יאָהר צוריק אין יענעם און יענעם באַרבער שאָפּ האָט איהר געהאָלפען אַן אָרעמען יונגען מאַן מיט פינף טויזענד פראַנק?

— יאָ, איך ערינער זיך, אָבער איך וואָלט גערן געוואָלט וויסען פון וואַנען ווייסט דאָס דער באַראָן?

—איך ווייס — ענטפערט דער באַראָן ראָטשילד — און ער האָט איהם דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע.

אַלזאָ, בעסטער הערר לאָרד, זייט וויסען, דאָס איך האָב עם באַלד אַריינגעטהאָן אין אַ ביזנעס, איך האָב צוגעלעגט נאָך פינף טויזענד פראַנק. די ביזנעס איז אַוועק זעהר גוט, אַז עס איז אין דעם פערלויף פון די צעהן יאָהר אַרויף די ביזנעס ביז צעהן מיליאָן פראַנק. יעצט, מיין פריינד הערר לאָרד, מעהר וויל איך די ביזנעס ניט אָנהאַלטען, דאָס איז פון אייער געלד געמאַכט געוואָרען, אַלזאָ איז ער אייער ביזנעס...

צו דעם לאָרד איז געגליכען דער מענש וואָס וויל גוטעס טהאָן אויף דער וועלט מיט זיין געלד. ער גיט דעם אָרעמאַן, זאָל .ער ניט מיינען אַז ער מאַכט דעם אָרעמאַן גליקליך. צדקה הייסט זייען, „זרעו לכם לצדקה (הושע יו"ד) און וואָס טהוט גאָר דער רייכער ראָטשילד, אי, אַ סך רייכער פאַר'ן באַראָן ראָטשילד, דאָס איז דער רייכער גאָט, ער פאַרזייעט די די פּראָפיט דערפון קריגט דער געבער.

קמ״א

א רעדע פאר א בר מצוה.

געעהרטע פערזאמעלטע וואָס געפינען זיך היינט אין דיעזען מקום קדוש, לײדיעס און דזשענטלמען!

וועל איך אייך בעטען דאָס איהר זאָלט אויסהערען אייניגע ווערטער פון דעם נייעם מעמבער אייערען, דעם יונגען באָי, וואָס שטעהט יעצט פאר אייך, און וואָס קומט אריין אין אונזער גרויסען אָרדען „ברית אברהם“, דאָס הייסט, דער אָרדען וואָס צעהלט פופצעהן מיליאָן מיטגליעדער, דאָס גאנצע יודענטהום, וואָס ער איז געגרינדעט שוין די פיערטע טויזענד יאָהר, פון אונזער געעהרטען גרינדער, דער געטליכער נביא, אברהם אבינו.

דער היינטיגער טאָג איז א דאָפּעלטע שמחה, פאר מיר און פאר מיינע עלטערען, דער טאָג פון מיין געבורט, און דעם טאָג וואָס קֶען מיר באריהמען דאָס איך בין געוואָרען א איד, א מיטגליעד צום גרויסען אָרדען.

היינט זיינען מיינע יאָהרען פאָראיבער דרייצעהן, פון מיין לעבען וואָס זיי זיינען פערשוואונדען אין דעם ים פון דער היסטאָריע.

אָבער דאָך, ווען איך בעטראכט די אייניגע יאָהרען, קען איך מיט שטאָלץ זאָגען, אז די יאָהרען זיינען פערשוואונדען, אבער דעם פערמעגען וואָס איך האָב ערוואָרבען אין די אייניגע יאָהר, טהוט זיך פרעהען מיין הארץ, אז איך האָב עררייכט א גרויסען פערמעגען פון מיינע עלטערען, זאָלען גע־זונד זיין, און דער פערמעגען איז דאָס זעלבע וואָס דאָס איז טהייערער פאר די אלע קערפערליכע פערמעגען, וואָס דאָס ווערט גערופען נפש...

די ערציהונג וואָס מיינע עלטערען האָבען מיר געגעבען אין לערנען די אידישע רעליגיאָן, דעם גרעסטען פערמעגען וואָס זיי האָבען מיר געגעבען, דאָס איז צוויי הייזער (בתים), דאָס איז די תפילין, וואָס האָבען שני בתים, איינער אויפ׳ן האנד און די צווייטע אויפ׳ן קאָפּ.

ניט קיין גאָלד, ניט קיין זילבער ווערט געפונען אין די „בתים“, נור שוואַרצע אותיות, געשריבען אויף ווייסען פּאַרמעט, אָבער זיי בלאַסקען ווי די טהייערסטע דיאמאנטען אויף מיין קאָפּ און האנד.

אונזערע חכמים די בעלי התלמוד האָבען געזאָגט אין סנהדרין (מ״ח) „צפן זהב פסולות“, ד. ה. ווען ער האָט די תפלין באדעקט מיט גאָלד איז פסול, און אין מנחות (ל״ה) זאָגען זיי „רצועות שחורות הלכה למשה מסיני הוא“, ד. ה. אז די רצועות מוזען זיין שווארצע, האָט הקב״ה געלערענט צו משה׳ן אויפ׳ן בארג סיני, און משה האָט עס אזוי געלערענט צום פאָלק, אז די רצועות דארפען זיין שווארצע. איך אלס יונגער קינד פערשטעה אויך שוין אז דאָ איז א גרויסע שווערע פראגע. איך אלס יונגער קינד פערשטעה שוין אויך זאָ ווייט, ווייל איך

האב שוין דאס פון דער וועלט ער־פאהרען, דאס גאלד צו האבען איז די גאנצע געלוסטיגקייט פונ׳ם מענשען, דער שטרעבען און לעבען פון דער מענשהייט איז גאלד און גאלד און וויי־טער גאלד! און ווער עס האט גאלד ערדייכט דער ווערט גערופען גליקליך. מיט גאלד פוצט מען זיך אליין, מיט גאלד ציערט מען אוים די הייזער. טא ווארום האבען די חכמים געזאגט אז מען וויל אויספוצען די בתים פון די תפלין מיט גאלד פון אויבען בעדע־קען, אז דאס איז פסול? אויך ווארום האט הקב״ה אויסגעקליבען די מראה שווארץ פאר רצועות?

נאר, מיינע געשעצטע הערען, ווען איך וועל זיך פארשטעלען פאר אייך היינט מיט מיין יעצטיגען נייעם נא־מען „איד“, אז איך ווער היינט א פאלקאמענער איד ביי דעם יודענ־טהום, אייך צו ערקלעהרען וואס א איד און יודענטהום איז, וויים איך אז מיין ידיעה איז קליין, נור דאך ווייל איך בין יעצט אריינגעטראטען אין דעם הייליגען נאמען, וועל איך א קליינעם בליק געבען, א טראפען פונ׳ם גרויסען ים, וואס דאס בעדייטעט איד און יו־דענטהום...

דאס יודענטהום איז די מוטער פון אלע אמונות, א געטליכע טאכטער, די ליכט פון דער וועלט, וועלכע אלע נא־ציאנען זיינען פאר דעם שיין פון דעם ליכט געגאנגען און געהען אויך יעצט, די ליכט פונ׳ם לעבען, וואס פרעדיגט די לעהרע פון רחמנות, ליעבע און ער־בארעמליכקייט, צדק און יושר, אין דער צייט וואס אלע פעלקער זיינען געזעסען אין דער פינסטערניש פון בילדונג, פערזונקען אין זומפ פון אומ־וויסענהייט און תאוה, און זיי האבען זיך געבוקט צו אלע בהמות, חיות שקצים ורמשים, און צו די צבא השמים, דאן איז געקומען אברהם אבינו, דרייצעהן יאהר אלט, (איינער זאגט ג׳ שנים הכיר אברהם את בוראו, און איינער זאגט בן מ״ח, און איינער זאגט בן י״ג), און ער האט ערקלעהרט די גאטהייט, דורך זיין גרויסען פער־שטאנד, און ער האט אויפגעוויזען אז גאט האט געשאפען הימעל און ערד, און אלעם וואס אין דער וועלט גע־פינט זיך, ער האט זיי געעפענט מיט זיין חכמה די בלינדע אויגען, אז ניט אין כח פון א בוים אדער אנדער פלאנ־צונג, אדער בהמות און חיות, איז גאט, ער האט אין זיי איינגעפלאנצט די געטליכע אמת׳ע אמונה הטהורה.

פון אברהם אבינו ביז משה רבינו האט איינער דעם אנדערען איבערגע־געבען די אמונה, ביז עס איז געקומען דער „עבד אלקים“, און האט מקבל געווען די תורה פון גאט אויף דעם בארג סיני.

דאס איז די מטרת היהדות: צו גלויבען אין גאט און אין זיין השגחה, און איהם צו דיענען מיט׳ן גאנצען קערפער, און אפילו מיט דער נשמה, אוועקצוגעבען ווען עס ווערט ח״ו גע־פאדערט, און צו גלויבען אז עס איז א השגחה פון הימעל וואס ברענגט צום משפט אלע מעשים רעים און מעשים טובים.

דאן וועט דער מענש היטען זיין יע־דען טריט ,ניט חס ושלום אוועקצוגעהן

אין קרומען וועג, און נור דער מענש קען ערשט גליקליך זיין ווען ער געהט אין גלייכען וועג ,אין דעם וועג פון אברהם העברי.

ווי די תורה זאגט, „ועתה ישראל מה ד' אלקיך דורש מעמך, כי אם ליראה את ד' אלקיך, ללכת בכל דרכיו, לשמור מצות ד' אשר אנכי מצוך היום לטוב לך."

אונזערע חכמים, די בעלי התלמוד, האבען אונז ערקלעהרט אין עירובין כ"ב „אין התורה מתקיימת אלא במי שמשחיר עצמו עליה", די תורה קען אנדערס קיין קיום ניט האבען, נאר ביי דעם יעניגען וואס ווערט פער־שווארצט דורך איהם. דאס הייסט, אפילו ער האט שאדען דורך דער תורה, ער האט צרות דורך דעם, מוז ער אויך אלעס אבהיטען, אפילו חס ושלום פער־שווארצט ווערען און האלטען די תורה, דאן וועט די תורה האבען ביי איהם א קיום ,ניט ווי די וואס זאגען איך וועל קיין תפילין לייגען, ווייל איך האב קיין צייט ניט, איך מוז געהן פערדיענען, און זוכען געלד, און איך וועל בעסער צדקה געבען, איך וועל אויף די תפילין בעסער מיט געלד בע־דעקען, — זאגען די חכמים: פסולות, זיי זיינען פסול, ווייל ער לייגט זיי ניט און קוקט ניט אויף זיי... ער איז פסול, ער ווערט גערופען א „פושע ישראל", א פערשולדיגטער איד...

ווי דען דארף זיין, מען מוז אפילו א איד זיין, לייגען תפילין, וואס דאס הויבט זיך אן פון דעם טאג וואס ער ווערט א איד, צו דרייצעהן יאהר — אפילו חס ושלום ווען איהם שאדעט דאס עטוואס צו זיין לעבען מאכען, ווי איהם דאכט זיך... דעם סימבאל גיט איהם די רצועות אליין, רצועות שחורות דארף זיין!... דער אונגליק איז אז ווי ער קען נור פערדיענען און נאכ־העך אז ער ווערט גוט אב, און האט שוין געלד, לייגט ער אוועק די תפילין, „צפן זהב", ווערט שוין פסולות...

מיינע טהייערע, ליעבע, עלטערען, יעצט וועל איך צו אייך עטוואס רייד־דען: פאטער און מוטער, אייך דאנקען דאפיר וואס איהר האט מיט מיר גע־טהאן ביז היינט איז אונמעגליך! קען מיין שוואכעס יונגעס מארך ניט ארויסגעבען אזא גרויסען געדאנק, מיין מויל איז ניט אימשטאנדע אייך, על־טערען צו דאנקען! איבערהויבט פאר די צרות און ליידען וואס איהר האט געהאט פון מיר ביז היינט. אזוי פיעל פערשטעה איך! אזוי פיעל פערשטעהע איך דאס איך בין ניט געבארען אט אזוי גרויס ווי איך בין יעצט. איך ווייס גאנץ גוט, ליעבע מוטער, וויפיעל יסורים דו האסט געהאט פון מיר, פון געבארען מעהרניט ביז דעם ערשטען צייהנדעלע מיינעם. יעצט טא ווי־פיעל ביז היינטיגען טאג... איך קען אייך ביידען ניט בעדאנקען פאר דער אידישער ערציהונג וואס איהר האט מיר איבערגעגעבען דעם יודענהוט, ווי־פיעל איך האב געקענט מקבל זיין, אונ־מעגליך, מיין פאטער און מוטער, אייך צו דאנקען.

נאר איך דענק אז פון די אלע דאנק־זאגונגען וואס איך וואלט געדארפט אייך דאנקען, און איך קען ניט, וועל איך אייך מיט איין דאנק דאך קענען

בעדאנקען, און איך האָף אז איהר וועט פון דעם איין דאנק אויך פיעל צו־פריעדען זיין.

(אויפהויבענדיג די רעכטע האנד)

איך שווער אייך צו, מיינע עלטע־רען, אז מיט דעם דאנק אייך צו בע־דאנקען! דאָס איז א די לעהרע וואָס איהר האָט מיר ביז יעצט געלערענט וועל איך האלטען טהייער. עס וועט זיין ביי מיר טהייער די תפילין, אפילו ח"ו עס זאָל מיר קאָסטען טהייער, מקיים זיין, במי שמשחיר עצמו עליה, עס וועט ביי מיר זיין טהייער דער הייליגער, געטליכער רוהע־טאָג נור אום שבת, און איך וועל היטען ווי איהר האָט מיר געלערענט אלעס וואָס איך וויים מקיים צו זיין, עס זאָל היי־סען אז איהר האָט א קינד „בעולם הזה“ און נאָך אייערע הונדערט און צוואנציג יאָהר, א קינד וואָס איהר זאָלט ניט פארשעהמט ווערען „בעולם הבא“ . דאָס איז אייער דאנק. איך וועל בעטען ביי גאָט אז איהר זאָלט האָבען פון מיר און פון אלע אייערע קינדער נחת, אָמן.

קמ"ב

אלע פרשיות פון גאנצען

ספר בראשית.

„בראשית", באלד אין אָנפאנג בעשאפען די וועלט, איז זי נור בעשאפען געוואָרען צוליעב די תורה הקדושה, וואָס וועלען זיך געפינען אויף דער וועלט צדיקים וואָס וועלען איהר מקיים זיין, „בראשית ברא אלקים", אין אָנפאנג האָט גאָט באלד בעשאפען די וועלט צוליעב דעם צדיק וואָס געפינט זיך אויף דער וועלט, ווייל „נח איש צדיק תמים".

אפילו נח איז ניט אזוי גרויס אז די וועלט זאָל ניט דערטרונקען ווערען דורך א מבול. אָבער דאָך איז די וועלט ניט חרוב אין גאנצען, און עס פאנגט זיך אָן בויען פון נח מיט די אלע ברואים וואָס ער האָט אין זיין קאַסטען...

די היינטיגע פרעגען אָבער ,אז ווי באלד די צדיקים זיינען אזעלכע יחסנים, טאָ ווען איז ביטער אויף דער וועלט, נאָר דעם צדיק, ער איז אונגליקליך, אמת טאקע, מיין פריינד, די פראגע איז ניט פערענטפערט געוואָרען. די פראגע איז שוין געפרעגט געוואָרען דורך א סך, און פון גרעסערע פאר דיר, אָבער דאָך קען איך דיר זאָגען, אז דו וואָלסט א סך לעבען, וואָלסטו אויך זעהן, אפילו אויף דער וועלט ווען גאָט האָט ליעב, און אז די ענדע איז דעם צדיק על פי רוב נאָכהער גוט אויף דער וועלט אויך.

אמת טאקע אז די וועלט איז בעשאפען געוואָרען צוליעב דעם צדיק, „בראשית", ווייל נח איש צדיק תמים. פרעגסטו אָבער, מיר זעהען דאָך אז אפילו א גרעסערער צדיק ווי נח, דאָס איז אברהם, האָט געלערענט מעהר ווי א האלבען לעבען „לך לך", ווען יאָגט מען? ווען הייסט מען וואנדערען ,ווען ניט אברהם'ן? און די וועלט איז דאָך בעשאפען צוליעב ישראל'ן. אלזאָ, ווער לערענט נאָך יעצט „לך לך"? טאקע ישראל.

יאָ, מיין פריינד, „לך לך" לערענט טאקע אברהם, אבער גיי ארײן אין דער סדרה ווייטער, וועסטו לעזען „ואברהם כבד מאד", און לערען דורך די גאנצע סדרה „לך לך", וועסטו זעהן צו וואָס פאר א גדולה אברהם קומט פון דעם „לך לך", צו „וירא אליו ד'", גאָט אליין בעוויזט זיך צו איהם, גאָט אליין קומט איהם זעהן וואָס ער מאכט,

גאָט אליין שיקט מלאכים אָנזאָגען אז ער וועט האָבען א קינד, און זעה אז פון אלע צרות דאכט זיך איז שרה אויף דער עלטער גליקליך, און לעבט זיך אוים שעהן איהרע יאָהרען, ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים ושבע שנים" (קוק אין רש"י).

אזוי ווי אברהם אָט אזוי איז זיין פאָלק, די זרע אברהם. אמת טאקע „תולדות יצחק", יצחק ווערט געבאָרען, לייענט מען פאר איהם אין רוסלאנד, רומעניען, מאראקא, באלד די צווייטע סדרה... „ויצא", געה, יצחק, וואנדער אוים, איך דארף דיר דאָ ניט, און זעה ווי גרויס די שנאה זייערע איז צום אידען, און קענען דאכט זיך אויספיהרען וואָס זיי ווילען, און דאָך איז אין רוסלאנד דא געגויע זיעבען מיליאָן אידען, און די גרעסטע גבירים זיינען דאָרט אפילו אין די שטעדט וואו מען טאָהר גאָר ניט זיין.

זעהט מען די השגחת הבורא ב"ה, אז מיר מוזען זיין אין גלות און הערען ווי מען זאָגט אונז „ויצא"... און דאָך זיינען מיר דאָרט פול, און מען לעבט, אין גייסט געווים נאָך בעסער ווי דאָ אין אמעריקא. אי, ווי אזוי איז דאָס? ווייל הש"ת האָט געמאכט פאר אונז א רפואה צו דער מכה פון „ויצא" און דאָס איז מיט דער סדרה „וישלח", איז די רפואה, עשו מיט א פּאָאר דאָלאר אז מען גיט איהם, ווערט גוט... נאָך „ויצא" נעהמט ישראל און לערענט „וישלח יעקב מנחה לעשו", אפילו גאָר א שלעכטער נאטשאלניק, איז אלץ דאָ א רפואה, „ויפצר בו ויקח" מען בעט איהם שטארק נעהמט ער צו... אזוי ווי יעקב האָט געטהאָן. עשו האָט ניט געוואָלט נעהמען, „ויפצר בו ויקח" ער האָט שטארק געבעטען און ער האָט צוגענומען...

און ווי באלד „ויקח", דאן איז „וישביעקב", קען ער ווידער א ביסעל זיצען אויף זיין אָרט, אפילו אין קיעוו אויך. אי עס איז ניט קיין ברכה און דו וועסט פרעגען: ווי אזוי טייג דאָס, מען דארף אימער לערנען „וישלח נאָך „ויצא", און דאן איז „וישב"? מיין ליעבר פריינד, האָב איך דאָך דיר געזאָגט, אז די וועלט איז בעשאפען צוליעב דעם מיר זאָלען אויספאָלגען ווארום גאָט האָט בעשאפען די וועלט דאָס מיר זאָלען זיין נאָהענט צו איהם מיט זיין תורה, און אז עס פעהלט אונז דארום איז דאָס א ברכה, פאָרלויפיג מיט „וישלח", און דאן קען זיין „וישב", אז דו פרעגסט „מקץ"?, וואָס קען די ענדע זיין דערפון? זאָג איך דיר, אז דאן וועט ערשט זיין אן ענדע פון אונזערע צרות, ווען מיר וועלען „ויגש אליו", גענעהנען צו איהם, דאן וועט זיין „ויחי יעקב".

קמ"ג

המשך פון אלע פרשיות פון

ספר שמות.

אז מיר זאָלען זיך גוט בערעכענען ווי מיר האלטען יעצט קעגען אויסגע־לייזט צו ווערען פון איצטיגען גלות הגוף, און גלות הנפש, דער ערשטער רעכענונג איז דאָס מיר דארפען פער־שטעהן ווען איין קראנקער זעהט איי־נעם וואָס האָט די זעלבע קראנקהייט געהאט, און ער איז פאָלקאָם געזונד געוואָרען, דאן פרעגט ער איהם גלייך: ליעבער פריינד, ערצעהל מיר ווי אזוי ביזטו פטור געוואָרען פון דיין קראנק־הייט, אז די זעלבע קראנקהייט האָב איך דאָך שוין אזא לאנגע צייט, און איך ווער ניט פטור דערפון.

דאָס זעלבע, מיר ווייסען אז דער אָנפאנג פון גלות איז געווען אין מצרים, דער זעלבער „הבה נתחכמה" פון מלך מצרים צו דעם „הבה נתחכמה" פון אלע צייטען, ביז ניקאָליי דעם צווייטען, „למען ענותו", איז גלייך געווים דער יעצטיגער צו דאן, און דאָך איז מען דאן געהיילט געוואָ־רען. וואָס איז די אורזאכע, וואָס פאר א מעדיצין האָט יענער קראנ־קער אונזער ברודער גענומען?

ווייט זוכען דארף מען ניט. א ין תלמוד אין איניגע פלעצער און אין מדרשים, און אין אלע ספרים איז פערשריבען לזכרון יענער רעצעפּט. „בשביל שלא שנו את לשונם", מען האָט גערעדט אויף דער היילינער שפּראך, „לשון עברית", „לא שנו את מלבושיהם", זיי האָבען ניט נאָכגע־טאנצט זייערע בעלי בתים, די מצרים, צו געהן אין לוקסוס, ווי זיי, דער חזן אין ברייטע ארבעל ,דער רב אָן א שווארצע זופּעצע מיט לאנגע ארבעל, „ולא שנו את שמם" ,זיי האָבען זיך גערופען אידישע נעהמען. מיר ווע־לען יעצט נאָר ריידען פון די נעהמען, וועלען מיר באלד זעהן אז מיר שטע־הען א סך ערגער יעצט ווי אין מצרים, אָהן א קולטור, אָהן א תורה, אָהן מצות, אָהן שוהלען, אָהן רבנים, אָהן דרשנים.

זיי האָבען ניט פארביטען די נע־מען, יקותיאל, ירחמיאל, פלטיאל, אליצור, פדהצור, שלומיאל, און זא ווייטער. עפּעס אין יעדען נאָמען איז דאָ גאָטאָעס נאָמען, און דאָס איז גע־ווען אזוי טהייער ביי זיי, און מען האָט ניט פארביטען.

היינט, פּע, שאַנדע, א בזיון צו ריי־דען גאָר דערפון: יונה איז דזשאַניש (פּיעלייכט האָב איך א טעות אין אי־בערלייגען דעם נאָמען, ענטשולדיגט מיר, ווייל קיין גט איז דאָס ניט), יונה הנביא, יונה פּאַסט ניט, דזשאַניש איז שעהן, יעקב פּיט ניט, דזשייק איז אין מאָס פאר איהם...

שטעהען מיר ניט ערגער פאר מצרים? דארפען מיר ניט בעטראַכטען דעם אלטען מעדיצין, וואָס זי האָט גע־האָלפען? געווים וואָלט איך אויך העלפען.

„ואלה שמות בני ישראל“, און די אידישע נעהמען האָט געמאַכט באלד, נאָך משה, ווי משה רבינו האָט גע־רעדט צו גאָט עטליכע ווערטער, זאָגט גאָט צו איהם: משה, האָב קיין מורא ניט. קוים איז שמות בני ישראל, זיי האלטען זייערע נעהמען, איז דאָך א סימן מובהק אז זיי שעהמען זיך ניט מיט דעם וואָס זיי זיינען, און ווילען זיך ניט אויסמישען מיט זיי, איז גוט, האָטש דו פרעגסט א פראגע: „למה הרעות“? נאָר איך זאָג דיר אָט אזוי ווי „וארא אל אברם“, און איך האָב מיטאיהם אבגערעדט אז איך וועל זיי ארויסנעהמען, אָט אזוי וועט עס זיין, און באלד גיב איך דיר א פארזאָג: בא אל פרעה, און זיי איהם מתרה, ער וועט זיך אפילו לאָזען בעטען, נאָר עס איז גאָרניט. „נאָך „בא“ וועט באלד זיין „בשלח פרעה את העם“, און עס וועט מאכען אזא רושם אויף דער וועלט, אז אפילו יתרו וועט קומען און ווערען א איד.

אלזאָ, לאָמיר נעהמען אין דראָג־סטאָר די מעדיצין. די דראָג־סטאָר אונזערע איז דער „חומש“. פּיקסען פּיקסט מען דאָס גאָר אין גרויסען דראָג־סטאָר, אין תלמוד, וועלען מיר אויך געזונד ווערען...

ווען איך האָב דאָס אמאָל גע־זאָגט דעם עולם, איז זעהר געפעלען געוואָרען די רייד, נאָכ׳ן דרוש געהט צו מיר צו א יונגער מאַן און זאָגט: רבי, איהר האָט פארגעסען וואָס דער תלמוד זאָגט: „גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה“, נו, אז היינט גיט מען צדקה זעהר פיעל, מוז קומען די גאולה צוליעב דעם, און איך פערשטעה טאַ־קע ניט, ליעבער רבי, דאכט זיך צדקה גיט מען זעהר פיעל, און עס איז נאָך גאָר ניט. קענט איהר מיר ערקלעהרען ווארום דאָס איז?...

ליעבער פריינד, איך וועל ניט מאריך זיין, נור אין קורצע ווערטער וועל איך אייך זאָגען, אז די איצטי־גע צדקה איז ניט גוט, ניט ריכטיג, ניט על פי התורה, דארום טויג ניט. יאָ, אמת, צדקה איז גוט אפילו שלא לשמה אויך, ווארום יענער ווערט דאָך געהאָלפען, אלזאָ, מיין פריינד, דאָך מוז איך אייך ערקלעהרען אז עס טויג גאָר ניט, אז אזוי פיעל גיט מען צדקה און עס איז נאָר קיין גאולה נאָך ניטט.

איך וועל שוין יעצט ניט ריידען אז

די צדקה פון אנדערע אנשטאַלטען איז גאַר א „שפיכת דמים" סאָרט. מען מאכט פון יענעם א „תל עולם" עהדער ער קריגט דעם טאָן קויהלען, עהדער ער קריגט די פּאָאר דאָלאר רענט. מען געהט פרעגען ביי אלע שכנים, מען פרעגט אין גאנצען בלאָק. דער ארע־מאן נעביך קען נאכהער די אויגען ניט ווייזען, און פּיעלייכט איז דער הויז־קיפּער אין כעס אויף דער מיסעס, גיט ער אָב א רעפּאָרט מן הסתם, אז דער ארעמער אונגליקליכער קריגט גאָרניט. מילא, דערפון וועל איך גאָר ניט ריי־דען, ווארום איך האָב אייך אזוי פיעל צו ערצעהלען, אז עס קען נעהמען טעג מיט נעכט, און דאָס וועט גאָר ניט העלפען. טאָ ווארום זאָל איך אייך דערצעהלען?

נאָר איך וויל אייך זאָגען, אז דאָס רוב צדקה וואָס מען גיט, איז גאָר אסור צו געבען, ער פערדיענט נאָך אן עבירה דערפון...

אלס ביישפּיעל, איך האָב געקענט א באנקיער א אידישען אין קאליפאָר־ני סטייט. מענשען האָבען איהם גע־טראָגען געלד, געזאמעלט פרעמדע ארעמע אלמנות, פון יתומים, הכנסת כלה געלד, הלוית המת געלד, פון אלע חברה'ת, און ער האָט גענעבט אויף דעם רעכענונג ווי ניקאָליי, נאָך בע־סער. איך האָב געזעהן זיין וואָה־נונג, און איך האָב אמאָל געזעהן דעם ווילנער גובערנאטאָר'ס וואָהנונג, ווי קומט עס, דעם גובערנאטאָר'ס פּראָנט רום וואָלט זיך ניט אויסגעגליכען מיט דעם ביינקער'ס קיטשען...

דעם חברה מאן פלעגט מען געבען וואו אן עליה, פלעגט ער געבען א הונ־דערטער, וואו איין צדקה — א הונדער טער, און נאָך צדקות גרויסע צו טויזענדער. און ער האָט געוואוסט אז ער וועט געהן געבראָכען, אז ער וועט טויזענד אלמנות, דריי טויזענד יתומים און אָנדערהאלבען טויזענד כלה'ס ניט גוט מאכען מיט זיין ברעכען...

נו, ווי רופט איהר דאָס, גוטע צדקה?... אזא צדקה טויג ניט, די אי־בעריגע זאָלט איהר פערשטעהען פאר די קלענערע מענשעלעך.

אמת, מיין פריינד, צדקה דערנעהנ־טערט די גאולה. אבער ווען? אז מען זאָל לערנען פריהער „משפטים", „בין אדם לחבירו", כשר פערדיענען, ניט געבען יענעם'ס בלוט. קוקט איין כסדר אין משפטים... אלזא, פריהער „משפטים" און נאכהער „תרומה", נאכהער געבען נדבות. דאן וועט אין גיכען מיט אונז געלערענט ווערען די סדרה „ויקהל", מען וועט איינזאמלען אלע אידען און מען וועט אונז בויען דעם משכן ד' ואלה פקודי המשכון, אָמן.

קמ"ד

המשך אלע פרשיות פון

ספר ויקרא

„ויקרא אל משה", גאט האט גערר־פען משה'ן און זאגט איהם: משה, ערקלעהר זיי, אז דאס וואס דו לע־רענסט מיט זיי איז דאס נאך ניט דער עיקר. סיידען זיי לערנען מיט די קליינע קינדער, דאן קען די תורה עקזיסטירען. אבער אויב ניט, איז גאר קיין פעולה פון זייער תורה לערנען. „ויקרא אל משה", און וואס זאגט ער איהם „צו את בני ישראל", זאג אן די קליינע קינדערלאך.

די עלטערען זאגען אז זיי זאלען אבהיטען זייערע קינדערלאך, און פיה־רען זיי אין גוטען וועג. איבערהויבט זאג זיי אן אז דעם אנפאנג וואס זיי טהוען צו די קליינע קינדערלעך, די ערשטע זאך, איז דאך מל זיין זייער קינד, זאל דאס זיין האטש ווי א איד טהוט. „שמיני", דעם אכטען טאג, ניט אבלייגען דעם ברית פון פרייטאג אדער שבת אויף זונטאג, ווייל דער פארמאן קען זונטאג זיין אויפ'ן ברית.

די מיידלעך, זאלען זיי לערנען, אז זיי געהען הייראטהען, אז זיי זאלען היטען נדה... אויב ניט זאלעאן זיי ווי־סען זיין אז זייערע קינדער וועלען זיין אייביגע „מצורעים", עס וועט זיי קיין תשובה אויך ניט העלפען, דאס בלייבט א „מצורע".

„אשה כי תזריע וילדה זכר", און זי וועט אבהיטען וטמאה... ווי דער דין איז, איז גוט. אז ניט, געהט נאך „תזריע" „מצורע". מעהרערע מאל איז „תזריע" מיט „מצורע" אין איי־נעם...

די מטיפים זאגען, אז אין אמעריקא איז א מאדע, אז ווען מען קומט דעם מטיף רופען, זאגען א הספד, יעמאנד א מחלל שבת, א טריפה'נער ביין איז געשטארבען, אבי מען גיט איהם א צעהנערעל, געהט מען א הספד מא־

כען, און מען מאַכט איהם דעם נפטר פאַר א צדיק, ווייל די וועלט זאָגט „אחרי מות״, נאָכ׳ן טויט, „קדושים אמור״, זאָג אַז זיי זיינען הייליגע, „בהר״, אַז ער ליגט שוין אויפ׳ן באַרג, אויף דער סעמעטערי, מען קען זאָגען א הספד, צו די וואָס לעבען זיך אויס די יאָהרען, וואָס זיינען געווען פון די וואָס „אם בחוקותי תלכו״.

די וועלט זאָגט א וויטץ, א רב האָט געמוזט זאָגען א הספד אויף זיינעם א מעמבער, דאָ אין אמעריקא, איז דאָך א מוז... דער מעמבער האָט קיין מאָל קיין תפילין געלייגט, געוויס נים געדאַווענט אויך. דער רב האָט אזוי געזאָגט: ברידער, איהר דאַרפט בעווייגען דעם מאַן, ער איז זעהר א פיינער מאַן געוועזן, ער האָט קיין מאָל ניט גערעדט אין דאַווענען... די הערער איז עס געווען א וואונדער. פאַהרענדיג צוריק, פרעגען זיי איהם אייניגע לייטע: שטייטש, רבי, ווי זאָגט איהר **דאָס אויף איהם אַז ער האָט ניט געד**רעדט אין דאַווענען? ער האָט דאָך גאַר קיין מאָל ניט געדאַווענט?... זאָגט דער רב צו זיי: איך פערשטעה אייך ניט, איהר אליין ענטפערט אויף דער פראַגע, און איהר פערשטעהט ניט. ווי אזוי האָט ער גערעדט אין דאַווענען. האָט ער גערעדט אין דאַווענען, אַז ער האָט קיין מאָל ניט געדאַווענט?...

וואָס זאָגען די פּראָסטע מענשען, אַז פאַר געלד איז אַלעס כשר. זיי אליין מעגען אָבטהאָן אַלע איסורי דאורייתא צוליעב א דאָלאַר, אפילו דעם טאַטען אליין וואָלטען זיי פאַרקויפען פאַר א דאָלאַר, אָבער דער רב — ער טאָהר ניט... און וואָס פאַר א שלעכטעס איז דאַכט זיך מיט דעם וואָס ער זאָגט א הספד אזא אידען? נאָר עס איז ניט שעהן!... און חכמים דאַרפען זיך היטען...

אין דעם מדבר ושממה, אין דער סטעפּע, טרוקען אָהן תורה, אָהן יראה, אָהן זעלבסט־רעספּעקט, אויך דאָ איז דאָ שוהלען, אויך דאָ איז דאָ בתי מדרשים, דאַכט זיך זעהר גוט. יאָ, גוט. עס איז צו גוט. מען טאָהר ניט זאָגען שלעכט. מיר דוכט איך האָב שוין געשריבען דעם שעהנעם וויטץ וועגען דעם.

אַן אַלטע באָבע, א היימישע אַקושערין, איז גערופען געוואָרען ביי א יולדת. די יולדת שרייט געפעהרליך, מיט די קולות: אי, עס איז שלעכט! די באָבע זאָגט איהר: הער, מיין טאָכטער, מען טאָהר ניט זאָגען שלעכט, מען מוז זאָגען גוט: אַי, עס איז גוט... עס נעהמט איהר די ווייענעם, זי שרייט אי, עס איז גוט! גוט! גוט!... עס איז אָבער געקומען די ערגסטע יסורים, אי, באַבינקע, עס איז גוט עס איז גוט, אי, עס איז שוין צו גוט!...

דאָס זעלבע שעהנע שוהלען, איך וויים אַז דאָס איז שלעכט... מען האַלט עס פערשלאָסען. נאָר די אמעריקאַנער פיהרער, הייסען דעם רב שרייען עס איז גוט. אי עס איז שלעכט, ביטער, מען פערקויפט טיקעטס אין די שוהלען, שבת מברכין החודש, דער פרעזידענט און שמש שרייען עס איז גוט און דעם רב הייסט מען שווייגען, אָדער מען הייסט איהם אויך שרייען עס איז גוט. נאָר איך קען

שוין ניט אויסהאלטען פון צופיעל גוט, איא, עס איז גוט, זעהר גוט, צו גוט, צו גוט!...

ווייסט איהר פארוואס עס איז געװארען אזוי גוט?... אויף לשון גוי די באבע האט געהייסען שרייען... דאס איז אז אמעריקא פוכט צו מאכען אזא פרעזידענט, און דער צווייטער א שמש, אי, א גוטער שמש... און א וויים... און טראסטיעס... „במדבר", אין דעם מדבר ושממה, אהן וואסער... פון תורה... הויבט זיך ניט אן אהן א „נשא", אהן א פרעזידענט, אפילו דער שמש, וואס ער דארף גאר „בהעלותך את הנרות", אנצינדען די ליכט... דיין משרת פון שוהל, ער איז פון די „שלח לך מרגלים", פון די בעסטע דער פרעזידענט א „קרח", דער וויים — סתם א „פרה אדומה". „זאת חוקת — ניט „התורה", נור „הפרה"... „אשר לא עלה עליה עול" (עליו קרי), וואס איז ניט אויפגעגאנגען אויף איהם דער יאך פון תורה און מצות... א ערשטען טראסטי א „בלק", צווייטען א בלעם... מען האט אפילו אין שוהל א פנחס... א רב א תלמיד חכם, נור וואס קען ער נעביך טהאן, אז ער איז צווישען אזא סעקטע, די „ראשי המטות"... עס האט א רב יא זיך איינגעשטעלט און איז ארויסגעגאנגען כנגד די „ראשי המטות", אז מען זאל ניט מחלל שבת זיין אין א שוהל. נו, האט מען איהם געלייענט „מסעי", פאהר, רב, רייז אב פון אונז... און פארטיג... אויב עס וועלען זיך געפינען איינינגע וואס איך האב זיי דעם שטיין געווארפען, און זיי וועלען אנהויבען שרייען, זאלען זיי וויסען זיין אז איך בין נאך ניט פארטיג, איך האף נאך צוזאמענצוציהען די הפטרות אלע אין איינעם, פון די הפטרות וועט זיי פארקלעמען די הערצעלע אזוי שטארק, אז זיי וועלען ניט קענען שרייען...

קמ"ו

המשך אלע פרשיות פון

ספר דברים

מען מוז ריידען צום פאָלק... מען דאַרף ריידען, מען מוז זיי זאָגען דברי כבושין, מען דאַרף שרייען. אז זיי טהוען ניט גוט, מען מוז מוסר זאָגען, מען מוז וועקען: שטעהט אויף ברידער... איהר זעהט דאָך אז דער גאַנצער יסוד פון אידישקייט איז געפאַלען. א מאָל מיט בייזען, א מאָל מיט גוטען, אָבער זאָגען מוז מען „אלה הדברים“, דאָס איז די שטראָף־רייד, וואָס משה רבינו זאָגט פאַר אונזערע אידען. ער שוינט זיי גאָר ניט. ער דערצעהלט זיי אלעס, פון אָנפאַנג ביז דעם טאָג וואָס ער זעגענט זיך מיט זיי... אָבער ער רעדט האַרטע ווערטער, צייטענווייז, „דברים“, „דברי תוכחה“, שטראָף־רייד... און באלד ווייזט ער אונז דעם לימוד: דאָך חאָטש איך רייד שטרענג צו זיי... אָט פאַנג איך באלד אָן „ואתחנן“. ווי איך האָב זיך געבעטען צו זיי... זעהט, מיינע טהייערע ברידער, איך ווייס דאָך אז שפּעטער, דאָס הייסט, בי דער ענדע פון לעבען, וועט איהר בעסער ווערען, „והיה עקב תשמעון“. ביי דער ענדע וועט איהר שוין הערען.

בעט איך ביי אייך, בעסער שוין זייט מענשען, „ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה“. זעהט דאָך איך גיב היינט פאַר אייך א ברכה, גליקליך לעבען, ניט קיין שמוציגען לעבען. „שופטים ושוטרים“ דאַרפען דאָס ריידען צום פאָלק אימער...

איהר זאָלט זעהן, ברידער, אז „תצא“, דער אוועקגעהן פון דער וועלט, זאָל זיין ווי „תבא“, פונקט ווי דו ביזט געקומען, מיט א ריינע נשמה.

איי וועסטו זאָגען: איך האָב נאָך

צייט, איך וועל עלטער ווערען, וועל איך בעסער ווערען, אָבער איך האָב נאָך צייט פרום צו זיין, איך האָב נאָך לאנג צום „תצא", אז איך זאָל שוין אָנפאנגען ארבייטען צו זיין אזוי ווי דער „תבא".

מיין טהייערער פריינד, דו ווייסט ניט ווען די ענדע וועט זיין. אַט איז „נצבים", אַט שטעהט איהר אין ביז־נעס, אַט שטעהט איהר און חכמה'ט זיך... און שוין „וילך"... און מען דער־לאנגט א רוף, און איהר מוזט געהן — „וילך".

איז א סך בעסער „האזינו", פאר־נעהמט שוין וואָס איך רייד צו אייך... „וזאת הברכה", אַט דאָס וועט זיין די ברכה פאר אייך און פאר אייערע קינ־דער, לנו ולכל ישראל, אָמן.

קמ"ז

פארצייטען און היינט

„שחת לו לא בניו מומם"

איך האָב אמאָל בעזוכט מיינעם א גוטען פריינד ,ניט זעהר א פרומער, דאָס הייסט, א פארצייטיגער ניט־פרור־מער. אלע טאָג געלייגט תפילין, נאָר עס פלעגט טרעפען אז ער פלעגט אמאָל אויף א טרונק וואַסער ניט מאכען א ברכה. אָפט פלעגט ער זיצען אָהן א היטעל. נאָר א קאָפּ האָט ער גראדע געהאָט. היינטיגע עסען אָהן א הי־טעל און אָהן א קאָפּ אויך... ווי איך האָב אמאָל געהערט א וויטץ אויף דעם מאמר חז"ל „מלאך המות מלא עינים", דער מלאך המות איז פול מיט אויגען. צו וואָס דארף מען דאָס האָבען אז דער מלאך המות זאָל זיין פול מיט אויגען? אנטוואָרט: ווייל ביי פיעלע דארפען זוכען די קאָפּ, אז זיי האָבען גאָר קיין קאָפּ ניט...

אמאָל האָט איינער קיין קאָפּ ניט צוליעב פארדרייעניש אין ביזנעס, דאגות חיונה, אָבער א סך, זעהר א סך, זיינען יעצט דאָ אזעלכע וואָס האָבען קיין קאָפּ ניט טאקע אויף אן אמת, עס איז פוסטע מוחות...

דער מאן פון וועלכען איך דער־צעהל אייך איז גראדע געווען מיט א קאָפּ, ניט קיין פערדרעהטע און ניט קיין פוסטע קאָפּ אויך, נאָר ער פלעגט זיצען אָהן א העט, א מאָל טרינקען א גלאָז טהעע אָהן א העט, דאָס הייסט— קיין גרויסער מדקדק.

איך האָב דערזעהן אז זיינער א אינ־געלע איז אריינגעגאנגען אין דעם זאַל־בען רום, וואו מיר האָבען פערבראכט, און ער איז טאקע געזעסען אָהן א העט אין דיעזער צייט, און דער אינגעלע איז אויך אריין אָהן א העט און גע־קייעט קענדי.

ווי דער פאטער האט דערזעהן דעם קינד האט ער א געשרעה געגעבען צו איהם: יוסף'קע, ווארום געהסטו דאס ארום אהן א היטעל?! און ער איז גע־ווארען שטארק אין כעס.

אז דער קינד איז ארויסגעגאנגען, פרעג איך איהם: זאגט מיר, מיין פריינד, האלט איהר פאר אן עבירה דעם געהן אהן א העט, אלזא, אויב עס איז אן עבירה, ווארום טהוט איהר אזוי?

מיין פריינד, זאגט ער צו מיר, זייט וויסען אז מיר האבען די אומשטענ־דען געבראכט דערצו. מיין מסחר האט עס גורם געווען, און איך בין א פאלקאמענער איד, ווי איך דענק, נאר ניט קיין צדיק, ניט קיין זהיר, אבער איך בין א איד מיט'ן פולען זינען איד, נאר וואס איך קען ניט בין איך אין דעם ניט זהיר. אבער מיין קינד וויל איך אז ער זאל זיין בעסער פאר מיר, איך וויל אז ער זאל זיין פרימער פאר מיר און קענען לערנען מעהר פאר מיר...

איהר בעטראכט, פריינדע, א פערצייטיגער ניט זעהר פרומער האט אויך געוואלט אז זיין קינד זאל זיין פרימער פון איהם.

היינט, א פרומער איד, א צדיק, א חסיד, אן אבגעהיטער אפילו פון אלע מנהגים, טראגט ניט אום שבת זיין טיכעל, און ער איז גראדע פרום וואס פרום הייסט, אבער זיין קינד לערענט ער פונקט פארקעהרט.

ער טראגט ניט שבת, ניט ער דאס אוועק צום טראגען זיין אינגעל, וואס איז אלט שוין איבער צוועלף יאהר. א פערקעהרטע וועלט, פונקט פער־קעהרט. ער טראגט ניט קיין אמברע־לא אום שבת אין א רעגען, זאגט ער אן די גרויסע טאכטער זיינע אז זי זאל קומען און איהם אבווארטען אין האלל מיט'ן אמברעלא. עס לאכט זיך און עס וויינט זיך צוצוקוקען צו די נארישקייטען פון די פרומע איצטיגע אידען.

אמאל איז געווען „שחת לו", ווען ער אליין האט פארדארבען, ער אליין איז ניט אזא מדקדק במצוות געווען, „לא", האט דאס איהם ניט אזוי שטארק געארט, אבער „בניו", אז זייע־נע קינדער טהוען שלעכטעס, דאן איז „מומם", זייער פעהלער.

היינט איז פונקט פארקעהרט, ווייל ער זאגט דאך דארט אז היינט איז „דור עקש ופתלתול".

נו, מיינע פריינדע, ווער האט בע־סער געטהאן, דענקט איהר? איך הער פון אייך קיין ענטפער ניט, נור איך וועל אייך זאגען מיין מיינונג, אז די פריהערדיגע האבען בעסער געטהאן פאר די יעצטיגע

קמ"ח

ווער איז שולדיג

„שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתול"

ווער איז שולדיג אין דעם איצטי־גען „חינוך„, די קינדער אדער די על־טערען?— פרעגען פיעלע, און דאס וויל איך אייך טאקע יעצט אנטוואר־טען. נעהמט איהר אן דעם אנטווארט אדער ניט, בלייבט ביי מיר גאנץ גלייך, נאר אז אפילו איין פראצענט וועלען אננעהמען מיין אנטווארט, דערמיט אליין וועל איך אויך צופריעדען זיין.

רבותי! פון די לייטע וואס זייער הויז איז אין גאנצען פערדארבען, פון זיי רייד איך ניט. איך וועל ריידען נאר פון די הויז וואס פיהרט זיך אי־דיש כשר, און דער בעל הבית ווערט גערופען מיט'ן נאמען ארטהאדאקס, און זיי וועל איך אנטווארטען ווער איז שולדיג, זיי אדער דער קינד.

צום פאטער: איך ווייס אז איהר גיט אייער קינד אין חדר, און זאלען מיר שוין זאגען אז אייער קינד לע־רענט שוין חומש, און ער האלט שוין פרשה כי תשא, און דארט שטעהט „ושמרו בני ישראל את השבת", און דער קינד לערענט עס, און ער איז קלאהר, און קומט פון חדר און ער גע־פינט אייך ניט אין הויז שבת, איהר זייט ביי דער ארבייט, אדער אין סטאר, און איהר זייט עובר אויף ל"ט מלאכות אין איינע פינף מינוט, יעצט אז דער קינד איז מחלל שבת גלייך יונגער־הייד, ווער איז שולדיג, איהר צו דער קינד? איך דענק אז איהר מוזט צו־געבען אז איהר אליין זייט דער מער־דער פאר אייער קינד אין גייסטליכען לעבען!

דער קינד לערענט „ויקהל", דעם פסוק „לא תבערו אש" איז ער קלאהר. ער פערשטעהט אויך פינקטליך אז מען טאהר קיין פייער ניט מאכען אום שבת... ניט אנצינדען, הייסט עס, פיי־ער אין הויז. ער קומט צוגעהן און ער זעהט אז די מאמע מאכט פייער אום שבת, די גרויסע טאכטער, א טיטשערקע, צינ"ט אן גאז אום שבת. נו, מאמע, ווער איז שולדיג, דער קינד צו איהר?

דו, טאטע, דאוונסט ניט, לייגסט קיין תפילין ניט, ווער איז שולדיג אז דיין קינד דאוונט ניט? יא, אמת, טאטע, דו קענסט מיר פרעגען: זעהט מען דען ניט אז די וואס האלטען שבת און דאוונען אויך, דאך זיינען זייערע קינדער מחלל שבת און דאוונען ניט? ווייסטו אבער, טאטע, אז ערשטענס קען זיין אז אין דעם פאל איז אויך דער טאטע שולדיג, אין אנדערע פע־לע, ער האט איהם פיעלייכט ניט גע־געבען קיין גוטע ערציהונג. אבער זאל שוין זיין אז יענער איז ניט שולדיג,

אבער דו ביזט דאך שולדיג, ווייל „מעשי אבות סימן לבנים".

איך וויל ניט מאריך זיין צו פיעל אין דעם, און איך דענק פון א פאאר ביישפיעלע, וועט איהר קענען פאר־שטעהן אויף נאך און נאך, און לערנען פארלויפיג דעם פסוק אויף אזא ארט, „שחת לו", זיין פערדארבונג פון קינד, וואס דער קינד טהוט, „לא בניו מומם", איז ניט דער פעהלער פונ'ם קינד, נאר דו אליין ביזט שולדיג וואס ער וואקסט אויס א דור עקש ופתלתול.

טאטע, מאך דו א ברכה אויף יעדע זאך וואס דו עסט, און לערען דיין קינד איז א האפענונג אז ער וועט אויך מא־כען א ברכה. דאוועין דו דריי מאל א טאג, איז א האפענונג אז ער וועט אויך דאוונען. זיי אבגעהיט פון שלעכטע באדערס צו האלטען אין הויז, לאז אין דיין הויז ניט מחלל שבת זיין, אז דו זידעלסט א אידען, העה איך אפט־מאל וי דו רופסט איהם מלמד, דער קינד הערט עס אז א אידישער טיטשער איז גאר עפעס א שענדליכע, שמוצי־גע בריאה... ווי דארף ער דאן האלטען פון מלמד?...

עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר

קמ״ט

ישראל בין העמים

„ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודך מיין (רש״י) לפי שיש מקומות שנושקין על גב היד ועל גב הכתף אך אנו מתאוה וכו׳ פה אל פה״

די כנסת ישראל בעט ביי גאָט, אז מיר זאָלען זיך ווידער קושען פה אל פה. זאָגט רש״י, ניט ווי עס איז דאָ אזעלכע פּלעצער, וואו מען קושט אויפ׳ן האנד, אָדער אויפ׳ן אקסעל; ניין, ניט אזוי וויל איך, זאָגט די כנסת ישראל, נאָר פה אל פה, מויל צו מויל.

ווען גאָלד רעדט ,דאן שווייגט דער אמת. ווען עס עקזיסטירט דער עגל הזהב, די מטבע, און דאָס איז דער גאנצער גליק פונ׳ם מענשען, נאָך זיין מיינונג נאָך, דאן איז אָבגערעדט פון דעם אמת. קען ער שוין ניט זיך פיהרען ווי א מענש וואָס זוכט דעם אמת, אפילו אין די הייליגע פּלעצער, בתי כנסיות ובתי ומדרשים ,פערשווייגען אויך דעם אמת. ווען ביי זיי עקזיסטירט די גאָלד, ווערט ערוועהלט א פּרעזידענט א שטיק שקר. ער מעג אפילו זיין אזא בריאה וואָס ער טאָהר אפילו ניט שטעהן אין אזא הייליגען פּלאץ. קורץ — אז גאָלד רעדט, דאן שווייגט דער אמת...

דאָ עקזיסטירט ניעדעריגקייט מעהר ווי אמת. קיין קאָפּ־מענשען דאַרף מען ניט, קיין הערצער, בעלי בתים, הייסט דאָס, אנשטענדיגע, זוכט מען ניט, נור פיס, ניעדעריגע ברואים... איהר וועט זעהן אז פון די שעפּער ווערט אימער ארויסגעשטעלט א סיין, אז מען דאַרף ארבייטער. שרייבען זיי אויף דעם סיין בזה הלשון: דא ווערט געפאָדערט הענט...

אן אלטע באָבע איז גערופען געוואָרען צו א יולדת. דריי טעג האָט זיך די געווינערין געמאטערט. די באָבע האָט געגעבען א געשרעה: פרעהט זיך קינדער, באלד, באלד וועט זי געהאָלפען ווערען, עס זעהט זיך שוין א פיסעלע... אי, דו נארישע באבע, אז די פיסעלע געהט פריהער, אָט יעצט איז זי אין געפאהר, די קינדבעטאָרין... יעצט וועט מען דארפען האָבען א גרויסען דאָקטאר צו נעהמען דעם קינד מיט אינסטרומענטען, ווייל עס דארף געהן די קעפּעלע פריהער...

אי, מיינע טהייערע, עס איז שוין חבלי משיח... און פּונקט ווי די געפעהרליכע קינדבעטאָרין אין איהרע חבלי לידה, איז יעצט ישראל בין חעמים. מען דייסט איהם, מען פליקט

איהם, זיין בלוט פליסט אין אלע ימים, מען נעהמט איהם מיט אינסטרומענ־טען... הארמאטען, ביקסען, שווערדען, פייער, וואסער...

ווארום? ווייל ישראל איז שוין ביי די חבלי לידה, און די פיהרער זיינע פרעהען זיך מיט דער פיסעלע, מיט די קליינע מענשעלעך אהן קעפעלעך...

דארום איז פאראן פלעצער, וואס מען רויבט זיין חיונה, מען רויבט זיין פארמעגען, מען צופלינדערט איהם אין די פאגראמען...

אבער דאס מאכט ישראל'ן אבלע־בען ,אז ער זאל אין די חבלי לידה ניט שטארבען, ער זאל לעבען. ישראל אהן קלעפ קען ניט זיין קיין איד. פון גאט געהט קיין שלעכטס ניט ארויס, די רעה איז א טובה. דערווייל לעבט ישראל אב... און דאכט זיך אז עס איז שלעכט, ווי א קינד דענקט אז דער פאטער שלאגט איהם אז ער זאל ניט אראב פון דרך הישר, אדער ער זאל זיך ניט שפיעלען מיט פייער...

דעם פאטער'ס קלעפ איז גאר קור־שען. מיר בעטען דיר, רבש"ע, אז „ישקני מנשיקות פיהו", פה אל פה, ווי אמאל. זאגט רש"י: „יש מקומות", יא, עס זיינען דא פלעצער, „שנושקין על גב היד", וואס מען קושט דעם אי־דען אויפ'ן האנד, מיט קלעפ, מען נעהמט צו פון איהם זיין חיונה, זיין פערמעגען, דאס הייסט, על גב היד... איך וויים אז דאס איז געקושט. דו טהוסט קיין רעה ניט, אבער איך וויל אז מיר זאלען שוין קליגער ווערען, ניט דארפען האבען אזעלכע קושען, נור פה אל פה, ווי אמאל איז געווען. השי"ת זאל עס געבען אז עס זאל אין גיכען מקוים ווערען, אמן.

ק"נ

א שטיף פאטער

„מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים"

צו די יעניגע וואס געהען אראב פון דרך הישר צוליעב רייכקייט און אלע זייערע פערגעניגענס, האב איך פאר זיי געזאגט אמאל ווי פאלגט: זאלען מיר בעטראכטען א פאטער ווען ער בריינגט זיין קינד אן עפעל מאכט ער מיט איהם א ברכה. אויב דער פאטער איז א פרומער, וואהרער איד.

איך האב אבערא אויך געקענט א שטיף־פאטער, זעהר א פרומען. ער האט אויך געוואלט מדריך זיין זיין שטיף־זוהן צו מאכען א ברכה. קיין עפעל וויל ער איהם ניט קויפען, אום צו לערנען מאכען א ברכה, אלזא, ווען עס פלעגט דונערען און בליצען, פלעגט ער איהם לערנען א ברכה מאכען, אי־

בער א רעגנען־בויגען, א ברכה פלעגט ער אויך מיט איהם מאכען ווען ער פלעגט מיט איהם פאהרען אין פארק זעהן די חיות משונות.

אלזא, דאס איז דער אונטערשיעד פון א פאטער צו א שטיף־פאטאער. דער לערענט דעם קינד א ברכה מאכען איבער פרוכט, דער איבער דונער, בליץ און חיות רעות.

מיר זיינען צו גאט גערעכענט פאר קינדער, אז מיר פיהרען זיך גוט, דאן גיט ער אונז אלדאס גוטס, און מיר קענען איהם דאנקען איבער דאס גר־טעס. אבער אויב, ח"ו, מיר פיהרען זיך ניט גוט, דאן הייסען מיר שטיף־קינדער, ווי די חז"ל זאגען „אל תקרי לעם אחר אלא לאם אחרת". דאן זאגט ער: קינדערלאך, אויב איהר ווילט מיר ניט דאנקען פאר די פרוכט, טא דאנקט מיר פאר די דונערען און בליצען, פאר פאגראמען, פאר אלע אנ־שיקעניש, מאכט א ברכה אויף די „חיה רעה" אין מענשען־געשטאלט, ווען זיי ראבירען אייך... דאן זאגט איהר געווים אז איך בין גערעכט אין מיין משפט איז גערעכט, אבער זייט וויסען, קינדערלאך, אז איך וויל ניט אזוי זיך פיהרען מיט אייך. אין גע־גענטהייל, איך וויל מיט אייך מאכען א ברכה איבער גוטעס, „מה יפית ומה נעמת", ווי שעהן און ווי אנגענעהם וואלט עס זיין אז „אהבה בתענוגים", אז די ליעבשאפט פון אייך צו מיר זאל זיין מיט „תענוגים", ניט דונערען און בליצען ח"ו. „מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים."

קנ"א

אהבה

„הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוה"

עס איז געווען א חזן, א גרויסער מנגן, א זעלטענער קאמפאזיטאר, און ער האט אבער קיין שטעלע אלס חזן ניט געקענט בעקומען, ווייל ער איז גע־ווען זעהר א מיאוס'ער מענש, ער איז געווען אזוי העסליך אז מען האט אויף איהם ניט געקענט קוקען.

פלעגט ער ארומפאהרען און יעדען שבת אין אן אנדער שטאדט גערא־ווענט. ער איז געקומען אין קאוונע, און ער האט געדאווענט קבלת שבת. די גאנצע צייט פון זיין שטעהען אויף דער בימה און זינגען יעדען פזמון פון „לכה דודי", איז געשטאנען א גביר פון מזרח און האט ניט אראבגענומען זיי־נע אויגען פון דעם חזן.

דער חזן האט דאס בעמערקט, האט ער גערענקט אז דעם גביר איז זעהר

געפעלען די זינגעכץ. נאך מעריב געהט צו דער חזן און זאגט צום גביר: איך זעה אז איהר זייט א מבין אויף זינגען, איך האב בעמערקט אז איהר האט געקוקט אויף מיר די גאנצע צייט, נו, וועל איך אייך פרעגען וועלכער פזמון פון „לכה דודי" איז אייך אם בעסטען געפעלען?

דער גביר ענטפערט איהם בזה הלשון: „בואי בשלום" איז מיר גע־פעלען געוועזען בעסער פאר אלעם, ווייל ביי „בואי בשלום" האט איהר זיך אוועקגעקעהרט, האב איך אייער פנים ניט געזעהן.

מיר אידען זיינען שעהנע חזנים, אונזער הקול קול יעקב איז זעהר טהייער ביי דעם רבש"ע, אונזער דאווענען איז זעהר טהייער און אנגענומען ביי גאט, דעם גביר, דער וואס זאגט „לי הכסף ולי הזהב", אבער ווען ליעבט ער אונזערע תפילות, אז מיר זיינען מיט א שעהנעם פנים, אז מיר זיינען ניט פארמאסקירט, אז מיר פיהרען זיך ריכטיג בין אדם לחבירו. אבער אז מיר זיינען מיט א מיאוס פנים, איינגע־פאטשקעט אין גניבה, גזילה, רציחה, שנאת חנם, — דאן וויל ער אויף אונז ניט קוקען, ווי ישעיה הנביא זאגט: „כי תבאו לראות פני מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי." נאר ווען איז ער מעהר צופריעדען, אז מיר קעהרען זיך אום ארויסצוגעהן פון שוהל...

זאגט גאט צו אונז: מיין קינד, „הראיני את מראיך", ווייז מיר בע־פאר דיין אויסזעהן, אויב דו האסט א שעהנעם פנים, אויב דו ביזט ניט פארשמירט מיט גניבה און גזילה, מיט שנאת חנם, נאכהער — „השמיעיני את קולך", מאך מיר הערען דיין שטי־מע. איך וויים גאנץ גוט „כי קולך ערב", אז דיין שטימע איז א זיסע, אבער ווען? אז „ומראך נאוה", אז דו האסט א שעהנעם אויסזעהן... דאן איז דיין שטימע זים און אנגענעהם, אבער ניט אז דו ביזט ניט שעהן אין בין אדם לחבירו...

ווייל ווען די לוחות זיינען צוברא־כען געווארען, האבען די פרומע גע־כאפט אלע „לא'ם" פון די לוחות — „לא", מען טאהר קיין זאך ניט. אבער די אנדערע חברה האבען געכאפט „תגנוב", „תנאף", „תחמוד", און אזוי ווייטער...

קנ"ב

כשרות

„השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תמצאו את תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני (מדרש) לא חולי מעים ולא חולי ראש"

איהר מוזט עס וויסען, איבערהויבט די פרויען דארפען עס מעהר געדיינקען, אז אלע עבירות וואס מען טהוט איז ניט אזוי געפעהרליך ווי ח"ו ווען איינער עסט טריפה. ווייל אלע זאכען שאדען ניט אזוי ווי טריפה ווייל ווען איינער טראגט אפילו א גאנצען זאק פויזען אויף זיך, אמת עס איז א געפרעהליכער מזיק, אבער עס שאדעט ניט פאר איהם. אבער זאל ער טרייען נאר איין לעפעלע אויסנעהמען, וועט ער באלד „איינגעהמען"...

דאס גלייכען אלע עבירות איז פויזען, אבער עס שאדעט ניט אזוי איהם ווי די עבירה פון עסען טריפה, ווייל די פויזען נעהמט ער דאך אינסייד, ווייסט וואו איהר קויפט פלייש, ווייסט וואס איהר עסט. אויב איהר ווייסט ניט, זאלט איהר ניט עסען, דאס איז מטמטם את הלב, עס פערשטאפט אויף דאס הערצעלע פון קינד.

דער איד זאגט צו אלע אומות: הערט גיט איבער א גרוס אונזער טהייערען פריינד גאט ב"ה, און ווען איהר וועט איהם זעהן, זאגט איהם אז קראנקע זיינען מיר אבער „לא חולי מעיים", אונזערע געדערים זיינען נאך ניט קראנק, מיר האבען ניט געגעסען קיין טריפה, אונזער קערפער איז נאך ריין, און אונזערע קינדער ווי ניט פרום זיי זאלען ניט זיין, אבער זיי גלויבען נאך אין איהם, די קאפ איז נאך געזונד, „לא חולי ראש".

דער דין אין גמרא איז אז אין מבקרין לא חולי מעיים ולא חולי ראש", מען געהט ניט מבקר חולה זיין אזא קראנקען וואס איז קראנק אויף די געדערים און דער וואס איז קראנק אויף קאפ וועהטאג...

אלזא, גיט איהם א גערוס אב אז ער קען אונז מבקר חולה זיין, ווייל מיר זיינען ניט קראנק „לא חולי מעיים ולא חולי ראש"...

אמת, מיינע קינדער זיינען ניט פרום, אבער זיי עסען דאך כשר. אמת זיי דאווענען ניט, זיי זיצען בעסער אין קלאב... אויב לשון רבים היסם עס כלבים... אבער דאך זיינען זיי נאך ניט ח"ו קראנק אויף חולי מעיים ולא חולי ראש.

קנ"ג

ר' מאיר בעל הנס

צוויי רוסישע אידען זיינען געגאנגען אין א פרייסישע שטאדט,ביידע אהן פעסער, א זשאנדאר איז אנגעגאנגען קעגען זיי. איינער איז באלד אנטלאפען, דער אנדערער, דער צווייטער, איז געלאפען אין אן אנדער זייט. דער זאנדאר לויפט נאך דעם צווייטען, און דער איד איז אריין אין א הויז. גראדע איז אין יענער הויז קיין מענשען ניט געוועו. ער איז ארונטער אונטערען בעט.

דער זשאנדאר איז אויך אריין אין הויז און ער האט באמערקט אז ער ליעגט אונטערן בעט. דער איד האט געהערט ווי דער זשאנדאר זוכט איהם: זאגט ער צו זיך א ביסעל העכער: ר' מאיר בעל הנס, העלף מיר, איך גיב א רובעל פאר דיין נשמה. דער זשאנדאר הערט ווי ער רעדט. דער אידעל בעמערקט אלעס, ער פערשטעהט דאך אז ער וועט איהם כאפען, זאגט ער צו מעהר פאר ר' מאיר בעל הנס: ר' מאיר איך גיב דריי רובעל, ר' מאיר איך גיב פיער רובעל.

דער זשאנדאר האט געהערט אז ער רעדט דארט מיט נאך איינעם, האט ער געדענקט אויף געוויס אז דארט איז דער אנדערער אויך דא. ער האט איהם אנגעפאנגען שלעפען פאר די פיס. האט דער אידעל געשריען: ר' מאיר, איך גיב א צעהנער, ראטעווע מיר! איז ביי דעם זשאנדאר געבליבען בעשטימט אז דארט אונטערן בעט איז דער צווייטער.

ער האט איהם ארויסגעשלעפט און געזאגט צו איהם: שטעה דו היער און איך וועל דיין ר' מאיר ארויסציהען. דער זשאנדאר האט זיך גוט איינגעבויגען צו דער ערד ארויסצושלעפען ר' מאיר'ן פון אונטער'ן בעט. דערווייל איז דער איד אנטלאפען...

איהר זעהט, פריינדע, ווי דא איז צוגעגאנגען? ער האט נאר אין דער עת צרה צוגעזאגט פאר ר' מאיר בעל הנס איז ער באלד ניצול געווארען. נאר די וואס זאגען צו זאלען קיין גלאטע ניקעלס אדער דיימס ניט ווארפען, ווי עס טרעפט, אז איינער האט געלד וואס ער קען ניט אויסגעבען, דאן נארט ער אריין ר' מאיר בעל הנס... „אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו".

קנ"ד

נאך די פיהרער

עס ווערט דערצעהלט, ווען דער גאון זצ"ל איז געגאנגען אבריכטען גלות, איז ער געגאנגען פון קיידין נאך יאנאווע צופוס. א פארמער איז גע־

פאַהרען אין ייאַנעווע. פערבייפאָה־רענדיג דעם גאון, האָט ער באמערקט אַן אלטער איד געהט צוזאַמענגע־דרעהט. האָט ער זיך אָבגעשטעלט, און קוים זיך איינגעבעטען ביי איהם אז ער זאָל ארויפגעהן אויפ'ן וואָגען. דער וואָגען איז געווען געמאַכט מיט א בויד, אלייליך אריבער, אז מען האָט אין וואָגען געקענט זיצען בעקוועם, בעשיצט פון רעגען און ווינד.

דער גאון איז געזעסען אין בויד און האָט געלערענט שטילערהייד. דער פאַרמער, אָנטרייבענדיג די פערד, האָט אָנגעפאַנגען צו דרעמלען, האָט ער גע־בעטען דעם גאון, אז ער זאָל האלטען די לייצעס, בעמערקענדיג, אז די פערד ווייסען אליין וואו צו געהן, נאָר ער זאָל די לייצעס האלטען, און ער וועט זיך אין בויד צוליינען שלאָפען.

דער גאון האָט אזוי געטהאָן, און אז עס איז טאָג געוואָרען איז די פוהר אריין אין יאַנעווע, אין דער צייט וואָס אלע געהען דאַווענען. איינער א איד געהענדיג אין שוהל דאַווענען האָט בע־מערקט דעם אָנטרייבער, און ער האָט גוט געקענט דעם גאון פון ווילנא. האָט ער איהם טאַקע דערקענט אז דאָס איז דער גאון, איז ער א דערציטערטער געוואָרען, און ער איז גלייך גע־לאָפען צום שוהל. ווי ער איז ארויף אויף דעם שוועל פון שוהל, איז ער גע־בליבען אין חלשות.

אז מען האָט איהם אָבגעמינטערט האָט ער אָנגעפאַנגען שרייען: לויפט קינדער שנעל, משיח איז געקומען אין שטעדטעל. איך שווער אייך אז משיח איז דאָ! זיי ווייסען פון זיין חלשות בלייבען און זיי קענען איהם פאר אן איש נכבד, קוקען זיי איהם אָן און ער־שטוינט פרעגען זיי איהם: פון וואַ־נען נעהמט איהר זיך דאָס?

רבותי, קלעהרט נים, לויפט מיט מיר. אז דער ווילנער גאון טרייבט אָן די פערד, טאָ ווער זיצט אין בויד?

זיי זיינען געלאָפען, דער רב פון שטעדטעל אויך מיט זיי. דער רב האָט איהם דערזעהן, האָט ער אויך דער־קענט דעם גאון, און זיי זיינען צוגע־לאָפען צום גאון מיט א געשרעה: רבי, גיט אונז ארויס משיח צדקנו. דער וואָס זיצט אין וואָגען! אי וואָס, ווען? ער קוקט זיי אָן, האָבען זי געכאַפּט און אָבגעדעקט די בויד און ארויס־געשלעפּט חאצקעל דעם ישוב'ניק, דעם גראָבען יונג...

פריינדע, אז מיר גיבען א בליק אין נויאָרק און אין נאָך אמעריקאַנער גרויסע שטעדט, דאכט זיך שעהנע שוהלען, מען דאווענט, מען לערענט, אז עס איז פשוט א שמחה צו קוקען, דאכט זיך אז בעסער דארף מען גאָר נים, טאָ איז דאָך א קשיא, ווארום קומט נים משיח? דעקען מיר אָב דעם שלייער, מיר געהען אריין אינסייד, זע־העז מיר אז חאצקעל בעל עגלה איז דאָס גאָר דער פיהרער.

ווען א גאון אָדער אזוי א איד וואָלט זיין דער פיהרער, וואָלטען מיר טאַקע פערשטעהן אז עס דארף קומען משיח. אבער נאָך דעם פיהרער נאָך פערשטעהט מען ווי אינסייד איז. ווער דער פרעזידענט איז. פערשטעהט מען פון אינסייד די הייליגקייט, די אי־בעריגע פערשטעהט אליין.

קנ"ה

מוסר לפסח

„קדש“, היילינגען זיך אליין, איז גאר ניט, אליין געהן אין שוהל הערען א מגיד, און בענעלען איבערלאזען אין סטרים, מאכען פייער אום שבת טויג ניט, ווילסטו זיך היילינגען, מוזטו מקיים זיין „ורחץ„, דעם צווייטען אויך ארומוואשען, דאס הייסט, דעם צווייטען אויך לערנען, איבערהויבט דעם קינד, נאר אנדערע האלטען זיך קליין, ווי עס קומט צו א מצוה זאגט ער: ווער בין איך, איך זאל גאר קענען פאר דעם צווייטען עפעס טהאן? און ער האלט זיך ניעדעריג ווי „כרפס“, ווי דער גרינער גראז... טויג ניט, נאר ווי דען? —

„יחץ“, איבער העלפט טהייל זיך דיינע מדות, צו גאט און צו לייטען. דאן מוזטו און קענסט זאגען דעם צווייטען, דאן „מגיד“, זאג יענעם, וואס זאגען יענעם? טאקע דאס גופט: „יחץ“, טהייל איבער דיין שטיקעלע ברויט אויף העלפט און עס אליין און גיב די אנדערע העלפט צום צווייטען. דאס זאג יענעם „יחץ, אז מען מוז טהיילען זיך דעם ביסען, „מגיד“, זאלסטו זאגען...

זאג „יחץ“, אז דו טהיילסט אב די מצוה און דו גיסט א האלבע אונטערען קישען. יא, יא, איך פערשטעה א ביסעל אנדערס, אז די אנדערע העלפט מוז מען אבשפארען אויף דער צייט, וואס מען וועט ליגען אין נאסען קבר, אז דאס זאל הייסען צוקאפענס, אונטערען קישען, הייסט עס...

נאר גיב אכטונג אז די ווייבעלע דיינע זאל ניט ארויסלאטכענען דעם אפיקומן פון אונטערען קישען. גיב גוט אכטונג אז צוליעב א דרעס, וואס די ווייבעלע דארף, וועסטו פיעלייכט מחלל שבת זיין, אדער פארפעהלען א מאל תפילין לייגען ,ווייל דו דארפסט האבעווען.

זיי וויסען, אז זי לאטכערט דיין אפיקומן, דו וועסט האבען א הארטען צוקאפענס. גיב אכטונג אז דיינע קינדערלעך זאלען ניט ארויס׳גנבה׳נען דיין אפיקומן...

„מגיד“, זאג דעם צווייטען אויך, „רחצה“, וואשט אייך ארום, „מוציא“, ציה ארויס „מצה“, די שטיקעלע מצה, גיב דעם צווייטע אויך און דאנק אימער גאט סיי דיר איז שלעכט, דאס הייסט „מרור כורך“, עס וויקעלט זיך דיר אימער דיין לעבען ווי מרור. אדער „שלחן עורך“, א געגרייטער טיש, אלעם אין בעסטען ארדענונג, עס געהט דיר גוט, דאן הלל, לויב גאט, און אז דו טהוסט אזוי, איז „נרצה“.

קנ"ו

מיסיאנערין

עס איז געווען אן אלמנה וואס האט נור איין קינד געהאט, און דער בן יחיד איז געווען א בן סורר ומורה, ער האט די אלטע מאמען ניט סופארטעט און עס פלעגט נאך טרעפען אז ער פלעגט זיין מאמען שלאגען אויך, זי האט שרעקליך געליטען.

עס איז איהר געווארען זעהר שלעכט פון איהם צו ליידען, זי האט עס מעהר ניט געקענט אריבערטראגען, איז זי אוועק ביים סודיא (דזשאדזש) און האט איהם אנגעקלאגט. אין איינינע טעג צייט איז געקומען א פאליסמאן נעהמען איהר זוהן צום טרייעל, ער איז געווען אין הויז אין א רום, איז זי באלד אריינגעלאפען צו איהם און האט איהם געהייסען זיך בעהאלטען, צום פאליסמאן האט זי ערקלעהרט אז ער איז ניטא.

דער פאליסמאן האט איהר אליין מיטגענומען צום טרייעל. געהענדיג האט איהר אלץ געשראקען די הארץ, פיעלייכט וועט מען איהם זוכען וועט מען דאך איהם כאפען, וועט ער דאך קריגען א גרויסען פסק, און זי האט רחמנות געקראגען אויף איהר בן סורר. אלזא איז איהר איינגעפאלען א פלאן אויף אזא ארט, אז ווען זי וועט געהענדיג אנטרעפען עפעס אן ארעמען יונגען מאן וועט זי דעם פאליסמאן זאגען אז דאס איז איהר זוהן.

גראדע איז אנגעקומען אן ארעמער בחור, זאגט זי צום פאליסמאן: דאס איז מיין זוהן, נאר זיי וויסען אז ער וועט זיך לייקענען, זאל מען איהם שמייסען, דאן וועט ער מודה זיין אז איך בין זיין מאמע...

אזוי איז עס געווען, דער פאליסמאן האט איהם אנגענומען, ער האט זיך אנגעפאנגען צו שטעלען אנטקעגען, ווייל ער ווייסט פון קיין זינד, ער האט איהם געשלאסען די הענט און געבראכט אין פאליס־סטיישאן.

דער פאליסמאן האט איבערגעגעבען דעם סודיא דאס עס קען זיין ער זאל לייקענען, איז דאס איין סגולה צו שמייסען. דער סודיא פרעגט איהם: דאס איז דיין מאמע? ער האט אויסגעגלאצט א פאאר אויגען אויף'ן סודיא: וואס? ווי קומט זי צו זיין מיין מאמע? איך קען איהר אפילו ניט.

מען האט געהייסען אריינצעהלען א פופציג. ביי יעדער פינף פרעגט מען איהם: נו, איז דאס דיין מאמע? ניין, איך קען איהר ניט. ער האט אבער געזעהן עס איז שלעכט, האט ער אויסגעשריען: יא, עס איז מיין מאמע!

פריינדע, איהר געהט אריין אין די לאגע פון דעם ארעמען יונגען מאן? איך דענק אז איהר פערשטעהט זיין מודה זיין זיך, און זא ווייטער. דאס זעלבע איז אימער פארגעקומען מיט דעם עם ישראל, וואס די קריסטען האבען איהם אימער געמוטשעט אויף אלע אופנים, נור אז ער זאל מסכים זיין, אז מרים די מאמע פון נוצרי איז

זיין מאמע, און אז ניט, האָט מען פון איהם געריסען גליעד פאר גליעד.

מיליאָנען אידען זיינען אומגעקומען אויף קידוש השם, די וועלכע האָבען דאָך ניט מסכים געווען אז עס איז זייער מאמע... די וועלכע האָבען ניט געקענט אריבער ליידען די יסורים און פיין, האָבען געמוזט מסכים זיין... אזוי איז געווען מיט דעם עם ישראל, אזוי האָט ער געליטען און ליידעט נאָך יעצט.

קומט מען אין אמעריקא און מען איז גאָר גלייכגילטיג דערצו. מען בעטראכט גאָר ניט ווי זיי, די מיסיאָנערען, זו־בען מיט אלע קונצען, מיט אלע טריקס אריינצוכאפּען א אידישען קינד. מיל־יאָנען דאָלאר יעהרליך ווערט פאר־ספּענדעט אום צו פערשפּרייטען זייע־רע אידעאַלען, און מיר, חוץ וואָס מיר ווילען ניט ספּענדען איין סענט דאַ־געגען, נור אפילו קיין אויפמערקזאמ־קייט מאכען מיר אויך ניט. היט אייע־רע קינדער, היט ווי מעגליך, היט זיי פון די נעצען, היט זיי פון זייער קאָמ־פּאניע . די רבנים שלאָפען, די מגידים זיינען שטומע, די עלטערען זיינען גאָר ווי טויטע געגען דעם. היט אייערע קינדער!

מוסר

איך בין געגאַנגען אין א סטריט, זעה איך ווי איין אבל אין שבעה שטעהט און קלייבט א מנין. איך זעה אז עס געהט פארביי א מאן, אפילו מיט א בערדעל, און ער רופט איהם צו מנחה ארויף. ער ענטפערט מנחה לעשו.

איך האָב געוואָלט דעם אבל העלפען א מנין מאכען. זאָג איך צו דעם מאן, וואָס לאכט איהר זיך אוים עפּעם מנחה לעשו? זאָגט ער צו מיר איך בין שוין אין אמעריקא צוואנציג יאָהר און איך האָב ניט געדאווענט, יעצט זאָל איך געהן דאווענען? און ער צולאכט זיך.

זאָג איך צו איהם: ר׳ חיים, קומט צו מנחה. זאָגט ער: איך הייס ניט חיים. זאָג איך: איך קען דאָך אאייך און איך זאָג אייך אז איהר הייסט חיים ,איך וועל אייך זאָגען א סימן, אז איהר האָט א ברודער אויך. צו־לאכט ער זיך: איך האָב קיין ברודער ניט, זאָגט ער צו מיר, איך האָב נור איין שוועסטער.

זאָג איך צו איהם: ר׳ חיים איהר הייסט דאָך חיים, און איהר האָט א ברודער, און איך ווייס אז איהר האָט קיין שוועסטער, און איך וועל אייך גליידך זאָגען ווי אייער ברודער הייסט, ער הייסט מות... און איהר הייסט חיים, איהר דאווענט ניט און טהוט קיין זאך ניט וואָס אנבעלאנגט צו אי־דישקייט, נור איהר זוכט צו מאכען א לעבען, הייסט איהר אליין חיים... איי־ער ברודער הייסט „מות“, ווייל דער „בחינות עולם“ זאָגט „החיים והמות אחים“... דער לעבען און דער טויט

זיינען צוויי ברידער, און אויב איהר
האָט נאָך ניט דעם מות, דאָך זייט
איהר שוין צוזאמען מיט אייער ברו־
דער דעם „חיים" מאכען, דעם לעבען,
געוואָרען א מות, „רשעים בחייהם
קרואים מתים"... קומט ארויף דאַוונען
מנחה, און זייט ניט קיין חכם, און
שיידעט זיך מיט אייער ברודער מות,
זייט בעסער א ר' חיים אליין.

קנ"ח

מנהגי סדום

אין סדום איז אויך געווען איין
הכנסת אורחים ,און אז עס פלעגט
אן אורח קומען, פלעגען זיי איהם אהין
שיקען אויף נאכט־לעגער. נאָר איין
קלייניגקייט האָבען זיי אויפגעטהאָן,
אז עס זאָל ניט זיין סתם א פּראָסטער
הכנסת אורחים ווי אין אלע שטעדט.

און דאָס איז נעמליך, זיי האָבען
דאָרט געהאַט א בעטעל, וואָס נאָך דער
מאָס פון בעטעל האָט דער אורח אויף
געדארפט זיין. האָט ער געהאלטען די
מאָס פון דער בעטעל, איז געווען גוט
פאר דעם אורח, האָט ער דאָרט גע־
קענט נעכטיגען. און אויב דדער אורח
איז געווען קירצער פאר דער בעטעל,
פלעגען איהם פיער טראָסטיעס נעה־
מען און ציהען, ביז זיינע ביינער פלע־
גען ארויס פון די גליעדער, און מן
פלעגט די נשמה אויך ארויסגעהן פון
איהם.

פלעגט דער אורח זיין לענגער, איז
שוין פאר די בעאמטע פון הכנסת
אורחים געווען א ביסעל א לייכטע־
רער רזשאַב: זיי פלעגען נאָר דארפען
איהם אונטערהאקען א ביסעל די פיס,
מעהר ניט... אלזאָ, קורץ — עס איז
אזוי געווען אין סדום ווי איך האָב
אייך בעשריבען. דענקט איהר אז עס
האָט געקענט אזוי זיין? איך דענק אז
ניט. אי די מדרשים דערצעהלען, איז
דאָס נאָר א משל, דענק איך. נו, זאָ־
לען מיר קלעהרען וואָס פאר א משל
דאָס איז?

איך דענק אזוי: אז עס פלעגט קו־
מען אין סדום א גרויסער תלמיד חכם,
א מחבר, אָדער אזוי א גרויסער מענש,
על פי אמת, און ער האָט טאקע גע־
קענט עפּעס גוטעס אויפטהאָן דאָרט,
וואָס האָבען זיי אָבער געטהאָן? א גאנץ
קליינע זאך: מען האָט איהם אונטער־
געהאקט די פיס, דאָס הייסט, מען האָט
אויף איהם אלערליי בלבולים געמאכט,
אום נאָר איהם קירצער מאכען, דאָס
הייסט קליין מאכען, כדי אז ער זאָל
וואָס צום שנעלסטען מוזען פון זיי
אָבטרעטען...

איז אָבער געקומען א טרעמפּ, א
באָם, נאָך זייער גוסט נאָך, וואָס דאָס
איז געווען א ניעדעריגע בריאה, מיט
א ניעדעריגע נשמה, האָט מען איהם

אויסגעצויגען, איז געגאנגגען א קלאנג אין אלע צייטונגען ,אז דער און דער גרויסער פאָלקס־רעדנער, אָדער גרויסער חזן, אָדער גרויסער שרייבער, איז דאָ, און מען האָט געפּראווועט יובילע־אום'ס, עס האָט געקלונגען די וועלט, דאָס הייסט, מען האָט איהם אויסגע־צויגען, געמאכט לענגער ווי ער איז...

דענקט נאָך, קלעהרט איבער, פּיע־לייכט איז דאָ אין אמעריקאנער שטעדט אויך אזא בעטעל פאר די אורחים... פּיעלייכט וועט איהר געפי־נען...

קנ"ט

משל להספד

ווען רוסלאנד מיט טערקיי האָבען מלחמה געהאלטען, אין דעם 77טען יאָהר, האָט רוסלאנד גענומען אין דער מלחמה אפילו אלטע מענשען. ביי די ענדע יאָהרען פון דער אָטסטאַווקע, א מאן וואָס ער איז אלט געווען פופ־ציג יאָהר, אז גענומען געוואָרען אין מלחמה. זיינער א זוהן איז שוין לאנג אין דער מלחמה.

אין א גאנץ פינסטערע נאכט איז פּלוצלונג דערהערט געוואָרען א שיסע־ריי. די רוסישע מיליטער האָבען גאָר ניט געוואוסט וואָס עס טהוט זיך מיט זיי. אנטקעגען זיי איז געגאנגען איי־ניגע פאָלקען סאָלדאטען, וואָס האָבען גערענקט אז דאָס איז דער שונא, און עס איז גאָר געווען זייערע אייגענע חיל. זיי האָבען זיך געשאָסען איי־נער דעם צווייטען.

דער מאן וואָס איך דערצעהל אייך, דער אלטער, האָט אָנגעקראָגען א קויל אין א פוס, און ער איז געפאלען אין א טייך בלוט. ער איז אזוי געלעגען א האלבע שטונדע, פילט ער ווי עס קריכט צו איהם איינער און יענער קרעכצט אויך. דער צווייטער איז גע־ווען געראנעט אין א האנד. דער צוויי־טער האָט דערהערט די קרעכצען פון א אידישער שטימע ,איז ער צוגעקראָ־כען צו איהם. קורץ דערפון, זיי האָ־בען זיך קוים אויפגעהויבען און דער אלטער האָט אָנגעפאנגען ביטערליך צו וויינען: אי, זאָגט ער, איך האָב א זוהן אין דער מלחמה אויך, ווייסט גאָט וואו ער איז, און האָט יאָמערליך זיך צואוויינט.

דער צווייטער זאָגט צו איהם : אי, איך דארף וויינען מעהר פאר אייך, איך האָב מיין טאטען דאָ אויף מלחמה. ווייסט גאָט אָוואו ער איז. דיין טאַ־טען? זאָג מיר פון וואָס פאר א שטאָדט קומסטו? איך קום פון ריגא. און ווי הייסטו? מיין נאָמען איז דוד, ווי הייסט דיין טאטע? מיין פאָטער הייסט שמואל. אי, מיין קינד"... אי, מיין טהייערער קינד! איך בין דיין פאָ־

טער... אי, דער שיקזאל האט אונז יעצט צוזאמענגעבראכט. מען איז ארויפגעפאלען אויפ'ן האלז איינער דעם צווייטען: מיין קינד, מיר מוזען זיך צוזעצען, ווי די קוילען פליהען איבער אונזערע קעפ. אי, מיין קינד, דערצעהל וואס דו ווייסט. אי, טאטע מיינער, איך האב געהערט אז די יעצטיגע שיסערייען איז גאר געווען פון אונזערע מיליטער אויף אונזערע מיליטער. אי, טאטינקע, עס קען זיין אז דער קויל וואס דו האסט געקראגען אין פוס איז פון מיין ביקס געוועזן... דער טאטע זאגט: מיין קינד, עס קען זיין אז די קויל האב איך דאס דיר גורם געווען... מען האט זיך ארומגענומען פעסט און...

פריינדע, מיר האבען יעצט מספיד געווען אונזער גרויסען גאון... ער איז גערופען אונזער פאטער... אזוי ווי אלישע איז מספיד אלי' הנביא און זאגט: „אבי, אבי" — מיר האבען זיך יעצט געטראפען אין דיעזער פינסטערער נאכט... דער ביטערער, פינסטערער גלות, וואס קוילען פליהען איבער'ן קאפ, וואו אונזערע שונאים שיסען אויף אונז... נאך מעהר צרה, ברידער אויף ברידער, זיהן אויף טאטעס... פון אונזער אייגענעם לאגער, אויף אויף אונזער אייגענעם לאגער. ווער איז ניט פערוואונדעט? איינער אין קאפ גאר א געפעהרליכער, מיט דעות דעות כוזבות... איינער אין האנד, לייגט קיין תפילין ניט... איינער אין פוס — געהט ניט אין דרך הישר, און סתם שנאת חנם, פון אונזערע אייגענע אויף אונזערע אייגענע.

גאון און צדיק, מיר האבען זיך געטראפען אין אזא עת צרה... ווען די קוילען פליהען איבער'ן עם ישראל, זאלען מיר זיך צוזעצען א וויילינקע... זאלען מיר זיך דורכריידען, פיעלייכט ח"ו האט אויך אונזער קויל אייך געטראפען, מפני רעת הדור... אדער ח"ו אייער שטארבען האט אונז געטראפען... שלא יראה ברעה...

חזן זאגט „אל מלא רחמים".

ק"ם

לסוכות

„שינוי מראה פסול באתרוג — אבל אם נעשה אדום, מחמת קיצים שעוקצים אותו פרי זה כשר"

(מגן אברהם)

אז דער אתרוג איז דער קאליר פערענדערט, איז ער פסול, אבער אז ער איז רויט געווארען צוליעב דערנער וואס שטעכען איהם, איז ער כשר.

דער אתרוג איז דער תלמיד חכם, א גוטער ריח, און א גוטער מאכל,

דאָס הייסט, מדות טובות און תורה צוזאמען. דער לולב א מאכל אבער ניט קיין ריח. בעלי תורה, און ניט בעלי מדות, הדס א ריח אָבער ניט קיין מאכל, בעלי מדות, אָבער ניט קיין תורה . ער האָט ביידע זאכען ניט, דאָס זיינען רשעים.

אבער ווי מען זאָל אויף דעם זאָגען, און וואָס מען זאָל אויף דעם זיך פּשט'לען, איז אלץ דער רב. דער אתרוג, דער אתרוג דער רב, מוז זיין מיט זיין פיהרונג, מיט זיין תורה העכער פאר אלע, בעסער פאר אלעמען, ווען ניט, איז ער פסול.

א רב אָהן א באָרד, „שינוי מראה פסול", א רב געהט געקליידעט ווי א גלח, שינוי מראה פסול, א רב אָהן תורה, א רעפאָרם רבי, שינוי מראה פסול .א רב א בעל גאוה, ער גיט ניט נאָך דעם צווייטען, מחלוקת מאכט ער, שינוי מראה פסול. א דרשן א טריפה'ער ביין, פסול. איבערהויבט איז דער דין „שנוי מראה על חוטמו פסול", דאָס הייסט אָבגעגאָלט ווי א גלח, אז עס איז אפילו די וואָנצעס ניטאָ, דאָ איז ער גאָר פסול...

אבער ווען ח"ו אז ער מוז אזוי געהן צוליעב די צוררי היהודים, וואָס זיי צווינגען איהם, דאָס הייסט צוליעב די דערנער, דאן איז ער כשר.

אבער אז דער אתרוג ,דער רב, איז טאקע א תלמיד חכם, און מיט גוטע מדות, ווייסט איהר, בעלי בתים, וואָס מען טהוט מיט'ן אתרוג, דעם רב? דעם אתרוג האלט מען בעזונדער, דעם אתרוג וויקעלט מען איין, עס זאָל איהם ניט קאלט זיין, גיב א שעהנע וואָהנונג, בעזונדער אין א קעסטעלע, האלט דעם אתרוג, עס זאָל מיט איהם קיין שייכות האָבען די ערבאָה. ניין, מען טאָהר ניט צוזאמענבינדען דעם אתרוג מיט יעדען לומפּ. די ערבה, אפילו לולב, בעזונדער רעספּעקט פאר'ן אתרוג, גרויס דרך ארץ פאר'ן רב, דעם תלמיד חכם.

און ווארום האָב איך געשריבען אז דער אתרוג איז פסול, מיט די אלע סימנים פון אויבענדערמאָהנטע, ווייל איהר ווייסט דאָך אז אָהן די ערבה אפילו טויג ניט, עס מוז זיין אלע צוזאמען, אָבער דאָך אויף וועמען קוקט מען מעהר, וועמען בעטראכט מען מעהר, אויב ניט דעם אתרוג?... דו, רב, אויף דיר קוקט מען מעהר, אויף דיר פאלט דער פלעק גיכער...

נאָר דאָך, אפילו די איבעריגע מינים זיינען ניט אזוי חשוב, איבערהויפּט די ערבה, דער רשע, דאָך, דו רשע, בינד זיך צוזאמען אין איין פערבאנד, מיט די בעלי תורה, מיט די בעלי מדות, מיט דעם בעל מדות ובעל תורה, מאכט מען מיט דיר א ברכה, ביזטו נאָך ווערט מען זאָל דיר דאנקען, מען זאָל דיר לויבען, דו ביזט ווערט א ברכה, אבער דו, רשע, אויב דו ביזט אזא חברה מאן ,אז דו ביזט שוין אָבגעזונדערט ,און דו ביזט שוין ווייט פון דיינע בעסערע ברידער, זאָלסטו ווייסען, ערבה, רשע גמור, אז הושענה רבה טהיילסטו זיך אָב פון די דריי מינים, גיט מען דיר קלעפּ, קול מבשר מבשר ואומר...

לברכה

די אלע וואס האבען זיך פארשריבען צו נעמען א ספר, איך ווינש זיי די אלע ברכות וואס די תורה האט צו געזאגט צו די יעניגע וואס שטיצען די תורה, אויך נאך דעם וואונש פון מחבר.

א

ר' אברהם ישראל ב"ר אריה ליב אייבראמסאן
ר' אברהם יהושע ב"ר יהודה בלאק
ר' אלחנן ב"ר מיכאל אקסילרויד
ר' אברהם ב"ר זלמן בערענשטיין
ר' אברהם מרדכי ב"ר גרשון ברוקס
ר' אליעזר ב"ר יצחק בלום
ר' אברהם יוסף ב"ר קדיש זלמן בלום
ר' אברהם שרגא ב"ר גרשון גראנאטאוויץ
ר' אליעזר בר" אברהם גינזבורג
ר' אייזיק מענדעל וועלמעוויצקי
ר' אברהם אליעזר ב"ר יואל יהודה זאקס
ר' אברהם יצחק ב"ר מרדכי חורגין
ר' אברהם שלמה ב"ר חנא כייטעווסקי
ר' אליעזר ב"ר משה קלמן טאקער
ר' אברהם שלמה ב"ר דוד לערנער
ר' אברהם אליהו ב"ר אריה יושקאוו
ר' אברהם ב"ר יוסף לב־טוב
ר' אברהם מאיר ב"ר ישראל מרדכי לעמפערט
ר' אשר ב"ר נחמיה לעווין
ר' אברהם יצחק לאכאוויצקי
ר' אברהם מתתיהו ב"ר דוד יעקב מייזעל
ר' אשר ב"ר משה מאטלעס
ר' אשר אנשעל ב"ר צבי סיעגעל
ר' אליעזר ב"ר נפתלי סוויד
ר' אברהם אליעזר זאקס
ר' אהרן ב"ר שניאור זלמן צאיעסער
ר' אברהם משה ב"ר זאב ציפעקאוויץ
ר' אהרן ב"ר יהושע ברוך קאהען

ר׳ אברהם ב״ר ישראל דוב קאהען
הרב ר׳ אהרן יעקב קאזלאווסקי
ר׳ אלהיו יהודה ב״ר חיים קריינאוויץ
ר׳ אהרן צבי ב״ר בנימין נחום ראבינאוויץ
ר׳ אליעזר ב״ר דוד חיים ראבינאוויץ
ר׳ אשר ב״ר מאיר רייטמאן
ר׳ אברהם ב״ר צבי ראזענטהאל
ר׳ אליעזר ב״ר יוסף שניידער
ר׳ אברהם דוב שאטס

ב

ר׳ ברוך ב״ר אפרים ביקען
ר׳ בנציון ב״ר מרדכי לעוו
ר׳ בנציון ב״ר אלכסנדר משה פייטעל
ר׳ בנימין ב״ר שבתי פאמעראנץ
ר׳ דובער ב״ר מאיר ראזענבערג

ג

ר׳ גרשון ב״ר ירוחם גאלדשטיין
ר׳ גדל ב״ר דוב הארעליק
ר׳ גדליהו ב״ר יוסף זכריה מעלצער

ד

ר׳ דובער ב״ר משה אבראמאוויץ
ר׳ דוב גרשון ב״ר זלמן געלמאן
ר׳ דוד ב״ר יהושע גערמאן
ר׳ דובער ב״ר נחמיה טיקאצינסקי
ר׳ דובער ב״ר אברהם סינדלער
ר׳ וואלף ראזאף

ז

ר׳ זאב ב״ר מרדכי בלוטשטיין
ר׳ זלמן ב״ר יעקב גארפינקעל
ר׳ זלמן ב״ר בנימין דאליצקי
ר׳ זאב וואלף ב״ר שאול דאראשינסקי
ר׳ זלמן דוב ב״ר יעקב יוסף ווייסבלאט
ר׳ זלמן ב״ר שלמה יאפפע
ר׳ זכריה ליפסין
ר׳ זונדעל ב״ר שמואל סאבאראוויץ
ר׳ זוסמאן מענדעל ב״ר יוסף פאליי
ר׳ זרח ב״ר אהיעזר אהרן פאליי
ר״ זאב ב״ר אברהם ציפעקאוויץ
ר׳ זאב ב״ר משה קאהען
ר׳ זאב ב״ר אריה ראזאף
ר׳ זכריה ב״ר שלום שאפראן

ח

ר׳ חנא מאיר ב״ר נחמן אליעזר גראסמאן
ר׳ חיים דוב ב״ר יהודה לובארט
ר׳ חבל ב״ר צבי יהודה מיטערפערעל
ר׳ חיים ב״ר פנחס פונט
ר׳ חיים ב״ר אברהם פיק
ר׳ חיים ראובן ב״ר יהודה קאהען
ר׳ חיים ב״ר ליב שלאמאוויץ

י

ר׳ יצחק ב״ר אברהם חיים צוקערמאן
ר׳ יצחק ב״ר אברהם אטענסאהן
ר׳ ישראל ב״ר מרדכי אליהו בירענבוים
ר׳ ישיעהו ב״ר אשר שלמה גרינבלאט
ר׳ יצחק פרץ ב״ר יוסף אהרן גאראדינסקי
ר׳ יצחק אייזיק ב״ר פסח גינזבורג
ר׳ יהושע משה ב״ר צבי גריל
ר׳ ישראל מרדכי ב״ר זיסקינד גודינסקי
ר׳ יעקב ב״ר גרשון גאלדשטיין
ר׳ ישראל ליב ב״ר יהושע ליב דיקשטיין
ר׳ יהודה מאיר ב״ר אברהם הייטעלבאנד
ר׳ יעקב ב״ר יהושע אזערניצקי
ר׳ ישראל שלום ב״ר יעקב אזערניצקי
ר׳ יצחק ב״ר ארי׳ וויינבערג
ר׳ יעקב קאפעל ב״ר אברהם ווענדיל
ר׳ ירמיה חפץ
ר׳ יונה יאוונע

ר' יוסף שמעון ב"ר משה אהרן הלוי לעווין
ר' יקותיאל מיכל ב"ר צבי הירש לעססנער
ר' יעקב גרשון לעווין
רעוו. ר' יעקב ב"ר אביגדור לעווינסאָן ש"ץ
ר' ישראל ב"ר שניאור מאסקאוויץ
ר' יעקב ב"ר יוסף מעלצער
ר' יוסף ב"ר אליהו סאגאלאוויץ
ר' יצחק ב"ר קלונימוס סאדין
ר' יצחק ב"ר יוסף סלוצקין
ר' ישראל ב"ר יוסף יעקב סיללער
ר' יוסף זאב ב"ר ליפמאן סאלמאן
ר' יעקב מיכל ב"ר משה עפשטיין
ר' ישראל אליהו ב"ר משה דוד פרידמאן
ר' יעקב ב"ר יצחק פעקטאר
ר' יצחק ב"ר טודרוס הכהן פינצוג
ר' ישעיהו ב"ר אברהם קאָהען
ר' יצחק ב"ר אריה קונאווסקי
ר' ירחמיאל בר" משה קאנטראוויץ
ר' יוסף ב"ר יצחק שאול ראזאווסקי
ר' ישראל יצחק ב"ר ברוך ראָזענצווייג
ר' יעקב צבי ב"ר אברהם רוויזנער
ר' יצחק יהודה ב"ר דוד רובין
ר' יעקב ב"ר מיכאל יוסף הלוי ראבינאוויץ
ר' יוסף ב"ר יהושע שווארץ
ר' ישעיהו ב"ר אברהם הכהן שפארבער
ר' יוסף ב"ר צבי זאב שטיין
ר' יהודה ליב ב"ר אלי' שולמאן
ר' ליב ב"ר שמחה פיינגאָלד
ר' ליב ב"ר משה קאפלאן

מ

ר' משה ב"ר מרדכי בערעל
ר' מנחם מענדעל ב"ר יואל בלום
ר' משה ב"ר ישיעהו גאָלדבערג
ר' מרדכי נתן ב"ר שאול מיכאל הורוויץ
ר' משה ב"ר יעקב אביגדור ווילענסקי
ר' משה אבא ב"ר יהושע העשעל וואָלפסאָן
ר' מנחם משולם ב"ר אהרן מרדכי זעגער
ר' מרדכי ב"ר גבריאל זילבערמאן
ר' מאיר ב"ר מרדכי יאפפע
ר' מייבאך ליטמאן
ר' מאיר ב"ר משה לעווין
ר' משה מרדכי ב"ר נחמן לעוויקין
ר' מנחם מענדעל ב"ר אברהם יצחק לעווין
ר' מאיר ב"ר נחום מייזעל
ר' משה ב"ר אברהם יעקב עלין
ר' משה ב"ר שלמה עליקאָווסקי
ר' מיכאל ב"ר דוב פינצוג
ר' מאיר ב"ר יוסף פראסטקאוו
ר' מנחם מענדיל בהרב ר' פלטיאל צירוועננסקי
ר' משה ב"ר יצחק קאָהען
ר' מרדכי ב"ר ישראל דוד קאָהען
רעוו. ר' מנשה ב"ר משה ראבינאוויץ
ר' מתתיהו בר" שבתי רובין
ר' משה יוסף ב"ר יעקב שטיינבער
ר' משה יוסף שטיינבערג
ר' מנחם מענדעל ב"ר אלי' שולמאן

נ

ר' ניסן ב"ר ישעיהו גאָלדבערג
ר' נתן נאָטע ב"ר מנחם מענדיל וויס
ר' נחמיה ב"ר אהרן יאטראנסקי
ר' נחום ב"ר מאיר לייבאוויץ
ר' נחום ב"ר יצחק ירוחם רודקעוויץ
ר' נחום ב"ר אפרים שווארץ

פ

ר׳ פנחס פרידמאן, מוכר ספרים

צ

רעוו. צבי הירש ב״ר מאיר פלאטקין מוהל וחזן

ר׳ צבי הירש ב״ר יעקב פוסקאווסקי

ר׳ צבי יעקב ב״ר ישראל דוד קאהען

ר׳ צבי הירש ב״ר דניאל יוסף קאווקא

ר׳ צבי ב״ר מרדכי שניידער

ש

ר׳ שמעון זאב ב״ר טוביא בלום

ר׳ שמחה יוסף ב״ר אליהו באיארסקי

ר׳ שמעון דרוקערמאן, מוכר ספרים

ר׳ שלום ב״ר משה הורוויץ

ר׳ שרגא ב״ר בנימין שלמה זיקאנסקע

ר׳ שמעון יוסף ב״ר צבי חיימאוויץ

ר׳ שמואל ליב ב״ר יהושע יוסף טאלקאוו

ר׳ שלמה ב״ר ישראל דוד קאהען

ר׳ שמואל חיים ב״ר צבי קאפעלאוויץ

ר׳ שמריהו ב״ר משה ראסקאווסקי

א

מרת אסתר בת ר׳ אליקום גארעליק

" איטקע בת ר׳ צבי הירש לעווין

" אסתר עטעל בת ר׳ ישיעהו ליפסיץ

" אסתר בת ר׳ אברהם מרגליות

ב

" בתיא בת ר׳ יעקב פארבער

ג

" גאלדע פערעל בת ר׳ דוד הכהן איזראעל

ד

" דאבע חיסע בת ר׳ יוסף נחמן פאליאק

ה

" הענע עלקע בת ישראל צבי

" הענע רחל בת ר׳ נפתלי ראזענטהאל

ז

" זיסעל ב״ר געציל ראזענקרוין

ח

" חיענע עלקע בת ישראל צבי יעקב צוקערמאן

" חיה ב תר׳ יהושע זעליג גודינסקי

" חנה וויינשטיין

" חיי שרה בת ר׳ משה ניסקע וויינבערג

" חיה בת ר׳ צבי הירש זאקאוויץ

" חיה גיטעל בת ר׳ פסח יאקאבסאן

" חיה שרה בת ר׳ דובער מאסקאוויץ

" חיה לאה בת ר׳ אליהו סאלאמאן

" חוה ליבע גוטע פיין

" חיה פריידע בת ר׳ משה החהן פרידמאן

" חיה שרה בת ר׳ משה ליב שאפירא

" יענטע לאה בת ר׳ יהודה ליב אימאנועל

" ליבע רייזעל בת ר׳ מאיר לייבאוויץ

" מלכה בת ר׳ שלמה גאלדמאן

" אסתר מרים בת ר׳ יחיאל דוד זעליקאוויץ

" מינע בת ר׳ מאיר מארקאוויץ

" מרים אשת יחיאל יוסף מירסקי

" מרים בת ר׳ צבי הירש סאנין

" מרים לאה בת ר׳ מרדכי קאץ

" חיה פריידע בת ר׳ משה הכהן

" חאסיע דבורה ב"ר נחמיה רובין

פ

" הרבנית פערלע בת ר' יהושע בארענשטיין

" פרומע איטע בת ר שמואל איממערמאן

" פייגעל בת ר' זיסעל סילווער

" פעשע אסתר בת ר' מרדכי פאקס

צ

" צביה בת ר' ליב בערענשטיין

" צירעל בת ר' שאול דיימאנט

ר

" רחל פייגע ב"ר מאיר צוקערמאן

" רבקה לאה בת ר' משה בלאק

" ראשקע בת ר' יצחק יעקב בויגען

" רבקה בת ר' יצחק ירוחם גאלדשטיין

" רחל בת ר' חיים דארסקי

" רחל לאה בת ר' זעליג וויניצקי

" רחל בת ר' יוסף וויינשטיין

" רבקה בת ר' אליעזר סלאדין

" רחל לאה בת ר' יעקב סיעגעל

" רבקה בת ר' צבי קאהען

" רבקה לאה בת ר' שמואל רעזניק

ש

" שרה בת ר' מאניש בעקער

" שרה רבקה בת ר' יוסף צבי גאלד

" שיינע בת ר' שמעון ווידינסקי

" שרה רבקה בת ר' נחמיה וויס

" שרה רבקה בת ר' שמואל זעליגמאן

" שרה רייזעל בת ר' נפתלי הירש טאלקאוו

" שרה פייע בת ר' שמואל הלוי לעווין

" שרה ריסא בת ר' בצלאל ליב מינאף

" מרת שיינע פריידע בת ר' צבי הכהן סוקאווסקי

" שלאווע בת ר' זאב וואלף סער

" שיינע רחל בת ר' שמואל פיין

" שרה הענע בת ר' יצחק דוב פייינמאן

" שיינע רייזעל בת ר' יוסף צבי קרינסקי

" מרת חיה טויבע ב"ר זיסעל קאפעלאוויץ

מודעה.

איך מאך בעקאנט צו אלעמען וואס וועלען לעזען מיין ספר, זיי זאָלען וויסען דאס יעדער איינער, ווען ער דארף עפּוואס ריידען, איבערהויבט אין פריידען, אויף יעדער שמחה, א חתונה, אָדער א ברית, דארף ער זוכען אין אינהאלטס־פערצייכענונג אלע דרשות, וואס האָבען זייער נאָמען „נשואין", אָדער „ברית מילה", דאס הייסט, דורכזעהן דעם גאנצען אינהאלטס־פער־ציכענונג און זעהן אז „נשואין" צייכענט זיך אויף דעם און דעם צד, און אויב איהם מאכט ניט קיין ווירקונג דער ערשטער דרוש, קען ער זוכען ווייטער נשואין (און דאס גלייכען), גאראנטיר איך איהם אז ער מוז געפינען נאָך זיין געשמאק. און אזוי, ח"ו, אין ליידען, די הספדים, א. ז. וו.

אויך מאך איך בעקאנט אז „דער אידישער רעדנער", וואס איהר האָט יעצט, איז נאָר דער ערשטער טהייל פון מיין חבור אונטער דיעזען נאָמען. איך דענק, בעזר השם יתברך שמו, אין גיכען אבצוגעבען אין דרוק דעם צווייטען ספר „דער אידישער רעדנער", מיט 260 דרשות. ווען איהר וואָלט זיך ווער צואיילען און שיקען דאס געלד אין פאראויס, ניט וועניגער פון $2, וואָלט איהר מיר טהאָן א טובה, אז איך זאָל קענען פאָרטזעצען מיין ארבייט, און פיר אייך זעלבסט וואָלט עס פיעלייכט זיין נאָך א גרעסערע טובה.

איך מאך אויך בעקאנט דאס איך האָב נאָך איינינע הונדערט עקזעמ־פּלאַרען פון מיין ספר „דברי יהודה", 61 דרשות אויף אלע פרשיות השנה, וועלכער איז פערקויפט געוואָרען איבער 10 טויזענד... און דער פרייז פון איהם איז יעצט בלויז $1.

איך מיין ספר „דגל יהודה" אויף שלש רגלים, ימים נוראים, אויף פערעל פון אבות. — א זעלטענער ספר — פרייז 60 סענט.

אויך מיין ספר „קול יהודה", אויף אגדות חז"ל פון מס' ברכות. קורצע דרשות לפי רוח העת והזמן. — פרייז 35 סענט.

ספר „בית יהודא", ביידע טהייל, הפטרות, אין זשארגאן — 50 סענט.

אינהאלטספערצייכנונג

פארעדע		
בראשית	לשמיני עצרת	5
"	הספד	8
"	האדם	9
"	לנשואין	11
"	פאר פרייגעזאנגנע	12
"	פני העדה	14
"	פי הארץ	16
"	פאר ביזנעס־לייטע	17
"	לט"ו כסלו	20
"	לשבת שובה	22
"	לוקסוס	24
נ ח	חנוך הבנים	25
"	בנות האדם	27
"	פאר באָרדערס	28
"	לברית מילה	31
"	היינטיגער דור הפלגה	33
"	מטיפים בזמן הזה	36
הפטרת נח	נח'ס שולד	39
לך	הספד	41
"	חנוך הבנים	43
"	עשירי זמננו	46
"	לצדקה	49
"	לנשואין	51
"	הספד	53
"	לברית מילה	55
"	לברית מילה	57
וירא	חנוך בית הכנסת	59
"	חנוך הבנים	61

הפטרת וירא	חנוך הבנים	65
חיי שרה	הספד על אשה צדקנית	68
"	חנוך הגדר	69
"	לנשואין	71
תולדות	חנוך הבנים	72
"	חנוך הבנים	74
"	קול יעקב וידי עשו	76
"	החזקת התורה	77
ויצא	פאר יונגע לייט	78
"	מחלוקת צוליעב א רב	80
"	חנוך הבנים	81
הפטרת ויצא	לשבת שובה	84
וישלח	להקמת מצבה	85
וישב	לוקסוס	87
"	נסיון העושר	89
"	מצבה	91
מקץ	חלום פרעה	93
"	לברית מילה	95
ויגש	חנוך הבנים	97
"	עלטערען׳ס קרעבץ	100
ויחי	הזקנה	102
"	צוואה	103
שמות	אידישע נעמען	105
"	אין מצרים, און היינט	108
הפטרת שמות	א איד ביז דער קעשענע	110
וארא	א תשובה פון א סאציאליסט	112
בא	לפסח	114
"	לפסח	115
בשלח	לפסח	117
"	לפסח	119
"	לפסח	121
"	לפסח	121
"	לפסח	122
יתרו	יתרו און ישראל	123

"	פּרעזידענטען	125
משפטים	בין אדם לחבירו	127
"	אַמעריקאַנער בר־מצוה	128
תרומה	צדקה	131
"	צדקה	132
"	הספד	133
תצוה	חנוך הבנים	135
תשא	פּרשה שקלים	136
ויקהל	פּרעזידענטען	137
ויקרא	משה און, להבדיל, בלעם	140
"	צו עלטערען	141
צו	נחש הקדמוני	144
שמיני	וואָס די צייט וועט מאַכען	146
תזריע	לוקסוס	147
הפטרת תזריע	קערפּער אינשורענס	149
אחרי	נאָך „כל נדרי"	152
הפטרת אחרי	כבוד אב ואם	154
קדושים	הספד	157
אמר	תחיית המתים	159
"	הספד	161
"	קדושת יום טוב	162
הפטרת אמר	געגען שטראָם	164
בהר	ליום כפור	166
הפטרת בהר	כבוד אב ואם	167
בחקתי	די מלחמה און דער איד	168
"	א שוהל דאַרף א רב	170
הפטרת בחקתי	תקות ישראל	172
במדבר	רבנים	175
הפטרת במדבר	מספר ישראל	178
נשא	החזקת התורה	180
"	לשבועות	182
"	לשבועות	182
"	לשבועות	183
הפטרת נשא	חנוך הבנים	184

בהעלותך	אין די שוהלען	186
"	הספד אויף א יונגען מאן	188
הפטרת בהעלותך	חנוך הבנים	189
שלח	ציצית	191
קרח	מצב הרבנים	192
"	אמעריקאנער חברות	195
הפטרת קרח	מלחמת ישראל	196
חקת	הספד	198
"	הספד	199
"	הספד	199
"	הספד	200
"	הספד	200
"	הספד	201
בלק	חנוך בית הכנסת	202
הפטרת בלק	בין אדם לחבירו	204
פנחס	בין המצרים	205
"	בין המצרים	206
"	בין המצרים	207
"	בין המצרים	208
"	בין המצרים	211
"	הספד	212
מטות	בין המצרים	214
מסעי	ראדיקאלע	216
הפטרת מסעי	ראדיקאלע	219
דברים	שבת חזון	221
ואתחנן	לחנוך הבנים	222
"	ברכה וקללה	228
"	לצדקה	229
"	לצדקה	229
"	לצדקה	230
"	לצדקה	231
"	לצדקה	232
"	לצדקה	233
"	לצדקה	234

"	לצדקה	235
"	מצבה	237
שופטים	מצבה	238
תצא	א סימן אויף פרומקייט	239
"	צום בר מצוה	239
תבא	מסחר התורה	241
נצבים	ימים נוראים	242
"	מזוזה	243
"	לצדקה	244
"	א רעדע פאר א בר־מצוה באַי	246
"	המשך אלע פרשיות פון בראשית	250
"	המשך אלע פרשיות פון שמות	252
"	המשך אלע פרשיות פון ויקרא	255
"	המשך אלע פרשיות פון במדבר	256
"	המשך אלע פרשיות פון דברים	258
"	פארצייטען און היינט	259
האזינו	ווער איז שולדיג ?	261
"	ישראל בין העמים	263
"	א שטיף־פאָטער	264
"	בין אדם לחבירו	265
"	כשרות	267
"	ר׳ מאיר בעל הנס	268
"	די פיהרער	269
"	מוסר לפסח	270
"	מיסיאָנערען	271
"	מוסר החיים והמות	272
"	מנהגי סדום	273
"	משל להספד	274
"	לסוכות	275